

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Gözde ERBİL

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans tezi

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK

Hazırlayan:
Gözde ERBİL

Kütahya - 2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Türkiye’de Eğitim Sosyolojisi Çalışmaları” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

..../..../2019

Gözde ERBİL

Özgeçmiş

1989 yılında Amasya’da doğdu. İlk ve ortaöğretimini İstanbul’da tamamladı. 2011 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2011 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2013 yılında Milli Eğitim Bakanlığına Felsefe Grubu Öğretmeni olarak atandı. Halen Felsefe Grubu Öğretmeni olarak çalışmaktadır.

ÖZET**TÜRKİYE’DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ ÇALIŞMALARI****ERBİL, Gözde****Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Tez Tanışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK
Eylül, 2019, 187 sayfa**

Toplumsal kurum kimliği ile eğitim, sosyoloji ile ilişki içerisinde. Sosyolojinin alt disiplini olan eğitim sosyolojisi ise toplum eğitim etkileşimini inceleyerek bulgular ortaya koymaktadır. Eğitim sosyolojisinin bulguları toplumsal sorunları ve eğitim sorunlarını anlama ve açıklamada kaynaklık etmektedir. Türkiye’de eğitim sosyolojisi literatürünün değerlendirilmesini içeren bu çalışmada da eğitim sosyolojisinin sosyoloji içerisindeki mevcut konumuna vurgu yapılmış, eğitim sosyolojisi alanındaki çalışmaların niceliksel ve niteliksel analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda eğitim ve sosyoloji kavramlarının temel görünümleri, eğitim sosyolojisinin tarihsel ve kuramsal gelişimi ve sosyoloji kimliği içerisindeki eğitim sosyolojisi ile eğitim bilimleri içerisindeki sosyolojinin literatürdeki ayrımı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Sosyoloji, Eğitim Sosyolojisi, Eğitsel Sosyoloji.

ABSTRACT**TÜRKİYE’DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ ÇALIŞMALARI****ERBİL, Gözde****Master Thesis, Department of Sociology****Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK****September, 2019, 187 pages**

Education with its social institution identity is in a relation with sociology. The sociology of education, which is the sub-discipline of sociology, presents the findings by examining the educational interaction of society. The findings of the educational sociology are the source of understanding and explaining of social and educational problems. In this study, which includes the literature of the educational sociology in Turkey, the current position of the educational sociology in the field of sociology has been emphasized and making a qualitative and quantitative analysis of the studies in sociology has been aimed. In this context, the basic aspects of education and sociology concepts, the historical and theoretical development of the sociology of education, the sociology of education within the sociology identity, and the distinction of the sociology in the educational sciences in the literature have been evaluated.

Key Words: Education, Sociology, Sociology of Education, Educational Sociology.

ÖNSÖZ

Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmalarını incelediğim tezimde çalışma konusunun belirlenmesi ve çalışma hazırlama sürecinin her aşamasında bilgileri ve tecrübeleri ile her fırsatta yardımcı olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Işıl Y. Göktürk’e teşekkürlerimi sunuyorum. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan değerli aileme özellikle babam Hayrettin Şahin ve annem Ayşe Şahin’e teşekkürü bir borç bilirim. Ve son olarak çalışmam boyunca güveni, desteği ve ilgisiyle değerli eşim Ahmet Erbil’e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	xii
ÖNSÖZ.....	xiii
İÇİNDEKİLER	xiv
TABLOLAR LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE SOSYOLOJİ KAVRAMLARININ TEMEL GÖRÜNÜMLERİ

1.1. EĞİTİM KAVRAMI VE EĞİTİM FELSEFESİ.....	7
1.2. EĞİTİMİN TOPLUMSAL ÖNEMİ.....	21
1.3. EĞİTİM VE SOSYOLOJİ: EĞİTİM SOSYOLOJİSİ.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE KURAMSALLAŞMA SÜRECİ

2.1. EĞİTİM SOSYOLOJİSİ KURAMLARI	48
2.2. EĞİTİM VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR	61
2.3. BATI'DA TÜRKİYE'DE VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ TARİHİ.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ

3.1. TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ MEVCUT LİTERATÜRÜN DEĞERLENDİRİLMESİ	90
3.2. LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	109
3.3. EĞİTİM BİLİMLERİNDE SOSYOLOJİ SOSYOLOJİDE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ	137
SONUÇ.....	154
KAYNAKÇA	157
DİZİN	187

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1: Eğitim Sosyoloji Adı ile Yayınlanan Kitaplar	91
Tablo 3.2: Eğitim Sosyolojisi İle İlgili Çeviri Kitaplar	100
Tablo 3.3: Okul Öğrenci Öğretmen İlişkisi İçerikli Kitaplar	138
Tablo 3.4: Okul Çevre İlişkisi İçerikli Kitaplar	139
Tablo 3.5: Öğretmen ve Eğitim İçerikli Kitaplar	139
Tablo 3.6: Ahlak ve Eğitim İçerikli Kitaplar	140
Tablo 3.7: Eğitim Örgütleri İçerikli Kitaplar	140
Tablo 3.8: Gençlik ve Eğitim İçerikli Kitaplar	141
Tablo 3.9: Eğitim Sosyolojisi İçerikli Kitaplar	142
Tablo 3.10: Küreselleşme ve Çok Kültürlülük İçerikli Kitaplar	144
Tablo 3.11: Kültür ve Eğitim İçerikli Kitaplar	144
Tablo 3.12: Göç ve Eğitim İçerikli Kitaplar	145
Tablo 3.13: Köy Enstitüleri ve Eğitim İçerikli Kitaplar	145
Tablo 3.14: Kalkınma ve Eğitim İçerikli Kitaplar	145
Tablo 3.15: Toplumsal Eşitsizlik ve Eğitim İçerikli Kitaplar	146
Tablo 3.16: Sivil Toplum ve Eğitim İçerikli Kitaplar	146
Tablo 3.17: Modern ve Postmodern Eğitim İçerikli Kitaplar	146
Tablo 3.18: Toplum ve Eğitim İçerikli Kitaplar	147
Tablo 3.19: Toplumsallaştırma ve Toplumsal İşlevi ile Eğitim İçerikli Kitaplar	148
Tablo 3.20: Politika ve Eğitim İçerikli Kitaplar	148
Tablo 3.21: Aile ve Eğitim İçerikli Kitaplar	149
Tablo 3.22: Toplumsal Değişme ve Eğitim İçerikli Kitaplar	149
Tablo 3.23: İnternet ve Eğitim İçerikli Kitaplar	150
Tablo 3.24: Şiddet ve Eğitim İçerikli Kitaplar	150
Tablo 3.25: Kuram ve Eğitim İçerikli Kitaplar	150
Tablo 3.26: Çatışma ve Eğitim İçerikli Kitaplar	150
Tablo 3.27: Toplumsal Kimliği ile Öne Çıkan İsimler ve Eğitim	151
Tablo 3.28: Eğitim Sorunlarının Toplumsal Açından Değerlendirilmesi İçerikli Kitaplar	151

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
İLESAM	Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Birliği
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
ÖSS	Öğrenci Secme Sınavı
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
TO-KAT	Ulusal Toplu Katalog
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

TEZ METNİ

GİRİŞ

Değişen toplumsal koşullarla birlikte eğitimde değişmiş, toplumların eğitimden beklentileri kendi ihtiyaçlarına uygun olarak şekillenmiştir. Türkiye’de eğitim kavramı ve eğitim tartışmalarının genel görünümünü ortaya koyan bu çalışma ile eğitim sosyolojisi literatürü mevcut durumu değerlendirilmiştir. Eğitim kavramsal olarak incelendiğinde tanımsal çeşitliliği olduğu görülmektedir. Bu durum eğitim kavramının çok yönlülüğünü ortaya koymuştur. Eğitim kavramının çok yönlü boyutu ile eğitim tartışmaları da çeşitlenmiştir. Türkiye’de eğitim üzerine tartışmalar başlatan düşünürler arasında Ziya Gökalp ilk sıralarda yer almaktadır. Gökalp, eğitim üzerinde görüşleri ile Türkiye’de eğitim sosyolojisi dalının kuramsal temellerini oluşturan düşünürler arasındadır. Ziya Gökalp eğitim üzerine görüşlerinde; eğitimin kültürün aktarılmasındaki rolüne değinmiş, eğitimin milli olması gerektiğini savunmuştur.

Türkiye’de eğitim tartışmalarını başlatan görüşleri ile Prens Sabahattin, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Emrullah Efendi, Sati Bey, Ethem Nejat ve İsmail Hakkı Tonguç önde gelen düşünürler arasında yerlerini almaktadır. Prens Sabahattin, eğitim tartışmalarında toplumcu eğitim anlayışı yerine bireyci eğitim anlayışını savunmuş, okulların özel girişimciliğe olanak sağlaması gerektiğini belirtmiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “İçtimai Mektep” adlı görüşü ile okulun gerçek hayatın kendisi olması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Emrullah Efendi, “Tuba Ağacı Naziresi” görüşü ile eğitimde yenileşme ve düzenlemenin ilköğretimden değil, yükseköğretimden başlaması gerektiğini belirtmiştir. Sati Bey, Emrullah Efendi’nin aksine eğitimde yenileşmenin yükseköğretimden değil, ilköğretimden başlaması gerektiğini savunmuştur. Ethem Nejat, eğitim üzerine görüşlerinde, tarıma ve köy kalkınmasına dayanan eğitim anlayışını savunmuştur. İsmail Hakkı Tonguç ise öğretmen yetiştirme ve köy enstitülerinin kurulması konusunda çalışmalarda bulunmuştur.

Toplumsal kurum kimliği ile eğitim, toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenmektedir. Eğitimin toplumdan etkilenmesi beraberinde eğitim üzerine yapılan tartışmaları da getirmiştir. Toplumların zaman içerisinde geçirdiği tarihi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler eğitime de yansımış eğitim üzerine yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Eğitim tartışmalarının tarihsel analizi yapıldığında; toplumsal koşulların eğitim tartışmaları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Geleneksel

toplumların eğitimden beklentileri ile modern toplumların eğitimden beklentileri arasında farklılıklar görülmüştür. Geleneksel toplumlarda eğitimle düzene uyum sağlayan ve düzeni koruyucu bireyler yetiştirmek amaçlanırken modern toplumlarda ise yenilikçi ve değişmeye açık bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır.

Eğitim ile sosyolojinin karşılıklı ilişkisi ve ortak amaçlarının kesişimi eğitim sosyolojisi bilimin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Toplum üzerinde eğitim yoluyla değişme, gelişme ve toplumsal kalkınmalara imkan hazırlanmaktadır. Aynı zamanda toplumu anlama, kavrama ve analiz etme ise eğitimin gelişimine olanak sağlamaktadır. Eğitim ve toplum arasındaki etkileşimi değerlendirmek ise eğitim sosyolojisinin amaçları arasında yer almaktadır. Eğitim ve sosyolojinin sentezi şeklinde ortaya çıkan eğitim sosyolojisi her iki disiplin içinde önem teşkil etmektedir. Her iki kavramın araştırma sonuçları birbirlerine katkı sağlamıştır. Sosyolojinin verilerinden yararlanmak eğitime, eğitimin verilerinden destek almak ise sosyolojinin amaç ve hedeflerini gerçekleştirme de yol göstericidir. Eğitim, toplumu etkilerken aynı zamanda toplumdaki değişim ve dönüşümlerden etkilenmiştir. Eğitim ile bireyler yaşadıkları topluma uyum sağlarken sosyoloji ile birlikte toplum ihtiyaçlarına uygun eğitim sistemi oluşabilmektedir.

Sosyolojinin alt disiplinlerinden olan eğitim sosyolojisi eğitim sorunlarını anlama ve açıklamada önemli bir işleve sahip olmaktadır. Eğitim sosyolojisinin ilgilendiği konular toplumların değişim ve dönüşümlerini etkilemekte toplum içerisinde yaşayan bireyleri de etkilemektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin eğitim seviyeleri ile orantılı olması toplumsal gelişme ve değişimin sağlanması adına eğitim sosyolojisi verilerinden yararlanmayı önemli hale getirmiştir. Eğitim sosyolojisi ile eğitim, toplumsal bir olay ve olgu olarak değerlendirilmektedir. Eğitimin toplumsal yapıyı oluşturan unsurlarla ilişkisi ve toplumsal yapının eğitim üzerindeki etkisi eğitim sosyolojisinin inceleme alanı içerisinde yer almaktadır. Eğitim ve toplum etkileşimi sonucu bulgular ortaya koyan eğitim sosyolojisi elde ettiği verilerle her iki alanın da gelişimine katkı sağlamıştır. Eğitim tartışmaları, eğitim literatürü ve eğitim sosyolojisinin çıktıları eğitim politikalarının düzenlenmesi ve eğitim anlayışlarının yenilenmesinde yol gösterici rol oynamıştır.

Eğitim sosyoloji, eğitsel sosyoloji tartışmaları ile eğitim ve sosyoloji kavramlarının farklı görünümleri ortaya konmuştur. Eğitim sosyolojisi, araştırmalarının merkezine sosyolojiyi koyarken eğitsel sosyoloji araştırmalarının merkezinde eğitim yer almaktadır. Eğitim sosyolojisi eğitimi, toplumsal bir kurum olarak ele alarak diğer toplumsal kurumlarla ilişkisi bağlamında değerlendirmiştir. Eğitsel sosyolojisi ise sosyoloji kuramlarının eğitim sorunları üzerinde uygulamalı olarak ele alınması gerektiğini savunmuştur. Eğitim sosyolojisi eğitsel sosyolojiye oranla eğitimi genel olarak ele almış toplumun bütününe yaymıştır. Eğitsel sosyoloji ile ahlak, politika ve eğitsel uygulamalara yönelik incelemelere değinilmiş eğitim sosyolojisi ise istatikselsel veriler ve bilimsel yönteme dayalı araştırmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırma konularının ortaklığı ve ulaştıkları sonuçların toplum-eğitim etkileşimini içermesi her iki yaklaşımın da eğitim sosyolojisi adı altında birileştirilmesine yol açmıştır.

Eğitim bilimlerinde, öğretmenlere sosyolojinin yöntem ve tekniklerinin öğretilmesi ile yaşadıkları toplumu tanıma ve toplumsal yapıardan kaynaklı eğitim sorunlarını anlamaya yönelik bakış açısı kazandırılmaktadır. Yine bu şekilde eğitim bilimlerinde sosyoloji aracılığı ile öğretmenlerin içinde yaşadığı toplumsal yapıyı anlamaları, ğrencilerinin yaşadığı toplumsal çevreyi tanımaları, eğitimin amaçlarının gerçekleşmesi ve eğitsel başarının artırılması konusunda katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Teorik ve sahaya dayalı araştırmalarda yer bulan eğitim sosyolojisi çalışmalarının niteliğini ve niceliğini incelemek eğitim toplum etkileşimini kavramak adına önemlidir. Eğitim sosyolojisi ile ilgili çalışmaların literatür bilgisini değerlendirmek eğitim toplum etkileşimine vurgu yapan bulguları tespit etmek adına önemli olmaktadır. Eğitim toplum etkileşimi ile eğitimin topluma olan etkisi ve toplumsal yapı ve süreçlerin eğitim üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Toplumların geçirdiği tarihi, toplumsal ve kültürel değişimler eğitim üzerinde etkili olmuştur. Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışı ve Osmanlı dönemi eğitim anlayışı değerlendirildiğinde; eğitim üzerinde dönemin tarihi, kültürel ve toplumsal koşullarının etkili olduğu görülmektedir. Eğitim sosyolojisi bulguları eğitimciler ve eğitimle ilgili aktörlerin gelişimine ve eğitim anlayışlarına katkısı sağlamaktadır. Bu bulguların tespiti ise eğitim sosyolojisi literatürünün değerlendirilmesini önemli kılmaktadır. Türkiye'deki mevcut eğitim sosyolojisi literatürünün ortaya çıkarılması yapılmış

çalışmaların değerlendirilmesi yapılması planlanan çalışmalara ise kaynaklık etmesi bakımından önemli olmaktadır.

Bu çalışmada sosyolojinin bir alt çalışma disiplini olarak eğitim sosyolojisinin akademik alanındaki görünürlüğüne vurgu yapılmış, eğitim sosyolojisi alanındaki çalışmaların niceliksel ve niteliksel analizinin yapılması amaçlanmıştır. Türkiye’de eğitim sosyolojisi, eğitim tartışmaları ve temel eğitim sosyolojisine ilişkin tarihsel serüveni takip etmek ve bir literatür haritası çıkarmak çalışmanın temel hedefleri arasındadır. Sosyoloji kimliği içerisindeki eğitim sosyolojisi ile eğitim bilimleri kimliği içerisindeki eğitim sosyolojisi ayrımının literatürdeki farkını ortaya koymak çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eğitim ve sosyoloji kavramlarının temel görünümüne değinilmiştir. Eğitim kavramının terimsel analizi yapılmış işlevsel zenginliğine ve çok yönlülüğüne vurgu yapılmıştır. Eğitim olgusu ve felsefesi toplumla olan ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Eğitim ve sosyoloji ilişkisi ile eğitim ve toplum etkileşimine vurgu yapılmış eğitsel sosyoloji tartışmalarına yer verilmiştir. Eğitimin toplumsal önemine değinilmiş toplumsal kavramların eğitimle olan ilişkisi analiz edilmiş toplumcu düşünürlerin eğitimle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Eğitim sosyolojisi çalışmalarının ana eksenini değerlendirmeden önce eğitim ve sosyoloji kavramlarının temel görünümünü analiz etmek aralarındaki etkileşimi tespit etmek adına önemli görülmektedir. Çalışmada eğitimin toplumsal önemi ile; eğitim aracılığıyla toplumsal gelişme ve ilerlemelerin sağlanması, eğitimin toplumsal kurumlar üzerindeki etkisine değinilmiştir.

İkinci bölümde eğitim sosyolojisinin tarihi gelişime ve kuramsallaşma süreci analiz edilmiştir. Türkiye’de ve Batı’da eğitim sosyolojisi tarihi eğitim sosyolojisi alanında öne çıkan düşünürlerin görüşleri etrafında değerlendirilmiş ve tarihsel analizi yapılmıştır. Eğitim sosyolojisi kuramları ile eğitim ve sosyoloji ilişkisinin metodunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Eğitim sosyolojisine eleştirel yaklaşımlar ile çağın değişen koşulları ile birlikte eğitim sosyolojisi anlayışlarındaki değişimlere vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda yeni eğitim sosyolojisi değerlendirilmiştir. Küreselleşme, kimlik politikaları ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle eğitimde değişmiş bu değişimler eğitim sosyolojisine de yansımıştır. Yeni eğitim sosyolojisi bu bağlamda ortaya

çıkıştır. Yeni eğitim sosyolojisi ile bilgi toplumsal bir yapı olarak görülmüş ve bilginin ulaşımı ve aktarımı konusu geniş açıdan ele alınmıştır. Eğitimde eleştirel yaklaşımlar ile eleştirel pedagoji anlayışı değerlendirilmiş buna ek olarak toplumsal sürecin birey üzerindeki etkisi değerlendirmeye alınmıştır. Eğitim sosyolojisinin kuramsal ve tarihsel analizi eğitim sosyolojisi çalışmalarının ana eğilimlerini anlamak, çalışmaların tarihsel seyrini tespit etmek adına önemli görülmektedir.

Üçüncü bölümde 1953-2019 yılları arasındaki kitap, tez ve makalelerin tematik sınıflandırılması ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada yöntem olarak temalı bibliyografya tarama oluşturma yönteminden yararlanarak literatür araştırma süreci olarak belirlenmiştir. Üçüncü bölümün birinci kısmında Türkiye’de eğitim sosyolojisi mevcut literatürü, eğitim sosyolojisi kitaplar ve makaleler başlığında değerlendirilmiş ikinci kısımda lisansüstü tezlerin ana çerçevesi belirlenmiş, niceliksel dökümü yapılmış öne çıkan temalar hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü kısımda ise eğitim bilimlerinde sosyoloji ve sosyolojide eğitim sosyolojisinin kitaplar üzerinden öne çıkan temalar eşliğinde niceliksel dökümü yapılmıştır.

Bu kapsamda YÖK tez tarama merkezi, Milli Kütüphane kataloğu, İSAM kataloğu, Beyazıt Devlet Kütüphanesi kataloğu, Marmara Üniversitesi kataloğu, Dergi park, Tubitak-Ulakbim, TO-KAT, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Türkiye Makaleler bibliyografisi, gibi pek çok kütüphane ve yayın kataloğundan istifade edilmiştir. Taramalar belli anahtar kelimelerle yapılmış olup bunlar eğitim sosyolojisi, eğitim ve sosyoloji anahtar kelimelerini içermektedir. Ortaya çıkan incelemeler sonucu makale, kitap tez olmak üzere üç ana eksenle detaylı künye çalışması yapılarak sınıflandırılmış, eldeki malzemeler öne çıkan temalar ışığında konu bazlı değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE SOSYOLOJİ KAVRAMLARININ TEMEL GÖRÜNÜMLERİ

1.1. EĞİTİM KAVRAMI VE EĞİTİM FELSEFESİ

Eğitim, kavram olarak detaylı olarak incelenecek bir niteliktedir. Bu çalışma eğitim kavramının toplumla olan ilişkisine dikkat çekmeye çalışmaktadır. Eğitimin toplumla olan ilişkisi, birbirlerine yaptıkları katkı bağlamında ele alınmıştır. Eğitimin toplumla olan ilişkisini incelemeyen önce kavram olarak analizini yapmak yararlı olacaktır. Eğitim (Education) kavramının Latince anlamı iki kaynaktan gelmekte ve iki anlam ifade etmektedir. “*Latince “Educare” beslemek, “educere” dışarı çekmek, bir şeye doğru götürmek tek kelime ile yetiştirmek anlamını ifade etmektedir.*” Latince kökeni ile eğitim, çocuğu bilgi ile beslemek, aynı zamanda çocuktaki potansiyeli ortaya çıkarmak için yetiştirmek demektir.¹ Latince anlamı ile eğitim bireysel ve toplumsal yöne bakan anlamını bir arada barındırmaktadır. Eğitimin TDK’nın belirlediği anlamı incelendiğinde; “*Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye*” anlamını içermektedir.² Türkçe tanımıyla da eğitim, bireyi topluma hazırlama sürecidir.

Eğitim kelimesi Türkçe’de disiplin, sosyal hizmet, kazantı, öğrenim, sosyal kurum ve kasıtlı kültürleme süreci anlamlarını ifadecek şekilde kullanılmıştır. Disiplin anlamı; kasıtlı kültürleme yollarının incelenmesini, sosyal hizmet anlamı; kasıtlı kültürleme imkanlarının sağlanmasını, kazantı anlamı; kasıtlı kültürlemeden alınan payı, öğrenim anlamı; kasıtlı kültürlemeye maruz kalma seviyesi ve süresini, sosyal kurum olarak anlamı; kasıtlı kültürlemeye dönük kuruluşlar ve faaliyetler bütünü, kasıtlı kültürleme süreci olarak anlamı ise öğrenilmiş ve öğrenilebilecek insan davranışlarını ilgilendirmiştir.³ Kasıtlı kültürleme ise bireylere kültürel değerlerin planlı ve programlı şekilde aktarılmasıdır. Okullar, aracılığıyla kasıtlı kültürleme yapılmaktadır. Eğitimin anlam çeşitliliği işlevsel zenginliğini de ortaya koymaktadır.

Eğitimin; bilim olarak eğitim, pedagoji, eğitim bilimi, eğitim bilimi şeklinde anlamları da kullanılmıştır. Eğitim alanında araştırmaların artmasıyla birlikte genel ifade olarak eğitim bilimleri kavramı kullanılmıştır. Eğitim; formel eğitim ve informal eğitim

¹ Figen Ereş, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (Ankara: Maya, 2007), 56.

² <http://www.tdk.gov.tr> [25.11.2018].

³ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 3. bs. (Ankara: Yelken Tepe, 1979), 10.

olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İnfomal eğitim kendi içinde örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere ikiye ayrılırken örgün eğitim; okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim, yükseköğretim olmak üzere beşe ayrılmaktadır. Yaygın eğitim ise halk eğitimi ve hizmet içi eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁴ Eğitim planlı programlı yapıldığı gibi plansız ve programsız şekilde de yaşamın içerisinde yer almaktadır. Eğitimin öğretim yönü, okullarda yapılan planlı programlı kısmını oluştururken eğitim faaliyetleri plansız bir şekilde de yaşam boyu devam etmektedir. Öğretim, eğitimin daha çok planlı, programlı ve okullarda ders şeklinde yürütülen kısmını oluşturmaktadır.

Eğitim; sosyoloji, psikoloji antropoloji, felsefe, sanat, ekonomi, politika, tarih vb. bilim dalları ile ilişki içerisinde olan çok yönlü bir kavramdır. Bilim dalları eğitim tanımını kendi bakış açısıyla oluşturmaya çalışmıştır.⁵ Eğitim kavramının farklı kullanım tanımları, eğitimin çok yönlü bir işlevi olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim kavramı üzerine tarih boyunca farklı tanımlar yapılmıştır. Eğitim kavramı üzerine yapılan bazı tanımlar incelendiğinde; Ziya Gökalp eğitimi, terbiye olarak tanımlamıştır. Terbiye; *“Bir cemiyette, yetişmiş neslin henüz yeni yetişmeye başlayan nesle, fikirlerini ve hislerini vermesi demektir.”* Gökalp terbiyeyi yaygın ve organize terbiye olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yaygın terbiye; yetişmiş neslin, yeni neslin haberi olmadan dolaylı yoldan yaşam içerisindeki davranışları ile yeni nesil üzerinde etkide bulunmasıdır. Organize terbiye ise resmi yollar ile eğitimciler aracılığıyla bilinçli olarak yapılan terbiyedir.⁶ Yaygın terbiye informal eğitim şeklinde yaşam içerisinde, organize terbiye ise formel eğitim aracılığıyla eğitim kurumlarında gerçekleşmektedir. Gökalp, eğitim tanımında bireye toplumsal değerlerin aktarılması üzerinde durarak eğitimin sosyalleştirme yönüne vurgu yapmıştır.

Durkheim, eğitimi terbiye olarak tanımlamış terbiyeyi sosyal içtimai bir şey olarak görerek eğitimin belirli bir cemiyetle ilişkisine dikkat çekmiştir.⁷ Durkheim eğitimin içtimai olması ile toplumsal yönünü vurgulamıştır. Eflatun eğitimi; insana en iyi olgunluğu vermek olarak tanımlarken Kant eğitimi; insanın tabiatında (yaratılışında) bulunan gizli bütün kabiliyetlerin geliştirilmesi olarak tanımlamıştır. Stuart Mill’e göre eğitim; tabiatımızı kemale yaklaştırmak için gerek kendimizin gerekse başkalarının

⁴ Celal Tayyar Uğurlu vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (Ankara: Eğiten, 2014), 21.

⁵ A.g.e., 17.

⁶ Ziya Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1973), 321.

⁷ E.Durkheim, P. Faucunnet, *Terbiye ve Sosyoloji*, çev. İ.Memduh Seydal (İstanbul: Sinan Matbaa, 1950), 14.

bizim için yaptıkları her şey olarak tanımlanmıştır. J.J. Rousseau eğitimi; çocukları yetiştirmek ve insan yapma sanatıdır olarak tanımlarken, Spencer ise eğitimi; tam bir yaşayışa hazırlıktır olarak nitelendirmiştir. İmam-ı A'zam Eğitimi; insanın, lehindeki ve aleyhindeki şeyleri bilmesidir olarak tanımlamıştır.⁸ Türk toplumunda eğitim, terbiye ve pedagoji sözcükleri uzun yıllar bir arada kullanılmıştır. Pedagoji sözcüğü Eski Yunan'da soyluların çocuklarına bakan kölelere verilmiş bulunan pedagog adından gelmektedir. Türkçe'de pedagoji sözcüğünün karşılığı yerine eğitim bilimi ifadesi kullanılmıştır.⁹ Tanımlar incelediğinde; eğitimin bireyi toplumsal hayata hazırlama ve bireyin kişisel gelişimini tamamlamasına yardımcı olma özelliğini barındırdığı görülmektedir. Literatürde en çok kabul gören tanım ise Selehattin Ertürk'ün tanımıdır. Eğitimi, “*Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik yönde değişme meydana getirme süreci*” olarak tanımlamıştır.¹⁰ İstendik yönde davranış ile belirlenen hedeflere ulaşma yolu kastedilmiştir.

Eğitim tanımları incelediğinde; temelinde nesne olarak insan alınmaktadır. Mevcut durum yetersiz kabul edilmektedir. Mevcut durumun istenilen şekilde değiştirilmesi amacıyla çevrenin ayarlanıp değiştirilmesi, tutarlı, etkin uyarıcıların devreye sokulması, insanın istenilen davranışları kazanma durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir. İstenilen davranışlar kazanıldıysa mevcut durumun korunması için gerekli uyarıcılar elde tutulmaktadır. İstenilen davranışlar kazanılmadıysa, bu uyarıcıların düzeltilmesi, yenilenmesi, atılması, eksiklerin tamamlanması, gibi işlemlerin yapılması gerekmektedir.¹¹ Görüldüğü üzere eğitim süreci, planlı bir şekilde istenilen davranışları gerçekleştirme süreci olarak işlemiştir.

Farklı felsefi akımlarda da eğitim kavramının tanımı çeşitlilik göstermiştir. Farklı felsefi akımlardaki eğitim tanımları incelediğinde; idealist eğitimciler, insana değer vermiş ve eğitimle değerinin daha da yükseleceğine inanmıştır. İdealistler göre eğitimin amacı insanda uzun vadede yüksek değerler oluşturmaktır. İdealistler, insanın kendisinin karar verebilmesini, kendiliğinden hareket etmesini, yaratıcılığını ve aklını tam olarak kullanması gerektiğini de savunmuştur. Realistlere göre eğitim ise, insanlık tarihi boyunca doğruluğu sorgulanmadan kabul edilen evrensel değerleri öğretmektir.

⁸ Hasan Çelikkaya, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2016), 26.

⁹ Erdoğan Başar, *Eğitimin Toplumsal Temelleri*, 2. bs. (Samsun: Kardeşler Ofset Matbaa, 2003), 57.

¹⁰ Cevat Celep vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (Ankara: Anı Yayınları, 2007), 8.

¹¹ Veysel Dönmez, *Eğitim Felsefesi*, (Ankara: Anı Yayınları, 1993), 39.

Öğretmen öğrenciden daha bilgili ve dış dünyayı daha iyi tanıdığından öğrencinin neler öğreneceğine karar vermelidir. Pragmatist eğitim ise öğrenciye verilecek bilgi ve becerileri önemli görürken aynı zamanda araştırma yöntemini de önem vermiştir. Topluma ve kültüre sıkı sıkıya bağlı bir gençlik yerine çağa, gelişmeye ve faydaya yönelmiş bir gençlik amaçlamıştır. Varoluşçu felsefede ise eğitimin, bireylerin mutlak özgürlüğünü teşvik etmesi ve aynı zamanda bu özgürlüğünü nasıl kullanacağını da öğretmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.¹² İdealistler, eğitimin yüksek değerler oluşturmasını, realistler, evrensel değerler öğretmesi, pragmatistler, geliştirme ve fayda sağlama, varoluşçular ise özgürlüğe ulaştırması yönü üzerinde durmuşlardır.

*Eğitim kavramının Tasnifi*¹³

A.İşleyiş(Sistem) İtibariyle	F. Uygulama Yönünden
1)Örgün Eğitim (kapalı)	Amacı itibariyle;
2)Yaygın Eğitim (açık)	Genel Eğitim/Özel Eğitim
a) Açıköğretim	Zaman itibariyle;
b) Halk Eğitimi	Tam gün eğitim/Yarım gün eğitim
B.Plan İtibariyle	Araç itibariyle
1) Planlı Eğitim	Vasıtalı eğitim/Vasıtasız eğitim
2)Plansız Eğitim	Kitle itibariyle;
C.Cinsiyet İtibariyle	Küçüklerin eğitimi/büyüklerin eğitimi
1) Tek Cinsiyetli eğitim	Dil itibariyle;
2) Karma eğitim	Yerli dil ile yapılan eğitim/ Yabancı dil ile yapılan eğitim
D.Yönetim İtibariyle	Statü itibariyle;
1)Dine dayalı eğitim	Resmi eğitim /Özel eğitim
2) Laik eğitim	Programı itibariyle;
E.Konu Bakımından	Teorik eğitim / Pratik eğitim
1) Sosyal bilimler eğitimi	
2) Fen bilimleri eğitimi	

Eğitim kavramını tasnif etmek anlam ve içeriğini kavramak adına önemlidir. Eğitimin tasnifi incelendiğinde; işleyiş, plan, cinsiyet, yönetim, konu ve uygulama yönünden sınıflandırıldığı görülmektedir. Eğitimin sınıflandırması, kendi içinde dallara ayrılarak yapılmıştır.

¹² Mustafa Ergün, *Eğitim Felsefesi*, (Ankara: Ocak, 1999), 76-80.

¹³ Çelikkaya, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 28-32.

Eğitim programlar yoluyla yapılmaktadır. Programlar beş ögeden oluşmaktadır. Programlar; kişilerin gözlenmesi kararlaştırılan istenilen özellikler, bu özelliklerin göstergesi olan davranışlar, içerik ve konunun örüntüsü (üniteler) her davranışı, kişiye kazandıracak eğitim durumu (çevreye ayarlanması), her davranışı, kişinin kazanıp kazanmadığını, kazandıysa ne derece kazandığını yoklayan sınama durumları (değerlendirme) olarak sıralanmaktadır.¹⁴ Eğitimin programlar üzerinden tasarlanması eğitimin sistemli ve planlı şekilde yürütlülmesini sağlamıştır.

Eđitim işlevsel açıdan değerlendirildiğinde; modern toplumlarda eğitimin iki önemli işlevi bulunmaktadır. Eđitim aracılığıyla yetenekli kişilerin ayrılıp sečilmesi ve bu şekilde en etkin ve azimli olanların yüksek ve ulaşılması zor konulara gelmesi eğitimin birinci işlevidir. Ekonomik gelişme için bilgiye ihtiyaçı her gečen gün arttığı bir toplumda okulların, yetişkin rollerinin gerçekeştirilmesi için gerekli bilişsel beceri ve normları öğretmesi ikinci işlevidir.¹⁵ Yapısal fonksiyonalizme göre eğitim kurumunun temel işlevi, toplumsal sınıflar arasındaki dengeyi ve uzmanlaşmayı sağlamaktır. Tarihsel materyalistlere göre eğitim ise, temel olarak bir üst yapı kurumu iken eğitim kurumunun işlevi, toplumsal amacı ya da temel felsefesi genel olarak maddi toplumsal gerçekeşlik tarafından belirlenmektedir.¹⁶ Her öğreti kendi argümanlarını destekleyici şekilde eğitim kurumunun kazanımlarından yararlanmaktadır. Eđitimin kurumunun bireysel ve toplumsal işlevleri de çok yönlülük içermektedir.

Eğitimin gizli ve açık işlevleri bireye ve topluma çeşitli kazanımlar sunmaktadır. Eğitimin açık işlevleri; toplumun kültür mirası ve birikiminin aktarılması, yenilikçi ve değişmeyi sağlayıcı elemanlar yetiştirmek, siyasal işlevi, toplumsal işlevi, seçme işlevi ve ekonomik işlevi olarak sıralanmıştır. Eğitimin gizli işlevleri ise eş seçme, tanıdık sağlama, konum kazandırma, çocuk bakıcılığı, işsizliği önleme, çocuğun ekonomik sömürülmesini önlemedir.¹⁷ Eğitim süreci içerisinde bireylerin öğrenci olarak yer alması işsizliğin görünür olmasını engellemiştir. Eğitimin çocuk bakıcılığı işlevi ile aileler okulu, öğrencilerin okulda geçirdikleri zaman diliminde çocukla ilgilenen ve ihtiyaçlarını gideren bir kurum olarak görmüştür. Temizleyicilik işlevinde bireye zarar veren kötü alışkanlıkların giderilmesinde eğitim çözüm yeri olarak görülmüştür. Eğitim

¹⁴ Dönmez, *Eğitim Felsefesi*, 40.

¹⁵ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 15. bs. (Ankara: Nobel, 2015), 20-21.

¹⁶ Devrim Topses, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Nobel, 2014), 57.

¹⁷ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 97-98.

yoluyla bireylerin birbirleriyle iletişim kurması; eş seçme, tanıdık sağlama ve konum kazanma konusunda da kolaylıklar sağlamıştır. Eğitimin açık işlevi ise toplumun gelişimi ve toplumsal değerlerin öğretilmesi konusunda etkili olmuştur.

Eğitimin insan davranışlarını değiştirme ve dönüştürme etkisi bulunmaktadır. Eğitim sayesinde birey değişmekte ve gelişmektedir. Eğitim aracılığıyla birey kişisel gelişimine katkı sağlarken toplumsal düzeni sağlama ve toplumda yeniliklere fırsat oluşturmada öncü konumda yer almıştır. Aynı zamanda eğitim, toplumsal kurumlar üzerinde de etkili olmaktadır. Bu değişimlerden etkilenen kurumların başında ekonomi kurumu gelmektedir. Eğitim, ekonomik değişim ve dönüşümlerde insana yol gösterici olmuştur. Eğitim kurumu ekonomi kurumunun gereksinim duyduğu iş gücünü sağlamıştır. Bu durum pek çok eğitimci ve sosyolog tarafından belirtilmiş, eğitime yapılan yatırımın ekonomik büyümeye katkı sağladığı ve insan kaynaklarına yapılan yatırımın ekonomik verim açısından da çok önemli olduğuna değinilmiştir. Ülkelerin ekonomik zenginliği eğitim yatırımını etkilemiş eğitim kurumunun verimi, eğitimcilerin ekonomik koşullarından etkilenmiştir.¹⁸ Karşılıklı bu ilişki, iki kurumun değişimi ve gelişimi için önem teşkil etmektedir. Ekonomisi gelişmiş toplumlar, eğitim araç ve gereçlerini geliştirirken; gelişmiş eğitime sahip toplumlar ise ekonomik olarak büyümektedir.

Eğitim sisteminden önceleri tarım toplumu daha sonra sanayi toplumu için insan yetiştirilmesi beklenmiştir. Eğitim sisteminin mevcut durumundan beklenen ise bilgi toplumu için gerekli donanım ve kapasiteye sahip mezunlar vermektir. Bilgi toplumu 1980'li yıllarda ana hatları ile belirginleşmiş aynı dönemlerde ortaya çıkan postmodern kavramıyla birlikte kullanılmıştır.¹⁹ Postmodern anlayışta bilgi mutlak kabul edilmemektedir. Bilgi geçicidir. Bilgiyi insanlar olduğu gibi değil kendilerine göre anlamlandırır. Eğitim bilginin aktarılması değil, bilgiyi üretmeye yönelik düzenlemelerdir. Bilgi toplumundaki eğitim, ezberciliğe karşıdır. Eğitim derin anlamlar sağlamalı, bilgi yeni bilgiler üretmek için elde edilmelidir.²⁰ Bilgi toplumu; post modern dönemi, sanayi toplumu; modern dönemi, tarım toplumu ise geleneksel dönemi içermektedir. Toplumların değişimi ile birlikte eğitimde değişmiş ve gelişmiştir.

¹⁸ Topses, *Eğitim Sosyolojisi*, 51-53.

¹⁹ Yüksel Özden, *Eğitimde Yeni Değerler Eğitimde Dönüşüm*, 7. bs. (Ankara: Pegem Yayınları, 2013), 60-61.

²⁰ A.g.e., 57-58.

Toplumların değişimi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri ile bağlantılı olmuştur. Dönem olarak modern dönemde olunsada eğitim anlayışı bir sonraki dönemle kıyaslandığında geleneksel eğitim olarak ifade edilmiştir. Buradaki geleneksellik, toplum olarak değil eğitim anlayışının kendinden sonraki topluma göre farklılığını göstermek içindir. Çalışmada geleneksel eğitim tanımlamasıyla geleneksel toplumlar kast edilmemiştir. Eğitimden beklentilerin kendinden sonraki toplum göre farklılığı vurgulanmıştır.

Bilgi akışının sürekli artması nedeniyle eğitim kurumlarında ders programları ve gereçlerinin birkaç yılda bir gözden geçirilip yeniden değerlendirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu yöndeki araştırmalar bilgi akışı ve değişiminin ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmadaki önemine vurgu yapmaktadır. Bilgi toplumunda insan gücünün, bilgi elemanı, bilginin üretimi, dağıtımı, depolanması ve pazarlanması gibi her kademedede tüm yetkilerini kullanabilmesi gerekmektedir. İş niteliklerinin sürekli değişeceği düşünülerek, yetişkinlerin eğitimine önem verilmiştir. Bilgi toplumlarında çalışacak elemanların %50'sinden fazlası yükseköğrenim görmüş olması istenen bir durumdur.²¹ Bu durum eğitime olan vurgunun yaşam boyu devam ettiğini ve toplumsal gereksinimlere göre Őkillendięini göstermektedir. Bilgi ağında eğitim ile yaratıcı ve yenilikçi insanlar yetiştirmek amaçlanmıştır. Eğitim sürecinde bilginin doğrudan bireye aktarılması değil, bireyin ihtiyaç duyduğu bilgelere nasıl ve hangi yollarla ulaşacağının üzerine durulmuştur.²² Görüldüğü üzere bilgi toplumunda birey pasif değil aktif Şekilde ğrenme sürecine dahil olmuş, çağın gereklerine uygun eğitim anlayışı Őkillenmiřtir. Bu dönemde de eğitimi toplumsal ihtiyaçlar belirlemiştir.

²¹ Ferhat Şengül, *Demokrasi Kültürü ve Kişilik Eğitimi*, (İzmir: Kanyılmaz Matbaası, 2008), 111-112.

²² Kasım Kıroğlu vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (Ankara: Pegem, 2009), 328-329.

20. yüzyılda eğitim içeriği hayatla ilişkili olmaya başlamış bu süreçte her şeyi bilen insan yerine bilgiye kolayca ulaşma yollarını bilen bilgiyi hayatını kolaylaştırmada araç olarak kullanabilen bireyler yetiştirme ön plana çıkmıştır. 20. yüzyıldan 21.yüzyıla geçişte aktarılan değerlerin eğitimle ilişkili olanlarını incelediğinde; küreselleşme, çok dilli ve kültürlü olma, hayat boyunca eğitim, çok kanallı eğitim, koşullandırma, öğretme yerine öğrenme veya öğrenen merkezli eğitim üzerine düşünme konuları dikkat çekmiştir.²³ Konulardaki yenilikler toplumsal alandaki değişmelerin eğitime olan yansımalarının örnekleridir.

Görüldüğü üzere eğitim, yaşam boyu devam eden bireysel ve toplumsal gelişimlere yön veren çok yönlü bir kavramdır. Eğitimin işlevsel zenginliği bu durumu destekler niteliktedir. Eğitim gizli ve açık işlevleri ile toplumun ve bireyin gelişimine yön vermiştir. Eğitimin, yaşanan çağın ihtiyaçlarına göre şekillenmesi toplumsal etkenlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermiştir. Bu nedenle eğitim sorunlarını anlama ve açıklama ihtiyacı, toplumsal yapının analizini zorunlu kılmıştır. Aynı şekilde toplumsal sorunların kökeninde eğitim ile ilgili yetersizliklerde belirleyici olmuştur.

Eğitim kavramı felsefe ile de ilişki içerisindedir. Uygulanan eğitim politikalarının temeli bir felsefeye dayanmaktadır. Eğitim sisteminde felsefeye katkısı bulunmaktadır. Eğitim yoluyla bireyler felsefi görüş ve tavır kazanabilmektedir. Eğitim felsefesinin tasnifi, eğitim felsefesinin eğitimcilere kazandırdıkları ve farklı felsefelerdeki eğitim amaçları ile eğitim ve felsefe arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Felsefenin incelediği konu alanı varlık, bilgi ve değerdir. Bu üç alanın eğitimle de ilişkileri bulunmakta temelinde insan ve insani değerleri barındırmaktadır. Varlık felsefesi, insanı bir varlık olarak eğitim açısından ele aldığı için eğitim ile ilişkilidir. Bilgi aktarımı, bilginin elde edilmesi eğitimin temel görevlerinden olduğundan bilgi felsefesi, bireylerin sosyalleşmesi, kültür aktarımı, kişiler arası ilişkilerin gelişmesi de eğitimin görevleri arasında olduğundan değerler felsefesi eğitim ile yakından ilgilidir.²⁴ Bu üç felsefe alanı, bulguları ve derinlemesine analizleri ile eğitime kaynaklık etmekte ve eğitimin gelişimine katkı sağlamaktadır. Eğitim ile insanın varolan yetenekleri geliştirilirken, aynı zamanda insana yeni yetenekler de kazandırılmaktadır. Böylelikle

²³ Orhan Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan, *21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, 2 bs. (Ankara: Pegem, 2010), 5.

²⁴ Ayla Oktay vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (Ankara: Pegem ,2007), 31.

insanı çağın gereklerine uygun olarak yetiştirmek hedeflenmektedir. Eğitimin ve felsefenin inceleme konusu insan ve problemleri olduğundan aralarında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.²⁵ İnsanın gelişimine kaynaklık eden felsefe ve eğitimin etkileşimi toplumların gelişimi için de önemli olmaktadır.

Eğitim felsefesinin ayrı bir felsefe disiplini olarak ortaya çıkmasında eğitimin giderek evrensel bir faaliyet türü haline gelmesi, eğitime etki eden sosyal ve politik unsurların artması etkili olmuştur.²⁶ Eğitim felsefesi, eğitim politikalarına ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri incelemekte, tutarlılık ve anlam yönünden kontrol etmekte, eğitim sistemlerinin temeline konan insan anlayışlarını değerlendirmektedir. Eğitimde kullanılacak yeni hipotezler oluşturmaya çalışırken insan, toplum, öğrenme gibi konulardaki felsefi ve eğitsel yaklaşımları bir araya getirerek bunlardan bir bütün çıkarmaya çalışmaktadır.²⁷ Felsefi düşünce sistemleri, sistematik kavramlar bütünlüğüdür. Eğitimin her alanında kavramlarla düşünülmekte ve kavramlar kullanılarak karar verilmektedir. İnsanların eğitimle ilgili karar ve eylemlerini onların sahip oldukları kavramlar belirlemektedir. Felsefe ise bu kavramların üretim alanıdır.²⁸ Filozofların kavram üretip kavramlar üzerine düşünmesi; eğitim kavramlarının da sorgulanıp yeniden yorumlanmasına ve eğitim kavramları oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Eğitim alanına felsefe açısından bakıldığında konular; Felsefe sistemlerinin incelenmesinin bir eğitim programına ne gibi yardımı olabilir? Eğitim problemlerinin felsefi yönden incelenmesi ile bilimsel yönden incelenmesi arasında ne fark vardır? Felsefe ve eğitim sanatı arasında ne gibi esaslı farklar vardır? Eğitim felsefesi ile genel felsefe arasında ne gibi bağlantılar vardır? soruları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu sorulara cevap verildiğinde eğitim felsefesinin alan ve fonksiyonu da açıklanmış olacaktır.²⁹ Eğitim felsefesinin alanı ve fonksiyonunun açıklanması, eğitim üzerinde etkisi olan yönlerinin de belirginleşmesini sağlayacaktır.

²⁵ Gürbüz Ocak, "Eğitim Programlarına Felsefi ve Kültürel Temelin Etkileri", *İnsan Bilimleri Dergisi* C. 1, S. 1 (2004): 4.

²⁶ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, (İstanbul: Say, 2011), 17.

²⁷ Ergün, *Eğitim Felsefesi*, 15.

²⁸ Ahmet Üstün vd., *Eğitim Üzerine*, (Ankara: Ütopya, 2002), 99.

²⁹ Ereş, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 97.

Eğitim felsefesi; eğitim kavramının, problemlerinin, ve kurumlarının felsefi bir bakışla incelenmesini içermektedir. Bu amaçla eğitime yansıtılan çeşitli felsefe sistemleri ortaya çıkmıştır. Çağdaş eğitim akımları, çağın gereklerine göre ortaya çıkan felsefe akımıdır. Çağdaş felsefe akımlarından sa'nat eğitim akımı; güzel sanatların ruhundan hareketle bütün eğitimin yenileştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çocuktan hareket akımı; eğitim öğretimin merkezine çocuğun alınmasını, kır eğitim yurdu akımı; 19.yüzyılın büyük şehir kültürüne karşı insanın doğa içerisine yerleştirilmesini savunan anlayışa dayanmaktadır. İş eğitimi akımı ise kişinin karakter gelişiminin, el işi ve zihni için birlikteliği ile sağlanacağını savunmaktadır.³⁰ Görüldüğü üzere çağın ihtiyaçlarına göre felsefe akımlarında değişime uğramıştır.

Eğitim felsefesinin tasnifi; genel eğitim felsefesi ve milli eğitim felsefesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Genel Eğitim Felsefesi, evrensel bir nitelik taşıyan eğitimi toplumsal bir olgu olarak ele alan ve eğitim amaçlarının ne olması ve nasıl olması gerektiğini açıklayan felsefedir. Genel eğitim felsefesi Perennialism, Essentialism, Progressivism, Reconstructionism ve Pragmatik Eğitim Felsefesi olmak üzere beşe ayrılmıştır. Perennialism (Daimicilik), maddi ve manevi kalkınmaya eşit derecede önem veren eğitim felsefesidir. Essentialism (Esasicilik), bilgi ve çevreye uyumu amaçlayan bir eğitim anlayışıdır. Progressivism (İlerlemecilik), yalnız maddi kalkınmaya önem verip manevi kalkınmayı ihmal eden bir eğitim felsefesidir. Reconstructionism (Yeniden Kurmacılık), uygulanmakta olan eğitim sistemini tümden beğenmeyip kökten değiştirmek isteyen bir eğitim anlayışıdır. Pragmatik Eğitim Felsefesi ise pragmatist felsefelerin bir uzantısı veya eğitime yansımaları olan felsefedir. Milli Eğitim Felsefesi ise genel eğitim felseferinden birinin devlet tarafından benimsenip uygulanamaya konulması ile oluşan felsefedir. Milli eğitim felsefesi, milli bir karakter taşır ve milli kültürle bağlantılıdır.³¹ Felsefelerin benimsediği değerler toplumun beklenti ve ihtiyaçlarına göre şekillenmiştir. Türk milli eğitim felsefesi, bireysel gelişime önem vermiş toplumsal gelişmişlik ile bireyin gelişimi arasındaki ilişkiye de dikkat çekmiştir. Kalkınmanın, milli değerlere sahip çıkmak, milli değerleri korumak, geliştirmek ile ilgili olduğu da vurgulanmıştır.

³⁰ Ergün, *Eğitim Felsefesi*, 83-85.

³¹ elikkaya, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 93-95.

Farklı felsefelerdeki eğitim anlayışı, toplumlar tarafından zaman içinde değerlendirilmiş ve uygulanmıştır. Bu felsefelerin eğitime uygulanırken ki hedefleri incelendiğinde; idealist bir eğitimin hedefi, öğretme ve öğrenme sürecinde öğrencilerin doğuştan getirdikleri özelliklerinin farkına varmalarını sağlamaktır. Bununla birlikte toplumsal bir kurum olarak okulun; öğrencilere bilmeleri, paylaşmaları ve kişiliklerini belirlemeleri için kültürel mirası oluşturan değerleri öğretmesi gerekmektedir.³² Realist eğitim felsefesinde eğitimle amaçlanan; bilgi alanları konusunda aydınlatılan insanın, en önemli özelliği olan aklını geliştirme, aklını kullanarak yapacakları tercihlerde ne istediklerini bilme, kendilerini ifade etme kendi kimliklerini belirleme konusunda cesaretlendirmeyi hedeflemektedir.³³ Natüralizmin eğitimde temel aldığı amaç; eğitimin hedefleri belirlenirken, evrensel bir düzenin bir parçası olan doğaya ve insanın doğasına bakmaktır. Doğayı anlamanın yolu ise duyumlardan geçmekte, duyum gerçekliğe ilişkin bilgilerimizin temeli olarak nitelendirilmektedir. Doğadaki süreçler yavaş, derece derece ve evrimsel olduğundan eğitiminde seyrinin aynı şekilde olması gerektiği vurgulanmıştır.³⁴ Her felsefi akımın eğitim hedefi, kendi benimsediği düşünce sistemi ile aynı doğrultudadır.

Pragmatizm de eğitimle amaçlanan; soyut ve değişmez kuramlar yerine deneyci araştırmayı temel almaktır. Sosyal zeka ve deneyci yöntemi içeren bilimsel yöntemi benimseyen John Dewey, görüşleri ile pragmatizm üzerinde etkili olmuştur. Dewey felsefe ve eğitim ile ilgili eserlerinde okulun toplum için üstlendiği sosyal rolü üzerinde durmuştur.³⁵ Varoluşçuluk felsefesine göre eğitim bireyi merkeze almalı ve özgürlük ortamı oluşturmalıdır. Eğitim, her türlü baskıya karşı durarak baskıyı ortadan kaldırmalıdır. Ferdin gruba girmesi ise kendi isteğine bırakılmalıdır. Varoluşçu felsefe, okula uyum çalışmalarının olmaması gerektiğini de savunmuştur.³⁶ Varoluşçu felsefe topluma uyum sağlamaktansa bireyi ön plana çıkaran bir felsefe akımıdır. Eğitim anlayışına yansımaları da aynı şekilde olmuştur. Her eğitim felsefesi farklı yöntem ve stratejilerle bireyleri geliştirme ve topluma uyumunu kolaylaştırma hedefini gütmektedir. Çağın değişen toplumsal yapısı ile birlikte felsefe anlayışları da

³² Gerald L. Gutek, *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, çev. Nesrin K. (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2001), 26.

³³A.g.e, 51.

³⁴A.g.e.,75-76.

³⁵A.g.e., 21.

³⁶ Adem Solak, Veysel Sönmez ve Necmettin Zorlu *Felsefe ve Eğitim*, (Ankara: Mikro,2006), 252.

çeşitlenmiş analitik felsefe ve eleştirel felsefe görüşleri ortaya çıkmıştır.

Analitik felsefe kavramların analizine, açıklanmasına ve değerlendirilmesine dayalı bir felsefe dalıdır. Eğitim felsefesinin analitik felsefecilere göre birinci kullanımı sosyolojik kullanımdır. Sosyolojik kullanım ile eğitimin çocuğu sosyalleştirmesini ve çocuğun kültürlenmesini sağlayan pratik ya da uygulamalı faaliyetlerine dikkat çekilmektedir. Ayrıca eğitimin sosyolojik kullanımında eğitim aracılığıyla çocukların ve gençlerin sosyal dayanışmasını arttırmak da amaçlanmaktadır.³⁷ Eleştirel eğitim felsefesi ise klasik eğitim felsefesi ve analitik eğitim felsefesine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Eleştirel eğitim felsefesi, eğitim üzerinde oluşan yanlış bilinci ortadan kaldırma, uygulamadaki eğitim anlayışının arka planını göz önüne sermeyi amaçlamıştır. Eleştirme ve analiz etme ile mevcut eğitimin yerine nasıl bir eğitimin olması gerektiği üzerinde de durulmuştur.³⁸ Analitik felsefede mevcut durumu koruma, eleştirel felsefe de ise değişimi sağlama anlayışı ağır basmaktadır.

Hedeflerin neliği konusunda bir karara varabilmek için felsefeye başvurmanın zorunlu olması, felsefeden elde edilen ölçütler takımının eğitim sisteminin iç tutarlılık açısından değerlendirilmesinde kullanılabilmesi, felsefenin eğitime olan katkılarından. Eğitimin nesnesi insan olurken aynı zamanda insan, felsefenin de konusudur. Eğitim sisteminin dayandığı felsefeler ile öğretmen, yönetici ve hizmetlilerin temele aldıkları felsefelerin birbirleriyle çelişmemesi gerekmektedir. Her ekonomik, politik, toplumsal sistemin ve eğitim sisteminin dayandığı en az bir sayılı bulunmaktadır. Bu sayılıların her biri felsefi niteliktedir ve felsefe bir açıdan insanın yaşama bakışını belirlemektedir. Eğitim durumlarının düzenlenmesi ve işe koşulmasında da felsefeden yararlanılmaktadır. Sınama durumlarının düzenlenmesi ve denetlenmesinde de felsefe, ölçütler takımı olarak kullanılabilir. Temel alınan felsefelere göre, eğitim sisteminin işleyip işlemediğini, sınama durumlarının düzenlenip düzenlenmediğini denetlemede felsefeye başvurulmaktadır. Felsefe, gerçeğin tümüyle temellendirmeye dayalı bir bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen ürünlerin canlı bir bütünüdür. Bu tür bir yaklaşım, eğitim sistemini yöneten, yetkili, sorumlu kişi ve kuruluşlara, sistemi eleştirip değerlendirmek, yeniden kurmak, onarmak

³⁷ Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 183.

³⁸ Gutek, *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, 210.

vb. açılardan bütüncül bir yaklaşım sağlayabilmektedir.³⁹ Görüldüğü üzere felsefe hedeflerin belirlenmesi, eğitim durumlarının düzenlenmesi, sınama durumlarının düzenlenmesi ve denetlenmesinde eğitime katkı sağlamaktadır. Eğitim felsefesinin, eğitim sürecinin her aşamasına katkı sağladığı ve eğitimle ilgilenen aktörlere yol gösterici rol oynadığı görülmektedir.

Eğitimin toplumsal önemi tarihsel ve felsefi serüveni bağlamında da değerlendirilmektedir. Eğitim ve felsefe ilişkisinin toplumsal kaynak eksenli etkileşimleri incelendiğinde; eğitim anlayışlarının dayandığı felsefeleri yaşanan toplumdaki bağımsız olarak incelemek mümkün olmamaktadır. Tarih boyunca toplumların geçirdiği politik, ekonomik, kültürel ve dini değişimler uygulanan eğitim felsefelerinde değişmesine neden olmuştur. Türk toplumlarının eğitim anlayışı kendi yaşam tarzına göre şekillenmiştir. Türk devletlerinin temel eğitim felsefeleri İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası ve Cumhuriyet dönemi şeklinde belirlenmiştir. İslamiyet öncesi Türk toplumu bozkır yaşamının hakim olduğu savaşçı bir toplumdur. Bu toplumda eğitim faaliyetlerinden beklenen de cömert, cesur, akılcı, bilgeliğe değer veren, büyüklerine saygı duyan, itaat eden, devlete ve geleneklerine bağlı insan yetiştirmektir.⁴⁰ Bu dönemin eğitim felsefesinde Türklerin yaşam tarzları ve yaşam tarzlarını etkileyen ekonomik, sosyal ve politik ortam, Türklerin yaşadığı doğal çevre etkili olmaktadır. Toplumun göçebe olması (Uygurlar hariç) nedeniyle, okul yoktur ve birey toplum ve aile tarafından cinsiyete göre eğitilmiştir. Erkekler; savaş, maden işleri, hayvancılık vb. ile ilgilenmiş kadınlar ise ev işleri, çocuk büyütme vb. işlerle ilgilenmişlerdir.⁴¹ Bu durum eğitimin aile tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır. Eğitim ortamı gerçek yaşamdır. Küçük çocuklar at yerine koyunlara bindirilirmiş ava götürülüp onlara kuş ve fareleri okla vurma alıştırmaları yaptırılmıştır. Yaparak ve yaşayarak, taklit ederek, öğrenme ile kademeli yaklaşım yöntemi kullanılmıştır. Her çocuğa yaptığı kahramanlık, güzel, iyi vb. faaliyetlerinden sonra bir isim verilmiştir. Değerlendirme durumları; savaş ve savaş oyunları, av sonrası yapıp etmeleri, oluşturdukları araç-gereç ve ürünlerden oluşmuştur. Kişinin yaşamda gerçekleştirdiğine göre bir adı, unvanı, yeri olurken kişi böylelikle yaşamla sınanmıştır. Uygurlarda; bu değerlere ek olarak katiplik, bürokratik ve danışmanlık eklenmiştir. Uygurların yerleşik

³⁹ Dönmez, *Eğitim Felsefesi*, 205.

⁴⁰ Üstün vd., *Eğitim Üzerine*, 56.

⁴¹ Dönmez, *Eğitim Felsefesi*, 210.

toplum olmaları nedeniyle okuma, yazma, hesaplama, önem kazanmıştır. Bu gerekçelerle eğitim ve öğretim işinin okullarda yapıldığı düşünülmektedir.⁴² Avrupa ülkelerinin birçoğunun milli dil ve yazısı bulunmadığı İslamiyet öncesi dönemde Türklerin, ileri dil ve yazı ile taş üzerine yazı yazmaları değerli belgeler bırakmış olmaları dikkat çekicidir. Orhun Anıtları bu konuda dikkat çekici bir eserdir.⁴³ Orhun Yazıtları tarihte Türklerin kullandığı ilk yazılı belge olma özelliği taşımaktadır. Bu Göktürk alfabesi ile yazılmıştır. Göktürk alfabesi Türklerin İslamiyetten önce kullandığı ilk alfabe özelliği taşımaktadır. Orhun Abideleri sosyal yaşam, asker düzeni ile ilgili bilgiler içermektedir.⁴⁴ Bu durum Türk kaynaklarında eğitici ve öğretici bilgilere yer verildiğini ortaya koymaktadır.

İslamiyetten sonra eğitimin dayandığı felsefe incelendiğinde; İslamiyetten sonra Türk toplumu İslami kültür ve değerlerle karşılaşmış bu karşılaşma sonucunda uygulanacak eğitim felsefelerine İslamiyetin onayladığı değerler eklenmiştir. Türk toplumu eski değerleriyle İslami değerleri harmanlamış böylelikle yeni kültürel değerler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda İslamiyet sonrası Türk toplumunda, ortaya çıkan yeni düşünceler içinde eğitimin de yer aldığı sosyal kurumları, değerleri ve normları etkilemiştir. Bu düşünceler temelde tözü tanrı inancı etrafında tanımlayarak, bireyin taşıması gereken erdemleri, sorumlukları ve özellikleri yeniden şekillendirmiştir.⁴⁵ İslamiyetten sonraki eğitim felsefesi dini kurumlarla eğitim kurumunun iç içe olduğu bir düşünce sistemine dayanmaktadır.

İslamiyeti temel alan ve Türk eğitimi üzerinde etkili olan düşünürler incelendiğinde Farabi (870-950), İbni Sina (980-1037), Yusuf Has Hacıp (1018-1069), Kaşgarlı Mahmut (11.Yy), Ahmet Yesevi (1103-1166), Mevlana (1207-1273), Yunus Emre (1240-1320), Hacı Bektaş Veli (13. yy.), İbni Miskeveyh (... 1030), Gazali (1058-1111), İbni Rüşd (1126-1198), İbnel Haccel Abderi (... 1336), İbni Haldun (1333-1405), Nasrettin Hoca (1208-1284), Keykavus (11.Yy.), Sadı (13yy.), Amasyalı Hüseyin Oğlu Ali (15.Yy.), Lütfi Paşa (1488-1563), Kınalızade Ali (1510-1572), Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780), Sümbülzade Vehbi (18.Yy.), Ziya Paşa (1825-1880), Namık Kemal

⁴² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 27 bs. (Ankara: Pegem, 2015), 6-15.

⁴³ Üstün vd., *Eğitim Üzerine*, 56.

⁴⁴ Rahmi Maltaş, *Sümerlerden Günümüze Eğitim*, (Konya: Çizgi Akademi, 2011), 118.

⁴⁵ Adnan.Boyacı, (2008), "Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi", *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını*, 4: 1-18, sosyal.amasya.edu.tr/turk_egt_tar_felsefi.pdf. html [16.10.2018].

(1840-1888), Ali Suavi (1839-1878), Selim Sabit (1829-1910), Emrullah Efendi (1858-1914), Satı Bey (1880-1968), Tevfik Fikret (1867-1915), Ethem Nejat (1882-1921), Ziya Gökalp (1876-1924), Prens Sebahattin (1879-1948) gibi düşünür ve yazar etkili olmuştur.⁴⁶

Eğitim ile felsefe ilişkisi değerlendirildiğinde; eğitim, felsefi görüş kazandırma felsefe ise eğitim durumlarının düzenlenmesinde etkili olmuştur. Eğitim kavramlarını ve problemlerini felsefi bakış açısıyla inceleyen eğitim felsefesi, eğitimin gelişimine katkı sağlamaktadır. Her ülkenin eğitim felsefesi amaç ve beklentilerine göre şekillenmiştir. Toplumsal, ekonomik ve politik değişmelerle birlikte eğitim felsefeleri de değişmiş 19. ve 20.yy'da eğitim felsefelerinin temel amacı ile 21.yy'da eğitim felsefelerinin temel amacı, arasında farklılıklar görülmüştür. 21. yüzyılda küresel değerlerin etkisi eğitim felsefelerine de yansımıştır. Küresel dünyanın tanıtılması ve küreselleşmenin gereksinim duyduğu bilgi birikiminin öğretilmesi eğitim amaçları arasında yer almıştır. İnsan gereksinimlerinin çeşitliliği de eğitim felsefesinin amaçlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Eğitimin felsefi amaçlarının toplumsal gereksinimlere göre şekillenip toplumsal koşullardan etkilenmesi eğitim ve felsefe ilişkisinde toplum etkeninin göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir.

1.2. EĞİTİMİN TOPLUMSAL ÖNEMİ

Eğitim, toplum içerisinde gerçekleşen toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenen aynı zamanda değişimler üzerinde etkisi olan toplumsal bir kurumdur. Eğitim yoluyla gelişen birey, toplumsal düzenin sağlanması ve toplum içerisinde yeniliklerin gerçekleşmesi yönünde bilinçli olacaktır. Aynı şekilde toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan gelişimi bireylerin aldıkları eğitiminde gelişmesi sağlayacaktır. Bu durum eğitim ve toplum etkileşimini içermesi açısından önem teşkil etmektedir. Eğitimin tarihsel ve sosyolojik analizi toplumsal değişimlerin etkilerinin değerlendirilmesinde önemlidir. Bu bağlamda, eğitimin toplumsal önemine dikkat çekmek amacıyla eğitimin toplumsal yönüne dikkat çeken düşünürlerin görüşleri, demokrasi, sosyalleşme, kültür, aile, statü gibi toplumsal kavramların eğitimle ilişkisi, toplumsal değişim ve eğitim ilişkisi ve Türk eğitim tarihindeki olayların toplumsal değişim üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Toplumlar varlığını sürdürmek için eğitime ihtiyaç duymuş ve

⁴⁶ Dönmez, *Eğitim Felsefesi*, 208.

eğitim yoluyla toplumsal değer ve normlar genç nesillere aktarılmıştır. Eğitimin işlevini gerçekleştirmek amacıyla da toplumsal ortamlara ihtiyaç duyulmuştur. Toplum da belli değerlerin öğretilmesi amaçlanmış ve bu amaç içinde eğitim araç olarak kullanılmıştır.

İnsanı ve davranışlarını, eğitim aracılığıyla değiştirmeden hiçbir sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeyi ve sağlıklı kalkınmayı gerçekleştirmek mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte eğitim yalnız, eğitim gören kişiye değil, eğitilen kişinin ailesinden başlayarak toplumun bütününü etkilemektedir.⁴⁷ Bu yönü ile eğitimin toplum üzerindeki dönüştürücü etkisi bulunmaktadır. Eğitim aracılığıyla değişen birey, yaşadığı toplumuda etkilemekte ve değiştirmektedir. Bireyin eğitimle toplumu etkilemesi, toplumun kurumları üzerinde yeniliklere imkan sağlayan faaliyetlerde bulunmasıdır. Eğitimin, genç nesillere toplumun kültürünü aktarmak, toplumsal düzeni sağlamak bununla birlikte genç nesillere toplumsal değişme ve geliştirme gücünü ve düşüncesini kazandırmaya çalışmak gibi toplumsal görevleri bulunmaktadır.

Eğitimin toplumsal yönüne dikkat çeken düşünürlerden John Dewey'e göre eğitim hayatın kendisi olmalıdır. Dewey, tecrübelerden, kitaplardan veya başkalarının sözlerinden, tecrübe ile ilgili olmak kaydıyla, öğrenilenlerin de boş cümleler olmadığını belirtir. Okulun yaşamdan uzak tutulması, yaşamın sıradan koşullarından uzaklaştırılması, çocukların disiplin kazanmaları için gönderildikleri yer olması, yaşama ait tecrübelerin kazanılmasına fırsat vermemiştir. Bunun yerine çeşitli iş faaliyetlerinin okullarda uygulanması ile okulun bütün ruhunun canlanacağını savunmuştur. Okul bu Şekilde yaşamla kaynaşarak, çocuklar için soyut derslerin öğrenildiği bir yer olarak değil yaşamın kendisi, doğru bir yaşam için öğrenim gördüğü bir yuva haline gelecektir. Dewey, okulu topluluk, toplumun küçültülmüş versiyonu olarak tanımlamıştır.⁴⁸

John Dewey'e göre toplum, bütün çocuklar için aynı Şeyi istemelidir. Toplumun kendisi için oluşturduğu bütün Şeyler okul aracılığıyla verilmiştir. Toplum, kendi en güzel fikirlerini kendi geleceği için okul aracılığıyla gerçekleştirecektir. Bu Şekilde fertilik ve toplumculuk birleşecektir. Ancak toplumun kendisine sadık kalması için kendisine hayat veren tüm bireylerin tam ve kamil bir surette olgunlaşması amacına da sadık kalması gerekmektedir. Toplum için okuldan kıymetli hiçbir Şey yoktur.⁴⁹ John

⁴⁷ İsmail Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Nobel,2012), 10.

⁴⁸ John Dewey, *Okul ve Toplum*, ev. H.Avni Başman (Ankara: Pegem, 2008), 30-31.

⁴⁹ John Dewey, *Mektep ve Cemiyet*, ev. B. Avni. (İstanbul: Devlet Matbaası, 1930), 3-4.

Dewey, geleneksel eğitimin temelini, eğitimin konusu ve içeriğinin geçmişte işe yarayan bilgi ve becerilerden oluştuğunu ve bu nedenle okulun görevinin bu bilgi ve becerileri yeni nesillere aktarmak olduğunu belirtmiştir.⁵⁰ Görüldüğü üzere Dewey geleneksel eğitim anlayışında da mevcut durumun aktarılmasına önem vermiştir. Okulun toplumun bir minyatürü olarak görmesi, yaşamın kendisi olarak değerlendirmesi ile eğitimin toplumsal yönüne dikkat çekmiştir. Toplumun gelişimini eğitimin gelişimi ile eş değer tutmuştur.

Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, İsmail Hakkı Baltacıoğlu eğitimle ilgilenirken, eğitimin toplumla ilişkisine değinmiştir. Türkiye’de eğitim sosyolojisi alanının doğmasına düşünsel yönden ortam hazırlamışlardır.⁵¹ Ziya Gökalp eğitim konusunda toplumcu görüşü benimsemiştir. Ona göre eğitimin amacı sosyal ilerlemeyi sağlamaktır. Bu amaçla yetişkin nesil kendinden sonra nesile sosyal ilerlemeyi koruyacak ya da ileriye götürebilecek gücü vermelidir. Gökalp böyle bir gücün ise kültürün aktarılması ile kazanılacağını belirtmiştir. Kültürün aktarılmasının yolu ise eğitimidir. Çünkü birey toplum içerisinde var olmaktadır. Birey toplumla bütünleşerek toplumdan aldığını yine topluma vererek sosyal ilerlemeye hizmet edebildiği ölçüde eğitilmiş demektir. Gökalp, toplumun kültürüne göre özgür bireyler yetiştirilmesini eğitimin amaçlarından biri olarak görmektedir.⁵² Görüldüğü üzere Gökalp, kültürü toplumsal ilerlemede de etkili görmüş ve kültürün eğitim aracılığıyla yayılması üzerinde durmuştur.

Prens Sabahaddin’in eğitim anlayışında toplumcu yapıdan bireyci yapıya geçmeyi ilke edinmiştir. Eğitimi aile içinde başlayan ve yaşam boyu devam eden bir süreç olarak görmüştür. Eğitimin ilk başladığı sosyal ortamı aile olduğunu bu nedenle insanın tüketim, durağanlık ve tutsaklıktan kurtaracak bir aile yapısı kurması gerektiğini belirtirmiştir. Ona göre böyle bir aile yapısı yaşamı himayeci değil bireyci gören kızlar ve erkekler yetiştirilmesi ile mümkündür. Sabahaddin eğitimi, toplumda kadın ve erkeği kapsayan bir medeniyet ölçüsü olarak değerlendirmiştir. Kadınlarında erkekler kadar eğitilmesi gerektiğini savunmuştur.⁵³ Görüldüğü üzere Prens Sabahaddin özel girişimciliğe imkan sağlayan eğitim anlayışını benimsemiştir. Toplumsal ilerleme için bireyin gelişimi üzerinde durmuştur.

⁵⁰ John Dewey, *Deneyim ve Eğitim*, çev. Sinan Akıllı (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2007), 20.

⁵¹ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 80-82.

⁵² Hikmet Celkan Yıldırım, *Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1990), 58-59.

⁵³ Rukiye Akkaya, *Prens Sabahaddin*, (Ankara: Liberte Yayınları, 2005), 76.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, özel girişimciliği, azmi ve cesareti yıkan, hayatın içinde yoğrulmayan, ezbere dayalı eğitim anlayışının olmaması gerektiğini savunmuştur. Böyle bir eğitim sistemi bireyi esas almasına rağmen bireyi tanıyamamış ve bireyin değerlerini dikkate almamıştır.⁵⁴ Okulun hangi şekilde olursa olsun içtimai olduğunu belirtmiştir. İçtimai terbiyenin çıkış noktası olarak okulun kendisini görmüştür.⁵⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre okul sadece kurulduğu çevrenin değil milletinde malıdır. Bu nedenle okul, millet iradesi ve idealini yaşatmalıdır. Okul toplumdaki dayanışmayı ve milli ideali kendi içerisinde oluşturacağı kuruluşlarla daha da ileri götürmelidir. Bireylere bu gerçeği toplantılar, konferanslar ve özellikle hazırlanan geceler aracılığıyla yerleştirmeye çalışılmalıdır.⁵⁶ İsmail Hakkı Baltacıoğlu Meşrutiyet inkılabının getirdiği yeniliğin pedagoji yeniliği olduğunu Türkiye'nin maarif konusundaki en büyük ihtiyacının ise içtimai fikirleri olup içtimai mantıkta düşünün fikir adamları ihtiyacı olduğunu belirtmiştir.⁵⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu görüşlerinde de eğitim yaşamın kendisidir. Toplum içerisinde yetişen bireyin gelişimi üzerinde durmuş ve bu konuda eğitimin aracı yönüne dikkat çekmiştir. Baltacıoğlu görüşlerinde, okulun toplumsal yapısı üzerinde de durmuştur.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu İçtimai Mektep adlı eseri 5 bölümden oluşmaktadır. Bölümler; şahsiyetin teşekkülü, tekamül vetiyresi, pedagoji sistemleri, içtimai mektebin bünyesi ve eski ile yeni isimleri ile adlandırılmıştır. Baltacıoğlu, terbiyenin sadece zamanla değil aynı toplum içerisinde mekandan mekana muhitten muhite göre de değişeceğini belirtir. İçtimai hayatı teşkil eden zümreler her zaman her yerde aynı değildir. Bir milletin lisanı, zevki genel olmakla beraber, içinde her mesleki zümrenin ayrıca bedeni, fikri, hissi, ahlaki, alışkanlıkları ve bir şahsiyeti mevcuttur. Baltacıoğlu'na göre toplum hem birbirine benzeyen hem de benzemeyen adamlara muhtaçtır. Bu ihtiyaçları temin eden terbiyenin de iki şekilde olduğunu belirtmiştir. Birincisini toplumun bireyleri arasında gerekli olan benzerliği temin eden umumi terbiye, diğerini ise aynı bireyler arasında ayrılığı meydana getiren hususi veya mesleki

⁵⁴ Necmettin Tozlu, *İsmail Hakkı Baltacıoğlu Üzerine Bir Araştırma*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1989), 122.

⁵⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Terbiye*, (İstanbul: Sühulet Yayınları, 1932), 108.

⁵⁶ Tozlu, *İsmail Hakkı Baltacıoğlu Üzerine Bir Araştırma*, 169.

⁵⁷ Baltacıoğlu, *Terbiye*, 44.

terbiye olarak adlandırmıştır.⁵⁸ Baltacıoğlu, eğitimin toplumdaki farklılıklar arasındaki dengeyi sağlamada da aracı olduğuna dikkat çekmiştir.

Eğitimin toplumla etkileşimi, toplum içerisindeki bazı süreçlerle olan ilişkisini de ortaya koymayı gerektirmektedir. Bu bağlamda toplumsal gelişme ve değişme için gerekli olan demokrasi, sosyalleşme, kültür, aile, statü kavramlarının eğitimle ilişkisine değinilmiştir. Demokrasinin hayata geçirilmesi, yaygınlaşması ve toplumsal yapıdaki eşitliklerin sağlanması bakımından eğitim ile ilişki içerisinde olması toplumsal önemini ortaya koymaktadır. Eğitim sisteminin bir amacı; ülkeyi teknolojik yönden kalkındırmak iken bir amacı da sosyal yönden kalkındırmaktır, yani siyasal alanda yönetimi demokratikleştirme, sosyal alanda da hoşgörüyü artırmak ve diyalog eğitimi gerçekleştirmektir. Bunun içinde eğitim sistemi tüm nüfusun eğitim seviyesini yükseltmeye çalışırken amaçlanan eğitimin daha çok toplumsal değerler ve insani değerler eğitimi olması gerektiğidir.⁵⁹ Bu amaç ise demokrasi eğitimi ile gerçekleşmektedir.

Ülkelerin eğitim anlayışlarında demokratik bireyler yetiştirmek temel amaçlar arasında yer almaktadır. Bu amaçlar ise toplumda eşitliği, adaleti, güçler ayrılığını, çoğulculuğu, katılımı ve temsili sağlayarak demokratik yurttaşlık ortaya çıkarılmasıyla mümkün olmaktadır.⁶⁰ Selahattin Ertürk demokrasiyi yalnız hükümet biçimi değil aynı zamanda yaşam biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu yaşam biçiminde sosyo ekonomik, kültürel temeller ve siyasi bir felsefe ile birlikte düşünülmektedir. Bireysel demokratik yaşam yabancı kitle yaşantılarını taklit ederek değil kendi yaşayışının gerektirdiği davranışları göstermesi ile mümkün olmaktadır.⁶¹ Bu demokratik yaşam biçiminin oluşturulmasında eğitimin katkısı göz ardı edilmemektedir.

Ailede ve okulda hak ve sorumluluklarının bilincinde olan vatandaşların yetişmesi anne baba ve öğretmenlerin çocuk yetiştirme tutumları ve disiplin anlayışlarıyla bağlantılı olmaktadır. İlk eğitimlerini demokratik okul ve aile ortamlarında gerçekleştiren bireyler bu davranışlarını daha sonra yer alacakları iş ve

⁵⁸ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *İçtimai Mektep Nazariyesi ve Prensipleri*, (İstanbul: Sühulet Kütüphanesi, 1932), 13-14.

⁵⁹ Çelikkaya, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 172.

⁶⁰ Çağatay Özdemir, Galip Yüksel, Feridun Sezgin, *Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyet'in Eğitim Felsefesi ve uygulamaları Sempozyumu bildirileri*, 16-17 Mart 2006, (Ankara: Gazi Üniversitesi, 2006): 323.

⁶¹ Selahattin Ertürk, *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, 6 bs. (Ankara: Edge, 2014), 170.

toplum yaşamına da taşımaktadır.⁶² Eğitim, demokrasinin varlığı, benimsenmesi, birey ve toplum/devlet temelinde yaşaması için ön koşul iken, demokrasi ise eğitimden beklenen kalitenin artırılması ve yetişen bireylerin kendilerine ve insanlığa yararlı olabilmeleri için önemli bir ön koşul olma işlevini üstlenmiştir.⁶³ Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ihtiyaçları tam karşılamaması nedeniyle 1961 tarihinde İlköğretim ve Eğitim Yasası yapılmış bu yasadan yaklaşık 12 yıl sonra, 1973 tarihinde ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasası çıkartılmıştır. 1789 sayılı yasa daha sonraki tarihlerde yapılan ve halen eğitim sistemimizde yürürlükte olan pek çok yasaların temelini oluşturmaktadır.⁶⁴ Eğitimin yasalara dayalı geçmişi toplumların yaşadığı sosyal politik değişimlerin eğitime olan etkisine de kaynaklık etmekte tarih boyu yaşanan politik olayların yansımaları yasalarla kendisini göstermektedir.

Eğitim kavramının sosyalleşme süreci ile ilişkisi incelendiğinde; eğitimin bireyin sosyalleşme sürecine olan katkısı, toplumsal alandaki önemini ortaya koymaktadır. Sosyalleşme insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlama ve içinde yaşadığı toplumla bütünleşme ve özdeşleşme sürecidir. Böylelikle doğuştan psikolojik bir varlık olan insan, zamanla sosyal bir varlık haline gelmektedir. Sosyalleşme ile insanın psikolojik varlıktan sosyal varlığa doğru geçişi meydana gelmektedir.⁶⁵ Eğitim sürecinde, insanın içinde yaşadığı toplumun normlarına ve kurallarına uyumunu sağlayan ya da kolaylaştıran sosyalleşme ile olmaktadır. Bu durum eğitim ve sosyalleşmenin ayrılmaz bir bütün olduğunu göstermektedir.

Eğitim bir sosyalleşme süreci olmakla birlikte bu süreçte bireyler, içinde doğup büyüdükleri ve ait oldukları toplumun değerlerini, toplumsal alışkanlıklarını, tüketim biçimlerini, siyasal algılarını, eğlence biçimlerini ve ritüellerini öğrenmektedir.⁶⁶ Böylelikle birey yaşadığı topluma kayıtsız kalmamakta ve uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Bu süreçte eğitim yol gösterici rol oynamaktadır. Eğitimle ilgili sosyal süreçleri, yapıları ve uygulamaları sosyolojik açıdan inceleyen eğitim sosyologları ise, sosyalleşmenin eğitim ortamlarında diğer sosyal etkenlerden nasıl ve hangi şekilde etkilenecek meydana geldiğini, eğitim sürecinde belirleyici olan

⁶² Oğuz, Oktay ve Ayhan, *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, 18.

⁶³ Hasan Güneş, *Demokrasi ve Demokratik Eğitim*, (Ankara: Eğiten, 2012), 13.

⁶⁴ Şengül, *Demokrasi Kültürü ve Kişilik Eğitimi*, 146.

⁶⁵ Şule Erçetin vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, (Ankara: Hegem, 2006), 57-58.

⁶⁶ Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, 92.

sosyalleşme araçlarını ve bunların değişimlerini incelemektedir.⁶⁷

Eğitim ile kültür de karşılıklı ilişki içerisinde. Toplumun içinden çıkan kültürle toplumun etkisiyle şekillenen eğitimin ortak yönleri bulunmaktadır. Kültür, toplumları etkilemiş toplumların değişen eğitim felsefeleri üzerinde de etkide bulunmuştur. Mehmet Rauf eğitimi kültür yapıcılığı ve yayıcılığı olarak nitelendirmiştir.⁶⁸ Ziya Gökalp kültürü ise bir millette yaygın terbiye aracılığıyla bireylere geçen ruh hallerinin toplamı olarak tanımlamış önceki neslin sonraki nesle organize terbiye aracılığıyla devretmeye çalıştığı eserlerin toplamına ise maarif adının verildiğini belirtmiştir. Gökalp maarifi, milli kültür ve milletlerarası medeniyetin toplamından ibaret olarak nitelendirmiştir.⁶⁹ Gökalp görüşlerinde kültürün eğitim aracılığıyla sistemli veya yaşam kendi seyri içerisinde yayılması üzerinde durmuş ve eğitim kültür etkileşimini toplumsal bağlamda değerlendirmiştir.

Kültür ile eğitim arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; eğitimin iki temel görevinden birincisi; toplumun kültürünü yeni yetişen nesillere aktararak toplumsal bütünlüğü ve devamlılığı sağlamaktır. İkincisi ise; bilimsel ve teknolojik gelişmeler aracılığıyla toplumsal değişmeyi ve gelişmeyi sağlamaktır. Kültürel anlamda eğitimin bu iki görevinden birini diğerine tercih etme durumunda ise toplumun yara alma durumu ortaya çıkmaktadır. Bu süreç, eğitim kültür etkileşimi açısından değerlendirildiğinde; eğitimin mevcut düzeni koruma ve değiştirip geliştirme seçeneklerini bir arada sunmaktadır.⁷⁰ Eğitim insanlığın kültürel birikiminin aktarıcısıdır ve bu aktarım eğitim ve dil yoluyla gerçekleşmektedir. Kültürün aktarılma sürecinde ailenin de etkisi önem taşır.⁷¹ Böylelikle kültür eğitim, dil ve aile yoluyla kuşaklar boyunca bir aktarım aracı olmuştur. Eğitimle birlikte aynı zamanda yenilikleri aktaran ve yeniliklere kaynak oluşturacak bireyler yetişmektedir. Çok kültürlü eğitim ise, öğrencilerin akademik başarılarını yükseltmeyi, kültürel farklılıklar konusundaki önyargıyı azaltmayı, bireylerin çokkültürlü ortamda uyum içinde yaşayabilmelerini, farklı bireylere eğitimde eşitlik sağlamayı ve kendi kültürlerini yaşatmalarını

⁶⁷ Çağatay Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Pegem, 2016), 73.

⁶⁸ Cavid Binbaşoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, (Ankara: Anı, 2009), 575.

⁶⁹ Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, 322-323.

⁷⁰ Ocak, *Eğitim Programlarına Felsefi ve Kültürel Temelin Etkileri*, 14.

⁷¹ Topses, *Eğitim Sosyolojisi*, 26.

desteklemeyi amaçlamaktadır.⁷² Bu yönüyle çok kültürlülük eğitim ortamının da çeşitlenip gelişmesine olanak sağlamıştır.

Eğitim olgusu ile aile kavramının karşılıklı ilişkisi eğitimin toplumsal önemini ortaya koymaktadır. Tarıma dayanan geleneksel toplumlarda aile birincil toplumsallaşma ortamı olmuştur. Ailenin, aile büyükleri aracılığıyla ortaya çıkan kültürü yeni nesiller içinde yeterli bir eğitim işlevi yerine getirmiştir. Ailede alınan eğitim toplum ve toplumsal hayat için yeterli olabilmiştir. Ancak ailenin sanayileşme ile başlayan süreçte geleneksel, toplumsallaştırıcı, eğitici ve motive edici etki ve işlevi büyük bir darbe almıştır. Okul, kitle iletişim araçları, siyaset kurumu vb. toplumsal kurum ve ortamlar ailenin rolünü paylaşarak modern sanayi toplumundaki rol ve işlevlerini sınırlamıştır. Aile, toplumsal değişimin etki ve sonuçlarının en belirgin olarak izlendiği toplumsal kurum olmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemin geleneksel kapalı toplumunun bütün özelliklerini gösteren Türk ailesi, modern Cumhuriyet'in temel ilke ve anlayışlarına paralel olarak gelişen sosyo kültürel ortamın aileye getirdiği toplumsal açılımlardan pay almada da son derece istekli olmuştur. Ancak bu durum aynı zamanda Türk ailesinde; eski ile yeninin, gelenek ile modernliğin, kültürel çatışmalarla uyum sorunlarının da bir nedeni olmuştur.⁷³ Değişen aile yapıları ile ailenin eğitsel işlevinde değiştiği görülmektedir. Toplumsal değişimler ailelerde uyum sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Eğitimin bireye toplumsal statü sağlaması da toplumsal önemini ortaya koymaktadır. Sosyal statü; bir fert, grup veya mesleğin sosyal yapı içerisinde işgal ettiği yerdir. Rol ise bireyin statüsüne uygun davranmasıdır. Rol ve statü kavramlarının eğitimle ilişkisi, eğitim kuruluşlarının ve unsurlarının rol ve statüsü, eğitimin statü kazanma ve rol icrasında yüklendiği sorumluluklar bağlamındadır.⁷⁴ Bireylerin aldıkları eğitim ve kazandıkları eğitim referanslarının statüleri üzerinde güçlü ve kalıcı etkileri bulunmaktadır. Modern toplumlarda statüler doğuştan değil bireylerin kendi çabalarıyla kazanılmakta eğitimde böyle bir başarının parçası olarak görülmektedir. Yüksek statülü konumların azlığı nedeniyle bireylerin kariyerinde eğitim, en güçlü etkiye sahip olmaktadır. Böylelikle eğitim, kişiler arasında rekabet sürecine yol açmaktadır. Yüksek

⁷² Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, 407.

⁷³ A.g.e.,280.

⁷⁴ Hüseyin Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Kavram ve Alanları Üzerine bir Araştırma*, (İstanbul: MEB, 1991), 201- 202.

statüye sahip bireylerin çocuklarının prestijli okullarda eğitilmelerini sağlayarak konumlarını koruma girişimleri ve dezavantajlı grupların daha iyi fırsatlara erişmek için konumlarını geliştirme çabaları gruplar arasında da eğitim başarısı için rekabete neden olmaktadır.⁷⁵ Eğitimin bireye statü kazandırma yönü aynı zamanda bireyler arası rekabete de yol açmıştır.

Eğitim aynı toplumda farklı zamanlarda farklı biçimlere bürünmekte bu durum toplumsal değişme kavramını ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal değişme ve eğitim arasındaki ilişkinin analizi, eğitimin toplumsal önemini ortaya koymaktadır. Toplumsal değişme, toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesidir. Eğitim sosyolojisinin temel sorunu ise toplumsal değişme sorunudur. Toplumsal değişmeyle birlikte farklılaşan bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara eğitimin cevap verip verememe durumunu açıklama görevi eğitim sosyolojisine düşmektedir.⁷⁶ Eğitimin önemli aktörlerinden olan öğretmenler toplumsal değişme üzerinde okul kanalıyla ve okul dışındaki bazı faaliyetlerle etki göstermişlerdir. Öğretmenler okul kanalı yoluyla toplumsallaştırma, davranış değişikliği oluşturma, nitelikli insan gücü ve çeşitli mesleklere eleman yetiştirme, önder ve aydın yetiştirme noktalarında etkide bulunmuşlardır. Öğretmenlerin buldukları kentlerde çeşitli sorunlarla ilgilenmeleri yerel önderlik yapmaları, öğretmenlerin toplumsal değişmedeki okul dışındaki etkileridir. Öğretmenlerin davranışı değiştirerek yeni davranışlar oluşturma amacı, toplumun kendini aşip yenilemesi, geliştirmesi yolunda önemli bir rol oynamıştır.⁷⁷ Görüldüğü üzere öğretmenlerin toplumsal değişme üzerinde eğitim aracılığıyla önemli etkileri bulunmaktadır.

Eğitim sisteminin geliştirilmesi toplumsal değişme ile ilişkili olmaktadır. Eğitim kurumları toplumsal değişmeye uyum gösterdikleri oranda toplumsal işlevlerini yerine getirebilmekte diğer türlü yetiştirdiği bireyler topluma ve değişmelere ayak uyduramamaktadır. Bu durumun örneği Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanmıştır. 18. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğunun gelişmesinde önemli rol oynayan medreseler Osmanlı toplumundaki değişme ve Batı toplumlarındaki

⁷⁵ Christopher J. Hurn, *Okulun imkan ve Sınırları*, cev, Ahmet Kayslı, Ayşe Soylu (Ankara: Pegem Yayınları, 2016), 14-15.

⁷⁶ Doğan Ergun, *Sosyoloji ve Eğitim*, (Ankara: İmge Yayınları, 2005), 25.

⁷⁷ Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmede Etkileri*, (Ankara: Doğan Yayınları, 1978), 3-7.

gelişmelere karşı direnip eski yapılarını korumaya devam etmişler ve bu durumun sonucu olarak toplumsal gelişme engellenmiştir.⁷⁸ Toplumsal değişimin ihtiyaç duyduğu birey yetiştirmek eğitimin amaçları arasında yer almaktadır. Böylelikle toplumsal değişim ve ilerleme gerçekleşecektir. Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, değişen toplumsal koşulların eğitim üzerindeki etkisini tarihsel olarak yansıtması bakımından da önemlidir. Eğitim kurumlarının temel görevleri, bireylere hep aynı türden davranışları kazandırmak yerine bireylerin değişen koşullara uyumunu kolaylaştıracak davranışlar kazandırmaktır. Eğitim kurumları toplumsal değişimi başlatmaktadır. Eğitim kurumları aynı zamanda toplumsal değişmeden en çabuk etkilenen toplumsal kurumdur. Eğitimin toplumsal değişimi etkilemesine toplumun sürekli iyiye, güzele ulaşmasını sağlamaya yarayacak görevine ise eğitimin yenilikçi işlevi denilmektedir.⁷⁹ Toplumların gelişmesi için önemli bir kavram olan değişim konusunda bilinçli ve yeniliklere açık bireyler yetiştirmek de eğitimin görevlerindedir. Toplumsal değişimlere direnen toplumlar eğitim faaliyetlerine yeterince yer vermeyen toplumlardır. Eğitimin gelişmesi, toplumsal değişim ve ilerlemelerin hızlı ve doğru yönde ilerlemesine yol açacaktır.

Her toplum oluşum sürecinde kendine özgü değerlerle meydana gelmektedir. Kendine özgü değerlere ulaşma bir amaç iken, eğitimi de bu amacı gerçekleşmesi için bir araç olarak kabul edilmektedir. Eğitim aynı toplumlarda farklı dönemlerde farklı biçimlerde şekillenmektedir. Eğitim, insanlık tarihinin her döneminde meydana gelen toplumsal olgu olmasına rağmen eğitim ile kazandırılan bilgi, beceri ve yeterlilikler, bunları kazandırma yol, yöntem ve araçları, eğitime ilişkin beklentiler farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Farklı toplumlarda ve farklı dönemlerde değişmeyen tek şey ise üyelerin eğitime olan gereksinimi olmuştur.⁸⁰ Toplumlara meydana getiren değerlerin yeni nesillere aktarılmasında eğitime önemli görevler düşmektedir. Toplumların zaman içerisinde geçirdikleri değişim ve gelişim kültürel değerleri aktarma yöntemini de değiştirmiştir. Tarihsel olarak incelediğinde de değişim ve gelişmeye kapalı toplumlar gelişmezken değişime açık toplumlar ilerleme göstermiştir.

⁷⁸ Fidan, Erden, *Eğitime Giriş*, 87.

⁷⁹ Başar, *Eğitimin Toplumsal Temelleri*, 237.

⁸⁰ Üstün vd., *Eğitim Üzerine*, 190.

Toplumların gelişim evresi incelendiğinde; eğitim farklı toplumlarda farklı etki oluşturduğu gibi aynı toplumda zamanla da farklı etki göstermiştir. Eğitim aracılığıyla toplumsal değişme süreci içerisine girilmiştir. Değişen toplumsal koşulların eğitim üzerindeki etkisi tarihsel olarak incelendiğinde; Osmanlı Devleti bu duruma örnek teşkil etmektedir. Osmanlı devleti içinde bulunduğu durumdan kurtulma yolu olarak eğitim sisteminde değişiklik yoluna gitmiştir. 1869 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezareti ile eğitim yönetiminde yeni bir örgütlenmeye gidilmiştir.⁸¹ Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde medreseler ve etkisinde faaliyetlerini sürdüren sıbyan mektepleri (ilkokullar) mevcuttur. Tanzimat döneminde yayınlanan Maarifi Umumiye Nizamnamesiyle eğitim-öğretim işleri dinsel makamların etkisinden kısmen kurtulmuştur.⁸² Tanzimat döneminde eğitimin dikkat çeken özelliği eski okullar ile yeni ve laik okulların faaliyetlerini yan yana sürdürmeleridir. Bu ikilik Tevhid-i Tedrisat Kanuna kadar sürmüştür.⁸³ Değişen toplum koşulları ile birlikte eğitim alanında da düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Eski ile yeni okulların birlikte devam etmesi toplumsal değişime uyum konusundaki sıkıntılara örnek olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde I. Meşrutiyet dönemi 1876-1878 tarihleri arası dönemdir. Kanuni Esasi'nin ilanı ile başlamıştır. Bu dönemde Kanuni Esasi de eğitimle ilgili maddeler yer almıştır. Kanuna uymak koşulu ile Osmanlı vatandaşlarının genel ve özel öğretim yapmaya izinli olduğu, ülkedeki farklı inançlardaki toplumların inançlarına ilişkin öğretime karışılmayacağı ve ülkedeki tüm okulların devlet denetiminde olduğu hükümlerine yer verilmiştir. Osmanlı bireyleri için ilköğretim öğreniminin zorunlu olduğu hükmüne de yer verilmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin eğitim aracılığıyla merkezi otoritesini korumaya çalıştığı görülmektedir. Azınlıkların eğitim haklarına saygı duyularak ise onların devlete olan bağlılıklarını korumak amaçlanmıştır. 1878-1908 Mutlakiyet döneminde ise meslek ve sanat okulları açılmıştır. Türk, azınlık ve yabancı özel öğretimde gelişmeler görülmüştür. Bu dönemde yetiştirmek istenen insan tipi; Tanzimat'ın Osmanlıcılık idealine bağlı dindar ve itaatkar özellikleri barındıran insan tipidir. Eğitimin amaçları, ders kitapları ve programlarda da buna özen gösterilmiştir.⁸⁴ Görüldüğü üzere eğitimin toplumsal sistemlerin devamı içinde aracı

⁸¹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 158.

⁸² Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Düşünce Tarihi*, (Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1982), 143.

⁸³ Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitime Giriş*, (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1988), 155.

⁸⁴ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 224-226.

rolü de bulunmaktadır.

1912-1913 tarihleri arasında yapılan Balkan Savaşlarında Osmanlının yenilgisini Osmanlı aydınlarının toplumsal sorunlar üzerinde durmasına neden olmuştur. Osmanlı aydınları Balkan Savaşları yenilgisini eğitsel nedenlerde açıklamaya çalışmıştır. Yenilginin başlıca nedeni olarak Osmanlı toplumunun eğitim alanındaki geri kalmışlığı görülmüştür.⁸⁵ II. Meşrutiyet dönemi başından Balkan Savaşlarına kadar olan dönemde Tanzimat'ın Osmanlılık ideali ülke insanlarını bir arada tutacak bir unsur olarak görülmüştür. Osmanlılık düşüncesi eğitim alanında da etkisini sürdürmüştür. Balkan Savaşları ile Osmanlılık düşüncesinden vazgeçilmiş Türkçülük ideali benimsenmiştir. Türkçülük ideali ile “yeni bir nesil yetiştirme” düşüncesi doğmuştur. Bu düşünce ile çocuğun geleneksel değerler dışında birey ve vatandaş olarak görülmeye, algılanmaya başlanması vurgulanmıştır.⁸⁶ Bu dönemde toplumsal sorunların eğitim sorunlarından kaynaklı olduğu düşüncesi ve toplumda oluşan yeni değerlerin eğitim aracılığıyla pekiştirilmesine yapılan vurgu dikkat çekmektedir.

Osmanlı Devletinde ilk sistemli yenilikler Batılılaşma dönemi ile görülmüştür. Batılılaşma hareketi Lale Devri (1718-1730) ile başlamış olup bu dönemde Avrupa'ya elçiler gönderilmiştir. Kültürel hayatta değişimler gözlemlenmiş matbaa ile ilk bu dönemde tanışılmış 1727'de matbaa kurulmuş, kitaplar basılmıştır. Matbaayı daha önce yabancılar kullanmış ilk kullanan müslüman ise İbrahim Müteferrika'dır. I. Mahmut Dönemi (1730-1754) askeri eğitim alanında yeniliklerin başladığı dönem olurken bu dönemde Avrupa'dan uzmanlar getirilmiş Batı tipi subaylar yetiştirecek okullar kurulmaya başlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminde ise Ahmet Tevfik, İsmail Mahir, Ethem Nejat ve Şemsettin Sami gibi düşünürler köylünün eğitilmesini gerekli bulmuş bunun için uygun yerlere köylünün sorunlarını giderecek, onların modern tarım ve hayvancılık yapmalarını sağlayacak okullar kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bu okullardan yetişenler ise geldikleri köylere öğretmen olarak tekrar yollanmalı ve bu yolla köylü yetiştirilmesi gerektiği savunulmuştur.⁸⁷ Görüldüğü üzere eğitim aracılığıyla toplumsal değişimin sağlanması için yenilikler yapılmıştır.

⁸⁵ A.g.e, 291.

⁸⁶ A.g.e., 267.

⁸⁷ Dönmez, *Eğitim Felsefesi*, 217-218

Osmanlı Devleti yenileşme hareketleri ile birlikte eğitimde de bir takım yenilikler içine girmiştir. Bir taraftan geleneği muhafaza etme ve devam ettirme bir taraftan da batılılaşma ve çağdaşlaşma amaçlanmıştır. Tanzimat'tan sonra Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık gibi adlar altında gelişen çeşitli siyaset ve düşünce akımları ve bunlardan sentez yapmaya dönük çabalar olmuştur. Bu yaklaşımlarda eğitim anlayışına yansımıştır.⁸⁸ Osmanlı Devleti'ndeki çok seslilik kargaşa ortamına yol açmış eğitim sisteminin gelişmesinde engel teşkil etmiştir.

Değişen toplumsal koşullar Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışları üzerinde de etkili olmuştur. Cumhuriyet dönemi eğitim anlayışına, Mustafa Kemal Atatürk, İsmail Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç ve Rüştü Üzel gibi pek çok düşünürün katkıları olmuştur. Atatürk; *“Eğitim; milli, bilime dayalı, işe yarar ve üretici, yeni kuşakların fazilet, düzen, disiplin duygularını geliştirici, toplumu cehaletten kurtarıcı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltici, yeteneklerini ortaya çıkarıcı ve geliştirici nitelikte olmalıdır”* diyerek, eğitim anlayışının önemli noktalarını ortaya koymuş ve sistemin buna göre düzenlenmesini sağlamıştır. Mustafa Kemal, eğitim aracılığıyla öğrencilere Türkiye'nin geleceğine, özbenliğine ve milli geleneklerine düşman olan tüm öğelerle mücadele etmelerinin öğretilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Atatürk; eğitimin toplumsal yaşama ve çağın gereklerine uygun olmasını, milli, laik, halkçı ve bilimsel temellere dayandırılması gerektiğini ve ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracak yurttaş yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁹ Mustafa Kemal Atatürk toplumsal gelişme ve değişme için eğitime önem verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Cumhuriyet dönemindeki eğitim, tarihsel olarak incelendiğinde; 15 Temmuz 1923'te Ankara'da toplanan I. Heyet-i İlmiye toplantısı eğitim işlerinin bütün yönleriyle ele alındığı, sorunların tartışıldığı ilk ciddi çalışma olarak nitelendirilir.⁹⁰ 1924 yılında II. Heyet-i İlmiye toplantısı ile okul programlarında gerçekleştirilecek yenilikler kararlaştırılmıştır. İlköğretimin 6 yıldan 5 yıla indirilmesi, ortaöğretimin 7 yıldan 6 yıla indirilmesi, 4 yıllık muallim mektebi programlarının değiştirilmesi ve içtimaiyat dersinin konulması, ilk mektep müfredat programlarının hazırlanması, ders kitaplarının

⁸⁸ Oktay vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 32-33.

⁸⁹ Üstün vd., *Eğitim Üzerine*, 77.

⁹⁰ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, (Ankara: İletişim Yayınları, 1992), 19.

yazdırılması kararı alınmıştır.⁹¹ Cumhuriyetin ilk beş yılındaki eğitimde (1923- 1938) Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve harf devrimi çalışmaları etkili olmuştur. 1924 yılında ilan edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Kanunun gerekçesi olarak devletin genel eğitim politikasında milletin düşünce ve duygu bakımından birliğinin sağlanmasının gerekli olduğu, bununda öğretim birliğinin gerçekleşmesi ile olacağı belirtilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ilk, orta ve lise düzeylerindeki yeni nesillere ortak bir milli kültür vermek amaçlanmıştır. Bunu yaparken nesilleri, farklı akımların, görüşlerin maksatlı yetiştirme ve koşullandırma hedeflerinden uzak tutmak ilke edinilmiştir.⁹² Toplumun yabancı etkilerden koruma konusunda eğitim aracı rol üstlenmiştir.

Cumhuriyet döneminde eğitimin temel hedeflerinden biri de köylüyü cahillikten kurtarmaktır. Nüfusun büyük çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan, ekonomisi tarıma dayalı bir toplumda bu hedefe öncelikli şekilde ulaşmak gerekli görülmüştür. Atatürk'ün bu konudaki kararlılığı ve duyarlılığını dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati ile paylaşmıştır.⁹³ Mustafa Necati, 1925-1929 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Bakanlık yaptığı dönem içerisinde ilerlemiş toplumların deneyimlerinden, yabancı uzman ve eğitimcilerin görüşlerinden yararlanılması gerektiğini savunmuştur. Mustafa Necati, John Dewey'in raporunu eğitim reformlarının dayanaklarından biri yapmıştır. Bu rapor rasyonel ve faydacı bir yaklaşımla yazılmıştır. John Dewey raporunda, Milli Eğitim Bakanlığı ile okullar arasındaki ilişkinin düzenlenmesinin önemli bir sorun olduğunu belirtmiştir. Türkiye gibi ülkelerde bakanlığın rehber konumda yer alarak yönetimi eline alması gerektiğini de ifade etmiştir. Mustafa Necati, Dewey'in önerilerini dikkate alarak bakanlığın yeniden örgütlenmesi ile ilgili Maarif Emirliklerini kurmuştur.⁹⁴

John Dewey 1924 yılında yazdığı raporunda programların aşırı teorik bilgilerden arındırılması, köylünün eğitimine önem verilmesi, ekonomik ve tarımla ilgili bilgiler kazandırılması ve köylüye uygun öğretmen yetiştirilmesi gerektiğini

⁹¹ A.g.e., 30.

⁹² A.g.e., 24-25.

⁹³ Kemal Kocabaş, Zeki Arıkan, *Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2. bs. (İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 2009), 82.

⁹⁴ A.g.e., 78-79.

belirtmiştir.⁹⁵ John Dewey raporunda üretken, yaşamsal bilgi ve beceriler kazandıran, insan yeteneklerini geliştiren, demokratik esaslara bağlı çağdaş yapıdaki okulların yaygınlaşmasını önermiştir.⁹⁶ Dewey'in raporu ekonomik kalkınmada eğitime yapılan vurguyu göstermesi bakımından önemlidir. 1 Kasım 1928'de ilan edilen harf devrimi ile okuryazarlığın ayrıcalık olmaktan çıkarılması ve köylü, kentli herkesin okuma yazma öğrenmesi amaçlanmıştır. Harf devrimi, halkın kendi dilinin kurallarını kavramasının yolunu da açmıştır. Harf devrimi sonrası açılan millet mektepleri, 11 Kasım 1928'de halka okuma yazma öğretmek amacıyla kurulmuştur. Millet mekteplerinin faaliyetleri üç aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Birinci aşamada okuma yazma öğretilmesi, ikinci aşamada okuma yazma bitirenlere yaşamları ve işleri için gerekli temel bilgilerin verilmesi, üçüncü aşamada ise üst düzey bilgi ve beceriler kazandırılması hedeflenmiştir. Ülkede yaşı 15 ile 45 arasında olan kadın, erkek okula gitmemiş tüm vatandaşlar millet mekteplerinde öğrenci olarak sayılmıştır.⁹⁷ Harf devrimi ve millet mektepleri halkın eğitim seviyesini yükseltmesi bakımından önem teşkil etmektedir.

Millet Mektepleri yaygın eğitimin ilk örneklerindedir. Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışının şekillenmesinde önemlidir. Bunun yanında dönemin siyasi, ekonomik, toplumsal yapısı, Batı dünyasının etkisi, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler yabancı uzman görüşleri etkili olmuştur. Bu dönemde eğitimle amaçlanan milli, bilime dayalı, üretici, düzen ve disiplin duygularını ortaya çıkarıcı, bilgi ve ahlak düzeyini ortaya çıkarıcı nitelikler içermektedir.⁹⁸ Milli bilinci güçlendirmek ve dili millileştirmek amacıyla 1931 yılında Türk Tarih Kurumu ve 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulmuştur. 1933 yılında Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.⁹⁹ Görüldüğü üzere eğitimin amacı toplumu geliştirmek ve milli bilinci arttırmak olmuştur. 19 Şubat 1932'de açılan halk evleri, Atatürk devrimlerinin benimsetilmesi ve Cumhuriyetin kültürel etkinliklerini milli eğitimin yanında yürütmek için kurulmuştur. Halk evlerinin kuruluş amacı ise ulusu aynı ülkeye bağlı yapmak, kır-

⁹⁵ Mehmet Özgedik, *Türk Eğitim Tarihi*, (İstanbul: Ülkü Yayınları, 2014), 212.

⁹⁶ Kemal Kocabaş, Zeki Arıkan, *Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 84.

⁹⁷ Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, 45- 48.

⁹⁸ Çağatay Özdemir, Galip Yüksel, Feridun Sezgin, *Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyet'in Eğitim Felsefesi ve uygulamaları Sempozyumu bildirileri*, 16-17 Mart 2006, 284.

⁹⁹ Mukadder Baydak Özan, Tuncay Yavuz Özdemir, *Eğitim Bilimine Giriş*, (Ankara: Asos Yayınları, 2018), 49.

kent, köylü-aydın ayrımlarını kaldırmak olarak nitelendirilmiştir.¹⁰⁰ Bu niteliklerin belirlenmesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün görüşleri etkili olmuştur.

Köy Enstitüleri Cumhuriyet Dönemi eğitiminde önemli bir yer edinmiştir. Köy Enstitüleri'nin kuruluş amacı köylülerin ekonomik ve sosyal yapısını öğretmenler ve eğitim aracılığıyla düzenlemek ve geliştirmektir. 17 Nisan 1940 tarihinde kurulmuştur.¹⁰¹ Köy enstitüleri'nin kuruluş temelinde John Dewey'in raporunda etkili olmuştur. Köyde bulunan eğitim ile yetişmiş nesiller yetişmekte olan nesillere kendi kültürlerini aktarmıştır. Her yeni nesil ise üzerine yeni değerler katmaya çalışmıştır. Bu gerekçe ile köyün kültür hayatında değişiklikler yapılması için henüz eski kültürü tamamen benimsememiş nesli, akılcı bir şekilde yeni değerlerle beslemek gerekmiştir.¹⁰² 1940 yılından 1953 yılına kadar öğretmen yetiştirmek amacıyla köy enstitüleri devam etmiştir. Köy enstitülerinin toplumsal kalkınma yönü etkili olmuştur.¹⁰³ Görüldüğü üzere eğitim, toplumsal kalkınmada aracı konumda olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son yılları ve Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim sorunlarını, eğitim sistemini inceleyen birçok düşünür olmuştur. Bunlardan bazılarını incelediğinde: Emrullah Efendi (1858-1914), Tuba Ağacı Nazariyesi dediği bir görüş ile dikkat çekmiştir. Bu görüşe göre eğitimde yenileşme ve düzenlemeye aşağıdan (İlköğretim) değil, yukarıdan (Darülfünundan) başlanması gerektiğini vurgulamıştır. Selim Sabit Efendi (1829-1910) ise öğretim yöntemleri, okuma yazma öğretimini; Emrullah Efendi eğitimde yenileşmeye yükseköğretimden başlanması gerektiğini vurgulamıştır. İsmail Mahir Efendi (1869-1916) ise köy kalkınmasını sağlayacak öğretmen yetiştirme ve yetiştirme yurtları açılması konusu üzerinde dururken Ziya Gökalp (1876-1924) milliyetçi eğitim; Mustafa Satı Bey (1880-1968) okuma yazma öğretimi ve öğretmen yetiştirme; Ethem Nejat (1882-1920) ulusal duyguyu geliştirecek ve köylerden başlayacak kalkınmayı sağlayacak eğitim; İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1929), eğitim sisteminin kurulması, bilimsel eğitim; Hasan Ali Yücel (1887-1961), eğitim sisteminin kurulması; İsmail Hakkı Tonguç (1897-1960) öğretmen

¹⁰⁰ Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, 51.

¹⁰¹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 393.

¹⁰² İsmail Hakkı Tonguç, *Köyde Eğitim*, 3. bs. (Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, 2008), 116.

¹⁰³ Mukadder Baydak Özan, Tuncay Yavuz Özdemir, *Eğitim Bilimine Giriş*, 50.

yetiştirme (Köy Enstitüleri) konularında çalışmalarda bulunmuştur.¹⁰⁴ Yenileşme dönemi düşünürleri oluşturdukları eğitim anlayışları ile dönemin eğitim felsefesinin oluşması ve şekillenmesinde büyük ölçüde etkili olmuşlardır.

Eğitim farklı toplumlarda farklı şekillere bürünmüştür. Modern toplum ve geleneksel toplumun eğitim tartışmaları farklılık göstermektedir. Toplumlar, varlığı için eğitime gereksinim duyarken eğitimi değerleri aktarmada araç olarak kullanmıştır. Eğitim tüm toplumu etkilerken insan da eğitimle toplumu değiştirmiştir. Eğitimi yaşamın kendisi olarak gören düşünürler, eğitimin toplumsal önemine dikkat çekmiştir. Toplum eğitim etkileşiminde demokrasi, sosyalleşme, kültür, statü ve aile gibi kavramlar etkili olmuştur. Eğitimin toplumsal değişmeyi etkileyen ve toplumsal değişmeden etkilenen yapısı toplumların geçirdiği tarihsel evreden bağımsız olmamıştır.

1.3. EĞİTİM VE SOSYOLOJİ: EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

Toplumunu inceleyen sosyoloji bilimi ile toplumun değerlerini yansıtan eğitim, karşılıklı bir ilişki içerisindedir. Eğitim toplumu etkilerken aynı zamanda toplumsal değişim ve dönüşümlerden etkilenmektedir. Sosyoloji ve eğitimin karşılıklı ilişkileri ve ortak amaçlarının kesişimi sonucu eğitim sosyolojisi dalı ortaya çıkmıştır. Sosyoloji ve eğitim ilişkisinin analizi eğitim sosyolojisinin temel argümanlarını anlamak adına önemlidir. Sosyoloji açısından değerlendirildiğinde eğitim, sosyalleşmenin özel bir görünümü, olarak anlaşılmaktadır. Çünkü eğitim, belli amaçlar doğrultusunda kişide belirli davranış yatkınlıklarını geliştirmek veya istenmeyen bazı davranış ve alışkanlıkları değiştirmektir. Böylelikle bireyin topluma uyum sağlama süreci gelişme göstermektedir. Ekonomi, demografi ve mesleki yönelim alanındaki gelişmeler eğitim ve öğretimin sosyolojik olarak incelenmesini gerektirmiştir.¹⁰⁵ Eğitimin sosyolojik olarak incelenmesinden önce sosyoloji kavramını incelemek yararlı olacaktır.

Sosyoloji, sosyal olgular üzerinde duran ve sosyal olgular arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan bir bilimdir. Eğitim de sosyal bir olgudur. Çünkü eğitim de diğer sosyal olgular gibi toplumsal hayattan doğmuştur. Diğer sosyal olgular gibi eğitim de zamana ve mekana göre değişmekte, bireyler üzerinde değiştirici bir etki yapmaktadır. Böylelikle sosyal olguların bütün özelliklerini eğitim üzerinde görmek mümkün

¹⁰⁴ Üstün vd., *Eğitim Üzerine*, 70-71.

¹⁰⁵ Ergun, *Sosyoloji ve Eğitim*, 24.

olmaktadır.¹⁰⁶ Toplum içinde yaşayan birey toplumdaki etkilenmekte, bu etkileniş ise eğitim sisteminde yansımaktadır. Sosyoloji; toplumları ve toplumsal değerleri yansıtan bir bilim olması nedeniyle özellikle sosyal eğitimin veya eğitimin sosyal içeriğinin oluşturulmasına olanak sağlayarak büyük katkıda bulunmakta eğitimin millilik vasfını kazanmasını kolaylaştırmaktadır. Toplumun yapısı eğitimi etkilediği gibi, eğitim de topluma etki etmekte ve toplumu yönlendirme özelliğine sahip olmaktadır. Sosyal kalkınma, yüksek sosyal eğitim ile; ekonomik kalkınma, yüksek ekonomi eğitimi ile, teknolojik kalkınma da yüksek teknoloji eğitimi ile gerçekleşmektedir.¹⁰⁷ Eğitim kurumu da sosyolojinin üzerinde durduğu en önemli toplumsal kurumlardan birisidir. Sosyoloji, eğitim üzerine düşünerek eğitimcileri, okulları ve diğer kurumları sosyal ve kültürel bağlamda anlamaya ve açıklamaya çalışmakta eğitim ile toplum arasındaki ilişkileri incelemektedir.

Sosyolojik görüşe göre eğitim, yetişkinler tarafından gençler ve çocuklar üzerine uygulanması gereken bir eylemdir. Bu eylem, geçmişin ve atalarının izleri çocuklara aktarılmaktadır. Böylelikle gençlere ve çocuklara, yaşamlarını sürdürecekleri topluma daha uyumlu olabilmelerini sağlayacak düşüncelere ve değerler kazandırılmaktadır.¹⁰⁸ Böylelikle sosyoloji inceleme sonucu elde ettiği verilerle eğitime kaynaklık etme ve sorunlarını çözüme yol gösterici olmaktadır.

Sosyoloji, eğitim sistemlerinin çalışmalarını düzenlerken, başka ülkelerin benzer sorunlar karşısındaki tutumlarını incelemekte, ülkenin gerçeklerine uyan bir eğitim sistemi modelinin geliştirilmesi sürecine, eğitim sosyolojisi araştırmalarıyla katkıda bulunmaktadır. Sosyoloji ve eğitim sosyolojisi alanlarında birinde yapılan araştırma sonucu ve elde edilecek kuramsal bilgi diğerinin de gelişmesine yardımcı olmaktadır.¹⁰⁹ Sosyoloji biliminin yaptığı çalışmalar ile eğitimin bir kurum olarak diğer kurumlarla sağlıklı ve düzenli bir ilişki içinde olmasını incelemiştir. Eğitim de sosyoloji biliminin toplumsal değişme, toplumsal kontrol, tabakalaşma, toplumsallaşma süreci, toplumdaki değerler sistemi üzerindeki yaptığı çalışmalardan faydalanarak eğitime etki eden sosyal faktörleri belirlemeyi, kontrol etmeyi ve toplumun ihtiyaçlarına ve

¹⁰⁶ Uğurlu vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 97 .

¹⁰⁷ Çelikkaya, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 172.

¹⁰⁸ Ergun, *Sosyoloji ve Eğitim*, 39.

¹⁰⁹ Ereş, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 61.

değerlerine uygun bir eğitim sistemi geliştirmeyi amaçlamaktadır.¹¹⁰ Sosyolojinin yöntemleri, toplumsal etkileşimin bir cephesi olarak eğitim süreci, toplumsal grup olarak okul, diğer toplumsal kurumların eğitim kurumu üzerindeki etkisi, eğitim kurumlarının toplum yaşamındaki işlevleri başlıkları altında eğitime uygulanmıştır.¹¹¹ Görüldüğü üzere sosyoloji yöntem ve çalışmaları ile eğitim sosyolojisine katkı sağlamıştır.

Eğitim, bireyin sosyal çevreye uyum sağlaması için bireyi sosyalleştirmekte ve kültürlenmektedir. Bu nedenle eğitimcilerin, toplumun sosyo-kültürel yapısını bilmesi gerekir. Bu durum sosyolojinin verileri ile mümkün olmaktadır. Böylelikle eğitimci öğrencinin içinde doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı toplumu tanır ve toplumun değer, norm ve inançlarını da bilir. Eğitimin amacını, içeriğini, toplumun istek ve ihtiyaçları belirlemektedir. Bu amaçla eğitimin bu talepleri dikkate alması ve toplumsal sistemin beklentilerine cevap verecek nitelikleri kazanmış bireyleri yetiştirmesi gerekir. Eğitimin toplumsal yapıya uygun olarak düzenlenebilmesi için de toplumun tanınması gereklidir. Toplumlar değiştiği zaman eğitimde değişime uğramaktadır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler eğitimi de etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu durum toplumsal değişme hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Toplumsal değişme hakkındaki bilgi, toplumu ve toplumdaki değişmeyi konu edinen sosyolojiden yararlanarak mümkün olmaktadır. Eğitimin yetiştireceği insan gücü, geleceğin ve bugünün toplumsal ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmalıdır. Bu niteliğin kazanılması için toplumsal değişimin hızı ve yönü bilinmelidir. Sosyoloji, toplumsal değişme konusunda elde ettiği güvenilir verilerle geleceğe yönelik eğitim yatırımlarının bu tahminler ışığında yapılmasını sağlayarak eğitime katkıda bulunabilmektedir.¹¹² Sosyoloji ve eğitimin karşılıklı ilişkisi ve ortak amaçlarının kesişimi eğitim sosyolojisi biliminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Eğitim ve sosyoloji ortaklığı eğitim sosyolojisi ile daha anlamlı bir yol almıştır. Eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek için sosyolojinin verilerinden yararlandığı görülmektedir.

Eğitim sosyolojisi sosyoloji biliminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Kurumların topluma etkilerini inceleyen sosyoloji önemli bir

¹¹⁰ Fidan, Erden, *Eğitime Giriş*, 33.

¹¹¹ Bilhan, *Eğitim Sosyolojisi*, 16.

¹¹² Uğurlu vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 98-99.

kurum olan eğitim kurumu üzerinde de nitelikli araştırmalar yapmış ve katkılar sunmuştur. Nitekim çalışmanın birinci bölümünün amaçlarından birisi eğitim kurumuna sosyoloji biliminin etkisini değerlendirmek ve aynı zaman da sosyoloji bilimi üzerindeki eğitim kurumunun etkilerini değerlendirerek aralarındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Sosyolojinin kuramsal yönü ile eğitim bilimlerinin uygulama yönlerinin sentezlenmesi sonucu oluşan eğitim sosyolojisi çalışmaları her iki bilim dalında ayrı ayrı katkılar sunmuştur. Çalışmanın ana eksenini oluşturan Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmalarını analiz etmeden önce eğitim sosyolojisinin ana eksenini değerlendirmek yararlı olacaktır.

Mahmut Tezcan, eğitim sosyolojisinin sosyoloji biliminin bir uzmanlık dalı olduğunu sosyolojiden kopuk ve ayrı olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir. Mahmut Tezcan göre eğitim sosyolojisi, sosyolojinin genel kavramlarının eğitim bilimine uygulanmış halidir.¹¹³ Sosyologlar eğitim sosyolojisini sosyolojinin yan disiplini olarak değerlendirirken buna karşılık pedagoğlarda sosyolojiyi pedagojik kavramsallaştırmaya yarayan bir yol olarak görmüşlerdir. İkisi bir araya gelerek bu zıtlığı yok ederek pedagojik sosyolojiyi oluşturmuşlardır. Eğitim sosyolojisini bütünüyle sosyolojiye dayandırmak isteyen sosyolojik pedagoji veya eğitimin sosyolojisi görüşü eğitim sosyolojisini pratik meselelerde ele alan pratik pedagoji veya sosyal pedagoji olmaktadır.¹¹⁴ Toplum üzerinde uygulamalı bir bilim olan eğitim sosyolojisi toplum yapısı üzerinde bilimsel araştırmalar yapmaktadır.¹¹⁵ Yapılan bilimsel araştırmalarla toplumun beklentisine ve yapısına uygun bir eğitim anlayışının şekillenmesine eğitim sosyolojisinin katkısı bulunmaktadır.

Eğitim sosyolojisi, eğitimi toplumsal bir olay ve olgu olarak kabul eden bir disiplindir. Sosyolojik yöntemin toplumsal bir olay olan eğitime uygulanması ile ortaya çıkmıştır. Eğitim sosyolojisinde eğitim ile toplumsal roller, statüler, toplumsal gruplar, kurumlar, sistemler ve süreçler arasındaki ilişki ve etkileşim biçimleri incelenmektedir.¹¹⁶ Eğitim ve sosyoloji birey davranışları ile sosyal uyaranlar arasındaki ilişkilerin analizini yapmaktadır. Eğitim sosyolojisi pratik amaçlarla ortaya çıkmış daha

¹¹³ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 3.

¹¹⁴ Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Kavram ve Alanları Üzerine bir Araştırma*, 41.

¹¹⁵ Kadir Aslan, “Eğitimin Toplumsal Temelleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyalbilimler Dergisi*, C. 4, S. 5 (2001), 25.

¹¹⁶ Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, 13.

çok insanlara yararlı olmayı ön plana çıkarmış bir bilim olarak belirtilmektedir.¹¹⁷ Eğitim sosyolojisi ile ilgili eğitim, toplumun değerlerini, kültürünü yeni yetişen nesillere aktarmaktadır. Bu durumda çevrenin; kişiliğe, şahsi ve fikri gelişime, düşüncelere olan etkileri de konu edinilmektedir. Eğitim sosyolojisi eğitimin sosyal yönünü, eğitim ve eğitim kurumlarının karşılıklı etkileşimini toplum içinde yapılan eğitimi sosyolojik metodlarla incelemektedir. Bir yönüyle bireyi topluma kazandırma, onu uyum içinde toplumun üyesi haline getirme, diğer yönüyle de topluma yeni hedefler göstermek için toplumsal yapıda yer alan eğitim kurumları üzerinde yapılan çalışmaların incelenmesi eğitim sosyolojisini oluşturmaktadır.¹¹⁸ Eğitim sosyolojisi eğitimin toplumsal çevreyle toplumsal çevrenin de eğitimle ilişkisini değerlendirmekte toplumsal çevre ise toplumun sahip olduğu sosyo kültürel koşulları oluşturmaktadır. (ekonomik teknik,din, siyasal, kültürel). Bu koşulları eğitim etkilerken eğitimde sosyo kültürel koşullardan etkilenmektedir. Eğitim sosyolojisi, eğitimi toplumsal bir olgu ve toplumsal bir olay olarak kabul eden bir disiplin halini almış ve bu disiplin sosyolojik yöntemin toplumsal bir olay olan eğitime uygulanmasıyla ortaya çıkmıştır.¹¹⁹ Sosyoloji yöntemleri kuramsal olarak eğitime uygulanır hale gelmiştir.

Eğitim sosyolojisi eğitimle diğer kurumlar arasındaki ilişkileri incelemektedir. Eğitim sosyolojisi, sosyoloji biliminin ilkelerini eğitim bilimlerine uygularken okul ve diğer eğitsel kurumları sosyolojik ve kültürel açıdan incelemektedir. Eğitim ile toplum arasındaki ilişkiler ile ilgili ilke ve kurallar ortaya konmakta ve geliştirilmektedir. Eğitim sosyolojisinin belli başlı inceleme konuları toplumsal değişme ve kontrol aracı olarak eğitim, eğitimin toplumsal işlevleri, toplumsallaşma süreci, eğitimin diğer sosyal kurumlarla ilişkisi, eğitimle demografik hareketler arasındaki ilişkiler ve eğitime etki eden sosyal faktörler olarak sıralanmaktadır.¹²⁰ Eğitim sosyolojisinin konuları, toplumla eğitimin çeşitli şekillerdeki ilişkisine dayanmaktadır. Eğitim sosyolojisi, eğitimi araştırma ve inceleme objesi olarak alma ile birlikte istenilen yönde şekillendirmeyi de amaçlamaktadır. Eğitim sosyolojisinin metodu; analiz, tasvir ve yorum metodu

¹¹⁷ Lütfi Öztabağ, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Remzi, 1968),72-74.

¹¹⁸ Apdurrahman Dodurgalı, *Eğitim Sosyolojisi*, 2 bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2000), 28-30.

¹¹⁹ Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, 13.

¹²⁰ Fidan Erden, *Eğitime Giriş*, 35.

olmaktadır.¹²¹ Eğitim sosyolojisi belirli teknikler ile araştırma konularını incelemiştir.

Eğitim sosyolojisinin yararlandığı tekniklerden grup dinamikmi, bireyin grup içerisine girerek orada bulabileceği görevler ve eylemlerle donatılıp ortak bir güç oluşturma hali veya süreci ve bunun incelenmesidir. Sosyodram, bir topluluğun yapısal durumunu, eylemlerini, sorunlarını aynı zamanda bunların çözüm yollarını ortaya çıkarmak için önce beklenmedik dramatik bir sahne yaratılarak ve bundan gelen tepkilerin değerlendirilmesidir. Sosyogram ise grup üyeleri arasındaki bireysel ilişkileri bütünüyle ortaya çıkarmak için kullanılan tekniktir. Sosyometri psikolojik ilişkilerin grup veya toplumsal davranışların ölçülmesi ve değerlendirilmesidir.¹²²

Eğitim sosyolojisi, çalıştığı konular ile öğrencinin toplumsallaşması için toplumun eğitimden beklediklerini araştırmakta ve toplumun değişime gereksiniminin yerine getirilmesinde eğitime düşen görevleri ortaya koymaktadır. Eğitim sosyolojisi, ulusun benimsemiş olduğu hayat tarzına uygun olarak eğitimin biçimlenmesine ve işleyişine ilişkin ilkeleri göstermektedir. Eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek için okul ile toplumun nasıl bir ilişki kuracağını da belirlemektedir. Eğitim sosyolojisi aynı zamanda eğitimin, ulusun yapısına uygun olmasını da sağlamaya çalışmaktadır. Eğitimin toplumsal işlevlerinin neler olacağını araştırmaktadır. Toplumun kültür dokusu ile eğitim arasındaki ilişkiyi araştırarak bu dokunun işlevselleştirilmesinde eğitimin görevlerini de ortaya koymaktadır. Eğitimin ekonomik temellerini araştırırken toplumun ekonomik kalkınmasında eğitim kurumlarının görevlerini saptamaktadır. Öğretmenlik mesleğinin eğitsel ve toplumsal görevlerini sorumluluklarını araştırarak bu mesleğin toplumsal saygınlığının nasıl yükseltileceği konusunda öneriler getirmektedir.¹²³ Görüldüğü üzere eğitim sosyolojisi çalıştığı konular ile bireyin ve toplumun gelişimine katkı sağlamıştır. Eğitim sosyolojisi bilen öğretmen, eğitimci hatta ebeveynin görüş açısının genişlemesi, ailede toplumda, işyerindeki görev ve sorumluluklarını daha iyi tanıyıp yerine getirmesi, mesleki başarısının artması, hayat felsefesi ve dünya görüşünün esneklik kazanması, olayları değerlendirmesinin yerinde olması, toplumsal gelişme ve kalkınmaya katkısı eğitim sosyolojisinin önemini ortaya koymaktadır. Eğitimcilerin geçmişten devralınan mirası yeni nesillere aktarmak ve yeni şeyler

¹²¹ Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Kavram ve Alanları Üzerine bir Araştırma*, 117.

¹²² Bilhan, *Eğitim Sosyolojisi*, 51.

¹²³ Başar, *Eğitimin Toplumsal Temelleri*, 97.

eklemek zorunluluğu eğitimcilerin, sosyal çevreyi yakından tanıyıp sosyal değişimin doğurduğu problemleri takip etme zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Çevrenin tanınmasında en anlamlı araç şüphesiz sosyoloji ve eğitim sosyolojisi gibi insan bilimleridir.¹²⁴ Eğitim sosyolojisi, öğretmenlere sosyoloji bilinci kazandırması ve eğitim kuramlarının oluşmasına yardımcı olması bakımından da önemli görülmektedir. Eğitim sosyolojisi öğretmenlerin toplumsal gerçekliği tanımalarına olanak sağlamaktadır. Eğitim kurumunun amaçlarının gerçekleşmesi için öğretmenin içinde yaşadığı toplumsal yapıyı, sosyokültürel değerler birikimini, toplumsal tabakalaşma özelliklerini, sosyoekonomik koşulların neden olduğu çeşitli toplumsal düzenlilikleri bilmesi gerekmektedir. Bu özelliklerden yoksun eğitimcinin, öğrencinin toplumsal yaşantısını bilmeden öğrenciyi toplumsallaştırması mümkün olmamaktadır. Eğitim kuramlarının oluşturulmasında sosyolojinin bulgularından yararlanılmaktadır.¹²⁵

Sosyoloji biliminin neden sonuç ilişkisini araştıran teorik bir yönü bulunmaktadır. Eğitim ise daha çok pratik sonuçlara varmak isteyen uygulamalı bir yöne sahip olmaktadır. Bu ayrılık durumu eğitimcilerle sosyologların iş birliği yapmalarını engelleyerek eğitim sosyolojisinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Sonraları eğitimcilerin doğruluğu denenmiş teorik açıklamalardan hareket etme ihtiyacı eğitim sosyolojisi çalışmalarını yoğunlaştırmış bu durum ise daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’de görülmüştür.¹²⁶ Bu durum eğitim sosyolojisi ve eğitsel sosyolojisi ayrımını beraberinde getirmiş sonraları eğitim sosyoloji adı altında birleşme ile sonuçlanmıştır.

Eğitim sosyolojisi ve eğitsel sosyoloji tartışmaları, eğitim ile sosyoloji arasındaki ilişkisinin farklı görünümleridir. 1917’ de W.R. Smith’in eğitsel sosyoloji adlı kitabı bu alandaki ilk deneme sayılmaktadır. ABD önceleri eğitsel sosyoloji tabirini kullanırken daha sonra pedagojik sosyoloji tabirini kullanmıştır. ABD’de eğitsel sosyoloji olarak başlayan geleneğin merkezinde eğitim bulunmaktadır. Sosyoloji teorilerinin sadece okul problemleri, eğitsel teoriler, uygulamalar ve süreçlerle ilgilenmesi gereğinden hareket etmektedir. Eğitsel sosyolojinin temel yönelimleri; toplumsal değişimin aracı olarak eğitim veya okul, sosyolojinin yöntem ve

¹²⁴ Hikmet Yıldırım Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, (Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 1993), 14-15.

¹²⁵ Topses, *Eğitim Sosyolojisi*, 13-15.

¹²⁶ Eyüp Sonay, *Genel Sosyoloji Dersleri*, 2. bs. (Ankara: Gazi, 1991), 128.

tekniklerinin öğretilmesi, toplumsal ihtiyaçlara uygun öğretim programları, öğretmen, öğrenci, sınıf gibi öğretim öğelerinin özellikleri ve etkileşimidir.¹²⁷ Eğitsel sosyolojide bireyden yola çıkarak eğitim sürecinde bireyin çevreyle yaptığı ilişki vurgulanmıştır.¹²⁸ Eğitsel sosyoloji eğitiminin teori ve uygulamalarına normatif olarak yaklaşmış, istatistiksel verilerden ve deneysel araştırmalardan kaçınmakta ahlak, politika, eğitim uygulamaları ve pratik sorunlar üzerinde durmuştur.¹²⁹

Eğitim sosyolojisinin tarihi gelişiminde ikinci gelenek ise eğitim sosyolojisidir. Merkezinde sosyoloji bulunmaktadır. Eğitim sosyolojisi; eğitimin, sosyolojinin inceleme konusu olan toplumun kurumlarından biri olduğu noktasından hareketle eğitimcileri, okulları ve diğer eğitim kurumlarını toplumsal ve kültürel çevre ilişkisi içinde incelemektedir. Eğitim sosyolojisi, eğitim ve toplum arasındaki ilişkileri makro açıdan ele almaktadır. Temel yönelimleri; bireyin toplumsallaşması, eğitimcilere sosyal araştırma metod ve tekniklerinin öğretilmesi okul içinde ve dışındaki gruplarda etkileşim ve sosyal rollerdir.¹³⁰ Eğitim sosyolojisi eğitsel sosyolojiye göre eğitimi daha genel olarak ele almış toplumun bütününe yaymıştır.

1940 yılından sonra ABD’de eğitim sosyolojisine olan ilgi azalmıştır. Bunun nedenlerinden biri eğitim psikolojisinin ortaya çıkışıdır. Eğitim psikolojisi, eğitimciler tarafından eğitim sosyolojisine göre daha pratik ve daha az tehlikeli görülmüştür. Eğitim sosyolojisine azalan ilginin ikinci nedeni ise bu alanı geliştirmeye çalışan kişilerin araştırma yönünden eğitilmemiş olmalarıdır. Akademik alanda gelişmemiş eğitimcilerin öğretimde bulunması nedeniyle 1947 yılına kadar ABD’de eğitim sosyolojisi kurslarına ilgi de azalma görülmüştür. Eğitim sosyolojisi eğitim ve toplum arasındaki ilişkileri geniş açıdan ele alır. Eğitsel sosyoloji ise sosyoloji kuramının somut, pratik ve çağdaş eğitim sorunlarına doğrudan doğruya uygulanması gerektiğini düşünür. Eğitsel sosyoloji ise soyut kuramsal sosyoloji ile ilgilenmemiştir. Eğitsel sosyoloji ile eğitim sorunlarına pratik ve yararlı çözüm yolları üretmek istenmiştir.¹³¹ Görüldüğü üzere eğitsel sosyoloji, sosyolojinin uygulamalı yönü ile ilgilenmiştir.

¹²⁷ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 17.

¹²⁸ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 2.

¹²⁹ Mustafa Ergün, *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, (Ankara: Ocak Yayınları, 1989), 7.

¹³⁰ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 17.

¹³¹ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 8. bs. (Ankara: Zirve Ofset Yayınları, 1992), 9-10.

1963 yılında eğitsel sosyoloji araştırmaları derneğinin çıkardığı dergi *Eğitsel sosyoloji* iken *Eğitim Sosyolojisi* olarak değiştirilmiştir. Böylece dernek yeni ve farklı bir grup yöneticinin denetimine geçmiştir. Bu yöneticilerin çoğu sosyoloji öğrenimi görmüş, eğitime ilgi duyan kişilerdir. Daha önceki sayılarında ahlak, siyaset ve doğrudan doğruya eğitsel uygulamaya yönelik incelemelere yer verilmiştir. Eğitim sosyolojisi hali ile istatikselsel veriler ve bilimsel yöntemlere göre hazırlanmış araştırmalara yer verilmiştir. Akademisyenlerin çoğu bu iki ayrı görüşün birbirleri ile ilişki içinde olduğunu ve ayırım olmaması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Bu iki görüşün pratik amaçlar için aynı şey olduğu ve her ikisinin de sosyolojiye çok yakından bağlı olduğu düşüncesi gelişmiştir.¹³² Her iki görüşte eğitim sosyolojisi adı altında birleştirilmiştir.

Görüldüğü üzere eğitim ve sosyoloji ilişkisi çok boyutlu bir ilişki olup birbirlerini etkilemekte birbirlerinin değişim ve dönüşümlerine katkıda bulunmaktadır. Sosyoloji, eğitim ile ilgili olguları incelerken aynı zamanda eğitim ile toplum arasındaki ilişkiye de değinmektedir. Eğitim, sosyolojinin verilerini kullanarak kendini geliştirmekte sosyoloji ise eğitim aracılığıyla topluma kazandırmak istediği değerleri aktarmaktadır. Sosyoloji, toplum yapısına uygun eğitim sistemi geliştirilmesine de katkı sağlamış eğitimin diğer toplumsal kurumlarla ilişkisini değerlendirmiştir. Eğitim, toplumun sosyo-kültür yapısını analiz ederken sosyolojiden yararlanmaktadır. Eğitim sosyolojisinin bulguları oluşturulmak istenen eğitim sistemlerinin yolunu kolaylaştırmakta aynı zamanda bir kurum olarak eğitimin toplumsal işlevini ortaya çıkarmaktadır. Eğitim sosyolojisi, eğitimi toplumsal bir olgu olarak görüp toplumsal verileri kullanmakta, elde ettiği verilerle eğitim camiasına katkılar sunmaktadır. Bir toplumsal olgu olarak eğitimin, toplumu inceleyen sosyoloji ile etkileşim halinde olması eğitim sosyolojisinin gelişimini hızlandırmıştır. Eğitim sosyolojisi çalışmalarını yaşanılan toplumdaki eğitimsel ve toplumsal sorunları anlama, açıklama ve çözüm bulma konusunda kaynaklık etmiştir.

¹³² A.g.e.,11.

Eğitim sosyolojisinin amaçları incelendiğinde; toplum üzerinde eğitim yoluyla değişim, gelişme ve kalkınmalara imkan hazırlanacağı, toplumu anlama, kavrama ve analiz etmenin ise eğitimi değiştirme, geliştirme ve kalkındırmaya olanak sağlamaktır. Sosyoloji ve eğitimin karşılıklı etkileşimden oluşan eğitim sosyolojisinin önemini kavramak her iki kavrama getirilerini anlamak adına önemli olmaktadır. Her iki kavramın etkilerinin farklı değerlendirilmesi eğitim sosyolojisi alanında eğitsel sosyoloji tartışmalarına neden olmuştur. Eğitsel sosyoloji tartışmaları ile eğitimin sosyoloji içersindeki konumu ve sosyolojinin eğitim içersindeki konumu tartışmaya açılmış daha çok eğitim sosyolojinin temelinde eğitime vurgu yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde eğitim ve sosyoloji kavramlarının temel görünümlerinin incelenmesi birbirlerine olan katkıları bağlamında ve toplumsal etkileşim boyutunda ele alınmıştır. Eğitim kavramının tanımsal çeşitliliği ile çok yönlülüğu ortaya konulmuştur. Eğitim olgusunun felsefe ile etkileşimi toplumsal süreçle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Toplumların eğitime olan gereksinimleri, bazı toplumsal kavramların eğitimle olan etkileşimleri, toplumsal değişme kavramının eğitim üzerindeki etkisi ve eğitimden etkilenmesi, değişen toplumsal koşulların eğitim üzerindeki tarihsel etkisi, Türk eğitim tarihindeki felsefelerin eğitimle ilişkisi eğitimin toplumsal önemini ortaya koyucu etkiler olarak değerlendirilmiştir. Eğitim ve sosyoloji ilişkisi incelendiğinde birbirilerini karşılıklı etkilemeleri ve birbirlerinin değişim ve dönüşümlerine yaptıkları katkılar göze çarpmıştır. Eğitim ve sosyoloji etkileşimin sonucu ortaya çıkan eğitim sosyolojisinin, eğitimi toplumsal bir olgu olarak kabul eden yönüne dikkat çekilmiştir. Eğitim sosyolojisinin bulgularının eğitimin ve toplumun gelişimine olan katkısı, önemini ortaya koymuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE KURAMSALLAŞMA SÜRECİ

2.1. EĞİTİM SOSYOLOJİSİ KURAMLARI

Eğitim sosyolojisinin tarihsel ve kuramsal süreci; eğitim sosyolojisi kuramları, eğitime ve eğitim sosyolojisine eleştirel yaklaşımlar ve Türkiye’de ve Batı’da eğitim sosyolojisi tarihi konuları bağlamında değerlendirilmiştir. Eğitim sosyolojisine kuramsal yaklaşımlar kısmında üç önemli eğitim sosyolojisi kuramı (yapısal işlevselci, çatışmacı, yorumcu kuram) etrafında eğitim toplum ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Değişen toplumsal gelişmeler birlikte eğitim sosyolojisi anlayışları da sorgulanmış bu bağlamda yeni eğitim sosyolojisi ortaya çıkmıştır. Eğitime eleştirel yaklaşımlar ile toplumsal süreçlerin birey üzerindeki etkisi incelenmiştir. Batı’da ve Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmaları, tarihsel ve öne çıkan düşünürler eşliğinde değerlendirilmiştir.

Eğitim sosyolojisi kuramları sosyoloji ve eğitim arasındaki ilişkinin tespiti ve gelişimi açısından önem teşkil etmektedir. Yapısal işlevselci kuram, çatışmacı kuram, yorumcu kuram eğitim sosyolojisinin başlıca kuramları olarak değerlendirilmektedir. Yapısal işlevselci kuramın eğitimin işlevleri ve düzeni sağlamadaki rolü, çatışmacı kuramın ile eğitimin toplumsal sınıf yapıları üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Yorumcu kuramın ise okul içi, derslik içi gibi mikro toplumsal süreçlerle ilişkisi fenomenolojik, simgesel etkileşimcilik ve etnometodolojik kuram etrafında değerlendirilmiştir. Kuram olaylar arasındaki bağlantılarla ve bu bağlantıların bir düzene sokulmasıyla ilgili olan ve bilimin gelişmesini sağlayan, bilimin temel aracıdır.¹³³

Yapısal İşlevselci Kuram

Yapısal fonksiyonalist yaklaşım Amerikan sosyolojisinin hakim karakteri içerisinde yer almaktadır. Robert K. Merton ve Talcott Parsons’ın görüşlerine dayanmaktadır. Parsons’a göre toplumu öteki etkileşim sistemlerinden ayıran nitelik, toplumun kendine yeterli olmasıdır. Toplumlar, biyolojik üreme yoluyla takviye edilen varlık süresi bir insan neslini aşan ve bunu da kültür sistemini toplumsallaşma aracılığıyla aktarmasına borçlu olan sistemlerdir.¹³⁴ Parsons okulu sosyal sistem olarak ele almış aktörler arası karşılıklı etkileşimin sonucu olarak görmüştür. Okulun

¹³³ Sami güven, *Toplum Biliminde Araştırma Yöntemleri*, 3. bs. (Bursa, Ezgi Kitapevi, 2006), 14.

¹³⁴ Alev Erkilet, *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları*, (Ankara: Hece Yayınları, 2007), 77.

sosyalleşmeyi sağlarken toplumun kültürünü çocuklara ve gençlere öğretmek bireyleri ilgi ve yeteneklerine göre belli görevlere yerleştirmekle sorumlu olduğunu da belirtmiştir. Okulun bireylere hem şahsiyetlerini kazandıracak rolleri öğretirken hem de bireylerin toplumsal rollerini öğretmesi, bireylerin şahsi ihtiyaçlarını karşılamasını sağlayacağını belirtmiştir.¹³⁵ Görüldüğü üzere Parsons, eğitimin ve okulun sosyalleştirme ve kültürün aktarılmasını sağlayan işlevleri üzerinde durmuştur.

Merton'a göre işlevsel çözümlenmeye esneklik kazandırılmalıdır. Bunun içinde işlevsel çözümlenmenin; eylemlerin faydalı ve istenilir sonuçları kadar zararlı ve arzu edilmeyen sonuçlarına da duyarlı hale getirilmesi gerekir. Merton, bu esnekliği sağlayabilmek için olumlu ve olumsuz işlevler ayrımının yanına birde açık ve gizli işlevler ayrımını eklemiştir. Açık işlev, sistemin uyumuna, amaçlandığı üzere katkıda bulunan eylemin ya da işleyişin objektif sonuçlarıdır. Gizli işlev ise aynı örüntünün amaçlanmamış ya da fark edilmeyen sonuçlarıdır. Merton teknolojik gelişmelerin toplumsal sonuçlarını incelerken gizli işlev kavramını kullanmıştır. Merton'a göre teknolojik gelişmeler topluma mal edilirken gerekli düzenlemeler yapılmadığı için toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır.¹³⁶ Merton'un görüşlerinde işlevselci yaklaşımın görüşlerine ek olarak olumsuz ve gizli işlev kavramı üzerinde de durulduğu görülmektedir. Merton'un görüşleri ekseninde eğitim alanında da gerekli düzenlemelerin yapılmaması toplumsal sorunlara yol açarak gizli işleve neden olacaktır.

İşlevselci kuramın temsilcilerinden Durkheim'e göre toplum organizmadır. Bu organizmanın her bir parçası kendine özgü bir işlevi yerine getirmektedir. Durkheim, Toplumsal organizmanın gereksinimiyle bir toplumsal olgu arasındaki ilişkinin toplumsal olgunun işlevini, belirlediğini belirtirmiştir. Toplumsal bir olgunun nedeni bir başka toplumsal olgudur ve bu sonuncunun işlevi de zorunlu olarak toplumsal bir işlevdir. Çünkü toplumsal açıdan yararlıdır.¹³⁷ Durkheim'in sosyolojisinde toplumun ihtiyaçlarını karşılayan ve yarar sağlayan toplumsal olguların işlevsel açıdan önemli olduğu görülmektedir. Durkheim'e göre okul, tek başına toplumsal grup oluşturarak çocuğa grup yaşantısına özgü alışkanlıklar kazandırabilir. Böylelikle çocuk kolektif

¹³⁵ Talcott Parsons, *I. The Social Structure and Personality* (Newyork: The Free Press, 1964), Aktaran.

Mustafa Ergün, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Pegem, 1987), 11.

¹³⁶ Alev Erkilet, *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları*, 248- 249.

¹³⁷ Emile Durkheim, *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, çev. Cemal Bali Akal (Ankara: Engin Yayıncılık, 1995), 8.

güçlere bağlanma gereksinimi duyar. Durkheim, nesilleri birbirine bağlayan duygusal bağ olmadan gerçek bir toplumsal dayanışmadan söz edilemeyeceğini belirtir. Durkheim, nesilleri birbirine bağlayan duygusal bağ olmadan toplumsal dayanışmanın kalıcı olmayacağını her nesille birlikte sürecin yeniden yaratılma gibi bir zorunlulukla karşılaşacağını bilmesi gerektiğini de ifade etmiştir. Çocuğun sınıfa ilk girdi andan itibaren ait olduğu grubun o anda oluşmuş bir topluluk olmadığını daha önceden oluşturulmuş bir ahlaki çevre içine girdiğini ve bu çevrenin okula ilk başladığı günden çok önce oluşturulmuş olduğunu anlaması gerekmektedir. Bu yüzden eski nesillerden kalma anılar bu amaca hizmet amacıyla kullanılabilir. Eski öğrenciler tarafından gerçekleştirilmiş en iyi ödevlerin yer aldığı onur defterleri gerçekleştirilerek geçmişle günümüz arasında bağ kurulabilir.¹³⁸ Durkheim'in görüşlerinde eğitimin toplumsal dayanışmanın sağlanmasında , bireyin toplumsallaşmasında geçmişle gelecek arasında bağ kurarak mevcut durumun korunması işlevsel olduğu görülmektedir.

Yapısal işlevselci kuramla norm ve değerler probleminin incelenmesi amaçlanmıştır. Bununla bağlantılı olarak da toplumsal evrimin toplumda ve öğretim sisteminde meydana getirdiği geçici, kısa süreli dengesizlikler incelenmiştir. Öğrencileri motive eden hususlar ve öğrenciler üzerinde etkili sosyal faktörlerle ilgilenilmiştir. Değerler ve normların kazandırılması, amaçlar ve metodların bütünleştirilmesi, ödül müeyyideleriyle kuvvetlendirme mekanizması, toplumsal rol, rol beklentileri gibi fertlerin kendi aralarındaki ilişkiler sonucu ortaya çıkan kavramlar dikkat çekmektedir. Eğitim sahası genel bir değişim sistemi olup, bütün etkinlikleri toplumsal ihtiyaçlara cevap vermeye yönelmektedir. Yapısal işlevselci kuram okulun örgütsel analizine de dikkat çekmektedir. Öğretmenlerin çalıştıkları kuruma ve öğrencilerine karşı rolleri arasındaki farklılıklar, öğrencilerin seçimi ve mesleğe yönltilmesi gibi konular incelenmektedir¹³⁹ Yapısal işlevselci kuram, eğitimin ve okulun toplum ihtiyaçlarına cevap verme işlevi üzerinde durmuştur.

Eğitim sosyolojisi açısından işlevselci kuramcılar eğitim ve eğitimin işlevleri konuları ile ilgilenmiştir. Eğitimi toplumun temel işlevi olarak görerek toplumun ne şekilde var olduğunu ve devamlılığını nasıl sağlandığı açıklamaya çalışmışlardır.¹⁴⁰

¹³⁸ Emile Durkheim, *Ahlak Eğitimi*, çev. Oğuz Adanır (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2014), 214 -215.

¹³⁹ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 23.

¹⁴⁰ Mustafa Talaş, vd., *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2013), 36.

İşlevselci kurama göre eğitim, yetenekli kişileri seçip ayırırken yetenekli kişilerin en yüksek konumlara kendi çabaları ile gelmelerini sağladığı için etkin ve akılcı bir araç olmaktadır.¹⁴¹ İşlevselci yaklaşımı kullanarak eğitim sistemi incelendiğinde; okulların nasıl bir yapı oldukları, nasıl bir sistemin ve alt sistemlerin var olduğunu ve belirli bir amacı gerçekleştirmek için bunların uyum içinde nasıl işlediği veya nasıl işlevsel olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁴² Görüldüğü üzere yapısal işlevselci kuram, eğitimin işlevi üzerinde yoğunlaşmış toplumun var olması ve devamlılığındaki rolüne dikkat çekmiştir. Ayrıca eğitimin seçme işlevi ve okulun yapısı, işleyişi ve işlevi üzerinde de durmuşlardır.

İşlevsel yaklaşım modern toplumda üç önemli özellik barındırmaktadır. Modern toplum yetenek ve kişisel çabaya, ayrıcalık ve kalıtsal statüden daha fazla önem arz etmektedir. Modern toplumlarda ekonomik gelişmenin akılcı bilgiye dayanması nedeniyle meslek konumlarının doldurulmasında yüksek uzmanlık gerektiren bireylere gereksinim duyulmaktadır. Modern toplum demokratik toplum olma özelliğini barındırmakta toplumsal adalete, farklılaşmaya ve tüm üyeleri için doyuma yer veren bir hayat sunmaktadır. Tüm gelişimin özünde, eğitim düzeyinin gelişimi yer almaktadır. Çünkü eğitilmiş bireyler toplumda olumlu sonuçlara yol açmaktadır.¹⁴³ Modern toplumda eğitimin seçme işlevinin etkili olduğu, eğitim ve toplumsal gelişmişlik arasındaki ilişkiye vurgu yapıldığı görülmektedir. Yapısal işlevselci kuram; eğitimin toplumun düzeni ve devamı için eğitimin işlevine dikkat çekmiş, eğitim yoluyla bireylerin toplumsal gelişime katkı sağlayacağına vurgu yapmıştır.

Çatışmacı Yaklaşım

Çatışmacı yaklaşımı benimseyen sosyolog ve sosyal bilimciler (Gramsci, Althusser, Bowles ve Gintis, Bourdieu vd.) eğitim ile toplum arasındaki ilişkileri iktidar üzerinden ele almış eğitimi sınıfsal yapının yeniden üretimindeki rolü bağlamında değerlendirmiştir.¹⁴⁴ Marx ve Engel eğitime, insan karakterini biçimlendiren bir süreç olarak bakmıştır. Çalışma yaşamında akıl ve bedeni ile birlikte, çalışan kişilerin toplumsal nitelikleri ve işbirliği yeteneği de geliştiği için, Marx çocuk ve gençlerin erken yaşta çalışma hayatlarına katılmalarını “eğilim” olarak olumlu bulmakta fakat bu

¹⁴¹ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 13.

¹⁴² Talaş, vd., *Eğitim Sosyolojisi*, 39.

¹⁴³ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 13.

¹⁴⁴ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 14.

katılımın kapitalizmdeki gerçekleşme biçim ve tarzını tehlikeli görmektedir. Marx böylece kapitalde çocukların fabrikalarda nasıl acımasız bir sömürü çarkına maruz kaldığını uzun uzun anlatmıştır. Marx göre, parasız kamusal eğitim sürecinde insanın üretim temelinde özsel niteliklerini geliştirmesi eğitimin vazgeçilmez amacıdır. Bu nedenle insanın özsel güçlerini ve yeteneklerini tam ve çok yönlü geliştirebilmesi ve kullanabilmesi için kapitalist üretim tarzı ve işbölümünün kökten değiştirilmesi gerekmektedir.¹⁴⁵ Marksist kuram, eğitimin kamusal ve insanın niteliklerini geliştiren bir yapıda olması gerektiği üzerinde durmuştur.

Marx ve Engels; teoriyle, pratiği, okulla hayatı, eğitimle üretimi birbiriyle ilişkilendiren bir eğitim anlayışını benimsemişlerdir. Eğitim görüşlerini; zihinsel eğitim, beden eğitimi, mesleki eğitim öncesi politeknik eğitim şeklinde üç aşamalı olarak sınıflandırmışlardır. Politeknik eğitim, daha sonra mesleki eğitim alacak gençlere tüm üretim süreçlerinin genel ilkelerini ve tüm iş kollarının temel araçlarının kullanımını öğreten eğitimidir. Böylelikle genç aday emekçiler, farklı üretim alanları arasındaki temel ilişkileri ve benzerlikleri kavrayarak, meslekler arası geçişlerde geliştirebilecekleri temel becerilere sahip olarak işsizliğe karşı daha donanımlı olacaklardır.¹⁴⁶ Marks ve Engels'in görüşlerinde eğitim, hayatın içinde ve üretimle ilişkili olarak değerlendirilmiştir.

ABD' de Samuel Bowles ve Herbert Gintis, Fransa'da Louis Althusser'in çalışmaları ile pekiştirilen yeni Marksçı görüşe göre okul, baskıcı kapitalist düzenin çıkarlarına hizmet ederek sınıf eşitsizliğini pekiştirmektedir. Althusser devlet ideolojik aygıtlarını; dinsel, öğrenimsel, aile, hukuk, siyasal, sendikasal, haberleşme, kültür olarak sınıflandırmıştır. Devlet baskı aygıtı zor kullanarak işlemekte devletin ideolojik aygıtı ise ideolojileri kullanmaktadır¹⁴⁷ Althusser, ideolojiyi ise insanın veya toplumsal öbeğin zihninde egemen olan düşünceler, tasarımlar sistemi olarak tanımlamıştır.¹⁴⁸

Althusser'e göre devletin ideolojik aygıtlarından öğrenimsel aygıt kapitalist toplumda egemen olarak işlemektedir. Devletin diğer ideolojik aygıtları gibi öğrenimsel aygıtın amacı da üretim ilişkilerinin yeniden üretimidir. Tüm sınıflar anaokulundan

¹⁴⁵ Kerim Edinsel, *Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme*, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2014), 251-252.

¹⁴⁶ A.g.e., 253.

¹⁴⁷ Lois Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 4. bs. çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 169.

¹⁴⁸ A.g.e.,182.

başlayarak çocukların etkiye en açık olduğu çağda aile devlet ideolojik aygıtları ve öğrenimsel devlet ideolojik aygıtları arasında sıkıştığı yıllarda egemen ideolojiyle kaplanmış becerileri (Fransızca, Aritmetik, Doğa Tarihi, Fen Bilgisi, Edebiyat) ya da katkısız egemen ideolojiyi (ahlak, felsefe, yurttaşlık eğitimi) çocukların kafasına yerleştirir. On altı yaşına doğru bir yerlerde dev çocuk kitlesi “üretim içine düşer.” Bunlar işçiler ya da küçük köylülerdir. Öğrenim görebilecek gençliğin başka bölümü ise yoluna devam eder; kısa bir yol alındıktan sonra yığılır kalır. Küçük ve orta kadroları, beyaz yakalı işçileri küçük ve orta devlet memurlarını, her türlü küçük burjuva tabakalarını oluşturur. Son bir bölümü ise zirveye ulaşır. Ya aydınlara özgü yarı-işsizliğe düşmek ya da “kolektif emekçinin aydınları” dışında, sömürü görevlileri (askerler, polisler, siyaset adamları, idareciler) ve profesyonel ideologlar (çoğu inanmış, “laik” kişiler olan her türlü papaz) olup çıkar.¹⁴⁹ Althusser’in görüşlerinde yolda düşüp kalan her insan yığını, sınıflı toplumda, yerine getirmesi gereken ideolojiyle donatılmış olur ve o ideolojinin gerektirdiği şekilde davranır. Egemen sınıfın ideolojisi ise kitlesel biçimde insanların kafasına yerleştirilir.

Bowles ve Gintis görüşleri çatışmacı kuramın eğitimdeki yansımalarına örnek olarak gösterilmektedir. Amerikan eğitimini çatışmacı yaklaşımla inceleyen Bowles ve Gintis, eğitimdeki eşitsizlikleri kapitalist toplum yapısının parçası olarak görmüştür. Amerikan okulları kapitalist işverenlerin emek gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Eğitim sistemindeki eşitsizlikler mevcut sınıfsal yapının bir nesilden diğerine yeniden üretilmesinde etkili olmuştur.¹⁵⁰ Kapitalist sınıf eğitim aracılığıyla egemenliğini meşrulaştırmıştır. Bowles ve Gintis, aynı zamanda eğitimin iki temel işlevinin meşrulaştırma ve toplumsallaştırma olduğunu belirtmiştir. Çatışmacı yaklaşıma göre okulların bilişsel becerileri öğretmesi açık işlevi iken uygun tutum ve değerleri öğretmek var olan toplumsal düzeni koruyup sürdürmesi ise gizli işlevidir.¹⁵¹ Görüldüğü üzere Bowles ve Gintis, eğitimin var olan düzeni koruma ve devam ettirme yönü üzerinde durmuşlardır.

¹⁴⁹ A.g.e., 179-180.

¹⁵⁰ Somuel Bowles, “Eşitsiz Eğitim ve Toplumsal İş Bölümünün Yeniden Üretimi”, çev. Kemal İnal, *Eğilim ve Yaşam Dergisi*, (1999): 14.

¹⁵¹ Adem Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine*, 2. bs. (Ankara: Anı Yayınları, 2011), 71.

Bowles ve Gintis toplumsal iş bölümünü okullar aracılığıyla yeniden üretildiğini belirtir. Üst toplumsal sınıflardaki öğrenciler alt toplumsal sınıftaki öğrencilere göre daha fazla eğitim alarak ailelerine benzer şekilde kendi yükselişlerini kolaylaştırır ya da zorlaştırırlar.¹⁵² Bowles ve Gintis görüşlerinde eğitimin sınıfsal eşitsizliği devam ettirmede aracı olduğunu vurgulamışlardır.

Willard Waller “*Öğretim Sosyolojisi (1932)*” adlı yapıtı ile okulu bir toplumsal sistem olarak ele almış dış ve iç etmenlerin etkisi ile okulu bir çatışma ortamı olarak değerlendirmiştir. Öğretmenler ve öğrenciler arasındaki yaş farkını sürekli çatışmanın kaynağı olarak görmüştür. Çocukların dünyayı yetişkinlerden farklı olarak değerlendirdiklerini, yetişkinlerin çocuklar üzerinde güce sahip olduğunu, bu durumun ise yetişkinlerin değerlerini ve görüşlerini kabule zorladığını belirtmiştir.¹⁵³ Collins eğitimin güç ve saygınlık elde etmede nasıl bir kaynak olduğu ile ilgilenmiştir. İnsanların meslek hayatlarında eğitimin etkisi ile ilgili deneysel araştırmalarında çatışmacı bir yaklaşımı benimsemiştir.¹⁵⁴ Waller ve Collins’de okulu ve eğitimi çatışma ögesi olarak görmüştür.

Çatışmacı kuram ile eğitim ve toplum arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; eğitimin toplumsal sınıf mücadelelerinde aracı rolü üstlendiği görülmektedir. Toplumsal üretim ilişkilerindeki ayrımı belirleyen etken olarak eğitimden yararlanılmakta eğitim ile sınıfsal ikilik sağlanmaktadır.

Yorumcu Kuram

İşlevselci ve çatışmacı kuram makro yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Her ikisi de eğitim olgusunu toplumsal sınıf, aile, ideoloji vb. olgularla ilişki içinde ele almış ve genel sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır. Toplumsal olguların bilimsel olarak ele alınacağına inanarak pozitivizme yakın durmuştur. Yorumcu kuram ise mikro yaklaşım içerisinde yer almaktadır. Genel toplumsal olgu ve süreçlerden öte bireylerin günlük yaşam içindeki deneyimleri ile ilgilenmektedir.¹⁵⁵ 1960’ların sonlarından başlayarak toplum biliminin eğitim sosyolojisine yansıyan gelişmeleri, araştırma odakları ve

¹⁵² Bowles, “Eşitsiz Eğitim ve Toplumsal İş Bölümünün Yeniden Üretimi”, 15.

¹⁵³ Willard Waller, *The Sociology of Teaching 3 th Printing* U.S.A, 1967 Aktaran. Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 15. bs. (Ankara: Anı Yayınları, 2015), 18.

¹⁵⁴ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015), 203.

¹⁵⁵ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 16.

yöntemleri de değişmelere uğramıştır. Yorumlayıcı kuram altında toplanan arayışlar okul-içi, derslik içi mikro toplumsal süreçlerle ilgilenmiştir. Araştırmalar derslik içi etkileşim, öğretmenlerin ve öğrencilerin durum tanımlamaları, öğretim programlarındaki bilgilerin düzenlenişi ve dil gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁵⁶

Yorumcu araştırmalar sayesinde bilgi sosyolojisinin keşfedilmesi yeniden yorumlanması ve bilgi biçimlerinin de eğitim konusu olarak seçilen bilgilerin de toplumsal tarihsel yapılar olarak incelenmesi sağlanmıştır. Yorumcu yaklaşım sıradan bir okul gününde, bir ders saatinde, bir teneffüs sırasında olup bitenlerin kavranmasında ve bu kavrayışın eğitim gerçeğini anlamada önem taşıdığına dikkat çekmiştir. Yorumlayıcı kuram eğitimde yer alan bireylerin öğrenci, öğretmen, yönetici, müfettiş vd. okul süreçleri konusundaki yorumlarını değişik, öğretim ve yöntem biçimlerine nasıl ve neden tepki verdiklerini anlamadan, okul yaşamının zengin ve karmaşık boyutlarını da durağanlık ve değişimini de çözümlene olanağının bulunmadığını belirtmişlerdir.¹⁵⁷ Yorumcu kuram, gündelik hayat etkinliklerinin çözümlenmesini eğitim sürecinin değerlendirilmesi açısından da ele almıştır. Yorumcu eğitim sosyolojisi öğrencilerin kendi aralarındaki ilişkileri de araştırmıştır. Çete liderlerinin yükselişi ve düşüşü, arkadaşlıkların kurulması ve bozulması, çetelerin oluşumu bu gruptaki araştırma başlıkları arasında yer almıştır.¹⁵⁸ Yorumcu kuram eğitim ile toplum arasındaki ilişki boyutunda, bireylerin davranışlarının ve birbirleri ile ilişkilerinin özel sonuçları ile ilgilenmiştir. Özel sonuçlarından toplum eğitim ilişkisi bağlamında genel sonuçlara ulaşmıştır.¹⁵⁹ Görüldüğü üzere yorumcu kuram ile bireyin davranışlarının topluma olan etkisi mikro eğitim sosyolojisi bağlamında değerlendirilmiştir.

Yorumcu kuram, toplumsal kurumlar arasındaki yapısal ilişkilerden öte tek tek her kurumun içindeki bireylerin rol ve davranışlarının asıl toplumsal gerçekliği oluşturduğunu düşünmekte ve toplumsal gerçekliğin yapılaşmış, sistemli ve genel geçer model ve yasalara izin verecek bir özelliği barındırmadığını ileri sürmektedir. Yorumcu kurama göre bireylerin davranışları ne toplumsal düzeni sağlamak ne de o düzenin

¹⁵⁶ Mine Tan, "Eğitim Sosyolojisine Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma", *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 1 (1993): 67-68.

¹⁵⁷ A.g.e., 84.

¹⁵⁸ A.g.e., 88

¹⁵⁹ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 44.

ekonomik gerekliliklerini karşılamak adına şekillenmiştir.¹⁶⁰ Yorumcu kurama göre toplumsal yaşamın temel taşları insanların gündelik yaşam etkinlikleri olarak değerlendirilmiştir. Toplumsal gerçekliğin tüm yönleri insanların gündelik yaşamındaki davranışlarına indirgenmiştir. Eğitimi anlamak için de öğretmen, öğrenci, yönetici vd. insanların günlük etkinliklerini incelemek gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁶¹ Yorumcu kuram içerisinde yer alan sembolik etkileşimcilik kuramında gündelik hayat etkinlikleri üzerinde durmuştur.

Sembolik etkileşimcilik, insan eylemleriyle ilişkili olan anlamlara odaklanmakta, incelemekte ve anlamları yeniden inşa etmektedir. Sembolik etkileşimcilikte toplumsal olanın yanında, sosyo psikolojik ve kültürel boyutlarda analizlerde dikkate alınmaktadır. Sembolik etkileşimciler bireyin bilincine odaklanır. Bilinç eylemle birlikte sembolik etkileşimciliğin temel kavramlarıdır.¹⁶² İnsanlar tıpkı oyuncular gibi sahneye çıkan aktörlerdir. Dünya sahne ve sahne arkası olmak üzere ikiye ayrılır. Bu mekanlarda insanlar belirli şeyleri yapıp diğer bazı şeyleri yapmazlar. Kültürden kültüre sahne ve sahne arkası değişir.¹⁶³ Nesnelere, durumlar ve olaylar kendileri anlamlara sahip olmayıp, onlara bireyler tarafından anlamlar yüklenmektedir. İnsan anlam üreten, anlamlar üreten, içinde yaşadığı çevreyi, dünyayı da semboller yoluyla algılayan yorumlayan dünyasını anlamlı semboller üzerine inşa eden bir varlıktır. Böylelikle insan kendi dünyasının ve gerçeklerinin oluşturulmasına aktif katılmaktadır. Böyle bir ortamda yer alan bireyler sembolik etkileşimci bir dil içinde ortak tanımlar yapmakta, bakış açıları geliştirmekte birbirleriyle etkileşim içinde deneyimlerini, sorunlarını yaşamlarını paylaşmaktadır.¹⁶⁴ Görüldüğü üzere semboller bireyi ve toplumunu anlamada araç olarak kullanılmıştır.

Herbert Mead'ın *ben* ile ilgili görüşü simgesel etkileşimci kuramın esasını oluşturmuştur. Mead, beni dürtüye maruz kalan pasif bir uyarıcı olarak değil, hareket eden bir organizma olarak görür. Mead'e göre ben, bir aktördür. Mead, insanların benlik ile etkileşim mekanizması sonucu kendi hareketlerine şekil verip yönlendirme kabiliyetleri üzerinde durmuştur. Kişiler kendi çevrelerini etkilerler ve böylelikle o

¹⁶⁰ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 16.

¹⁶¹ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 51.

¹⁶² Dolf Richter, *Sosyolojik Paradigmalar*, çev. Necmeddin Doğan (İstanbul: Küre Yayınları, 2012), 169.

¹⁶³ A.g.e., 184.

¹⁶⁴ Mehmet Şişman, "Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırmada Alternatif Yaklaşımlar", *Eğitim Yönetimi Dergisi*, C. 4 S. 4 (1998): 23.

çevreyi dolduran nesnelere yaratırlar.¹⁶⁵ Mead'e göre insanların sesli jestler oluşturma özgünlüğü vardır. Bu özgünlük, insana özgü anlamlı semboller geliştirme ve kullanma yeteneğine yol açmıştır. Anlamlı semboller, sembolik etkileşimi olduğu kadar düşünceyi de olanaklı kılar.¹⁶⁶ Mead'e göre anlamlı semboller sadece insanların yapabileceği bir jest türüdür. Sadece anlamlı sembolere sahip olduğunda gerçek iletişim kurulmuş olur. Anlamlı semboller, sesli telaffuzlar aracılığıyla oluşur. Anlamlı sembol haline gelen sesli jest dizisi ise dildir. Anlamlı semboller, sembolik etkileşimi de mümkün kılar. İnsan sadece jestler aracılığıyla değil aynı zamanda semboller aracılığıyla da birbirleriyle iletişim kurar. Böylelikle daha karmaşık etkileşim kalıpları ve toplumsal örgütlenme biçimlerini de mümkün kılar.¹⁶⁷ Görüldüğü üzere Mead, kuramında anlam ve sembol üretiminin toplumsal gerçekliği anlamadaki rolü ve insanın bu konudan sorumlu aktör olduğu üzerinde durmuştur. Anlamlı sembol üretiminin iletişimdeki rolü ve dilin bu konudaki önemine de değinmiştir.

Mead'e göre benliğin yapısı ve bütünlüğü toplumsal sürecin bir bütün olarak yapısını yansıtır. Genel bir benliği oluşturan çeşitli benlikler, bir bütün olarak toplumsal yapının çeşitli yönlerine karşılık gelen genel benlik yapısının farklı yönleridir. Genel benlik yapısı genel toplumsal sürecin bir yansımasıdır. Bir toplumsal grubun bütünlüşmesi, grubun dahil olduğu ya da sürdürdüğü toplumsal süreç içerisinde meydana gelen benliklerin bütünlüşmesiyle aynıdır.¹⁶⁸ Benlik, bireyin bir bütün olarak toplumsal deneyim süreciyle ve bu sürece katılan diğer bireylerle ilişkisi sonucunda meydana gelir. İletişim toplumsal süreçlerle başlar. Jestler aracılığıyla sözel semboller üretilir. Toplumsal süreç sözel jestler aracılığıyla bireye aktarılır. Anlamlı sembol için nörolojik yapıya sadece insan organizması sahiptir. Zihin anlamlı sembollerin davranıştaki varlığıdır.¹⁶⁹

Sembolik etkileşimcilere göre anlam tek başına zihinsel süreçten değil, etkileşimden kaynaklanır. İnsanın eylemi ve etkileşimi üzerinde odaklanılır.¹⁷⁰ Erving Goffman, tümüyle insani olan benliklerimizle toplumsallaşmış benliklerimiz arasında

¹⁶⁵ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 232-233.

¹⁶⁶ George Ritzer, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür (Ankara: Deki Yayıncılık, 2014), 433.

¹⁶⁷ A.g.e., 421-422.

¹⁶⁸ George Herbert Mead, *Zihin, Benlik ve Toplum*, çev. Yeşim Erdem (Ankara: Heretik Yayınları, 2017), 172.

¹⁶⁹ A.g.e., 28.

¹⁷⁰ Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, 229.

uyuşmazlık olduğunu belirtir. Bu uyuşmazlık, insanların bizden ne yapmamızı bekledikleri ile kendiliğinden olarak ne yapacağımız arasında ortaya çıkar. “Bizden beklenen şeyi yapma isteği ile karşılaşırız ve kararsız kalmamız beklenir.” Goffman’a göre insanlar, sabit bir benlik imgesi sürdürmek için toplumsal izleyicilere yönelik performans sergiler. Goffman toplumsal yaşantıyı sahnede sergilenen drama performansının bir dizisi gibi görmüştür.¹⁷¹ İnsanların gündelik hayat içerisinde segiledikleri davranışlar üzerinde toplumsal beklentilerin etkili olduğu görülmektedir.

Etkileşimci kuram birbirleriyle etkileşim içinde olan bireyler üzerinde odaklanmaktadır. Benlik, bireysel ve toplumsal benlik, ayna benlik, başkasının rolünü alma, durum tanımı ve genelleştirilmiş başkası kavramı temel kavramları olarak nitelendirilmektedir. Düşünme kapasitesi, düşünme ve etkileşim, anlamları ve simgeleri öğrenme, aksiyon ve etkileşim gibi konuları ele almaktadırlar. Eğitim sosyologları bu yaklaşımı gruplar arasındaki etkileşimi anlamak için kullanmaktadır. Bu kuram içerisindeki etiketleme ve alışveriş kuramı eğitim sosyolojisi değerlendirmeleri için uygun görülmektedir. Öğrencinin benlik kavramının gelişimi için etiketlemeler yaygın olarak kullanılmakta ve öğrenciler etiketlendiği gibi davranmaktadır. Alışveriş kuramı ise etkileşimlerin maliyetler ve ödülleri içerdiği varsayımına dayanmaktadır.¹⁷²

Etkileşimci kuram sosyal psikolojik bir yaklaşımla eğitim olgusunu açıklamaktadır. Etkileşimci kurama göre ortak bir kültüre sahip insanlar benzer durumda aynı ya da ortak davranış göstermektedir.¹⁷³ Sembolik etkileşimde kültür ve semboller okul örgütleri için ayrı bir öneme sahiptir. Okul kültürün aktarıcısı ve taşıyıcısı olarak kabul edilmektedir. Okullardaki kültürel etkinlikler, kültür ve semboller önemli yer tutmakta okul içinde yer alan bireylerin düşünce ve davranış, tutum, amaç ve değerlerini etkileyecek olan her türlü etkinlikler semboller kapsamında yer almaktadır. Kültürel öğeler olarak semboller örgütler ve yönetim açısından güdüleme, etkileme ve kontrol aracı olarak görülmektedir.¹⁷⁴ Etkileşimci kurumda kültür ve semboller okul içi iletişimin oluşturulmasında önemli görülmektedir.

¹⁷¹ George Ritzer, *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür (Ankara: Deki Yayıncılık, 2012), 233.

¹⁷² Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 19.

¹⁷³ Talaş, vd., *Eğitim Sosyolojisi*, 43.

¹⁷⁴ Şişman, “Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırmada Alternatif Yaklaşımlar”, 24.

Yorumcu kuram içerisinde fenomenolojik yaklaşımda yer almaktadır. Fenomen sözcüğü görünen ile görünen şey arasındaki özsel bağlaşım nedeniyle çift anlamlıdır. Fenomenoloji bir bilimi, bilimsel disiplin bağlantısını gösterir. Fenomenoloji aynı zamanda öncelikle bir yöntem ve düşünme biçimine işaret eder. Fenomenolojinin temel yöntemi fenomenolojik indirme yöntemidir.¹⁷⁵ Fenomenolojinin araştırma alanı saf bilinçtir. Bir başka deyimle saf bendir. Saf ben her yaşanan yaşantıda bulunan, her düşünenele düşünülen şeye ulaşan her yaşantıda aynı kalan şeydir. Hiçbir yaşantısının zorunlu olarak sürekli olması gerekmez. Ama saf ben ilke olarak zorunlu olandır.¹⁷⁶ Fenomenolojik bir bakış açısını benimseyen bir araştırmacı okulları eğitimin sosyal amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturulmuş kavramsal yapılar olarak görmekte okulları ancak onun içinde yer alan ve okul toplumunu onu oluşturan bireylerin bireysel algılarına dayalı olarak tanımlayabilmektedir.¹⁷⁷ Fenomenoloji yaklaşımın eğitime uygulanmış halinde bireylerin algılarına dayalı olarak işlediği görülmektedir.

Fenomenolojik kurama göre bireylerin olayları, olguları ve nesnelere kendisi gözlemlemesi yerine bir başkasının yaptıkları açıklamalarla yetinmesi bireyin bilgi ve düşünce üretmesindeki en büyük engel olmaktadır. Böylelikle birey çoğunlukla kendisi için belli düşünce merkezleri tarafından üretilen düşünceleri onaylamak ve reddetmekle uğraşmaktadır. Eğitim sistemi reddetme ve onay işlemini hızlandırırken başkalarının oluşturduklarını bireylere transfer etmektedir. Öğrencilerin düşünme ve anlam çıkarma biçimlerinin ve yaratıcı güçlerinin eğitim sisteminde yer alması için fenomenolojik bir anlayış ve bu anlayışı temel alan öğrenme ve öğretme yönteminin kullanılması gerekli olmaktadır.¹⁷⁸ Fenomenolojik kuramın eğitime yansımada bireyin kendi benliğini ortaya çıkarmasına önem verildiği görülmektedir.

Fenomenoloji ve Etnometodoloji kuramın her ikisinde aktörlerin toplumsal ortamları nasıl tanımladıkları ve toplumsal ortamlara göre nasıl davrandıkları ile ilgilenmektedir. Aktörler edilgen olmayıp toplumsal yaşamlarında aktif konumdadır. Her iki yaklaşımda günlük yaşamın sosyolojisi üzerinde durmaktadır. Fenomenolojik ve etnometodolojik kuramları doğrudan gözlem ve süreçlerin betimlenmesi, sınıfta

¹⁷⁵ Edmund Husserl, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, çev. Harun Tepe (Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1997), 53.

¹⁷⁶ A.g.e., 20.

¹⁷⁷ Şişman, "Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırmada Alternatif Yaklaşımlar", 17.

¹⁷⁸ "1. Ulusal Eğitim Programları ve Öğretimi Kongresi" www.pegem.net. [15.02.2019].

eğitimin içeriği ve geliştirilmesi, öğrenci-öğretmen etkileşimi ve öğretmenlerce kullanılan kavramlarla ilgilenmektedir.¹⁷⁹ Etnometodoloji, sembollerin ortaya çıkardığı süreçlerle ilgilenir. Etnometodoloji, fenomenolojik yaklaşımdan gelen “nasıl” sorusunu sormakla işe başlar ve etnometod açısından gerçekliğin nasıl meydana geldiğini sorgular. “etno” kelime kökü halk manasına gelirken “metod” bilgiyi oluşturan yöntem demektir. Etnometodoloji, toplum üyelerinin toplumları hakkında bilgilerine ulaşmanın yolunu araştırmaktır.¹⁸⁰ Etnometodolojik kuramda da bireyin toplumsal süreçlerdeki aktifliği vurgulanmıştır.

Etnometodolojik kuram pozitivistlere yönelik tepkilerin bir ifadesi olup H.Garfinkel ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir.¹⁸¹ Garfinkel sosyolojik muhakeme tarzının belirgin özelliğini, hangi alanda yer alırsa alsın üyelerin konuşmalarını ve davranışlarını bağlama-gönderimli özelliklerinden arındırma çabası olarak belirtmiştir.¹⁸² Bağlamalı gönderimli ifadeler ve eylemlerin sergilenebilir rasyonel özellikleri gündelik hayattaki organize faaliyetlerin sürekli icra edilen bir parçasını oluşturur.¹⁸³ Gündelik hayat konusu sosyal bilimlerin özellikle sosyolojinin temel ilgi konusudur. Garfinkel, bağımsız bir araştırma konusu olarak sağduyusal gündelik etkinliklerin sosyolojik araştırmalar için merkezi önemini göstermeyi amaçlamıştır. Gündelik etkinliklerin dayandığı “görülen ancak gözden kaçan” arka plan beklentiler, kişilerin içinde yaşadıkları, sürdürdükleri, çocuk yaptıkları, duyguları yaşadıkları, düşünceleri düşündükleri, ilişkileri sürdürdükleri bir perspektif sayesinde görünür kılınır ve bu perspektiften hareketle betimlenir. Böylece sosyoloğun kendi teorik araştırma problemlerini çözmesini mümkün kılar.¹⁸⁴ Garfinkel’in çalışmaları gündelik hayat çözümlemeleri üzerinde şekillenmiştir. Böylelikle gündelik etkinliklerin toplumsal yaşamı anlamadaki rolü tespit edilmiştir.

Etnometodoloji kuramı insanların günlük yaşamında büyük önem taşımasına karşın üzerinde durulmayan, önemsenmeyen ayrıntılara dikkat çekerek bunların toplumsal yaşamı düzenleme de nasıl rolü olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

¹⁷⁹ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1993), 39-40.

¹⁸⁰ Richter, *Sosyolojik Paradigmalar*, 196.

¹⁸¹ Tan, “Eğitim Sosyolojisine Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma”, 78.

¹⁸² Harold Garfinkel, *Etnometodolojik Araştırmalar*, çev. Ümit Tathıcan (Ankara: Heretik Yayınları, 2014), 28

¹⁸³ A.g.e.,56.

¹⁸⁴ A.g.e., 60- 61.

Amaçlarına ulaşmak için yeni, duyarlı, ayrıntılı ve derinlemesine gözlemleri kullanmakta, gerçek yaşam durumlarını ses ve görüntü kaydı gibi yeni tekniklerle incelemektedirler.¹⁸⁵ Etnometodolojik kuramın temel sorusu ve çıkış noktası günlük hayat düzeninin hangi yöntemle kurulmuş olması olarak belirtilmiştir. Etnometodolojik kuramla amaçlanan gündelik yaşamı anlamlı kılmak için insanların izlediği yolu keşfetmeye ve açıklamaya çalışmaktır. Etnometodoloji kurama göre toplumsal gerçekliğe ulaşmak, toplumsal olaylarla birlikte onları meydana getiren bireyleri anlamakla da olanaklı olmaktadır. Toplumsal olguların bir parçası olan bireylerin incelenmesi gerektiği belirtilmektedir. Toplumdaki bireyleri incelerken standart bir yöntem geliştirilmemekte her insanın doğasının farklı olduğu belirtilmektedir.¹⁸⁶ Etnometodolojik kuramda toplum içerisindeki birey davranışları göze çarpmaktadır.

Yorumlayıcı kuram içerisinde yer alan simgesel etkileşimci, fenomenolojik ve etnometodolojik kuramlar eğitim olgusunu toplum içerisinde yer alan birey davranışlarının gözlenerek genel sonuçlara ulaşılması yolunu benimsemişlerdir. Mikro eğitim sosyolojisi içerisinde yer alan bu kuramlar eğitimin öğrenci, öğretmen, sınıf içi etkileşim gibi süreçlerle eğitim olgusunun toplumsal yönünü açıklamaya çalışmaktadır. Eğitim sosyolojisi kuramları incelendiğinde eğitim toplum ilişkisini anlama ve anlamlandırma açısından yol gösterici oldukları görülmektedir.

2.2. EĞİTİM VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Değişen toplumsal koşullarla birlikte eğitim sosyolojisinin ilgisini çeken konularda değişmiş toplumsal yapıdaki değişimler eğitim ve eğitim sosyolojisi anlayışında da değişikliklere yol açmıştır. Örneğin bilgi toplumu olma yönündeki değişimler eğitimden beklenen işlevlerinde değişmesine yol açmıştır. Bilgi toplumunun eğitim anlayışında birey özne konumundadır. Bilgiye elde etme ve ulaşma sürecinde aktiftir. Bu bağlamda yeni eğitim sosyolojisi akımı ve eleştirel pedagoji anlayışı toplumsal değişmelerin yol açtığı eğitim anlayışındaki farklılıkları vurgulamak adına incelenmiştir.

Yeni eğitim sosyolojisi sosyal yapıları değerlerden bağımsız olarak açıklamayı reddetmiş eylemin anlaşılması için yeni bir teorinin geliştirilmesi gerekli görülmüştür.

¹⁸⁵ Tan, "Eğitim Sosyolojisine Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma", 79.

¹⁸⁶ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar*, 38.

Sosyal yapıya pozitivist açıdan yaklaşmakta olan geleneksel sosyolojiye meydan okuyan yeni sosyolojide eylem ve bilginin sorunları arasındaki ilişkiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Toplumda sorunlar arası karşılıklı ilişkilerin ne olduğu, ne olabileceği ve ne olması gerektiği üzerinde de yeniden durulmuştur.¹⁸⁷ Siyasal, toplumsal, ekonomik alanda gerçekleşen değişimler eğitim sosyolojisine de yansımış yeni eğitim sosyolojisi ortaya çıkmıştır. Yeni eğitim sosyolojisi ile birlikte eğitime yaklaşımlar çeşitlenmekle birlikte mikro yaklaşımlar egemen olmuş uluslararası eğitim sorunları daha fazla gündeme gelmiştir.

Klasik eğitim sosyolojisi ise liberalizm ve sosyalizmin hakim olduğu bir çerçeve içinde kurulmuştur. Eğitim sosyolojisinde işlevselcilik ve çatışmacılık gibi makro yaklaşımlar hakim olmuş, görüşlerini kalkınma, yeni insan gücü yetiştirme, gelişme, sınıfsal denetim gibi düşünceler üzerinde şekillendirmiştir. 21. yüzyıldaki yeni gelişmelerin etkisiyle postmodernizm hakim olduğu dönemde ise küreselleşme, ileri teknoloji ve kimlik politikası vb. konular üzerine eğitim sosyologları düşünmüştür. Klasik eğitim sosyolojisinde ilgilenilen konu ulus devlet olarak örgütlenen toplumun kendi içindeki farklılıkları anlamak, eritebilmektir. Toplumsal uyumun sağlanmasında eğitim araç olarak görülmüştür. Ulus devlet koşullarının azaldığı dönemde eğitim iş gücü veriminin nasıl artırılacağı, daha kaliteli öğretim sisteminin nasıl kurulacağı ve farklılıkların daha çok nasıl ifade edileceği üzerine kurulmuştur. Bu konun anlaşılması için küreselleşme, teknoloji, kimlik kavramları önemli olmaktadır.¹⁸⁸ Eğitim sosyolojisi anlayışı giderek artan bir eğilimle yerel ve bölgesel sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Son dönemlerde uluslararası kamuoyunun da etkisi ile yoksul, göçmen çocuklarının eğitim sorunları, kadınların eğitimi, erken yaşta eğitim gibi konular, uluslararası politikaların yerel işbirlikleri ile tartışılmaya açılmıştır. Topluma dair yaklaşımlar çeşitlendikçe eğitime ait yeni görüş ve tartışmalar eğitim sosyolojisi içerisinde yer edinmiştir.¹⁸⁹ Klasik eğitim sosyoloji anlayışında düzeni koruma ve toplumsal uyum ön planda iken yeni eğitim sosyolojisinde farklılıkların ifade edilmesi üzerinde durulmuştur. Eğitim sosyolojisindeki yeni anlayışlarda küreselleşme, kimlik politikaları ve teknoloji etkili olmuştur.

¹⁸⁷ Richard J. Bates, Eleştirel Teori ve Yönetim, çev. Selahattin Turan, Mehmet Şişman, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, C. 28 S. 28 (2001): 575.

¹⁸⁸ İsmail Doğan, Eğitim Sosyolojisi: Dün, Bugün, Yarın, *Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu Amı Kitabı, 10-11 Mayıs 2012*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 2012): 36.

¹⁸⁹ Yüksel Yıldırım, Esra Işık vd., *Sosyoloji Yazıları*, (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2018), 250.

Yeni eğitim sosyolojisi akımı İngiltere’de ortaya çıkmış eğitim sosyolojisi bilgi sosyolojisinin bir parçası olarak görülmüştür. Bilgiye nasıl ulaşılacağı, bilginin okullarda ya da sınıflarda nasıl aktarılacağı konusu üzerinde durulmuştur. Pierre Bourdieu, Basil Bernstein ve Michael Young yeni eğitim sosyolojisi akımının önde gelen temsilcileridir.¹⁹⁰ 1960’lı yıllarda İngiltere’de simgesel etkileşimcilik, fenomenoloji, etnometodolojiden yararlanarak eğitim kurumlarındaki mikro süreçler çözümlenmeye başlanmış bir yandan da bilgiyi toplumsal bir yapı olarak ele alan yeni eğitim sosyolojisi akımı ile eğitim programlarının içeriği incelenmeye alınmıştır.¹⁹¹ Yeni eğitim sosyolojisinde; sosyal anlamının temellerini göz önünde tutan bilgi teorisinin geliştirilmesi, sosyal, kültürel, eğitsel egemenlikler arasındaki ilişkilerin sistematik analizi, egemen yapıların öğretmenlerin uygulamalarını kontrol etme yolları, insanın egemenliklerden kurtulabilmesi için uygulama ile potansiyel arasındaki ilişkiler üzerinde eleştirel yansıma süreçleriyle uygulamanın geliştirilmesi konuları ön plan da tutulmuştur.¹⁹² Böylelikle egemen güçlerin eğitim üzerindeki kontrolünün sorgulandığı görülmektedir.

Michael F.D. Young, “*Knowledge and Control (1971)*” adlı kitabında geleneksel eğitim sosyolojisine karşı yeni eğitim sosyolojisini geliştirmiştir. Bu yeni akım radikal ve fenomenolojik eğitim sosyolojisi olarak nitelendirilmiştir. Young’a göre politik güçler faaliyetlerini eğitsel bilginin organizasyonuna yoğunlaştırmıştır. Akıl ve bilim tehlikeli biçimde mutlaklaştırılmış çeşitli eğitsel, politik ve sosyal davranışları etkilemiştir.¹⁹³ Young’a göre eğitim sosyolojisi kurumları, fikirleri, öğretim elemanlarını yetenek ve başarıyı başlangıç noktası olarak ele almalı bunların altında yatan anlamları bulmaya çalışmalıdır. Young eğitimsel bilginin programlarının düzenlenmesinden mali ve idari kontrollerinden öğretmen yetiştirilmesine kadar politik olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴ Young bu dönemde bilginin kontrolünü elinde tutan politik güçleri ve eğitimin bu konuda aracı olmasını eleştirmiştir.

¹⁹⁰ Mahmut Tezcan, *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, (Ankara: Anı, 2005), 65.

¹⁹¹ Tan, “Eğitim Sosyolojisine Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma”, 80.

¹⁹² Bates, “Eleştirel Teori ve Yönetim”, 575.

¹⁹³ Dermaine Jack, *Contemporary Theories in the Sociology of Education*, (London: The macmillan Press LTD. 1983), 47 Aktaran. Tezcan, *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, 67.

¹⁹⁴ Dermaine Jack, *Contemporary Theories in the Sociology of Education*, (London: The macmillan Press LTD. 1983) Aktaran. Ergün, *Eğitim Sosyolojisi*, 13.

Bernstein, geleneksel eğitim sosyolojisini İngiltere’de İngiliz uygulamalı sosyolojisinin sıkıcı bir yönü olarak değerlendirmiştir. Bernstein’e göre geleneksel eğitim sosyolojisi kuramsal yoğunluktan ziyade pragmatik, betimsel ve siyasal ağırlıklıdır. Yeni eğitim sosyolojisi akımında bilginin yönetimi merkezi sorun olarak ele alınmıştır. Bilgi sosyolojisi yeni eğitim sosyolojisinin kuramsal yönünü oluşturmuştur. Yeni eğitim sosyolojisinin temel konuları öğretmen-öğrenci etkileşimi, eğitimciler tarafından kullanılan kategoriler ya da kavramlar, müfredatın organizesi, düzenlenmesidir.¹⁹⁵ Bilginin yönetiminin merkezi sorun olması beraberinde eğitim sosyolojisi konularında da farklılığa yol açmıştır. Ele alınan konular mikro eğitim sosyolojisi bağlamında kişiler arası etkileşime vurgu yapan konulardır.

Bourdieu’nun eğitime yaptığı en önemli katkı toplumsal ve kültürel eşitsizliklerin eğitim eliyle yeniden üretilmesi ve yanılsamalar aracılığıyla bu yeniden üretimin meşrulaştırılmasını açıklayan geniş bir teorinin geliştirilmesidir. Bourdieu’ya göre eğitim, sahip oldukları kültürel sermayenin değerine göre toplumsal grupları ya da sınıfları ayırma işlevini yerine getiren ayırıcı ve sınıflayıcı bir kurum olmaktadır. Kültürel sermaye okullarda uygulanan eğitim programlarının ve öğretimin içerisinde örtük olarak yer almış ve belirli toplumsal sınıflar tarafından sahiplenilerek oluşturulmuş ve düzenlenmiştir. Örtük kültürel sermaye, öğretimsel etkinlikler aracılığıyla eşitsizliklerin yeniden üretilmesine ve kültürel farklılıkların bireysel beceri düzeyinde farklılıklar olarak anlaşılmasına ilişkin yansımaları arttıran bir seçme mekanizması haline getirilmiştir.¹⁹⁶ Bourdieu eğitim sisteminin kullanıcıları olan öğrencileri, sistemin ürünü olarak nitelendirmiş mevcut tutum ve kabiliyetleri ile geçmişteki kazanımlarının göstergesini bu kadar iyi tanıyan başka bir toplumsal kategori olmadığını belirtmiştir. Bourdieu, araştırma sonuçlarına göre toplumsal kökenlerinin tesirini, tahsil hayatları boyunca özellikle de eğitim hayatlarının dönemeçlerinde uyguladıklarını da ifade etmiştir.¹⁹⁷

Bourdieu’un yeniden üretim kuramı, bir sınıfın kendi kendisini nasıl yeniden ürettiği ve ayrıcalıklarını nasıl bir sonraki nesle aktardığı ile ilgili bir sınıfın kendi

¹⁹⁵ Tezcan, *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, 66.

¹⁹⁶ Mark Murphy, *Sosyal Teori ve Eğitim*, çev. Mithat Korumaz, Yunus Emre Ömür (Konya: Eğitim Yayınevi, 2018), 192.

¹⁹⁷ Pierre Bourdieu & Jean Claude Passeron, *Varisler, Öğrenciler ve Kültür*, çev. Levent Ünsaldı (Ankara: Heretik Yayıncılık, 2014), 31.

kendisini yeniden üretmesi kuramıdır. Bourdieu, eğitimsel başarı için kültürel davranışlar takımını gerekli görmüştür. Üst sınıf çocukları bu davranışları öğrendikleri için eğitim sistemi içerisinde başarılı olmuşlardır. Aileleri ise kendilerinin sınıf durumunu nesilden nesile yeniden üretmişlerdir.¹⁹⁸ Toplumsal ayrıcalık elde etmenin sahip olunan diploma ile sıkı bir ilişki içerisinde olması ile okul, doğrudan ve açıkça aktarılmayan bir burjuva statüsünün göze batmadan alınmasını sağlamıştır. Burjuva toplumunun ayrıcalıklılara, en büyük ayrıcalık olan ayrıcalıklı görünmeme ayrıcalığını da okul sağlamıştır.¹⁹⁹ Bourdieu kültürlenmiş bir davranışlar bütünü için eğitimsel başarı için ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Üst ve orta sınıf ailelerin çocukları bu davranışları öğrenmiş, işçi sınıfı yaşlıları ise öğrenememişlerdir. Ayrıcalıklı olanlar eğitim sisteminden başarılı olurken aileleri ise kendilerinin sınıf durumunu nesilden nesile yeniden üretmişlerdir.²⁰⁰ Görüldüğü üzere Bourdieu'nun görüşlerinde eğitim, sınıfların yeniden üretimde araç konumundadır. Okullar aracılığıyla kültürel sermaye belirli sınıfların lehine işlemiştir. Sınıflarından dolayı belli kültürel davranış kalıplarına sahip olmak eğitimsel başarı için gerekli görülmüştür.

Değişen toplumsal koşullarla birlikte eğitim sosyolojisinde olduğu gibi eğitim üzerindeki yaklaşımlar da değişmiş yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Eğitime eleştirel yaklaşımlar, eleştirel pedagoji etrafında toplanmıştır. Eleştirel pedagoji anlayışı ile toplumsal süreçlerin birey üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Eleştirel kuram uygulamanın doğası ile ilgilenip toplumun politik ve ekonomik yapısını Marxsist ve Hegelci diyalektiğe göre açıklamaya çalışmıştır. Literatürde eleştirel kuram düşünürleri Yeni Marxsist olarak nitelendirilmiştir. Eleştirel kuram 1920'li yıllarda Frankfurt Okuluna mensup sosyologlar tarafından pozitivist alternatif olarak gündeme getirilmiş 1960'lı yıllardan itibaren sosyal kurum üzerinde yapılan tartışmalarda merkezi bir konuma gelerek sosyal çözümlemelerde alternatif bir kuram haline gelmiştir. Okulların sosyal ekonomik çevresine önem veren eleştirel kuram okulların yapısı üzerinde yoğunlaşmıştır. Sosyal kontrolü sağlama ve programın içeriğini belirlemede etkili olan ayrıcalıklı sınıflarla ilgilenmiş, ırk etnik köken, cinsiyet, sosyal sınıf gibi konulara ağırlık vermiştir.²⁰¹ Eleştirel kuram ile toplumun dönüşümü ve

¹⁹⁸ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 131.

¹⁹⁹ Pierre Bourdieu, Jean Cladue Passeron, *Yeniden Üretim*, 261.

²⁰⁰ Ruth A. Wallace, Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, 166.

²⁰¹ Şişman, "Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırmada Alternatif Yaklaşımlar", 20.

insanın özgürleşmesi amaçlanmıştır. Eleştirel kuram bilgi ve hedefi, kurumsal ve pratik aklı bir senteze götürmeye yönelik bir girişimdir.²⁰² Eleştirel kuram ile de birey gelişiminde toplumun değişimi üzerine yapılan vurgu dikkat çekmektedir.

Geriye dönüp bakıldığında eğitime eleştirel yaklaşım Rousseau ile başlamış günümüzde eleştirel pedagoji olarak devam etmektedir. Rousseau'nun etkisiyle başlayan radikal eğitim yaklaşımı bireyden başlayarak toplumsal sistemlere doğru yönelmiştir. Eleştirel pedagoji, birey özgürlüğü çerçevesinde birey-kurum, birey-sermaye, birey-toplum, birey eğitim ilişkileri üzerinde durmuştur. Eleştirel pedagoji sistematik olarak 1970'li yıllarda başlamış, kaynaklık eden aktörlerde bu dönemde ve günümüzde yaşayan aktörlerden oluşmuştur.²⁰³ Eşitlikçi özgürlükçü bir eğitim oluşturmayı amaçlayan eleştirel pedagogların eğitimin amaç, süreç ve uygulamalarında ideoloji-hegemonya, egemenlik, bilgi-kültür, iktidar-politika, ekonomi, eğitim programları ve yöntemleri üzerinde yoğunlaşmıştır.²⁰⁴ Eleştirel pedagoji farklı kimliklerin kültürlerin, toplumsal cinsiyetin yarattığı çatışmaların alanı olarak görülmüştür. Eleştirel pedagoji, klasik çatışmacı yaklaşımın toplumsal çatışmaları sadece toplumsal sınıflar arasındaki çatışmaya indirgeyen yaklaşımı aşarak diğer çatışma alanlarının da en az toplumsal sınıf çatışması kadar önemli olduğu üzerinde durmuştur.²⁰⁵

Yeni eğitim sosyolojisi ya da eleştirel eğitim kuramı olarak tanımlanan eleştirel pedagoji okulların hem kendi tarihsel bağlamları içerisinde hem de egemen toplumu yansıtan mevcut sosyal ve siyasal yapının bir parçası olarak ele almıştır.²⁰⁶ Eleştirel pedagoji yaklaşımına göre geleneksel eğitim anlayışı egemenlik ilişkilerini koruyarak yeniden üreten özelliğe sahip olarak değerlendirilmiştir. Alternatifi olan eleştirel pedagoji ile bu ilişki ezilenlerden yana olarak onların özgürleşmesini sağlayabilmek amaçlanmıştır.²⁰⁷ Eleştirel pedagoji yaklaşımı ile sınıf çatışma alanları dışında diğer çatışma alanları üzerinde de durularak toplumsal süreçlerin birey üzerindeki etkisi daha geniş açıdan ele alınmıştır. Eleştirel pedagoji ile bireyin özgürleşmesi amaçlanmıştır.

²⁰² Tom Bottomore, *Frankfurt Okulu*, çev. Ahmet Çiğdem (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989), 29.

²⁰³ Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine*, 49.

²⁰⁴ Uğurlu vd., *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 273.

²⁰⁵ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 15.

²⁰⁶ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 55.

²⁰⁷ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 16.

Eleştirel pedagoji kuramı toplumu eğitim yoluyla değiştirme ve dönüştürme projesi olarak tasarlanmış eğitim sisteminin var olan yapısı ve içeriği ile ilgili her türlü ögeyi sorgulayarak derslik içi ve dışı iktidar ilişkileri ve bunların yeniden üretimi arasında ilişki kurmuştur. Toplumu dönüştürme projesi olan eleştirel pedagojinin temel söylemleri arasında iktidar, eleştiri, ideoloji, direnç, praxis, diyalog, farkındalık, bilinç, diyalektik kuram, hegemonya ve karşı hegemonya gibi kavramlar gösterilmektedir.²⁰⁸ Eleştirel pedagoji, eğitimin toplumu değiştirme gücü üzerinde durmuştur.

Eleştirel pedagoji alanında önden gelen teorisyenlerden Ivan Illich, 1960 yıllarda okulsuz toplum görüşünü ortaya atmıştır. Ivan Illich'in eleştirel pedagojisinin genel çerçevesinde okulun eğitimi kurumsallaştırdığı, her türlü yönlendirmeye açık olduğu, okul olgusunun fetişleştirildiğini, okul olmadan herhangi öğrenim-öğretim etkinliğinin yerine getirilemeyeceğini, gizli müfredatın şekillendirici özelliği, okulun otoriteren kişilikler yarattığı, bireyin yetenek ve potansiyellerinin kısırlaştırıldığı vb. problemler bireyi özgürlüklerinden mahrum bırakan problemler olarak sıralanmıştır. Illich, okulun eğitim verildiği tek kurum olması ya da eğitimin sadece okulda uygun bir şekilde verilebileceği düşüncesine karşı çıkmıştır. Öğrenmenin sadece okulda gerçekleşmediğini bir paylaşım unsuru olması gerektiğini vurgulamıştır.²⁰⁹ Ivan Illich'e göre okullaşmanın gizli müfredatı ile halk her yerde bilimsel bilginin kılavuzluğunda bürokrasilerin etkili ve yardımsever oldukları mitine inandırılmıştır. Gizli müfredatla üretim ne kadar artarsa iyi bir yaşam standartına ulaşılacağı mitinin öğrencilerin kafasına yerleştirildiğini belirtmiştir.²¹⁰ Ivan Illich, okulsuz toplum görüşünü benimsemiş gerekçesini de kurumsallığın insan yaşamındaki tahribatları olarak belirtmiştir. Ivan Illich'e göre kurumsallaşmış eğitim ile birey, okuldan başka bir yerde ya da okulun belirlemediği bir kişiden alacağı eğitimi tanımayacak ve güvenilir kabul etmeyecektir. Eğitim faaliyetlerinin okulun belirlediği ölçüde sınırlı kalması ve anlam kazanması Illich'in karşı olduğu bir anlayıştır.²¹¹ Illich, okulun bireyi sınırlandırıcı ve öğrenmesi üzerindeki müdahale edici etkisini olumsuz olarak değerlendirmiştir.

Eleştirel kuramcılardan Henry A. Grioux, eğitimde özerkliği ve bağımsızlığı savunmuştur. Grioux'a göre eleştirel pedagojide bilgi ve iktidarın her zaman tartışabilir,

²⁰⁸ Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, 95.

²⁰⁹ Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine*, 169-170.

²¹⁰ Ivan Illich, *Okulsuz Toplum*, çev. Mehmet Özay (İstanbul: Şule Yayınları, 2013), 56.

²¹¹ Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine*, 167.

hesap sorulabilir ve eleştiriye tabi olgular olarak kabul edilmesi esas ilkedir.²¹² Eleştirel pedagoji, demokratik bir kamusal alan olarak kamusal eğitimi yeniden kazanmak için bir eylem çağrısıdır. Kamusal eğitim ise muhakeme özerkliğinin, eylem özgürlüğünün; eşitlik, adalet, özgürlük gibi demokratik gerekliliklerle biçimlendiği koşulları korumak ve genişletmek için sürekli bir mücadele alanıdır.²¹³ Okulların özelleştirilmesi sürecinde öğrencilere sorumlu yurttaşlık bilinci verebilme gücü görmezden gelinerek bir kamu yararı olan okullaşma mirası zayıflatılmaktadır. Okulların özelleştirilmesine taraf olan sınavlara ulusal standartlar ve basmakalıp biçimler vererek öğretmen otoritesini zayıflatılmış ve hem ne öğreteceklerine hem de nasıl öğreteceklerine karar vererek onları edilgenleştirilmiştir. Öğretmenin temel rolünün sınıf yöneticiliğine dönüştürülmesi ile özellikle seçilmiş dersler ve pedagojik uygulamalar aracılığıyla öğrencinin bir bilgi tüketicisi olarak istenen piyasa eksenli konuma oturması amaçlanmıştır.²¹⁴ Grioux'un görüşleri bilginin sorgulanması ve eğitimin özerk olması ekseninde şekillenmiştir.

Grioux'a göre neoliberalizmin piyasa eksenli düzeninde şirket iktidarı, yeni bir halk pedagojisi alanı yaratmıştır. Bu alanda baskın kültürün eğitici güçlerinin fikirleri üretilmekte ve yayılmaktadır. Halk pedagojisi amaçları, rekabetçi ve kendi menfaatin gözetilen bireyler yaratmak olan ideolojik ve kuramsal güçlerin birleşmesinden yaratılmaktadır.²¹⁵ Toplumsal sistemin ihtiyaç duyduğu bireylerin oluşması için eğitimden yararlanılmıştır.

Paulo Freire eleştirel pedagoji anlayışında yeni bir eğitim modeli öngörmüştür. Freire'ye göre öğretmenin anlattıkları, öğrencilerin anlatılan şeyleri mekanik olarak ezberlemelerine neden olur. Öğretmenler onları ne kadar çok bilgi ile doldurursa o kadar başarılıdır. Böyle bir eğitim tasarruf yatırımı edimi halini alır. Öğrenciler yatırım nesnelere, öğretmenler ise yatırımcı konumunda olurlar. Öğretmen iletişim kurmak yerine tahviller çıkarır ve öğrencilerin sabırla aldığı, ezberlediği ve tekrarladığı yatırımlar yapar. Bu model bankacı eğitim modelidir. Öğrencilere tanınan hareket alanı, yatırılanı kabul ve sınıflayıp yığmaktır. Öğrenciler, bilgilerin koleksiyoncusu veya

²¹² Henry A Grioux, Michaiel Apple vd. *Eleştirel Pedagoji söyleşileri*, çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu (İstanbul: Kalkedon, 2001), 15.

²¹³ Henry A. Grioux, *Eleştirel Pedagojinin Vaadi*, çev. Umre Deniz Tuna (İstanbul: Kalkedon, 2008), 23.

²¹⁴ Henry A Grioux, *Eleştirel Pedagoji ve Liberalizm*, çev. Barış Baysal (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2007), 102.

²¹⁵ A.g.e., 19.

arşivcileri haline gelmiştir. Freire'ye göre yaratıcılık, dönüşüm ve bilgi yoksunluğu yüzünden rafa kaldırılan insanları bu yanlış sistem meydana getirmiştir.²¹⁶ Freire'ye göre bankacı eğitim modelinde öğretmen-öğrenci ilişkisi bilginin aktarımı ve yeteneklerin paylaşımı dikey ve zorlamaya dayalı bir ilişki içerisinde gerçekleşmektedir. Bankacı eğitim modeline karşı Freire sorun tanımlayıcı eğitim modelini önermiştir. Bu anlayış insanı tarihsel ve sürekliliği olan bir varlık olarak görmüştür.²¹⁷

Freire problem tanımlayıcı eğitim modelinde diyaloga önem vermiştir. Öğretmen sadece öğreten değil, öğrencilerle diyalogu içinde kendisine de öğretilen biridir. Öğrenciler ise kendilerine öğretilirken kendileri de öğrenen kişilerdir. Böylece öğretmen ve öğrenciler içinde herkesin büyüdüğü bir sürecin sorumluları haline gelirler.²¹⁸ Bankacı modelde anlamak yoktur ezberleme vardır. Problem tanımlayıcı model egemenliğe tabi kılınmış insanların kurtuluşları için mücadele etmek zorunda oldukları temel tezinden hareket etmiştir. Problem tanımlayıcı eğitim modeli, bu amaç yolunda öğretmenlerin ve öğrencilerin, otoriterliğin ve yabancılaştırıcı entelektüalizmin üstesinden gelerek eğitim sürecinin öznelere olabilmelerini sağlar. Ayrıca insanların gerçeklik hakkındaki yanlış anlayışlarının da üstesinden gelmelerini sağlar.²¹⁹ Freire eğitimi politik ve ideolojik bir unsur olarak görmektedir. Bireyin alacağı eğitimi sahip olduğu sosyal düzey belirlemektedir. Bu durum bireyin içerisinde yer aldığı sosyal sınıfın, kültürel ortamın eğitim tarafından pekiştirilmesi anlamına gelmektedir.²²⁰ Paulo Freire ezilenlerin pedagojisinde iki aşama olduğunu birinci aşamada ezilenlerin içinde ezildikleri dünyayı deşifre ederek ve praxis aracılığıyla bu dünyanın dönüştürülmesine kendilerini adanmaları gerektiğini belirtmiştir. İkinci aşamada içinde ezildikleri gerçeklik dönüştürülmüştür ve bu pedagoji ezilenlere ait olmaktan çıkarak ve sürekli özgürleştirme sürecinde tüm insanların pedagojisi haline gelmektedir.²²¹ Freire öğrencilerin pasif olduğu eğitimin egemen güçler tarafından yönetildiği bankacı eğitim modeline karşı bireyi aktifleştiren, özgürleştiren diyaloga dayalı problem tanımlayıcı eğitim modeline önem vermiştir.

²¹⁶ Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. Dilek Hattatoğlu (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), 51.

²¹⁷ Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine*, 126.

²¹⁸ Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, 59.

²¹⁹ A.g.e., 65.

²²⁰ Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine*, 111.

²²¹ Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, 34.

Eleştirel kuramcılardan Apple ise, eğitim ve müfredatı yeniden yapılandırma çabaları üzerinde durmuştur. Ders kitabına dayanan müfredatın eleştirel olmadığını ve sıkıcı olmaya eğimli olduğunu belirtmiştir. Öğretmenler müzakereye dayalı müfredat üzerinden eğitim vermesi gerektiğini savunmuştur. Apple'e göre ders kitaplarının oluşturulmasında devreye giren ekonomik ve politik dinamiklerin farkında olunması gerekir.²²² Apple, ulusal müfredat anlayışını riskli görmüştür. Ulusal müfredata sahip olmak, ulusal çapta etkili olacak sıkı bir denetim mekanizmasının meşrulaşması ve kurumsallaşmasıdır. Ulusal müfredata dayanan ulusal denetim mekanizması kurumsallaştığı zaman bu alana hakim olan egemen kültürel ekonomik seçkinlerin önceliğinde olacaktır.²²³ Ulusal müfredat ile ulusal sert denetim ilişkilidir. Okulların esas işlevi seçme ve sınıflandırmadır. Tektipleştirmenin, koyunlaştırmanın dayandığı unsurlardan biride ders kitaplarıdır. Apple göre eğitim sisteminde seçme ve sınıflandırma olmamalıdır. Kimilerin mesleki eğitim görmesi gerektiğini, kimlerin özel eğitim görmesi gerektiğini söyleyen bölümlenmiş parçalı eğitim programı olmamalıdır. Bu durum tehlikelidir. Böyle bir ayrışma, emeğin toplumsal bölümünü en geleneksel biçimiyle okullar üzerinden yeniden üretmeye yönelik olarak devreye sokmaktadır.²²⁴ Apple görüşlerinde ders kitaplarının ve müfredatın egemen güçlerin denetiminde olmasını eleştirmiş bireye seçme şansı verilmesi ve daha özgür bir müfredat oluşturulması gerektiğini savunmuştur.

Apple, demokratik okulların oluşturulması üzerinde durmuştur. Okuldaki yaşam demokrasiyi hayata geçirecek düzenlemelere uygun olarak sürdürülmeli demokratik yapı ve süreçleri oluşturulmalıdır. Apple, demokratik okullar ile genç insanlara demokratik deneyimler kazandırarak bir müfredat meydana getirmek istemiştir. Demokratik bir okulda gençlerde dahil olmak üzere okulla doğrudan ilgisi olan herkesin karar verme süreçlerine katılma hakkına sahip olmalıdır.²²⁵ Apple demokratik okullar kitabını yazma gerekçesini demokrasiye gönülden bağlı olan, demokratik yaşam biçimine değer veren, okulların demokratik yerler olabileceğine inanan ve bu inançları uygulamaya koyma cesaretine sahip olan eğitimciler hakkında

²²² Henry A Grioux, Michaiel Apple vd. *Eleştirel Pedagoji söyleşileri*, 79.

²²³ A.g.e., 81.

²²⁴ A.g.e., 87.

²²⁵ Michael W. Apple, James A. Beane, *Demokratik Okullar*, çev. Mediha Sarı (Ankara: Dipnot Yayınları, 2011), 37.

olduğunu belirtmiştir. Kitabında gerçek yaşam hikayeleri ile eğitimcilerin bazılarının okullarında, sınıflarında demokrasi nasıl yaşama geçirdikleri anlatılmıştır.²²⁶ Apple *Eğitim ve İktidar* (2012) adlı eserinde yeniden üretim, mücadele ve müfredat, teknik bilgi, sapma ve devlet, kültürün metalaşması, gizli müfredatın diğer tarafı, sınıfta kültürde ve devlette direniş ve çelişkiler, müfredat biçimi ve teknik denetimin mantığı, eğitim çalışması ve siyasi çalışma konu başlıklarını değerlendirmiştir.²²⁷

Paul Willis karşıt okul kültürü- direnç kuramını geliştirmiştir. Willis işçi sınıfı çocuklarının nasıl işçi sınıfı işlerini edindiğini sorununu inceleme konusu yapmış akademik başarısızlık deneyiminin onların kendi entelektüel sınırlamalarının farkına varmayı öğrettiğini belirtmiştir. İşçi sınıfı çocukları kendi aşağı durumlarını kabul ederek kısıtlı kariyer fırsatları olan mesleklere yönelmekte bu öğrenciler sistemle işbirliği yerine sistemle savaşmayı tercih etmektedir. Bu gençler okulları yabancı bir çevre olarak görmekte fakat bu çevreyi kendi amaçları için kullanmaktadır. Öğretmenleri ile küçük çapta atışma tarzı çatışmalardan zevk almakta öğretmenlerini rahatlıkla incitme ve rahatsız etmede başarılı olmaktadır. Willis'e göre sınıftaki birçok şiddet, cinsiyetçilik ve ırkçılık olayları ekonomik ve kültürel dışlanmışlığa tepki olarak oluşmuş İngiliz işçi sınıfı çocuklarının okulun egemen ideolojisine karşı geliştirdikleri direnç, karşı olduğu ezilmişlik biçimlerini desteklemiştir. Fiziksel emek ve erillik daha değerli görülmuş düşünsel emek ise daha kadınsı bir şey olarak tanımlanarak reddedilmiştir. Nedeni olarak kökleri çok derinde bulunan cinsiyetçilik görülmüştür.²²⁸ Paulo Willis'in görüşleri egemen sınıfların eğitim üzerindeki etkisi yerine alt sınıfların eğitimdeki etkinliğine yer vermesi bakımından önemlidir. İşçi sınıfı çocuklarının okula karşı direnç oluşturması sınıfsal konumlarına tepkinin eğitim aracılığıyla görünür kılınmasıdır. Okulların her zaman egemen sınıfların denetiminde olmadığını göstermesi de Willis'in görüşlerinin ayırt edici özelliğidir.

Randall Collins gereksiz eğitim sertifikalarının istenilen mesleklere erişimi tanımladığı bir toplum haline geldiğimizi ileri sürmüştür. Bu sertifikaların iş performansı için gerekli nitelikleri temsil ettiğini iddia edenlerin argümanlarını reddetmiştir. Bunun yerine bu tür sertifikalar belirli bir işe girmeden herkesin için

²²⁶ A.g.e., 36.

²²⁷ Michael W. Apple, *Eğitim ve İktidar*, çev, Ergin Bulut, 2. bs. (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2012)

²²⁸ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 66.

gerekli olabileceği halde toplumun bütününe bakıldığında sistemin mantıksız olduğunu savunmuştur. Çok sayıda insan uygun sertifikalara sahip olmadıkları gerekçesiyle layıkıyla yerine getirebilecekleri meslekten mahrum bırakılmaktadır. Collins'e göre pek çok insan zamanlarının büyük bir bölümünü kendilerine sınırlı sayıda ve genel itibarıyla çok karmaşık olmayan mesleklerin yolunu açacak eğitim kurumlarında boş yere zaman harcamaktadır. Collins, eğitimin işlevini faydalı becerilerden ziyade statü kültürlerini öğretmek olduğunu savunmuştur. Çoğu toplumlarda okulların görevi o toplumdaki seçkin ya da baskın belirli grubun değer, ideal, beğeni ve standartlarını öğretmektir. Statü kültürlerinin içerikleri toplumdan topluma çeşitlilik gösterse de okulların müfredatı, sosyal örgütlenmesi ve sosyal etkinliklerinin tamamı gençlerde olması istenen belirli niteliklerin aktarılmasının bir aracıdır.²²⁹ Collins, eğitimin içeriğini toplumdaki belli grupların düşüncelerinin şekillendirdiği üzerinde durmuştur.

Peter McLaren, eleştirel pedagojinin özneliği ve onun maddi varoluş zemini olan kapitalist toplumsal ilişkilerin sömürsüzleştirilmesini hedeflemiştir. Bu pedagoji kurumsallaştırmanın, özelleştirmenin ve tüccar zihniyetinin hücumu altındaki kamusal hayatımızı geri alma yollarını araştırır ve kamusal yaşamın anlamı ne olmalıdır? sorusuna yeni tanımlar getirme savaşı vermiştir.²³⁰ Peter McLaren, üretim ilişkilerini temel alması ve sorgulaması, dönüştürme projesinin uygulanması ve mücadelenin öncülüğünü işçi sınıfının önderliğinde gerçekleşmesine ilişkin görüşleri ile Apple, Giroux, Illich ve Freire'den ayrılmaktadır.²³¹

Eğitim sosyolojisine eleştirel yaklaşımlar içerisinde yeni eğitim sosyolojisi görüşü ön planda olmuştur. Yeni eğitim sosyolojisi, İngiltere'de ortaya çıkmış egemen güçlerin bilgi üzerindeki kontrolü sorgulanmıştır. Pierre Bourdieu, Basil Bernstein ve Michael Young önde gelen düşünürleri olarak kabul edildiği yeni eğitim sosyolojisi ile Basil Bernstein'in bilginin yönetimini merkezi sorun olarak görmesi, Michael Young'un eğitsel bilginin organizasyonunda politik güçlerin faaliyetleri, Pierre Bourdieu'un toplumsal ve kültürel eşitsizliklerin eğitim aracılığıyla üretilmesi görüşleri etkili olmuştur.

²²⁹ Hurn, *Okulun imkan ve Sınırları*, çev. Ahmet Kaysılı, Ayşe Soylu, 69-70.

²³⁰ Henry A. Giroux, Michael Apple vd. *Eleştirel Pedagoji söyleşileri*, 123.

²³¹ Doğan, *Eğitim Sosyolojisi: Dün, Bugün, Yarın, Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu Anı Kitabı*, 10-11 Mayıs 2012, 99.

Eğitime eleştirel yaklaşımlar ve düşünürlerin görüşleri incelendiğinde; değişen toplumsal değerler ile birlikte eğitimin işlevlerinin de değişmesi gerektiği ve toplumu değiştirme ve dönüştürmede eğitimin itici bir güç olması gerektiği vurgulanmıştır. Eleştirel pedagoji, eğitimin mevcut sisteme uyum sağlayıp korumak yerine toplumu değiştirici ve dönüştürücü yeniliklere imkan oluşturarak, bireyler üzerinde eleştirmeye ve sorgulama becerilerini artırmasını hedeflemektedir. Eleştirel pedagoji bireyi merkeze almış toplumsal güçlerin birey üzerindeki etkisini sorgulamıştır. Eleştirel pedagoji; ayrıcalıklı sınıflar, ırk etnik köken, cinsiyet, sosyal sınıf gibi konularla ağırlıklı olarak ilgilenmiştir. Toplumsal sınıf çatışmaları kadar diğer çatışma alanları üzerinde de durmuştur. Ivan Illich'in okulsuz toplum görüşü, Henri Giroux'un eğitimde bağımsızlık ve özerklik görüşü, Paolo Freire'nin bankacı eğitim modeli ve sorun tanımlayıcı eğitim modeli görüşü, Apple'in kültürel sermaye ve okul görüşü, Paul Willis'in okul kültürü direnç kuramı ve Randall Collins'in teknokrazi miti görüşleri öne çıkan eleştirel pedagoji anlayışlarıdır.

2.3. BATI'DA TÜRKİYE'DE VE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ TARİHİ

Batı'nın toplumsal, ekonomik ve siyasi konulardaki gelişmişliği eğitim anlayışına da yansımış eğitim sosyolojisi çalışmaları Türkiye'ye göre erken dönemlerde başlamıştır. Sosyal değişmeler ve gelişmeler eğitim sosyolojisinin gelişiminde rol oynamıştır. Batı'da eğitim sosyolojisinin geçmişi çok gerilere gitmektedir. Romalılar ve Yunanlılar zamanındaki filozoflar eğitim ve toplum arasındaki ilişkilere değinmişlerdir. Platon Devlet adlı eserinde gençlerin ve savaşıçılarının nasıl olması gerektiğini anlatmaktadır. Daha sonraki dönemlerde toplumların kalabalıklaşması, Sanayi Devriminin gerçekleşmesi, bilim ve teknikteki yeni buluşlarla birlikte eğitimin önemi artmış 20. yüzyıldan itibaren Durkheim ve Max Weber öncülüğünde eğitim sosyolojisi biliminin kurulmasına yol açmıştır.²³² Görüldüğü üzere Batı'daki toplumsal alandaki gelişmeler eğitim anlayışlarına da yansımıştır. Batı'da eğitim sosyolojisinin kurucusu Durkheim kabul edilmektedir.

Durkheim'e göre eğitim sosyal karakterlidir. Eğitim sosyal ihtiyaçlara cevap verecek niteliktedir.²³³ Eğitimin toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi işlevsel

²³² Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 12.

²³³ E.Durkheim, P. Faucunnet, *Terbiye ve Sosyoloji* , 103.

olduğunun göstergesidir. Durkheim'e göre eğitimin tanımının anlaşılması için iki unsur gerekli olmaktadır. Olgun nesil ve genç nesil önemli unsur olarak belirtmektedir. Olgun nesil genç nesil üzerinde tesir ederek eğitim işlevini gerçekleştirmektedir.²³⁴ Durkheim içtimai bir olay olması bakımından eğitimi ele almıştır. Eğitim hakkındaki görüşü sosyolojinin esas unsuruna dayanmaktadır.²³⁵ Durkheim'in eğitim anlayışı toplumsaldır. Durkheim toplumun yaşamakta olduğu buhran ve çalkantıların ortadan kalkması ve bunların toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması konusu üzerinde düşünmüştür. Durkheim eğitimi toplumsal bir olay olarak kabul ederek eğitimle toplum arasında yakın bir ilişki kurmuştur. Toplumsal olaylara uygulanmasını gerekli gördüğü bilimsel yöntemin toplumsal olay olan eğitim alanı içinde düşünmüş ve uygulamıştır.²³⁶ Durkheim'in eğitimin diğer toplumsal olgularla olan ilişkisi üzerinde durması, eğitimin toplumdan bağımsız ele alınmayacağını belirtmesi ve eğitimin toplumun ihtiyaçlarına göre belirlenmesi görüşlerinde toplumsal anlayışı benimsediğinin göstergesidir.

Avrupa'da eğitim sosyolojisinin ikinci önemli kurucusu Max Weber olarak görülmektedir. Almanya'da Max Weber eğitim sosyolojisinde önemli rol oynamıştır. Weber egemenlik tipolojilerinden bahsederek eğitime uygulamış pedagojik amaç ve araçlarında tipolojisini yapmıştır. Eğitimin amaçlarını karizmatik egemenlik ve modern egemenlik özelliklerini desteklemek şeklinde ikiye ayırmıştır. Eğitimi sanayileşmiş bir toplum içinde ele almış bireyleri ve grupları özel bir hayat biçimine hazırlayan bir kavram olarak görmüştür. Weber'e göre eğitim bireylerin toplumsal yapı içerisinde elde edecekleri statüyü belirlemede, bürokrasi ve sosyal tabakalaşma da gelebilecekleri yere varmalarına yardımcı olmaktadır. Weber'in bürokrasi ve toplumsal tabakalaşmaya ilişkin görüşleri eğitim sosyolojisi araştırmalarında temel nitelik taşımaktadır.²³⁷ Weber görüşlerinde endüstriyel toplum içinde eğitimin önemine değinmiştir.

Weber, eğitim ve kişiliklerin toplumsal üretimini siyaset ve ekonomiye bağlı olarak görmüş değişen toplumsal yapıya göre eğitimden farklı talepler olacağını belirtmiştir. Örneğin hızlı olarak bürokratlaşan bir toplumda eski kültürlü insan yetiştirmek amacı "uzman insan" yetiştirmeye yönelmiştir. Yani uzmanlık bilgisini

²³⁴ A.g.e.,46.

²³⁵ A.g.e.,13.

²³⁶ İsmail Doğan, *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*, (Ankara: Pegem Yayınları,2004), 103-104.

²³⁷ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 18.

içine alan öğretimde bulunulmuştur.²³⁸ Weber'e göre toplum, ekonomik ve toplumsal güçler tarafından etkilenir ve toplumu bu güçler belirler. Aynı şekilde eğitimde bu güçlerce biçimlenir. Weber'e göre eğitim kendi başına biçimlendirici etmen değildir. Toplumun işlenmesinde eğitimin rolü ikincil ve yardımcıdır. Eğitimin temel rolü ise bireyi toplumunu karakterize eden siyasal ve ekonomik mücadelelerde yer alması için hazırlaması ve ona yardımcı olmasıdır.²³⁹ Weber görüşlerinde ekonomik ve toplumsal güçlerin eğitim üzerindeki etkisine vurgu yapmış, eğitimin amaçlarında bu güçler tarafından şekillendiği üzerinde durmuştur.

Klasik Sosyologlardan Lester Word 1888'de yayınlanan *Dynamic Sosyology* isimli eserinde ilk defa eğitim sosyolojisinden söz etmiş cemiyetin gelişmesinde eğitimin önemli bir öge olduğuna değinmiştir. John Dewey ise *Okul ve Toplum* adlı eseriyle (1899) eğitim sosyolojisi alanını güçlendirmiştir. Sonraki dönemlerde Emile Durkheim, William James gibi düşünürlerin eğitim sosyolojisine katkıları olmuştur. Durkheim bu alanın kurucuları arasında sayılmıştır. Bazıları ise George S. Payne'yi kurucu olarak kabul etmiştir.²⁴⁰ Literatürde genel kabul gören görüş ise Emile Durkheim'in eğitim sosyolojisinin kurucusu olduğudur.

Eğitim sosyolojisi dersi ilk kez sosyal değişmelerin ve gelişmelerin hızlı olduğu bir ülkede ABD'de 1898 yılında kurs biçiminde üniversitelerde verilmiştir. 1907 yılında bağımsız bir ders olarak üniversitelerde okutulmuştur. 1916 yılında Kolombiya öğretmen koleji eğitim sosyolojisi bölümü kurmuştur. Konu ile ilgili ilk ders kitabı 1917 yılında Walter R. Smith tarafından yazılmıştır. 1920 yılında ise George S. Payne'nin desteği ile eğitim sosyolojisi araştırmaları milli derneği kurulmuş Bu yıl içerisinde ABD'de 194 kolej ve üniversite eğitim sosyolojisi kursları (dersleri) vermektedir. 1927 yılında eğitim sosyolojisi araştırmaları için güvenilir kaynak olan eğitim sosyolojisi jurnalı yayınlanmıştır.²⁴¹ Görüldüğü üzere eğitim sosyolojisinin akademideki serüveni ABD'de başlamıştır.

²³⁸ Mahmut Tezcan, *Toplumsal Değişme ve Eğitim*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1998), 5.

²³⁹ Gerdy. F. Donald, *Classiel Views on Education*, (The Encyclopedia of Education, Vol. 8, 1971) Aktaran. Mahmut Tezcan, *Toplumsal Değişme ve Eğitim*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1998), 5.

²⁴⁰ Dodurgalı, *Eğitim Sosyolojisi*, 32.

²⁴¹ Öztürk, *Modern Eğitim Sosyolojisi*, 23.

ABD’de Willard Waller *Öğretim Sosyolojisi (1932)* adlı eseri ile ilk defa eğitimde öğretmenin rolü konusunu ele almış ve öğretmenin rolünü hem öğrenciler hem de bulunduğu sosyal çevre bakımından incelemiştir.²⁴² Waller okulu bir sosyal sistem olarak görmüş ve eğitim örgütlerinin örgün ve yaygın sosyal yapısındaki sosyal rolleri incelemiştir. Okulların çoğu zaman birbirleriyle çatışma halinde bulunan iki kültür sistemini yani öğrencilerin norm sistemleriyle eğitimcilerin norm sistemlerini içerdiğini belirtmiştir. Öğretmen ile öğrencinin sosyal ilişkiler dizisinin sürekli bir tehlikeli denge halinde bulunduğunu bu tehlikeli ilişkide idari yapının meslekten eğitimciye bir istikrar gücü olma yetkisini tanıdığını belirtmiştir. Eğitsel konumdaki sorumluların karşılaştıkları baskı ve güçlüklerden birçoğunun kaynağının okulun dış çevredeki diğer sosyal sistemlerle olan ilişkilerinde aranması gerektiğini kabul etmiştir.²⁴³ Waller görüşlerinde eğitimde sosyal çevrenin etkisine vurgu yapmıştır.

Eğitim sosyolojisinin önemli temsilcilerinden birisi de Karl Mannheim olarak belirtilmiştir. Mannheim eğitimin sosyal rolü üzerinde durmuştur. Avrupalı sosyologların genel özelliği olan sosyolojiyi felsefeyle sıkı bir ilişki içerisinde düşünmüş ve sistemler geliştirmiştir. Karl Mannheim’e göre eğitim dinamik bir süreçtir ve bireylerin ve toplumların birlikte daha başarılı olmalarını sağlamıştır. Eğitimi yaygın ve örgün eğitim olarak ayırmış okulun eğitimini daha önemli görmüştür. Aile ve kilisenin eğitsel değerlerine de değinmiştir. Demokrasi ve hükümet için toplumun bütünlüğü için eğitimi gerekli görmüştür.²⁴⁴ Karl Mannheim’in görüşleri eğitimin sosyal rolü etrafında şekillenmiştir. Wilhelm Ditley “*Eğitim toplumun bir fonksiyonudur*” görüşü ile eğitimin hedefleri toplumun hedefleri ile aynı olarak değerlendirmiştir. Durkheim’de eğitimi toplumun fonksiyonu olarak görmeye devam etmiştir. Bu görüşün tersi olarak “*toplum eğitiminin bir fonksiyonudur*” anlayışının da mevcuttur. Bu görüşe göre eğitim toplumu yenileştirme, değiştirme, mevcut sosyal politik güç ve fikirleri kontrol altına alma, şekillendirme gücüne sahip olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşün ilk savunucularından biri Johann Gottlieb Fichte olarak belirtilmiştir. Fichte, eğitim yoluyla toplumsal yapıda büyük değişiklikler olacağını belirtmiştir. J. Dewey 1899 yılında yayınladığı *Eğitim ve Toplum* adlı eserinde eğitim sisteminin toplumsal

²⁴² Dodurgalı, *Eğitim Sosyolojisi*, 32.

²⁴³ Hamide Topcuoğlu, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: A.Ü.E.F. Yayınları, 1971), 72.

²⁴⁴ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 18.

değişmenin aracı olacağını belirtmiştir.²⁴⁵ Eğitim toplum ilişkisinin düşünürlerce farklı değerlendirildiği görülmektedir.

Fransız sosyolog Pierre Jaccard eğitim sosyolojisinde Amerikan sosyologlarının geldiği aşamaya gönderme yaparak değerlendirmelerde bulunmuştur. Jaccard'a göre Amerikalı sosyologlar eğitim kavramını çocuğa aile ve toplum tarafından verilen hayat dersinden, çok okul tarafından verilen anlamıyla sınırlı tutmuşlardır. Bu durum okulun varlık nedeninin çocuğu toplumsal hayata gerçeğini göz ardı etmiştir. Jaccard'a göre eğitim öğrenim öncesi ve sonrası dönemi içermektedir. Eğitim sosyolojisi ise bu alanın sınırlarını koyacak bilimsel alan olma adayıdır. Jaccard'da göre eğitim sosyolojisini bilimsel yöntemin gerekliliğine uygun olarak sunmak gerekmektedir. Bu gerekçe ile eğitim sosyolojisi adı ile kitabını yayınlamıştır. Jaccard eserini literatürde bu başlık altında görülen ilk eser olarak nitelendirmiştir.²⁴⁶ Jaccard'ın görüşlerinde eğitimin toplumun her alanına yayılması düşüncesi hakimdir.

Jaccard'ın eseri uzun bir girişten sonra üç ana bölümden oluşmuştur. Bu bölümler; mühendislerin azlığı ve kadroların eğitimi, daha fazla öğretim, halk eğitim sorunlarıdır. Jaccard'ın eseri Amerikan eğitim sosyolojisinin belirtilen dönemine yaptığı eleştirileri göz önüne alan bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Kitabına *Eğitim Sosyolojisi* adını vererek bu tanımlamadaki önceliğin kendisine ait olduğunu vurgulamıştır. Jaccard kitabında yer verdiği konularda eğitimi okul dışındaki işlevleriyle ele almaya çalışmıştır. 1962 yılından sonra yayınlanan bu kitaptan sonra Dünya'da ve Türkiye'de yayınlanan eğitim sosyolojisi kitaplarına bakıldığında Jaccard'ın bu örneği ileri götürdüğü görülmüştür.²⁴⁷ Türkiye'de eğitim sosyolojisinin kitaba dönüşen çalışmalara bakıldığında bu tarihin Pierre Jaccard'ın kitabının yayınından (1962) öncesine gitmiş olduğu görülmektedir. Bu tarihten önce Türkiye'de yayınlanan iki eğitim sosyolojisi kitabı mevcuttur. Nusret Köymen'in 1953 yılında yazdığı *Eğitim Sosyolojisi* ve Halil Fikret Kanad'ın 1958 yılında yazdığı *Terbiye Sosyolojisi* kitaplarıdır.²⁴⁸

²⁴⁵ Ergün, *Eğitim ve Toplum*, 15.

²⁴⁶ Preire Jaccard, *Sociologie De Leducation*, Poyat- Paris, P. 9 Aktaran. Doğan, *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*, 105.

²⁴⁷ Doğan, *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*, 112.

²⁴⁸ A.g.e., 111.

ABD ve Avrupa'daki eğitim sosyolojisinin temel karakteristiği üç kategoride değerlendirilmiştir. Anglosakson geleneği; öğretim sistemindeki dengesizliklerle uğraşan yapıcı fonksiyonalist teoriye dayanmıştır. Öğretim sisteminin esas fonksiyonunu belirlemek için sadece okula ait kriterler üzerinde durulmamış çeşitli sistemler arasındaki karşılıklı bağımlılıklar araştırılmıştır. Sosyal alanda okulun oynadığı rolü engelleyici, sekteye uğraticı pozisyonlar üzerinde durulmuştur. T.Parsons'a göre öğretim kurumları kendisine teslim edilen çocuğa, yetişkinler toplumunun modelini sunmuştur. Çocuk, toplumsal sistemin temellerini oluşturan bütün değerleri okulda öğrenmiş ve dış dünyaya açılabilmesi için gerekli anahtar almıştır. Öğretmen, çocuğa akli değerleri göstererek iş bölümünün, çalışanlar hiyerarşisinin, yarışmanın ve eşitsizliğin olduğu toplumsal çevreyi tanıtmaya başlamıştır. Okulun toplumsal alanda oynadığı rolü açıklamıştır.²⁴⁹ Amerikan eğitim sosyologları eğitim sosyolojisini okulun öğrenci üzerindeki etki ve işlevleriyle birlikte okulun dış etkiler karşısındaki durumunu problem konusu yapmışlardır. Amerikan sosyologları eğitimi toplumun tümüne yayılan geniş bir toplumsal olay olarak değil, okul ile sınırlanan bir olay olarak kabul etmiştir.²⁵⁰ Amerikan sosyologlarının eğitimi okulla sınırlı tutması eleştirelen özellikleri arasındadır.

ABD' de Richard R. Rasenthal ve Leonore F. Jacobson Fransa'da Pierre Bourdieu, Jean Claude. Passeran'ın fikirleri ile beslenen sosyal eşitsizlik ve okulu dikkate alan sosyoloji nispeten Marxsist karakterde değerlendirilmiştir. Okul, gerek Doğu'nun gerek Batı'nın kapitalist ve bürokratik toplumlarında sosyal farklılıkları doğrulamayı ve sosyal eşitsizlikleri kabul etmeye olanak sağlamıştır. Öğrenciler özel kabiliyetlerine göre değil sosyo-kültürel durumlarına göre değerlendirilmiş okul sosyal eşitsizliğe hizmet eden bir kurum haline gelmiştir. Toplum ve eğitimde eşitsizlik görüşü ile üçüncü kategorideki sosyologlar okuldaki eşitsizliğin okulun yapısından kaynaklanmadığını sosyal sistemdeki eşitsizliğin bir yansıması olduğunu düşünmüşlerdir. Christoper Jenks Amerikan okullarında yaptığı anketten sonra sosyal eşitsizlikleri okulun meydana getirdiğini ve değiştirmedini iddea etmiştir. Fransa'da Raymand Boudan da araştırmasında toplumdaki ve okuldaki eşitsizliklerin ayrı şeyler

²⁴⁹ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 20.

²⁵⁰ Doğan, *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*, 105.

olduğu fikrine varmıştır.²⁵¹ Görüldüğü üzere sosyologlar okulun sosyal eşitsizlikleri sağlama konusundaki rolünde uzlaşmaya varmamıştır. Okuldaki eşitsizliğin sosyal sistemdeki eşitsizliğin bir yansıması olduğunu düşünerek eşitsizlikleri okulla sınırlı tutmamışlardır. Eğitim Sosyolojisinin sosyolojinin ilgi alanı içerisinde yer alan hangi konularla daha çok uğraştığı konusunda Harry Hermans ve Christop Oehler tarafından yüksel okul öğretmenleri üzerinde anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarında sosyalleşme %62 aile ve gençlik ile ilgili konular %58 kültür ve kültürel donatım % 22 organizasyon % 22, meslekler %20 olarak belirlenmiştir.²⁵² Anket sonucu ile eğitimin topluma uyum sağlama ve toplumun değerlerini aktarma yönün öne çıktığı görülmektedir.

Batı eğitim sosyolojisi literatürü incelendiğinde; toplumsal yapılarındaki gelişmişliğin eğitim sosyolojisinin gelişimi ile doğru orantılı olduğu görülmüştür. Eğitim sosyolojisi tarihinin Batı'da başlamasında toplumsal alanda yaşadıkları gelişmelerle birlikte eğitime daha çok önem vermeleri etkili olmuştur. Durkheim'in eğitimi toplumsal olgu ve toplumsal kurum olarak değerlendirmesi, Weber'in eğitimin toplumsal yapıdaki statüyü sağlamadaki rolü, Willard Waller öğretim sosyolojisi eseri ile ilk defa öğretmenlerin eğitimdeki rolüne dikkat çekmesi, Wilhelm Dilthey'in eğitimin toplumun bir fonksiyonu olduğu görüşü, Fichte'nin toplum eğitimin bir fonksiyonu görüşü, Karl Manheim'in eğitimi dinamik süreç olarak değerlendirmesi, John Dewey'in toplumsal değişimde eğitimin aracı konumunda olduğu görüşleri Batı eğitim sosyolojisi tarihinde öne çıkan görüşler olarak çalışmada ele alınmıştır.

ABD ve Avrupa'daki eğitim sosyolojisinin karakteristiği okulun toplumsal alandaki rolünü açıklayan görüşler, okulun sosyal farklılıkları, sosyal eşitsizlikleri kabul etmeye olanak sağlayan rolü üzerindeki görüşler ve okul yapısındaki eşitsizliğin okul yapısından kaynaklanmadığını sosyal sistemdeki eşitsizliğin bir yansıması olduğunu kabul eden görüşler etrafında şekillenmiştir. Fransız sosyolog Jaccard Amerikan sosyologların aksine eğitim sosyolojinin alanını okul ile sınırlı tutmamış okul dışı süreçlere de vurgu yapmıştır.

²⁵¹ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 20.

²⁵² Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları üzerine bir araştırma*, 115.

TÜRKİYE DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

Eğitim sosyolojisi, toplum eğitim ilişkisini değerlendirme, toplumsal süreçlerden kaynaklı eğitim sorunlarını anlama, açıklama ve eğitim sorunlarına çözüm bulma konularında yardımcı olan önemli bir bilim dalıdır. Sosyolojinin de alt disiplini olan eğitim sosyolojisi sosyolojinin bulgularından yararlanarak eğitime katkısı sağlamıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için eğitim, teknolojik ve bilimsel gelişmeler adına yol gösterici olmaktadır. Toplumsal sorunlar eğitim sorunlarından kaynaklı da olmaktadır. Eğitim sosyolojisinin Türkiye'deki gelişimi incelemek eğitim ve toplum arasındaki ilişkiyi tespit etmek adına önemlidir.

Türkiye'de eğitim sosyolojisinin gelişimi; başlangıçta sosyoloji içerisinde zamanla yerini öğretmen yetiştiren kurumlara, sonraları eğitim bilimleri alanına bırakmıştır. Eğitim sosyolojisinin tarihsel gelişimini Çağatay Özdemir üç tarihsel döneme ayırmıştır. Birinci dönem 1917-1953 arasını kapsamıştır. Bu dönemde eğitim sosyolojisi akademik alan olarak üniversite içerisinde yer almış fakat bu dönem kısa sürmüştür. İkinci dönem 1953-1982 yılını kapsayan dönemdir. Bu dönemde eğitim sosyolojisi öğretmen yetiştiren kurumlarda okutulan bir ders olmuştur. Eğitim sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinin kurulmasıyla (1965) akademik bir araştırma alanı özelliğini kazanmıştır. Üçüncü dönem ise 1982 yılından günümüze kadar olan dönemdir. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının üniversitelerin bünyesine katılmasıyla eğitim sosyolojisi bağımsız bir araştırma alanı kimliği kazanmıştır.²⁵³

Türkiye'de eğitim sosyolojisi alanında etkili olan; Sati Bey, Ethem Necat, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Halit Fikret Kanad, İsmail Hakkı Tonguç, Mümtaz Türhan gibi düşünürler eğitimin sosyo-kültürel tarafıyla ilgilenmişlerdir. Yeni bir insan ve toplum modeli oluşturulması konusunda sosyolojik kavram ve görüşlerden hareket eden ilk düşünür ise Ziya Gökalp olmuştur.²⁵⁴

Ziya Gökalp Osmanlı devletinin gerilemesinin ana sebebi olarak eğitim sistemini görmüştür. Osmanlı eğitim sistemi aynı toplumdaki farklı okullarda farklı anlayış ve görüşlere sahip insanlar yetiştirmiştir. Halk, medreseliler ve mektepliler

²⁵³ Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi*, 11.

²⁵⁴ Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları üzerine bir araştırma*, 129.

olmak üzere üç tabaka mevcuttur. Bu üç tabaka farklı medeniyetleri temsil ettiği gibi eğitim seviyeleri de farklıdır. Bu yönüyle Osmanlı eğitim sistemi, halk bilgisi, medrese bilgisi, okul bilgisi olarak üç kısma ayrılmıştır. Halk masalları, aşık kitapları, koşmalar atasözleri halk bilgisini; Arapça ve Farsça çevrilen eserler medrese bilgisini; batı dillerinden aktarılanlar ise mektep bilgisini oluşturur. Gökalp'e göre bu ayrılık birleştirilmeli ve eğitim sistemi kozmopolit halden milli hale doğru evrilmelidir.²⁵⁵ Gökalp'in görüşlerinde eğitimin toplumun her kesimini kapsamı ve milli vasıflar içermesi hakimdir.

Ziya Gökalp'in sosyolojisinde temel toplumsal ilke Türkleşmek, İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmaktır. Eğitimdeki reformist değişimin dini, milli ve ilmi anlayışı bir araya getirmekle mümkün olacağını düşünmüştür. Gökalp göre Türk toplumunda medeniyet ve kültür ikiliği ve kültür ve medeniyet çelişkisi eğitim yoluyla giderilecektir. Türklerin kendi kurumlarını yükselterek medeniyet meydana getirmesini bunun içinde milli kültüre dayalı bir eğitim sistemi oluşturulmasını belirtmiştir. Gökalp ilköğretimde çocuklara okutulan bilgilerin hem milli kültürle ters düşmemesi hem de çocukların hisleri ile çatışmamasını savunmuştur. Bu amaçla İlkokul öğretmenlerinin felsefe ve sosyolojiyi iyi bilmesi gerektiğini belirtmiştir. Gökalp ilköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de felsefe ve sosyolojiye önem vermiş sosyal ilimleri okutan öğretmenlerin hepsinin sosyoloji yöntemini bilmesini ve diğer sosyal ilim dallarının da sosyolojinin birer şubesi olduğunu bilmeleri gerektiğini savunmuştur.²⁵⁶ Görüldüğü üzere Gökalp'e göre, eğitimdeki başarı toplumun bilgisine ulaşmak ile mümkündür.

Gökalp Durkheim'in tesirinde olup toplumcu bir eğitim anlayışını benimsemiştir. Ziya Gökalp'in düşünce sisteminin ana çizgileri eğitim sosyolojisi konularıyla yakından ilgilidir. Gökalp okulun yapısı ve fonksiyonu, sosyalleştirme, ailenin fonksiyonları, okullarda uygulanacak programlar ve dersler, eğitimin dini, siyasi ve ekonomik kurumlarla ilişkisi gibi ortak konuları incelemiştir.²⁵⁷ Gökalp'e göre bir milleti parçalamak için lisanını parçalamak gerekir. İstanbul Türkçesini ebedi lisan saymayı bütün Türkler için milli bir vazife olarak görmüştür. Bu vazife gerçekleştiği zaman bütün Türklerin lisan ve edebiyatta ortak ve tek bir millet haline geleceğini

²⁵⁵ Gökalp, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, 250-251.

²⁵⁶ Sönmez vd., *Toplum Yolunda*, 67-70.

²⁵⁷ Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, 12

savunmuştur. Gökalp'e göre Türkçülüğün gayesi bir Türk medeniyeti yaratmaktır. Türklerin yalnız bir harsı olmalı ve bunu da kendileri yaratmalıdır.²⁵⁸ Ziya Gökalp'in eğitimle ilgili görüşleri incelendiğinde eğitim olgusuna toplumsal açıdan baktığı görülmektedir. Gökalp görüşleri ile Türkiye'de eğitim sosyolojisi bilim dalının kuramsal temellerini oluşturan düşünürlerin başında gelmektedir. Gökalp, görüşlerinde milli değerlere önem vermiş kalkınmanın milli değerlere sarılmakla mümkün olacağını vurgulamıştır.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu okullardaki öğretim metodunun değiştirilmesini ve ezberciliğin kalkması gerektiğini savunmuştur. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, eğitimde beden eğitimi, resim, el işi, müzik gibi derslerinin de önemi üzerinde durmuştur. Bu dersler, doğrudan doğruya bilgi vermeseler de eli, gözü, dikkati, girişimciliği ve cesareti geliştirme konusunda etkilidir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na göre bu özellikler tam olmadıktan sonra insanın yetişmesi ve tam kişiliğin oluşturulması mümkün değildir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, ruh ve beden gelişimine önem vermiştir. Ona göre en iyi öğretmen en iyi öğretmen en süslü ve düzgün konuşan değil, öğrencisinin kuvvetlerini en çok harekete geçiren öğretmendir.²⁵⁹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, teknik bilgiye önem vermiştir. Okullardaki eğitimin teknik bilgiye dayanmadığını sadece okuma üzerine olduğunu belirtir. Teknik denilen şeyler aksiyonla, eylemle, işte yapıcılıkla doğrudan doğruya ilişkili olan bilgilerdir. Bu bilgiler okutularak ezberletilerek değil, işlemlerle, denemelerle elde edilir. Okullardaki bilgiler ise kitap bilgisidir. Bugünkü okullar öğrencide teknik kişiliği yaratmaz.²⁶⁰ İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun üretime dayalı eğitim sistemini ve bireyin beden ve ruh gelişimine katkısı sağlayan eğitimi benimsediği görülmektedir.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu farklı düşünürlerin görüşlerini eklektik bir anlayışla sergilemekten öte sentezci bir yöntemle yorumlayarak uygulamaya yönelik sonuçlar çıkarmıştır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu eğitimi, toplumsal bir olay olarak

²⁵⁸ Ziya Gökalp, *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976), 77-78.

²⁵⁹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Talim ve Terbiye'de İnkılap*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1995), 25.

²⁶⁰ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Pedagojide İhtilal*, (İstanbul: ,1964), 9.

değerlendirmiştir. Eğitim, kişiye toplumsal bir kimlik kazandırmakta önce vatandaş sonra meslek mensubu yetiştirmeyi amaçlamaktadır.²⁶¹

Prens Sabahattin'e göre eğer toplumsal şahsiyetimizi oluşturan milli terbiye sağlam bir vadede yürümez, yürümesi için gerekli araçlar hazırlanamaz ise siyasi ıslahat projelerinin hepsi kâğıt üzerinde çürümeye mahkum olur. Sabahattin, toplumsal alandaki sıkıntıların eğitimin çürüklüğünden kaynaklandığını belirtmiştir. Sabahattin'e göre Türkiye'nin kurtuluşu milli eğitim sisteminin yeniliğine bağlıdır. Eğitime yol açan aile ve okul kendilerinden beklenen görevi yerine getirememiştir. Eğitimin esas unsuru beden, fikir ve ahlaktır. Bu üç noktadan hareketle şahsi kabiliyeti arttırmaktır. Sabahattin'e göre hükümet mekteplerinde beden terbiyesi ihmal edilmektedir. Hayatta başarı her şeyden önce devamlı bir sıhate sahip olmayı gerektirirken, okullar çocukların bünyelerini sağlamlaştıran değil aksine tahribine alet olmuştur.²⁶² Görüldüğü Prens Sabahattin; milli eğitimin önemi, toplumsal sorunların eğitim sorunlarından kaynaklı olması, eğitimin beden, ahlak ve düşünceyi geliştirerek kişiye şahsiyet kazandırması görüşleri üzerinde durmuştur.

Emrullah Efendi *Tuba Ağacı* görüşü ile kaliteli insan yetiştirilmesi anlayışını savunmuştur. Eğitim yoluyla kalkınma, üniversitelerin kalkınmadaki rolü, nitelikli öğretmen yetiştirme konuları ile ilgilenmiştir. Milli, seçkin eğitim anlayışını savunmuştur. Eğitimde yenileşmenin aşağıdan değil yukarıdan yani Darülfünundan başlaması gerektiğini belirtmiştir. Emrullah Efendi, nasıl ki cennetteki tuba ağacının kökleri yukarıda dalları aşağıda bulunmakta eğitim sisteminin de yukarıdan aşağıya doğru geliştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.²⁶³ Akyüz'e göre de eğitimde aslolanın üniversitedir. Akyüz Emrullah Efendi'nin *Tuba Ağacı* görüşünü, yakın tarihte toplum kalkınmasında öncü görevi yüklenecek yeni bir insan tipini tarif etmek ve yetiştirmeyi amaçlamakla eğitim sosyolojisini ilgilendiren ilk orjinal düşünce biçimi olarak değerlendirmiştir.²⁶⁴ Emrullah Efendi'ye göre eğitim, insan olgunluğa ulaştırmak içindir. Eğitimde fayda ve zevk öğretilmez. Olgunluk hususunda yaratıcılığa uyulmalı bu değiştirilmemelidir. Eğitimin amacı insanın bedeni ve nefsane güçlerini olgunluk

²⁶¹ A.g.e., 82.

²⁶² Nezahet Nurettin Ege, *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmî Müdafaaaları*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977), 167.

²⁶³ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar*, 95.

²⁶⁴ Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları üzerine bir araştırma*, 126.

derecesine ulaştırmaktır. Öğretim; ilk, orta ve yükseköğretim olmak üzere üç kısımaya ayrılmaktadır. Bunlar birbirlerinden ayrılmazlar. Bir derecedeki okulun düzen ve gelişmesi bir alt derecedeki okula bağıdır. Bir alt derecedeki okulun gelişmesinin bir üst derecedeki okula bağı olduğu da doğrudur. Nasıl ki ilim yukarıdan başlar.²⁶⁵ Emrullah Efendi'nin Tuba Ağacı görüşü eğitim sosyolojisi açısından önemli bir çalışmadır.

Satı Bey Emrullah Efendi'nin aksine eğitimin temelini ilköğretim olduğunu aydın yetiştirmenin temelini ilköğretimde olması gerektiğini belirtmiştir. Satı Bey'e göre gerçek aydınların tuba ağacı gibi değil normal ağaçlar gibi yetişmelidir. Çürük bir ilköğretime dayalı yükseköğretimin gelişmeyeceğini, eğitime yukarıdan başlanılmaması temelden başlanması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁶ Her iki düşünürün de ortak noktası toplumsal gelişmişlikte eğitime verilen önceliktir. Satı Bey, bireyci eğitim görüşünü de benimsemiştir. Eğitimi; beden eğitimi, fikir eğitimi ve ahlak eğitimi olmak üzere üç noktadan incelemiştir. Ona göre insanın bedeni, zihni ve ahlaki kabiliyetleri ancak eğitimle geliştirilebilir. Bu üç kısım arasında bağılaşma vardır. Bu sebeple eğitimin bunlardan yalnız birine özgü kılınması, zihin, beden ve ahlak eğitiminin birbirinden ayrılması uygun değildir.²⁶⁷

Ethem Nejat ise tarıma dayanan ve köylerin kalkınmasına katkıda bulunacak eğitimi savunan ilk düşünürdür. Ethem Nejat'ın görüşleri Cumhuriyet döneminde köy enstitülerinin fikir kaynağı olmuştur. Eğitimde uygulamaya önem vermiş öğretmen okulu öğrencilerini köylere götürerek köylülerle ilişki kurdurmuş öğrencilere toplumsal çevrelerini tanımayı öğretmiştir.²⁶⁸ Cavit Orhan Tütengil eğitim sorunlarına çok ilgi duymuş sorunlara sosyolojik bir bakış açısıyla bakmıştır. Eğitime ilişkin yazılarında kuramsal açıklamalardan çok sorunlarla ilgilenmiştir. İlgilendiği konular, sosyal yapı ve eğitim-öğretim sorunları, köy enstitüleri, öğretmen yetiştirme ve öğretmen sorunları, köyde eğitim ve öğretim, eğitim ve ekonomik kalkınma, üniversite sorunları, eğitimin

²⁶⁵ Ali Arslan ve İ. Metin Baltacı, "Türk Milli Eğitim Sistemi ve Lüleburgazlı Maarif Nazırı Emrullah Efendi" *Ulusal Sempozyum, 9 Ekim 2004*, (Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2006): 104-105.

²⁶⁶ Akyüz, *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları üzerine bir araştırma*, 79.

²⁶⁷ Osman Kafadar ve Faruk Öztürk, *Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar M. Sati Bey*, (Ankara: Kültür Bankası Yayınları, 2002), 6.

²⁶⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 305.

Atatürkçü ilkeleri, gençlik sorunlarıdır.²⁶⁹ Köy enstitülerinin kuruluş felsefesinde de toplumsal sorunların eğitim aracılığıyla önlenip kalkınmanın gerçekleşeceği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir.

Türkiye’de eğitim sosyolojisi dersleri ise 1917 yılında Ziya Gökalp’in çabalarıyla İstanbul Darülfünun da Terbiyevi İçtimaiyat adıyla okutulmaya başlamıştır. Dersleri İsmail Hakkı Baltacıoğlu okutmuştur.²⁷⁰ Derslerin ömrü uzun olmamış ve modern üniversite müfredatında yer almamıştır. Cumhuriyet döneminde kesintiye uğrayan eğitim sosyolojisi dersleri 1953 yılında ilköğretmen okullarının programına konulmuştur. İlköğretmen okullarında eğitim sosyolojisi dersini okutan Nusret Köymen eğitim sosyolojisi adlı kitap yazmıştır. Kitap 1953 yılından 1975 yılına kadar okutulmuş ve 17 baskı yapmıştır.²⁷¹

Gazi Eğitim Enstitüsü’nün Pedagoji (Eğitim), Özel Eğitim bölümlerinin de eğitim bilimlerinin gelişmesine büyük katkıları olmuştur. 1954-1955 ders yılı eğitim programında eğitim sosyolojisi dersi seçmeli dersler arasında yer almıştır.²⁷² Gazi Eğitim Enstitüsünde eğitim sosyolojisi 1954 yılında seçmeli ders olarak okutulmuştur. 1955 ve 1968 yılları arasında 3. sınıfın 1. ve 2. sönestr döneminde iki saat olarak okutulmuştur.²⁷³

1958 yılında Halil Fikret Kanad ilköğretmen okulları için *Terbiye Sosyolojisi* adlı kitap hazırlamıştır. Terbiye Sosyolojisi kitabının içeriğinde eğitim sosyolojisi müfredatı vermekten çok genel sosyolojinin temel kavramlarından bazılarının açıklamaları yapılmıştır.²⁷⁴ Bu boşluğu doldurmak için Lütfi Öztabağ ilköğretmen okulları müfredatına uygun olarak *Eğitim Sosyolojisi* kitabı hazırlamıştır.²⁷⁵ 1958 yılında Halil Fikret Kanad’ın Terbiye Sosyolojisi adlı sosyal psikoloji niteliğinde olan eserin içerisinde, belli yaş grubunda olan öğrencilerin ve gençlerin değer yargıları

²⁶⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* 193.

²⁷⁰ Kemal Aytaç, *Baltacıoğlu’nun Eğitim Sisteminin Ana Gelişimi*, Yeni Adam Mecmuası. S. 921. (1978). 147.

²⁷¹ Doğan, *Eğitim Sosyolojisi: Dün, Bugün, Yarın, Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu Anı Kitabı, 10-11 Mayıs 2012*, 16.

²⁷² Binbaşoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, 121-122.

²⁷³ Niyazi Altunya, *Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü(1926-1980)*, (Ankara: Gazi, 2006), 275.

²⁷⁴ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 26.

²⁷⁵ Ahmet Eşkiçumalı, “Öğretmen Eğitimi ve Eğitim Sosyolojisi Dersleri”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.O S.1 (2014): 33.

etrafındaki bilgiler ile demokratik bir eğitimin çocuklar ve gençler üzerindeki etkilerine yer verilmiştir.

1966 yılında Hasan Akdamar okuyucu mektuplarına cevap tarzındaki yazılarını eğitim sosyolojisi adı altında birleştirmiştir. 1968 yılında İstanbul Eğitim Enstitüsü öğretmenlerinden Lütfi Öztabağ genellikle ilköğretmen okulları müfredatına uygun düşen eğitim sosyolojisi kitabını hazırlamıştır. Eğitim sosyolojisi dersi eğitim enstitülerine 1967-1968 öğretim yılından itibaren konulmuştur. Eğitim sosyolojisi ile ilgili müfredat programı Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi 1512. Sayısında 22 Temmuz 1968 tarihinde yayınlanmıştır.²⁷⁶

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi kuruluş tarihi olan 1965 yılında programına bağımsız bir eğitim sosyolojisi dersi koymuştur. Daha sonraları ODTÜ ve Hacettepe üniversiteleri de eğitim sosyolojisi dersini müfredatlarına eklemiştir. İstanbul Üniversitesinde eğitim sosyolojisi dersi bağımsız olarak ele alınmamıştır. Edebiyat fakültesinde genel pedagoji dersleri içerisinde eğitsel sosyoloji niteliğinde bazı konular yer almıştır. Çocuk eğitimi, disiplin konuları üzerinde durularak eğitsel psikoloji veya genel pedagoji alanları işlenmiştir.²⁷⁷ Eğitim sosyolojisinin eğitim bilimleri içinde konumlandırılması genelde sosyal bilimlerin özelde ise sosyolojinin yöntem ilgi ve tahlil zenginliklerinden koparılması anlamına gelmektedir.²⁷⁸

Nusret Köymen Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğretmen iken pedagoji bölümünde Eğitim Sosyolojisi kitabını okutmuştur. Kitap 1974'de öğretmen okulları eğitim enstitüleri haline dönüştürülünceye kadar öğretmen okullarında ders kitabı olarak okutulmuştur. Bu kitap kurumsal sosyoloji bilgisi vermekten çok işlevsel bir nitelik taşımaktadır. Konu başlıkları; sosyal inceleme yöntemleri, toplumun ilerleyişi ve değişmesi, eğitim ve sosyoloji, bilim ve eğitimin sosyal hedefleri ve görevleri, sosyal varlıkların eğitim görevleri, iktisadın toplum ve eğitim görevleri, eğitimin iktisat görevleri ile öğretmenin sosyal incelemedeki rolüdür. Kitapta her konu üç kısımdan oluşmuş metin, özet ve inceleme ile başarıma konularını içermiştir.²⁷⁹

²⁷⁶ Ahmet Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Bilgeoğuz, 2008), 35.

²⁷⁷ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar*, 99.

²⁷⁸ Doğan, *Eğitim Sosyolojisi: Dün, Bugün, Yarın, Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu Anı Kitabı*, 10-11 Mayıs 2012, 22.

²⁷⁹ Binbaşoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, 53-55.

Nusret Köymen'e göre eğitim sosyolojisi eğitimin sosyal cephesini ve sosyolojinin eğitim cephesini birleştiren bir sentez ilmidir. Bu ilmin temel amacı öğretmenleri eğitim yoluyla cemiyete daha iyi hizmet edebilmeye hazırlamaktır. Köymen eğitim sosyolojisinin amacını eğitimin sosyal hedeflerini incelemek, sosyal varlıkların eğitim görevlerinin tanınması, eğitimin, sosyal yönteminin ve içeriğinin zenginleştirilmesi ile hayata daha yakından bağlanması olarak belirlemiştir.²⁸⁰

Eğitim sosyolojisi, 1982 yılında üniversitelere bağlanan ve eğitim yüksek okulu adına alan öğretmen yetiştirme kurumlarında öğretmenlik formasyon dersleri içinde yer almıştır. 1981-1982 eğitim öğretim döneminden itibaren açılan ve daha çok ortaöğretim kurumlarında öğretmen yetiştirmeye yönelik pedagojik formasyon programında eğitim sosyolojisi dersleri seçmeli ders olarak yer almıştır. 1986-1987 eğitim öğretim yılında ortaöğretim öğretmenlik formasyon programında yapılan yeni düzenleme ile eğitim sosyolojisi dersleri yeniden bütün öğretmenler tarafından alınan zorunlu bir ders yapılmıştır.²⁸¹

YÖK'ün 1996-1997 eğitim-öğretim yılında öğretmen yetiştirme kurumlarının yeniden yapılandırılması çerçevesinde eğitim sosyoloji dersi de eğitim bilimleri müfredatı içerisinde zorunlu dersler arasından çıkarılmıştır. YÖK'ün 11 Temmuz 2007 yılında eğitim fakülteleri içerisinde eğitim bilimleri alanında yeni bölümlerin açılması kararı ile bölüm ve ana bilim dalları eklenmiş 4 yeni bölüm ve 10 anabilim dalı kurulmuştur.

Bu kararla eğitim sosyolojisi dersi Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı olarak Eğitimin Kültürel Temelleri bölümünde ders olarak okutulmuştur. YÖK 2007 yılında eğitim bilimleri alanında yeni bölümler açılması kararı verirken eğitim bilimleri alanındaki öğretim üyelerinin hızla kaybedilmesi ve alanda oluşan boşluk nedeniyle bu fakültelerin ilgili kurullarının taleplerini dikkate aldığını belirtmiştir.²⁸²

2018-2019 eğitim- öğretim döneminden itibaren Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Eğitim Sosyolojisi (İngilizce) Bilim Dalı tezli yüksek

²⁸⁰ Köymen, *Eğitim Sosyolojisi*, 62-63.

²⁸¹ Tayyibe Duman, *Türkiye' de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme*, (İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1991), 33.

²⁸² <http://www.yok.gov.tr> [17.01.2018].

lisans programı açılmıştır. Doç. Dr. Mustafa Sever bölüm başkanı olarak yer almıştır.²⁸³ Mustafa Sever eğitim sosyolojisi ile ilgili birçok lisansüstü çalışmada danışman hoca olarak yer almıştır. Eğitim sosyolojisinin bilim dalının açılması Türkiye’de eğitim sosyolojisinin gelişimi adına önemli bir gelişmedir.

Türkiye’de eğitim sosyoloji tarihi incelendiğinde kuramsallaşma dönemi öncesi 1917-1953 arası çalışmaların üniversite bünyelerinde kişisel çabalar ile yürütüldüğü, ilk öğretmen okullarının müfredatında uzun yıllar yer aldığı görülmüştür. 1953-1982 arası dönemde eğitim sosyoloji çalışmaları 1965 yılında Ankara Eğitim Bilimleri Fakültesinde yer alması ile üniversite bünyesinde kuramsallaşma çalışmaları hız kazanmakta bu durum eğitim sosyolojisinin geleceği açısından önem arz etmektedir. 1982 sonrası dönemde eğitim sosyolojisi bağımsız bir araştırma alanı kimliği kazanmaktadır. 2018-2019 eğitim-öğretim döneminden itibaren Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında Eğitim Sosyolojisi Bilim Dalı (İngilizce) açılması eğitim sosyolojisi çalışmaları adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Eğitim sosyoloji çalışmaları tarihi incelendiğinde ilk olarak Ziya Gökalp’in çalışmaları dikkat çekmektedir. Eğitimi toplumsal açıdan değerlendiren Gökalp Türk eğitim sosyolojisi tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde eğitim sosyolojisinin tarihsel ve kuramsallaşma süreci değerlendirilmiştir. Böylelikle eğitim sosyolojisi literatürünü değerlendirmeden önce eğitim sosyolojisi çalışmalarının ana eğilimini anlamak, çalışmaların tarihsel seyrini tespit etmek amaçlanmıştır.

²⁸³ <http://www.ankara.edu.tr> [25.02.2018].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ

3.1. TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ MEVCUT LİTERATÜRÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmaları incelenirken eğitim sosyolojisindeki mevcut literatürün genel seyri ve özellikleri değerlendirilmiş, lisansüstü çalışmaların ana çerçevesi belirlenmeye çalışılmış, çalışmaların niceliksel bir dökümü yapılmış, ana eğilimler ve öne çıkan temalar hakkında bilgi verilmiştir. Eğitim bilimlerinde sosyoloji, sosyolojide eğitim sosyolojisi literatürü değerlendirilmiştir.

Bu bölümde eğitim sosyolojisi çalışmalarının yapısal özellikleri, niteliksel ve niceliksel özellikleri ele alınmaya çalışılmıştır. Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmaları sayısal olarak incelendiğinde 3000’in üzerinde yayın ile makalelerin ilk sırada yer aldığı ardından tezlerin 400’ün üzerinde ve kitapların 300’ün üzerinde olduğu saptanmıştır. Çalışmanın niteliği ve kapsamı 1953-2019 yılları arasındaki eğitim sosyolojisi alanında yazılan makale, kitap ve lisansüstü çalışmaların tematik bir sınıflandırması ve değerlendirilmesini içermektedir. Çalışma yöntemi temalı bibliyografya tarama ve oluşturma yönteminden yararlanarak literatür araştırma süreci olarak belirlenmiştir.

Bu kapsamda YÖK tez tarama merkezi, Milli Kütüphane kataloğu, İSAM kataloğu, Beyazıt Devlet Kütüphanesi kataloğu, Marmara Üniversitesi kataloğu, Dergi Park, Tubitak-Ulakbim, TO-KAT, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Türkiye Makaleler bibliyografisi, gibi pek çok kütüphane ve yayın kataloğundan istifade edilmiştir. Taramalar belli anahtar kelimelerle yapılmış olup bunlar eğitim sosyolojisi, eğitim ve sosyoloji anahtar kelimelerini içermektedir. Ortaya çıkan incelemeler sonucu makale, kitap tez olmak üzere üç ana ekseninde detaylı künye çalışması yapılarak sınıflandırılmış, eldeki malzemeler öne çıkan temalar ışığında konu bazlı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Eğitim sosyolojisi alanı ile ilgili kitaplar incelendiğinde 350’nin üzerinde kitaba rastlanmaktadır. İncelenen kitapların künye bilgilerinin oluşturulduğu değerlendirme formu hazırlanmış içeriklerinden eğitim sosyolojisi adı ile yayınlananları ve çevirisi yapılan kitapların değerlendirmesi ayrı olarak yapılmıştır.

Tablo 3.1: Eğitim Sosyoloji Adı ile Yayınlanan Kitaplar

SAYI	YIL	YAZAR	ESER
1	1953	Nusret Köymen	Eğitim Sosyolojisi
2	1958	Halil Fikret Kanad	Terbiye Sosyolojisi
3	1966	Hasan Akdemir	Eğitim Sosyolojisi
4	1968	Lütfi Öztabağ	Eğitim Sosyolojisi
5	1968	İhsan Baykal	Eğitim Sosyolojisi notları
6	1969	Hasan Karatepe	Eğitim Sosyolojisi dersleri
7	1970	Hüseyin Öztürk	Eğitim Sosyolojisi
8	1971	Hamide Topçuoğlu	Eğitim Sosyolojisi
9	1972	Ekrem Altay	Eğitim Sosyolojisi
10	1976	Mahmut Tezcan	Eğitim Sosyolojisine Giriş
11	1976	Seyyit Ahmet Arvasi	Eğitim Sosyolojisi
12	1976	Mahmut Tezcan	Eğitim Sosyolojisi
13	1976	İbrahim Ethem Başaran	Eğitim Sosyolojisi
14	1978	Amiran Kurtkan Bilgiseven	Eğitim Sosyolojisi
15	1979	Emel Ültanır	Eğitim Sosyolojisi Notları
16	1979	Hüseyin Öztürk	Eğitim Sosyolojisi
17	1984	Mahmut Tezcan	Eğitim Sosyolojisi Kuramlar ve Sorunlar
18	1987	Saffet Bilhan	Eğitim Sosyolojisi
19	1987	Mustafa Aydın	Eğitim Sosyolojisi Seçme Yazıları
20	1987	Mahmut Tezcan	Eğitim Ön lisans Programı, Eğitim Bilimleri, Eğitim Sosyolojisi
21	1987	Mustafa Ergün	Eğitim Sosyolojisi
22	1989	Hikmet Celkan Yıldırım	Eğitim Sosyolojisi
23	1989	Hikmet Celkan Yıldırım	Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi
24	1990	Sabri Akdeniz	Eğitim Sosyolojisi

Tablo 3.1: Eğitim Sosyoloji Adı ile Yayınlanan Kitaplar (devam)

25	1990	Mustafa Yılman	Çağdaş Eğitim sosyolojisi
26	1991	Mustafa Aydın, L.İşıl Ünal vd.	Eğitim Sosyolojisi
27	1992	Ünvar Günay	Eğitim Sosyolojisi Dersleri
28	1993	Mahmut Tezcan	Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye
29	1993	Hüseyin Akyüz	Eğitim Sosyolojisi
30	1994	Erdoğan Başar	Eğitim Sosyolojisi
31	1995	Abdurrahman Dodurgalı	Eğitim Sosyolojisi
32	1996	Eyüp Kemerlioğlu, Sezgin Kızılcılık	Eğitim Sosyolojisi
33	1996	Mustafa Aydın	Eğitim Sosyolojisi Notları
34	1996	Hasan Çelikkaya	Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi
35	2000	Mahmut Tezcan	Anadolu Öğretmen Liseleri İçin Eğitim Sosyolojisi
36	2000	Mikail Söylemez	Öğretmenlik Eğitim Sosyolojisi
37	2004	Coşkun Bayrak, Adnan Boyacı	Eğitim Sosyolojisi
38	2008	Coşkun Bayrak	Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi
39	2011	İsmail Doğan	Eğitim Sosyolojisi
40	2011	İsmail Doğan	Eğitim Sosyolojisi, Dün ,Bugün, Yarın
41	2012	Devrim Topses	Eğitim Sosyolojisi
42	2012	Yılmaz Albayrak	Anadolu Öğretmen Liseleri Eğitim Sosyolojisi Ders Kitabı
43	2013	Mustafa Talas vd.	Eğitim Sosyolojisi
44	2014	Çağatay Özdemir	Eğitim Sosyolojisi
45	2017	Cevat Özyurt	Eğitim Sosyolojisi Yazıları
46	2018	Mustafa Karaağaçlı	Eğitim Sosyolojisi
47	2018	İsmail Doğan	Eğitim Sosyolojisi, Kavramlar ve Sorunlar
48	2018	Abdullah Çetin, Betül Yanık	Eğitim Sosyolojisi
49	2019	Adem İnce	Eğitim Sosyolojisi
50	2019	Levent Eraslan	Eğitim Sosyolojisi

Eğitim sosyoloji adlı ile yayınlanan kitaplar incelendiğinde; Nusret Köymen'in 1953 yılında Anadolu Öğretmen liseleri için hazırladığı kitap ilk eğitim sosyolojisi kitabı özelliği taşımaktadır. 1975 yılına kadar 17. baskısı gerçekleştirilmiştir. Kitap içeriğinde eğitim sosyolojisinde takip olunacak yol, sosyal inceleme, cemiyetin işleyişi ve değişimi, eğitim ve sosyoloji, ilim ve eğitimin sosyal hedefleri ve görevleri, sosyal varlıkların eğitim görevleri, iktisadın cemiyet ve eğitim görevleri ve eğitimin iktisat görevleri öğretmenin sosyal ilerlemede rolü konularına değinilmiştir. Nusret Köymen kitabını hazırlarken; Beşinci Milli Eğitim Şuarasının tenkitlerinden, Gazi Eğitim Enstitüsünde öğretmenler için yapılan iki seminerden, halk eğitimi seminerlerinden, Gazi Eğitim Enstitüsünde pedagojik sürecindeki öğretmen ve öğrencilerden, Birleşmiş milletler ve UNESCO çalışmalarından, Türk İnkılabından yararlanmıştır.²⁸⁴

Halil Fikret Kanad, 1958 yılında yayınladığı Terbiye Sosyolojisi adlı eserinde sosyal psikolojinin önemi, okul sosyal bir teşekküldür, öğretmen öğrenci münasebeti, sınıf iklimi ve öğretimle ilgisi, aile terbiyesi ve okul terbiyesi, sınıfta bünye ve vaziyet değişimi, öğretim metodları, iş kollarında öğretim konularına yer vermiştir. Terbiyesi sosyolojisi kitapları okul-öğretmen-sınıf üçlüsünde yoğunlaşmaktadır.²⁸⁵ Hamide Topçuoğlu, 1971 yılında yayınladığı Eğitim Sosyolojisi Kaynak metinler eserini Mahmut Tezcan, Yahya Akyüz, Mine Gögüş ve İsmail Sandıkçioğlu ile birlikte hazırlamıştır. Kitap içeriğinde eğitim sosyolojisi, tanımı, konusu, sorunları, eğitimin toplumsal fonksiyonları, sosyoloji açısından eğitim, eğitim ve toplum arasındaki ilişkiler, üçüncü dünya ve eğitim, gelişmekte olan ülkelerde eğitimin niteliği, az gelişmiş ülkelerde kalkınma-eğitim ilişkilerine bir bakış, Türkiye'de eğitim eşitliğini engelleyen etmenler, Türkiye'de ilkokul öğretmenlerinin geçim sorunları ve meslekten ayrılmaları, eğitim ve endüstriyel tolum, yükseköğrenim ve üniversite faydalarına değinilmiştir.²⁸⁶ Hüseyin Öztürk, 1974 yılında yayınladığı Eğitim Sosyolojisi adlı eserinde sosyolojinin tanımı ve alanı, eğitim sosyolojisinin niteliği ve alanı, sosyal politika ve eğitim, toplum ilişkisi ve eğitim, sosyal değişme ve eğitim, ekoloji ve eğitim, toplumsal sorumluluk ve eğitim, toplumsal bir kurum olarak okul konularına yer

²⁸⁴ Ebru Yılmaz, "Eğitim Sosyolojisi bazında Nusret Köymen'in Biyografisi", (Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul), 7.

²⁸⁵ İsmail Doğan, *Toplum ve Eğitim*, (Ankara: Pegem, 2004), 111.

²⁸⁶ Hamide Topçuoğlu, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1971), Kaynakça.

vermiştir.²⁸⁷ Seyyit Ahmet Arvasi, 1976 yılında yayınladığı *Eğitim Sosyolojisi* adlı eserinde sosyolojinin tanımı ve alanı, eğitim sosyolojisinin mahiyeti ve alanı, sosyal ilişkiler ve eğitim, sosyal politika ve eğitim, kültür-toplum ilişkilerinin mahiyeti ve eğitim, sosyal değişme ve eğitim, ekoloji ve eğitim, sosyal sorumluluk ve eğitim, sosyal bir kurum olarak okul konularına değinilmiştir.²⁸⁸ Amiran Kurtkan Bilgiseven, 1978 yılında yayınladığı *Eğitim Sosyolojisi* adlı eserinde eğitim, iktisadi bakımdan eğitim, sosyolojik bakımdan eğitim, Türkiye’de eğitim konularına yer vermiştir.²⁸⁹

Saffet Bilhan, 1987 yılında yayınladığı *Eğitim Sosyolojisi* adlı eserinde eğitimin toplumsal boyutunu ele almıştır. Kitap altı ana bölümden oluşmaktadır.²⁹⁰ Mustafa Ergün, 1987 yılında yayınladığı *Eğitim Sosyolojisine Giriş* adlı eserinde eğitim sosyolojisi, birey ve toplum, sosyalleşme, sosyalleşme ve eğitim, sosyalleşmenin iki fonksiyonu, okulun toplumsal görevleri, okulun toplumu bütünleştirme ve meşrulaştırma görevi, bir sosyal kurum olarak okul, okuldaki etkileşim ve toplumsal sonuçları, sosyal yapı ve hareketlilik, toplumlar ve okul kuruluş sistemleri ve toplumsal değişim ve eğitim konularına değinmiştir.²⁹¹ Hikmet Celkan Yıldırım, 1989 yılında yayınladığı *Eğitim Sosyolojisi* adlı kitabının içeriğinde eğitim sosyolojisinin tabiatı, eğitim sosyolojisi, eğitim ve toplum, eğitim, toplum ve kültür, sosyalleşme ve eğitim, sosyal yapı ve eğitim, eğitimden sorumlu bazı sosyal yapı ve örgütler konularına yer vermiştir.²⁹²

Sabri Akdeniz, 1990 yılında yayınladığı eserinde toplumda eğitimin yeri ve görevi, aile ötesi gruplar içinde etkileşim ve batı ülkelerinde eğitim-toplum-okul ilişkisine kısa bir bakış konularına yer vermiştir. Sabri Akdeniz kitabında eğitim konusunu, toplumumuzdaki eğitim düzenini bütün sorun ve çelişkileri ile ele aldığını belirtmiştir.²⁹³ Mustafa Aydın, L.İşıl Ünal vd. 1991 yılında yayınladıkları *Eğitim Sosyoloji* kitabında, toplum kültür ve eğitim ilişkisi, kültürel süreklilik, değişme ve eğitim, ekonomi ve eğitim ilişkisi, aile ve eğitim, öğretmen rolleri ve sosyal bir sistem olarak okul konularına değinmişlerdir. *Eğitim Sosyolojisi* kitabı ile amaçlanan

²⁸⁷ Hüseyin Öztürk, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Haşmet Matbaası, 1970), Kaynakça.

²⁸⁸ Seyyit Ahmet Arvasi, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Özdemir Basımevi, 1976), Kaynakça.

²⁸⁹ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Eğitim Sosyolojisi*, (1978), Kaynakça.

²⁹⁰ Saffet Bilhan, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: AÜEF Yayınları, 1987), Kaynakça.

²⁹¹ Mustafa Ergün, *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, (Ankara: Ocak Yayınları, 1989), Kaynakça.

²⁹² Hikmet Celkan Yıldırım, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1989), Kaynakça.

²⁹³ Sabri Akdeniz, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: İFAV yayınları, 1990), Kaynakça.

öğretmenlik mesleğine yönelen öğretmen adaylarının eğitim olayını çeşitli yönleriyle kavramalarını sağlayarak, öğretmenlik rollerini daha bilinçli olarak oynamalarına katkıda bulunmak olarak belirtilmiştir. Kitabın hazırlanışında 1960 yılından beri öğretmen okullarında, eğitim enstitülerinde, yükseköğretim okullarında ve son beş yıldan beri de Hacettepe ve İnönü üniversitelerinde verdikleri eğitim sosyolojisi derslerindeki uygulamalar, gözlemler ve öğrencilerden alınan tepkiler yaklaşımlarına temel oluşturmuştur.²⁹⁴

Hüseyin Akyüz, 1993 yılında yayınladığı eserinde eğitim ve toplum, eğitim sosyolojisinin bilimsel dayanakları, eğitim sosyolojisine katkıda bulunan disiplinler, eğitim sosyolojisinin alanı ve tanımı, eğitim sosyolojisinin tarihsel gelişimi ve toplumda eğitim konularına yer vermiştir.²⁹⁵ Abdurrahman Dodurgalı, 1995 yılında yayınladığı eserinde eğitim ve sosyoloji hakkında genel bilgiler, eğitim sosyolojisi, kültürel hayat-sosyalleşme ve eğitim, sosyal değişim ve eğitim, aile ve eğitim konularına yer vermiştir. Abdurrahman Dodurgalı, kitabın yazılış amacını eğitim kurumlarında kendi ihtiyaçları ile çağın gerekleri arasında çıkış arayan toplum için bazı tespitler ortaya koymak olarak belirtmiştir. Gelecek nesillerin toplumun beklentilerine uygun olarak sosyalleşmesini sağlayacak bir toplum eğitim ilişkisinin kurulmasını sağlamada katkısı olmasını da amacı olarak belirlemiştir.²⁹⁶

Eğitim sosyolojisi çalışmalarının 1953-2000 arası içeriği incelendiğinde eğitim ve toplum ilişkisine vurgu yapıldığı, eğitimin diğer toplumsal kurumlarla ilişkisine değinildiği, eğitim sosyolojisinin tarihsel ve kuramsal gelişimine yer verildiği görülmektedir. Konuların genellikle makro eğitim sosyolojisi bağlamında değerlendirildiği, 2000'li yıllarla birlikte mikro eğitim sosyolojisi içeriklerine daha fazla yer verilmiştir. Makro eğitim sosyolojisi bağlamında toplumsal bir kurum olarak okul konusuna genel itibariyle değinilmiştir.

Eğitim sosyolojisi adlı ile yayınlanan kitapların konu dağılımları ve yıllara göre değişimi incelendiğinde; 1953 yılında yayınlanan ilk eğitim sosyolojisi kitabında eğitimin toplumsal hedefleri, sosyal varlıkların eğitim görevleri, iktisadın, cemiyet ve eğitim görevleri, eğitimin iktisad görevleri, eğitimin sosyal ilerlemedeki rolü konuları

²⁹⁴ Mustafa Aydın, L.İşıl Ünal vd. *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Kişisel Yayınları, 1991), Kaynakça.

²⁹⁵ Hüseyin Akyüz, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: MEB, 1993), Kaynakça.

²⁹⁶ Abdurrahman Dodurgalı, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: İFAV yayınları, 1995), Kaynakça.

ayırt edici özellikler arasında yer almaktadır. 1958 yılında yayınlanan eğitim sosyolojisi kitabının bir önceki eğitim sosyolojisi kitabından farkı, okul-öğretmen-öğrenci üçlüsünde yoğunlaşmış olmasıdır. 1971 yılında yayınlanan eğitim sosyolojisi kitabında üçüncü dünya ve eğitim, gelişmekte olan ülkelerde eğitimin niteliği, az gelişmiş ülkelerde kalkınma ve eğitim ilişkisi, Türkiye’de eğitim eşitliğini engelleyen etmenler, öğretmenlerin geçim sorunları ve meslekten ayrılmaları ve eğitim ve endüstriyel toplum gibi önceki yıllara oranla değişen konulara yer verilmiştir. 1974 yılında yayınlanan eğitim sosyolojisi kitabında toplumsal değişme ve eğitim, ekoloji ve eğitim konuları değişen eğitim sosyolojisi konuları arasında yerini almıştır. 1976 yılında yayınlanan eğitim sosyolojisi kitabına kültür, toplum ilişkilerinin mahiyeti konusu eklenirken 1978 yılındaki eğitim sosyoloji kitabında eğitim iktisadi ve sosyolojik bakımdan ele alınmıştır. 1987 yılında yayınlanan eğitim sosyoloji kitabı sosyalleşme ve toplumsal yapı ve hareketlilik konusu ile 1989 yılında eğitimden sorumlu sosyal yapı ve örgütler, 1990 yılında aile ötesi gruplar içinde etkileşim, batı ülkelerinde eğitim, toplum ve okul ilişkisi, 1991 yılında kültürel süreklilik, 1993 yılında eğitim sosyolojisine katkıda bulunan disiplinler ve 1995 yılında ise kültürel hayat-sosyalleşme ve eğitim konuları kendilerinden önce yayınlanan eğitim sosyolojisi kitaplarına göre ayırt edici özellikler taşımaktadır.

Mahmut Tezcan’ın Eğitim Sosyolojisi kitapları 2019 yılında 19. baskı olarak hazırlanarak eğitim sosyolojisi alanında en çok baskısı yapılan kitap olma özelliğini taşımaktadır. Eserin içeriği, eğitim sosyolojisi alanına yerleşmiş bir müfredat programını oluşturmak olarak belirtilmiştir. Kitabın her yeni baskısında yeni araştırma bulgularıyla yeni düzenlemelerle yeni uygulamalarla genişletmeyi ve geliştirmeyi ilke edinmek amaçlanmıştır. Yeni gelişmeler doğrultusunda, çevre eğitimi, bilgisayarlar ve internet, toplumsal cinsiyet, öğretmenlerde tükenmişlik, sivil toplum örgütleri ve eğitimbilimsel işlevleri, siyaset ve eğitim, okul ve şiddet, gelecekte eğitim, yükseköğretim ve toplum, ahlak eğitimi, çok kültürlülük ve eğitim, eleştirel pedagoji, küreselleşme ve eğitim, beyin göçü gibi konulara yer verilmiştir. Mahmut Tezcan’ın 2000 yılında Anadolu öğretmen liseleri için hazırladığı kitabı da mevcuttur.²⁹⁷

Cevat Özyurt’un 2017 yılında hazırladığı Eğitim Sosyolojisi kitabını, eğitim kurumunun son birkaç yılda geçirdiği dönüşümü anlama çabasının ürünü olarak

²⁹⁷ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi* 19.bs.(Ankara: Anı Yayınları, 2019), Kaynakça.

değerlendirmiştir. Küreselleşme, ulusal eğitim ve siyasal toplumsallaşma, küresel vatandaşlığın gelişimi, imkanı ve küresel değerler eğitimi, Türkiye’de eğitim ideolojisi ve kimlik inşası, Ziya Gökalp’te millet inşa aracı olarak değerler eğitimi, çocuk sosyolojisi, eğitim kültür ilişkisi ve kültürler arası etkileşim konularına değinilmiştir.²⁹⁸ Abdullah Çetin ve Betül Yanık 2018 yılında hazırladığı Eğitim Sosyolojisi kitabını YÖK’ün 2018 yılında güncellediği öğretmen yetiştirme programında yer alan ders içeriği ve alanda öne çıkan konuların göz önünde bulundurulması ile hazırlandığı belirtilmiştir. Kitapta eğitim sosyolojisinin anlamı ve işlevi, eğitim sosyolojisinde yaklaşımlar, eğitim-toplum ilişkisi, toplumsal değişim ve eğitim, ahlaki bir sistem olarak okul, yabancılaştırma ve eğitim, küreselleşme ve eğitim, toplumsal tabakalaşma ve eğitim ve eğitim sosyolojisinin Türkiye’deki gelişimi konularında temel bilgilere yer verilmiştir.²⁹⁹

İsmail Doğan’ın Eğitim Sosyolojisi kitaplarının öne çıkan özelliği, eğitim sosyolojisinin kurumsallaşmasında önemli yeri olan Eğitimin Sosyal ve Tarihi temelleri ana bilim dalındaki çalışmalarının ve tecrübelerinin sonucu ortaya çıkmasıdır. İsmail Doğan çalışmalarında eğitim sosyolojisinin teorik ve kavramsal boyutunu Türk toplumunun eğitim ve kültürel gerekçeleriyle birleştirmiştir. İsmail Doğan Eğitim sosyolojisi kitabıyla İLESAM 2011 kültür sanat dalında araştırma ve inceleme ödülünü kazanmıştır. İsmail Doğan kitabında; eğitim sosyolojisinin kuramsal temelleri, eğitim ve toplum, değişim kültürü ve eğitim, eğitim sosyolojisinde geleneksel ve güncel sorunlar konularını incelemiştir. Eserlerinde eğitim sosyolojisine katkısı olan düşünürlerinde görüşlerine de yer vermiştir.³⁰⁰ Çağatay Özdemir Eğitim Sosyolojisi kitabı ile eğitim sosyolojisi alanı ile ilgili literatürde eksik olan konuları gidermeyi ve eğitim problemlerine sosyolojik bir bakış getirmeyi amaçlamıştır. Eğitim fakültelerinde sosyoloji ve felsefe derslerinin azlığı nedeniyle öğretmen adaylarının günümüz dünyasını ve çevrelerindeki eğitim sorunlarını algılamada sıkıntı çektiklerini belirtmiştir.³⁰¹ Mustafa Talas Eğitim Sosyolojisi kitabı ile öğretim üyelerinin ve öğrencilerin eğitim sosyolojisi alanındaki gereksinimlerini karşılamayı amaçlamıştır. Kitap içeriğinde; eğitim sosyolojisi, Türkiye’de eğitim sosyolojisi, sosyologların eğitim

²⁹⁸ Cevat Özyurt, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Pegem Yayınları, 2017), Kaynakça.

²⁹⁹ Abdullah Çetin ve Betül Yanık, *Eğitim Sosyolojisi*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2018), Kaynakça.

³⁰⁰ İsmail Doğan, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Nobel Yayınları 2018), Kaynakça.

³⁰¹ Çağatay Özdemir, *Eğitim Sosyolojisi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), Kaynakça.

konusundaki düşünce ve yaklaşımları, eğitimde temel yaklaşımlar, kültür ve eğitim, toplumsal kurumlar ve eğitim gibi klasik konuların yanısıra toplumsal cinsiyet ve eğitim, eğitimde güncel gelişmeler, yeni teknolojiler ve eğitim gibi konular da yer almaktadır. Ele alınan bu konular kuramsal ve güncel boyutta dünyada ve Türkiye’de yaşananlardan örnekler verilerek incelenmiştir.³⁰²

Yılmaz Albayrak’ın Anadolu Öğretmen Lisesi Eğitim Sosyolojisi ders kitabında ünitelerinde eğitim sosyolojisine giriş, toplumsal kurumlar ve eğitim, toplumsal bir kurum olarak okul, toplumsal değişme ve eğitim konularına yer verilmiştir. Devrim Topses, Eğitim Sosyolojisi kitabının temel özelliği, eğitimin diğer toplumsal kurumlarla olan ilişkisini içeren kuramsal değerlendirmelerin pratiklerle desteklenmiş olmasıdır.³⁰³ Coşkun Bayrak, Adnan Boyacı vd. Açık Öğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği lisans programı için hazırladıkları Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi ders kitabı, eğitim sosyolojisi ve felsefesi alanının tanınması eğitim etkinliklerinin toplumsal ve felsefi arka planını kavranması, öğretmenlik mesleğinin işlev etkilerini sosyolojik ve felsefi arka planını konumlandırmaya yönelik bilgi ve becerileri kazandırılması amacıyla hazırlanmıştır. Kitabın içeriğinde; eğitim sosyolojisinin tanımı, özellikleri ve gelişimi, eğitimde amaçlar ve toplumsal sistem, eğitim ve toplumsal kurumlar, eğitim ve toplumsal değişme, eğitim ve toplumsal hareketlilik, toplumsal bir sistem olarak okul, eğitim ve okulun kültürel temelleri, bilgi toplumunda eğitim ve öğretmenlik mesleği konularına yer verilmiştir.³⁰⁴

Adem İnce’nin 2019 yılında Eğitim Sosyolojisi adı ile yayımlandığı kitabın içeriğinde; eğitimin kasıtlı ve istendik davranış değiştirme sürecinin mümkün olmadığı, toplumsal kurum olması diğer toplumsal kurumlarla ve süreçlerle olan ilişkisi nedeniyle farklı perspektiflerden ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Kitap boyunca konular ile ilgili film, dizi, kitap içerikleri ve tartışmalara yer verilerek eğitim sosyolojisi konularını okuyucuya ilgi çekici hale getirmek amaçlanmıştır.³⁰⁵ Levent Eraslan’ın 2019 yılında yayınladığı Eğitim Sosyolojisi kitabının çıkış gerekçelerinden birisi olarak Türkiye gibi eğitim sorunları çokça olan toplumların değişim, dönüşüm ve

³⁰² Mustafa Talas, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2013), Kaynakça.

³⁰³ Yılmaz Albayrak, *12. Anadolu Öğretmen Lisesi Eğitim Sosyolojisi Ders Kitabı*, (Ankara: MEB, 2012) Kaynakça.

³⁰⁴ Coşkun Bayrak, Adnan Boyacı vd., *Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004) Kaynakça.

³⁰⁵ Adem İnce, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Babil Yayınevi, 2019), Kaynakça.

reform çalışmalarında eğitim sosyolojisi başvurulması gereken dinamik bir bilim dalı olarak belirtilmiştir. Eser ders kitabı olmanın yanı sıra eğitimin toplumsal temellerini anlamada rehber olma özelliği taşıyacağı belirtilmiştir.³⁰⁶ 2000’li yıllarda yayınlanan Eğitim Sosyolojisi kitapları incelendiğinde toplumsal değişmelerle birlikte eğitim olgusu içerisinde de değişmeler gözlenmiş çağın gereklerine göre yeni konular eklenmiştir. Küreselleşme, çok kültürlülük, teknolojik ilerlemeler, vb. toplumsal süreçler eğitim anlayışında değişmelere ve eğitimde eleştirel yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 2000’li yıllardaki eğitim sosyolojisi kitaplarında küresel dünyanın yarattığı sorunlar eğitime de yansımış konular içerisinde yoğun bir şekilde yer verilmiştir.

2000’li yıllarda yayınlanan kitapların ayırt edici özellikleri değerlendirildiğinde Mahmut Tezcan’ın eğitim sosyolojisi kitabının 19. baskı ile en çok baskısı olan eğitim sosyolojisi kitabı özelliğini taşıdığı görülmektedir. Mahmut Tezcan eğitim sosyolojisi konularına değişen toplumsal koşullarla birlikte eklemelerde bulunmuştur. Eleştirel pedagoji, çok kültürlülük, sivil toplum, toplumsal cinsiyet, beyin göçü ve gelecekte eğitim gibi konulara yer vermiştir. Cevat Özyurt, eğitim sosyolojisi konuları ile eğitim kurumunun yaşadığı değişimleri açıklamaya çalışmıştır. Abdullah Çetin ve Betül Yanık, eğitim sosyolojisini YÖK’ün öğretmen yetiştirme programındaki düzenlemelere göre hazırlamalarını ayırt edici özellikleri olarak belirtmişlerdir. İsmail Doğan’ın Eğitim Sosyolojisi kitabı detaylı inceleme ve araştırma özelliği taşımaktadır. Eğitim sosyolojinin tasnifi öne çıkan düşünürler etrafında değerlendirilmiştir. Mustafa Talas, Eğitim Sosyolojisi kitabının farkını eğitimcilerin ve öğrencilerin bu alandaki eksikliklerini gidermek olarak belirlemiştir. Devrim Topses’in, eğitim sosyolojisi ile ilgili kuramsal değerlendirmeleri pratikle desteklenmesini kitabının ayırt edici yönüdür. Coşkun Bayrak, Adnan Boyacı’nın eğitim etkinliklerinin toplumsal ve felsefi arka planını değerlendirmişlerdir. Adem İnce, Eğitim Sosyolojisi kitabı ile eğitimin kasıtlı, istendik davranış değiştirme süreci olma özelliğini eleştirmiştir. Levent Eraslan’ın eğitim sorunlarına ilişkin reform çabalarına eğitim sosyolojisinin yol gösterici rol oynadığını belirtmiştir.

³⁰⁶ Levent Eraslan, *Eğitim Sosyolojisi*, (İstanbul: Maya Yayınları, 2019), Kaynakça.

Tablo 3.2 : Eğitim Sosyolojisi İle İlgili Çeviri Kitaplar

SAYI	YIL	ESER	YAZAR	ÇEVİRMEN
1	1927	Terbiye ve Veraset	Jean Marie Guyau	Abdullah Cevdet
2	1930	Mektep ve Cemiyet	John Dewey	H. Avni Başman
3	1950	Terbiye ve Sosyoloji	Emile Durkheim, P. Fauconnet	İ. Memduh Soydal
4	1958	Eğitim ve Demokrasi	Robert Dottrens	İ. Memduh Soydal M.Baha Arıkan
5	1961	Tek Öğretmenli Okul: Karşılaştırılmalı EğitimAraştırması	Milletlerarası 24. Genel Eğitim Konferansı	M. Rauf İnan
6	1962	Bilgi Kaleleri	James B. Conant	Orhan Azizoğlu
7	1963	Okul ve Hayat	Grigoriy Petrof	Hasip Ahmet Aytuna
8	1964	Terbiyeye Dair	Bertrand Russell	Hamit Dereli
9	1967	Çağdaş Eğitim	W. O.Lester Smith	Nurettin Özyürek
10	1970	İmtihanların Pedagojik Yönleri	Aldo Aggazi	İsmet Birkan
11	1971	Gelişen Cemiyetlerde Eğitimin Rolü	Adam Curle	Cahid Okurer
12	1972	Yeni Eğitim	Angela Medici	Nihal Önal
13	1974	Modern ve İlkel Toplumda Eğitim	George F. Keneller	Mahmut Tezcan
14	1979	Gerçekçi Bir Eğitim Denemesi :Aydınlığa Doğru	Mario Lodi	Ma. Emre Kuzucu
15	1980	Okulun Toplumsal işlevi	İgnacy Szaniawski	Tahsin Yılmaz
16	1983	Kültürün Toplumsal Dinamiği	Abraham A. Moles	Nuri Bilgin
17	1985	Okulsuz Toplum	Ivan Illich	T. Bedirhan Üstün
18	1995	Ezilenlerin Pedagojisi	Paulo Freire	Dilek Hattatoğlu
19	1997	Özgür Eğitim	Joel Spring	Ayşen Ekmekçi
20	1998	İletişim ve Yabancılaşma	Marshall McLuhan	İsmail Doğan
21	1999	Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Cöküşü ve Şiddetin Yükselişi	Baryy Sanders	Şehnaz Tahir
22	2000	Okuyan ve Zenginleşen	Burke Hedges	Tuncer Büyükanat
23	2000	Yüreğin Pedagojisi	Paulo Freire	Özgür Orhangazi

Tablo 3.2 : Eğitim Sosyolojisi İle İlgili Çeviri Kitaplar (devam)

24	2003	Mutlu Çocuk: Eğitim Anlayışlarının Değiştirilmesi Üzerine	Steven Harrison	Murat Sağlam
25	2003	Eğitime Hayır'a Hayır	Thomas Lehmann, Jürgen Oelkers	Zekeriya Uludağ
26	2003	Eğitim Üzerine Düşünceler	J. Locke	Hakan Zengin
27	2005	Otorite	Richard Sennet	Kamil Durand
28	2006	Eğitim ve İktidar	Michael W. Apple	Ergin Bulut
29	2006	Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi	Edgar Morin	Hüsnü Dilli
30	2006	Eğitim ve Mutluluk	Nel Noddings	Zuhal Bilgin
31	2007	Kapitalistler ve İşgücüler İmparatorluğa Karşı Eleştirel Pedagoji	Peter McLaren	Barış Baysal
32	2007	Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk Program Rehberi	Donna K. Crawford, Fred Schrupf, Richard J. Bodine	B. Dilek Karaduman F. Gül Akbalık
33	2007	Eğitim Üzerine	Immanuel Kant	Ahmet Aydoğan
34	2009	Okulda Şiddet Küresel Bir Tehdit	Eric Debarbieux	İsmail Yavuz
35	2008	Alternatif Eğitim Hayatımızın Okulsuzlaştırılması	Matt Hern	Eylem Çağdaş Babaoğlu
36	2009	Pedagoji ve Praksis	Peter McLaren, Nathalia Jaramillo	Kemal İnan, Kadir Asan
37	2010	Pedagoji ve Devrim	E. Thomas Ewing	Armağan Öztürk Onur Orhangazi
38	2010	Eğitim Üzerine Mektuplar	Jiddu Khrishnamurti	Buket Dilden
39	2010	Eğitimli Zihin	Kieran Egan	Filiz Keser
40	2011	Gramsci ve Eğitim	Carmel Borg, Joseph A. Buttigieg, Peter Mayo	Selim Sezer
41	2011	Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi	Peter Mayo	Ahmet Duman
42	2011	Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine	Jean Jacques	Mehmet Baştürk
43	2011	Marksist Eğitim Kuramı ve Pedagoji	Glenn Rikowski	Cumhur Atay
44	2011	İnsan Soyunun Eğitimi Aydınlanma Din ve Eğitim	Gotthold Ephraim Lessing	Ahmet Aydoğan
45	2011	Okullarda Yaşam Eleştirel Pedagojiye Giriş	Peter McLaren	Mustafa Yunus Eryaman
46	2012	Özgürleştirici Praksis	Peter Mayo	Hasan Hüseyin Aksoy
47	2012	Toplumsalın Alacakaranlığı	Henry A. Giroux	Ümit Hüsrev Yolcan
48	2012	Çağdaş Sosyoloji Kuramları	Ruth A. Wallence Alison Wolf	Leyla Elburuz M. Rami Ayas
49	2012	Barbiana Öğrencilerinden Mektup	Don Lorenzo Milani	Kollektif

Tablo 3.2: Eğitim Sosyolojisi İle İlgili Çeviri Kitaplar (devam)

50	2013	Gramsci ve Eğitsel Düşünce	Peter Mayo	Onur Gayretli
51	2013	Çok Dilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet	Tove Skutnabb- Kangas Robert Philipson	Fatma Gök M. Şerife Derince
52	2014	Toplumsal Sınıf, Dil ve İktidar	Carmel Borg, Mario Cardona, Sandro Caruana	Onur Gayretli
53	2014	Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitim	Geneva Gay	Hasan Aydın
54	2014	Varisler, Öğrenciler ve Kültür	Pierre Bourdieu, Jean Claude Passeron	Levent Ünsaldı
55	2014	Bilişsel Kapitalizm, Eğitim ve Dijital Emek	Michael A. Peters	Ergin Bulut
56	2015	Eğitim ve Toplum: Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar	Rob Moore	Hüsamet Arslan
57	2015	Yeniden üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri	Jean Claude Passeron, Pierre Bourdieu	Aslı Sümer Özlem Akkaya, Levent Ünsaldı
58	2016	Eğitim ve Sosyoloji	Emile Durkheim	Pelin Ergenekon
59	2016	Eğitim Araştırmasında Temel Fikir ve Kavramlar	David Scott	Ümit Tatlıcan
60	2016	Eleştirel Eğitim ve Marksizm	Dave Hill	Nurcan Korkmaz
61	2016	Eğitim Sosyolojisi Okulun İmkan ve Sınırları	Christopher J. Hurn	Ahmet Kaysılı Ayşe Soylu
62	2016	Bir kitle için Silahı Zorunlu Eğitimin Karanlık Dünyasına Bir Yolculuk	John Taylor Gatto	Mehmet Ali Özkan
63	2017	Eğitim ve Toplum Düzeni	Bertrand Russell	Şebnem Duran
64	2017	Geleneğin Işığında Eğitim	Jane Casewit	Kollektif
65	2017	Eğitim Toplumu Değiştirebilir mi?	Michael W. Apple	Şakir Çinkır
66	2018	Sosyal Teori ve Eğitim	Mark Murphy	Mithat Korumaz Yunus Emre Ömür
67	2018	Çocuklar İçin Çok Kültürlü Eğitim	Patricia G. Ramsey	Tülin Güler Yıldız
68	2019	Eğitim Araştırmaları	John W. Creswell	Kollektif

Eğitim sosyolojisi ile ilgili çevirisi yapılan kitaplar incelendiğinde; Eğitim sosyolojisi alanı ile ilgili çeviri kitapların 2000’li yıllarda artış göstermiştir. Eğitim sosyolojisi ile ilgili çevirilen 68 kitap incelenmiştir. 1927 yılında Abdullah Cevdet’in Jean Marie Guyau’dan çevirdiği Terbiye ve Veraset eğitim sosyolojisi niteliğinde ilk çeviri kitaptır. Kitabın çevirisi Osmanlıcadır.³⁰⁷ H. Avni Başman’ın John Dewey’in Mektep ve Cemiyet kitabının çevirisi de eğitim sosyolojisi alanında önemli yer

³⁰⁷ Jean Marie Guyau, *Terbiye ve Veraset*, çev. Abdullah Cevdet (İstanbul: Milli Matbaa, 1927), Kaynakça

tutmaktadır. Türkçe'ye uyarlanmış hali *Okul ve Toplum* adlı eserdir. Kitapta okul ve toplumsal gelişim, okul ve çocuğun hayatı, eğitimde savurganlık, ilköğretimin psikolojisi, dikkatin gelişimi ve ilköğretimde tarih amacı adlı bölümlere yer verilmiştir. *Okul ve Toplum* kitabı John Dewey'in eğitim hakkındaki kişisel görüşleri ile Laboratuvar Okulu'nda elde ettiği birikimlerin bir sentezidir.³⁰⁸ 1950 yılında İ. Memduh Soydal'ın Durkheim ve P. Fauconnet'tan yaptığı Terbiye ve Sosyoloji eğitim sosyolojisi alanında önemli çeviri kitapları arasında yer almaktadır. Kitabın içeriği, Durkheim ve Fauconnet'in terbiye ve sosyoloji ilişkisine dair yazılarından oluşmaktadır.³⁰⁹

Ivan Illich'in *Okulsuz Toplum* adlı eserinin çevirisi bu konuda dikkat çekici bir çalışmadır. Illich'e göre okul statükonun korunmasında aracıdır. Okulların eğitimi etkisiz ve bölücü bir nitelik taşımaktadır.³¹⁰ Rob Moore *Eğitim ve Toplum Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar* adlı eserindeki konular; farklılaşma, eşitsizlik ve eğitim süreci arasındaki ilişki, eğitim, ekonomi ve sınıf ilişkisi, eğitim, devlet ve statü ilişkisi, pozisyonlar stratejiler ve değişme, pedagojik söylemin yapısı, bilgi problemleridir.³¹¹

Christopher J. Hurn *Eğitim Sosyolojisi Okulun İmkan ve Sınırları* adlı eserinde okulların çok yetersiz ve iyileştirilmesi zor kurumlar olduğunu belirtmiştir. Hurn'a göre eğitime ilişkin temel bilgilerin araştırılması ve eğitim kurumlarının gerçekte ne yaptıkları hakkındaki yaygın varsayımlara ilişkin sorgulamalar yapılması gerekmektedir. Kitapta işlenen konular; eğitime yönelik sosyolojik yaklaşım, eğitim kurumları ve toplum, eğitimin yaygınlaşmasına ilişkin yorumlar, eğitim ve fırsat eşitliği, başarıdaki eşitsizlikleri açıklamak, okullar eşitsizliği artırıyor mu? Okullarda neler öğretiliyor? Kurum olarak okullar, okulun imkan ve sınırlarıdır.³¹² Michael W. Apple *Eğitim ve İktidar* adlı eserinde yeniden üretim, mücadele ve müfredat, teknik bilgi, sapma ve devlet, gizli müfredatın diğer tarafı, sınıfta, kültürde ve devlette direniş ve çelişkiler, müfredat biçimi ve teknik denetimin varlığı, eğitim çalışması ve siyasi

³⁰⁸ John Dewey, *Okul ve Toplum*, çev. H. Avni Başman (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1930), Kaynakça.

³⁰⁹ Durkheim ve Fauconnet *Terbiye ve Sosyoloji*, çev. İ. Memduh Soydal (İstanbul: Sinan Matbaası, 1950), Kaynakça.

³¹⁰ Ivan Illich, *Okulsuz Toplum*, çev. T. Bedirhan Üstün (Ankara: Aslımlar Matbaası, 1985), Kaynakça.

³¹¹ Rob Moore, *Eğitim ve Toplum Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar* çev. Hüsamettin Aslan (İstanbul, Paradigma Yayınevi, 2015), Kaynakça.

³¹² Christopher J. Hurn, *Eğitim Sosyolojisi Okulun İmkan ve Sınırları*, çev. Ahmet Kaysılı, Ayşe Soylu (Ankara: Pegem, 2016), Kaynakça.

çalışma başarısı mümkün mü? konularına değinmiştir.³¹³

Pierre Bourdieu, Jean Claude Passeron Varisler, Öğrenciler ve Kültür adlı eserinde okulun toplumsal hareketlilik unsuru olduğunu, yanılısma hatta ideoloji olarak görmektedir. Eğitimin kişisel yeteneğe dönüştürdüğü nitelikleri, öğrencide aradığı özellikleri, kazandırmayı hedeflediği kabiliyetleri, bazı imtiyazlı sınıfların kültür karşısındaki imtiyazlarının doğallaştırılmış, mutlaklaştırılmış hali olarak değerlendirmektedir.³¹⁴ Peter Mayo Özgürleştirilen Praksis adlı eserinde özgürlük ve otorite arasındaki gerilim, otorite ve otoriteriyenlik arasındaki ayrımı Freire'nin görüşleri çerçevesinde ele almakla birlikte müzelerin bir eğitim alanı olduğu kadar sınıfsal ve sömürgecilik kültürü ile bağlantılı olarak incelenmesi gibi özgün ve derinlemesine araştırılması gereken konularada eserinde yer vermiştir.³¹⁵ Peter Mayo Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi adlı eseri; radikal eğitim, eleştirel pedagoji ve radikal yetişkin eğitimi alanının da iki önemli isim olan Gramsci ve Freire üzerinde karşılaştırmalı analizler yaptığı bir çalışmadır.³¹⁶

Eğitim sosyolojisi ile ilgili çeviri kitaplarının genel değerlendirilmesi yapıldığında; eğitime eleştirel bakışın geliştiği, çağdaş eğitim yaklaşımlarının desteklendiği, eğitimin bireyi toplumsal kurumların baskısına karşı özgür bir konuma getirme arayışlarına yapılan vurguya dikkat çekilmiştir. Küreselleşme sürecinin getirdiği yenilikler karşısında eğitim kurumunun tutumu ve etkileşimi de değerlendirmeye alınan konular arasında yer almaktadır. Son yıllarda eleştirel pedagoji yaklaşımında gelişmeler yaşanmış bu durum eğitim sosyolojisi ile ilgili çeviri kitaplarda da etkisini göstermiştir. Eleştirel pedagoji anlayışında öne çıkan düşünürlerin görüşleri incelendiğinde; Bourdieu, imtiyazlı sınıfların kültür karşısındaki imtiyazları üzerinde yoğunlaşmış, okulların imtiyazlı sınıfların lehine süreçte işlediğini belirtmiştir. Ivan Illich'in okulsuz toplum görüşü ile okulu, statükonun korunması sağlayan bir araç olarak değerlendirdiği ve eleştirdiği görülmektedir. Rob Moore, eşitsizlik ve eğitim arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşırken, Christopher J. Hurn, okulun yetersizliği

³¹³ Michael W. Apple *Eğitim ve İktidar*, çev. Ergin Bulut (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2006), Kaynakça

³¹⁴ Pierre Bourdieu & Jean Claude Passeron, *Varisler, Öğrenciler ve Kültür*, çev. Levent Ünsaldı (Ankara: Heretik Yayıncılık, 2014), Kaynakça.

³¹⁵ Peter Mayo *Özgürleştirilen Praksis*, çev. Hasan Hüseyin Aksoy (Ankara: Dipnot Yayınları, 2012), Kaynakça.

³¹⁶ Peter Mayo *Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi*, çev. Onur Gayretli (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2013), Kaynakça.

üzerinde durmuştur. Michael W. Apple, eğitimin egemen grupların denetiminde olması üzerine yoğunlaşmıştır. Eğitim sosyolojisi çeviri kitaplarında 1970’li yıllara kadar eğitim ve toplum etkileşimi üzerinde yoğunlaşılırken, 1970’li yıllarda çağdaş eğitim anlayışları sorgulanmış 1980’li yıllar ile birlikte eğitime eleştirel anlayışlar gelişme göstermiştir. 2000’li yıllar ile birlikte eleştirel pedagoji bağlamında değerlendirilen konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmaları içerisinde öne çıkan makalelerin eğitimin toplumsal boyutuna vurgusunu belirgin şekilde yapmış olanları incelenmiştir. Makaleler incelendiğinde; Mine Tan’ın Eğitim sosyolojisinde değişik yaklaşımlar: işlevselci ve çatışmacı paradigma makalesi eğitim sosyolojisinin kuramsal gelişimi hakkında yol gösterici rol oynamaktadır. İşlevselci ve çatışmacı yaklaşımı inceleme gerekçesi her iki yaklaşımında makro düzeyde açıklamaya yönelik oluşlarıdır. Her ikisinin de farklı anlayışlarına rağmen ortak paydası eğitimin kapsamsal toplumla ilişkisini değerlendirmeleridir.³¹⁷ Mine Tan Eğitim sosyolojisinde değişik yaklaşımlar: yorumcu paradigma makalesi ile de toplum bilim alanındaki değişimler yeni paradigma arayışlarını ortaya çıkarmış, bu yeni yorumcu paradigmanın daha çok mikro eğitim sosyolojisi konularının ilgi odağı olduğunu belirtmiştir.³¹⁸ Kemal İnal’ın bazı paradigmalarda eğitim ve özgürlük ilişkisi makalesi radikal ve özgürlükçü anlayışların eğitim konusunda nasıl biçimlendiğini araştırmayı amaçlamıştır. Marksizm ve anarşizm ile birlikte Freud’cu sol ve işlevselci paradigmaların genel açıklamasına değinilerek bu yaklaşım çerçevesinde düşünülecek kişilerin görüşlerine yer verilmiştir.³¹⁹ Kemal İnal sosyolojik açıdan yorumcu paradigma ve eğitime uygulanması makalesi ile yorumcu paradigmanın eğitime nasıl uygulandığına değinmiştir. Üç yorumcu sosyoloji simgesel etkileşimcilik, etnometodoloji, fenomenolojinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve eğitime uygulanması ayrıntılı olarak ele alınmış bu üç yaklaşım birbirlerinin devamı ve etkileyicisi olarak belirtilmiştir.³²⁰ Kemal İnal eğitim sosyolojisinde yorumcu paradigmanın eleştirisi makalesi ile de yorumcu paradigmanın eleştirilen yönlerine

³¹⁷ Mine Tan, “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevselci ve Çatışmacı Paradigma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 2. (1990): 557-571.

³¹⁸ Mine Tan, “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* C. 26, S. 1 (1993): 67-89.

³¹⁹ Kemal İnal, “Bazı Paradigmalarda Eğitim ve Özgürlük İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 2 (1992): 795-820.

³²⁰ Kemal İnal, “Sosyolojik Açıdan Yorumcu Paradigma ve Eğitime Uygulanması”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1 (1994): 211-242.

dikkat çekmiştir. Yorumcu paradigma içerisindeki toplumbilimcilerin genelde okul ve sınıf içi etkileşim süreçlerini tek boyutlu incelediğini mikro faktörler derinlemesine analiz edilirken makro faktörlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.³²¹ Eğitim sosyolojisinin kuramsal gelişimini incelemek eğitim-toplum etkileşimini bilimsel kökene yerleştirmek adına önemli görülmektedir.

Öğretmen görüşlerine göre neoliberal bireyciliğin öğrencilere yansımaları makalesi ile Mustafa Sever ve Hakkı Kahveci neoliberal bireycilik ve bu bireyciliğin bileşenleri oluşturan kavramları ile çelişen kavramların öğrencilerin bireysel tercih ve toplum ilişkilerindeki tutum davranış ve düşüncelerini ne düzeyde nasıl etkilediğini ve kaynaklarını araştırmayı amaçlamışlardır. Çalışma yöntemi olarak temel yorumlayıcı desen kullanılmıştır.³²² Eğitimin sosyal temelleri eğitimde verimlilik meselesi makalesi ile Nihat Nirun eğitim öğretimin sosyolojik yanını; insanın şahsiyetini geliştirmek özellikle topluluğun isteklerine göre zaman ve mekan şartlarına uygun olarak onu yetiştirmek olarak belirtmiştir. Eğitimde verimlilik meselesine sosyal açıdan bakarken ise eğitim sosyolojisinin dolayısıyla eğitim kurumunun önemli bir yer işgal ettiğini vurgulamıştır. Eğitimin toplumsal bir karaktere sahip olduğunu, eğitimle toplumsal anlamda fayda sağlayacak kişilerin yetiştirilmesinin amaç edinildiğini ifade etmektedir. Eğitimin topluma göre verimlilik yönünü mükemmel ve üstün insan yetiştirmek değil çevresine uyabilecek yararlı insanlar olabilecek kişiler yetiştirmek olarak belirtmiştir.³²³ Nihat Nirun'un sosyoloji kimliği ile eğitim sosyolojisi çalışmalarında ön planda olan düşünürler arasında yer almaktadır. Eğitim sosyolojisinin uygulama alanında yeni bir model: okul sosyoloğu ve görevleri makalesi ile Vehbi Bayhan, okulun sosyolojik yapısını analiz etmeyi amaçlayan okul sosyologluğu ile öğrenci bütün sosyal çevresiyle incelenerek anlamaya çalışılmıştır. Sadece problemlili öğrencilerin değil diğer öğrencilerinde kapsandığını, okuldaki bütün öğrenciler taranarak, riskli ve dezavantajlı öğrenciler belirlenerek onlara verilecek danışmanlık hizmeti ile önleyici rehberlik yapılacağını belirtmiştir. Makalede okul sosyologlarının görev ve sorumluluklarına

³²¹ Kemal İnal, "Eğitim Sosyolojisinde Yorumcu Paradigmanın Eleştirisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 2 (1994): 679-690.

³²² Mustafa Sever, Hakkı Kahveci, "Öğretmen Görüşlerine Neoliberal Bireyciliğin Öğrencilere Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 2 (2018): 39-67.

³²³ Nihat Nirun, "Eğitimin Sosyal Temelleri Eğitimde Verimlilik Meselesi", *ADTCF Felsefe bölümü Dergisi*, C. 9, S. 0 (1971): 159-206.

değnilmiştir.³²⁴ Boş zamanların değlendirilmesi sorunun sosyolojik ve eğitimsel boyutu makalesi ile Mahmut Tezcan, boş zaman eylemlerinin tipolojilerine konunun eğitim sosyolojisi ile ilişkisine yer vermiştir. Boş zaman konusu ile ilgili çeşitli kuruluşların rollerine de değnilmiştir. Konunun eğitim sosyolojisi ile ilişkisi; kurumsal düzen olarak ilişki, eğitim amaçları yönünden ilişki, toplumsallaşma süreci olarak ilişki, kültür aktarma yönünden ilişki, eğitimcilerin eğitimi yönünden ilişki, okul içi ve okul dışı etkileşim yönünden ilişki, okul başarısını tayin yönünden ilişki, oyunun eğitsel bir araç olarak ele alınışı yönünden ilişki, sosyo kültürel bütünleşmeyi sağlama yönünden ilişki, toplumsal statü yönünden ilişki başlıkları altında değlendirmeye alınmıştır.³²⁵

Öğretmen eğitimi ve eğitim sosyolojisi dersleri makalesi ile Ahmet Eskicumalı değışen toplumsal gelişmelerle birlikte öğretmenlere de yeni görev ve roller yüklendiğini belirtmektedir. Öğretmen yetiştirme programları ile öğretmen adaylarına toplumun beşeri kurumları, moral örüntüleri, idealleri ve değerleri ile ilgili gerekli davranışları oluşturacak bilgi, beceri ve yaşantılar sağlanması gerekmiştir. Eğitim sosyolojisi dersi öğretmenlerde olması gereken toplumsal becerilerin kazandırılmasında aracı rol üstlenmektedir.³²⁶ Eğitim sosyolojisi alanına hakim eğitimcilerin toplum eğitim etkileşimini değlendirme konusunda başarılı olduğu görülmektedir. Bilgi sosyolojisi ve eğitim sosyolojisinin ilişkisi üzerine bir deneme makalesi ile Hüseyin Akyüz eğitim sosyolojisi ile ilgisi bulunan bilginin sosyal boyutunu ele almıştır. Eğitim sosyolojisinin bilginin sosyal fonksiyonuna yaklaşımaya başladığında toplum içerisinde yer alan çeşitli grup ve kurumların karşılıklı etkileşimini sağlayan temeldeki iradeleri incelemesinin mümkün olacağı belirtilmiştir. Bu durum eğitim sosyolojisini bilgi sosyolojisine yaklaştıran gerekçedir.³²⁷ Bilgi sosyolojisi ve eğitim sosyoloji ilişkisinin yeni eğitim sosyolojisi anlayışlarının oluşmasında etkili olmuştur.

Eğitim sosyolojisi açısından Hınıs yatılı bölge okulu makalesi ile Mustafa E. Erkal bölgelerin iktisadi kalkınmasında sosyo kültürel faktörlerin rolü üzerinde durulmuştur. Ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış bölgelerden olan Doğu Anadolu

³²⁴ Vehbi Bayhan, "Eğitim Sosyolojisinin Uygulama Alanında Yeni Bir Model: Okul Sosyoloğu ve Görevleri", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 30 (2015): 255-274.

³²⁵ Mahmut Tezcan, "Boş Zamanların Değlendirilmesi Sorunun Sosyolojik ve Eğitimsel Boyutu", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1 (1978): 165-179.

³²⁶ Ahmet Eskicumalı, "Öğretmen Eğitimi ve Eğitim Sosyolojisi Dersleri", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 0, S. 1 (2001): 30-37.

³²⁷ Hüseyin Akyüz, "Bilgi Sosyolojisi ve Eğitim Sosyolojisinin İlişkisi Üzerine bir Deneme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 0, S. 23 (1996) : 53-83.

Bölgesinin sosyo-kültürel meseleleri ile ilgilenilmesi, araştırmalar yapılmasının ekonomik kaynakların kullanımında da yol gösterici olacağı belirtilmiştir. Makalede yatılı bölge okullarının bölge kalkınmasında rolü ve eğitim politikaları içerisinde yatılı bölge okullarından ne şekilde yararlanılacağı üzerinde de durulmuştur.³²⁸ Gizli müfredat, eğitim sosyolojisi açısından kavram çözümlemesi makalesi ile Mahmut Tezcan, okullardaki müfredat programlarının sosyolojik yönlerinden biri olan gizli müfredat konusuna değinmiştir. Ders dışı etkinlikleri içine alan yazılı olmayan gizli müfredat ile eğitim kurumunda toplumsal denetim sağlandığını belirtmiştir. Genellikle çatışmacı sosyologların gizli müfredat konusu ile ilgilendiklerini de belirtmiştir. Sonuç olarak gizli müfredat, ortam olarak gizli müfredat, süreç olarak gizli müfredat toplumsal denetim aracı olarak gizli müfredat başlıkları altında konuyu ele almıştır.³²⁹ Gizli müfredat yeni eğitim sistemleri içerisinde sıklıkla yer almaktadır.

Sosyal bir süreç olarak eğitim makalesi ile Şerafettin Karakaya öğretmen ve öğrencilerin etkileşim yollarını, okul ve sınıf kültürünü açıklamayı amaçlamıştır. Sosyal faktörlerin okul başarısı, okul ve öğretimin rolü üzerindeki etkilerine değinilmiş, eğitim sosyolojisi literatürü taranarak son araştırma sonuçlarından yararlanılmıştır. Eğitim ve toplum arasındaki ilişki betimlenirken eğitimin sosyal boyutuna dikkat çekilmiştir.³³⁰ Eğitim sosyolojisi perspektifi ile Piaget ve Vygotsky'nin bilişsel gelişim kuramları üzerine sosyolojik bir analiz denemesi makalesi ile Yüksel Yıldırım bilimsel açıklamaların içinde bulunulan tarihsel, toplumsal, toplumlararası ilişkilerden bağımsız olmadığını onların birer yansıması olduğunu belirtmiştir. Çalışma ile amaçlanan; Piaget ve Vygotsky'nin bilişsel gelişim kuramlarının sosyolojik alt yapısını ortaya koymaktır. İki düşünüründe bilişsel gelişim kuramındaki görüşün birbirine zıt olduğunu bu farklılığın ise her iki yazarında içinde yaşadığı tarihsel ve toplumsal koşulların görüşlerini belirlediği belirtilmektedir.³³¹

³²⁸ Mustafa E. Erkal, "Eğitim Sosyolojisi Açısından Hınıs Yatılı Bölge Okulu", *Sosyoloji Konferansları C. O, S. 12 (1977):125-134.*

³²⁹ Mahmut Tezcan, "Gizli Müfredat Eğitim Sosyolojisi Açısından Kavram Çözümlemesi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C. 1, S. 1 (2003).*

³³⁰ Şerafettin Karakaya, "Sosyal Bir Süreç Olarak Eğitim", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 0 S. 13 (2006): 391-396.*

³³¹ Yüksel Yıldırım, "Eğitim Sosyolojisi Perspektifi ile Piaget ve Vygotsky'nin Bilişsel Gelişim Kuramları Üzerine Sosyolojik bir Analiz Denemesi", *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 5 S. 2 (2016): 617-628.*

Toplumsal koşulların eğitim üzerindeki etkisi makalelerin genelinde işlenen temalar arasında yer almaktadır. Eğitimin toplumsal boyutu farklı konu ve aktörlerle ele alınmış ele elde edilen bulgular eğitim sosyolojisi çalışmalarına kaynaklık etmiştir. Makaleler genel olarak değerlendirildiğinde; eğitim sosyolojisi kuramları ile işlevselci, çatışmacı ve yorumcu paradigmanın eğitime nasıl uygulandığı üzerinde durulmuştur. Neolibereal bireyciliğin öğrenciler üzerindeki etkisi ile değişen toplumsal koşulların bireyler üzerindeki etkisi eğitim bağlamında değerlendirilmiştir. Eğitimin sosyal temelleri ve verimlilik ilişkisi ile eğitimin toplumsal karakterini ve toplumun isteklerine göre insan yetiştirmeyi amaçladığına değinilmiştir. Okul sosyoloğu ile eğitim sosyolojisi çalışmalarının uygulamalarda yer bulmuş haline dikkat çekildiği ve eğitim, toplum etkileşiminin pratik sonuçlarına değinilmiştir. Boş zamanların değerlendirilmesi ile eğitim sosyolojisi ile boş zaman arasındaki ilişki çeşitli konu başlıkları etrafında değerlendirilmiştir. Öğretmen eğitiminde eğitim sosyolojisi dersleri ile öğretmen yetiştirme derslerinin, öğretmenlerin sahip olması gereken özellikleri kazandırmadaki rolü değerlendirilmiştir. Eğitim sosyolojisi bilgi sosyolojisi ilişkisi ile eğitim sosyolojisini bilgi sosyolojisine yaklaştıran gerekçelerin incelendiği görülmektedir. Eğitim sosyolojisi açısından okul analizi ile bölgelerin toplumsal alt yapısının eğitime yansması değerlendirilmiştir. Gizli müfredat ile müfredatın toplumsal yönüne dikkat çekilmiş sosyal bir süreç olarak eğitim ile öğretmen ve öğrenci etkileşimi sosyal faktörler bağlamında değerlendirilmiştir. Eğitim sosyolojisi perspektifinden bilişsel kuramların incelenmesi ile bilişsel kuramların sosyolojik alt yapısına değinilmiştir.

3.2. LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Lisansüstü tezler eğitim sosyolojisi çalışmalarına kaynaklık etmesi bakımından önemli görülmektedir. Lisansüstü tezlerin eğitim sosyolojisi çalışmalarındaki mevcut konumunun değerlendirildiği çalışmada, tezlerin yıllara göre niceliksel ve niteliksel analizi yapılmıştır. Lisansüstü tezler arasından kendi tematik bağlamı içinde öne çıkmış ve sonraki dönemlerde kaynak konumuna gelmiş, literatürde sıkça atıf yapılan, incelediği konu ya da uygulama yöntemi ile sonraki çalışmalara örnek teşkil eden çalışmalar ayrıntılı olarak incelenmiş çalışmaların künyelerine dipnotlarda yer verilmiştir. Çalışmada ayrıntılı olarak sosyoloji bölümünün hazırladığı eğitim sosyolojisi ile ilgili tezlerle eğitim bilimleri fakültelerinin hazırladığı eğitim sosyolojisi

ile ilgili tezlere değinilmiştir. Her dönemde incelenen eğitim sorunları ve konularının birbirine benzer nitelikte olması nedeniyle dönemsel analiz yerine yıllara göre incelemelerde bulunulmuştur.

Araştırmada ilk aşama olarak ulusal tez merkezi anahtar kelime olarak eğitim sosyolojisi, sosyoloji ve eğitim dizinli tezlerin listesi çıkarılmıştır. Alanda tamamlanmış olan 426 tezin künye bilgilerinin olduğu değerlendirme formu oluşturulmuştur. Mahmut Tezcan tarafından yapılan sınıflamalar esas alınarak eğitim sosyoloji kapsamındaki tezlerin künye bilgileri ve özet metinleri okunarak belirlenen konu başlıkları içerisinde incelenmiştir. Bu incelemeler sonucu 426 teze ulaşılmıştır. Akademik çalışmalar değerlendirildiğinde; lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun sosyal bilimler enstitüsünde oluşturulduğu görülmüştür. Türkiye’ de eğitim sosyolojisi çalışmaları lisansüstü düzeyde 426 tez arasından 230 tez makro eğitim sosyolojisi bağlamında 196 tez ise mikro eğitim sosyolojisi bağlamında ele alınmıştır. Sosyal bilimler enstitüsünün hazırladığı 316, eğitim bilimleri enstitüsünün hazırladığı 102, tez incelenmiştir. Ortadoğu İslam Ülkeleri Araştırma Enstitüsünün hazırlamış olduğu 3 tez, Polis Akademisinin hazırlamış olduğu 2 tez, ve Savunma bilimleri enstitüsünün hazırlamış olduğu 1 tez de eğitim sosyolojisi bağlamında değerlendirilmiştir. İncelenen 426 tez arasında 349 tezin yüksek lisans 77 tezin ise doktora seviyesinde hazırlandığı tespit edilmiştir. Hazırlanan tezlerin sosyal bilimler enstitüsü içerisinde sosyoloji bölümlerinin hazırladığı 202 teze rastlanmıştır. Sosyal bilimler enstitüsü içerisinde 78 tez, eğitim bilimleri ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Çalışmada; lisansüstü tezlerin konu dağılımlarına, eğitimin toplumsal boyutu konusunda öne çıkan düşünürlerin görüşlerine, ders kitaplarının sosyolojik analizlerinin incelendiği çalışmalara ve lisansüstü tezlerin yıllara göre detaylı tasnifine yer verilmiştir. Çalışmalar makro eğitim sosyolojisi ve mikro eğitim sosyolojisi bağlamında da tasnif edilmiştir.

Makro eğitim sosyolojisi ile eğitimin diğer toplumsal kurumlarla ilişki ele alınmaktadır. Mikro eğitim sosyolojisinde ise okul başlı başına bir kurum olarak; öğretmen, öğrenci, okul yöneticileri ve okul çevre ilişkileri incelenmektedir. Makro eğitim sosyolojisi bağlamında değerlendirilen konu başlıkları eğitimin toplumsal işlevleri, eğitim ve ekonomi, eğitim ve siyaset, sivil toplum örgütleri ve eğitim, çevre sosyolojisi açısından çevre eğitimi, eğitimde fırsat eşitliği, toplumsal tabakalaşma ve eğitim, toplumsal sınıflar ve eğitim, toplumsal hareketlilik ve eğitim, aile ve eğitim,

toplumsal cinsiyet ve eğitim, akran grupları ve eğitim, kitle iletişim araçları ve eğitim, bilgisayar, internet, eğitim ve toplum, toplumsal değişme ve eğitim, çok kültürlülük ve eğitim, küreselleşme ve eğitim, beyin göçü, popüler kültür ve eğitimidir. Mikro eğitim sosyolojisi bağlamında ise toplumsal bir sistem olarak okul, okul başarısızlık, meslek olarak öğretmenlik, öğretmen yetiştirmenin toplumsal boyutu, öğretmenin konumu, okulda ve sınıfta öğretmen, toplumsal bir sistem olarak sınıf, öğretmenin rolü, okul çevre ilişkileri, öğretmenin kişiliği ve eğitim, eğitimde yabancılaşma, tükenmişlik sendromu ve öğretmenlik, bir şiddet ortamı olarak okul, yükseköğretim ve toplum ve gelecekteki eğitim, konu başlıklarıdır.³³²

Lisansüstü tezlerin konu dağılımları incelediğinde eğitimin aile, göç, cinsiyet toplumsallaşma, boş zaman değerlendirme, kültür, özel okullar, sosyal sistem olarak okul, toplumsal sınıflar, din, siyaset, ekonomi, toplam kalite anlayışı, öğretmen, öğrenci ve veli etkileşimi, öğretmen etkinlikleri, zorunlu eğitimin sosyal sonuçları, farklı sosyo-kültürel öğrencilerin gelecek beklentisi, okulu terk nedenleri, sosyal sermaye, sivil toplum, sosyal medya ve teknoloji kullanımı, toplumsal köken, kimlik sosyo-pedagojik ve psikolojik problemleri, köy enstitüleri, öğrencilerin sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel özellikleri öğrenci başarısı, suç, şiddet, okulu tercih nedenleri, öğretmen tutumları, eğitim kuramları, çok kültürlülük, iletişim, sivil toplum, öğretmenlik mesleğinin statüsü, halk eğitimi, toplumsal hareketlilik, küreselleşme, Türkiye'deki eğitim anlayışı, sosyolojik açıdan liderlik ve yöneticilik otorite, mesleki eğitim yabancı okullar, azınlıklar, kırsal kesim eğitim sorunları, taşınmalı eğitim, kültürel çeşitlilik, geleneksel eğitim, yaygın eğitim, kentleşme ve eğitim, okul kültürü, öğretmen örgütlenmesi, toplumsal eşitsizlik, eğitim başarısındaki eşitsizlikler, kadın öğretmen kimliği kültürel sermaye, sosyal sorumluluk projeleri ve eğitim, toplumsal mekânsal araştırmalar ve eğitim, değerler eğitimine ilişkin görüşler, hayat boyu öğrenme, engelli öğrencilerin eğitimi, iktidar ve eğitim, intihar ve eğitim, eğitim ve ideoloji, öğretmen yetiştirme, akran grupları ve eğitim, modernleşme ve eğitim, popüler kültür ve eğitim, çevre ve eğitim, öğretmen öğrenci etkileşimi, eğitimde fırsat eşitliği, eğitimde yabancılaşma, demokrasi kültürü ve eğitim, okul kültürü ve örgütsel sosyalleşme, kitle iletişim araçları ve eğitim, sanayi ve eğitim, çalışan çocuklar ve eğitim, eğitim ve kötü alışkanlıklar, yetişkin eğitimini etkileyen toplumsal faktörler, öğrenci değişimi,

³³² Mahmut Tezcan, Eğitim Sosyolojisi, (Ankara: Zirve Ofset, 1994).

kaynaştırma eğitimi, engelli öğrenciler ve eğitim başlıklarına rastlanmaktadır. İncelenen çalışmalarda eğitimin tek bir olgu ile ilişkisi dışında birden fazla toplumsal olgununda bir arada yer verildiği tezlere rastlanmıştır. Eğitim birden fazla durum üzerinde bağımsız değişken ya da birden fazla durumun etkisiyle bağımlı değişken durumunda değerlendirilmiştir.

Eğitimin toplumsal boyutu üzerine görüşleri olan önemli düşünürler üzerinde de lisansüstü tezler hazırlanmıştır. Prens Sebahattin, Ziya Gökalp, Halil Fikret Kanad, Amiran Kurtkan Bilgiseven, Ahmet Mithat Efendi, Pierre Bourdieu, Mümtaz Turhan, Doğan Ergün, Mithat Enç, İbni Haldun ve çeşitli eğitim sosyologlarının eğitim sosyolojisini içeren görüşleri incelenmiştir. Bu konu ile yapılan çalışmaların konu başlıkları; Pierre Bourdieu sosyolojisi bağlamında eğitim kurumuna eleştirel bir bakış, Eğitim sosyolojisi açısından Ahmet Mithat Efendi'nin edebi eserlerinde toplum ve eğitim, eğitimde dezavantaj olarak 'yatılılık' olgusu/ Pierre Bourdieu sosyolojisi perspektifinden bir analiz, Amirkan Kurtkan Bilgiseven'in sosyolojik fikirleri, 2005 ilköğretim programlarının temel felsefesi ve Prens Sabahattin'in fikirleri arasındaki kavramsal ilişkiler, Halil Fikret Kanad'ın düşüncesinde milliyet ideali, Prens Sabahattin ve Ziya Gökalp'in eğitim görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi, eğitim sosyologlarının Türk eğitim sistemi ile ilgili görüşleri, Mithat Enç'in hayatı ve eğitim anlayışı, Ziya Gökalp'in eğitim anlayışı, Rousseau'nun eğitim anlayışı ve günümüze yansımaları, Doğan Ergün'un sosyoloji görüşleri ve eğitim anlayışı, Nurettin Topçu'nun eğitim ve kültüre ilişkin görüşleri, Mümtaz Turhan ve Amiran Kurtkan Bilgiseven'nin eğitim olgusuna yaklaşımı, Ziya Gökalp'in eğitim düşünceleri, İsmail Hakkı Tonguç ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitim görüşleri ve uygulamaları üzerine bir çalışma, İbni Haldun'un eğitim sosyolojisi, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitim ve kültür görüşleri, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitim sistemi üzerine bir araştırma, Ziya Gökalp'in eğitim sosyolojisi, Halil Fikret Kanad'ın hayatı, eserleri ve eğitim anlayışı, Nurettin Topçu'nun sosyolojik görüşlerinde “milli mektep” ve sosyo-kültürel fonksiyonları, Türk kültür ve eğitimine katkıları açısından Mehmet Tahir Münif Paşa ve Ali Suavi üzerinde mukayeseli bir çalışma olarak belirlenmiştir.

Eğitim sosyoloji çalışmaları incelenirken ders kitaplarının sosyolojik analizlerinin incelendiği çalışmalar da değerlendirilmeye alınmıştır. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar Atatürk Dönemi Yurt Bilgisi ders kitaplarının eğitim felsefesi ve

sosyolojisi açısından değerlendirilmesi, hayat bilgisi ders kitaplarında yer alan değerlerin içerik analizi, Türkiye’de milli eğitim politikaları ve ilköğretim ders kitaplarının örtük ideolojisi olarak militarizm, Türk toplumunda kadının yeri ve sosyal bilgiler dersinde öğretimi, sosyolojik açıdan sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyalleştirme rolleri, ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması, ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ve ekonomi anlayışının dönüşümü: 1997 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir içerik analizi, eğitimde yenileşme ve Türkiye’de lise sosyoloji ders kitapları, ilköğretim okullarında Türkçe dersinin toplumsal işlevi sorunu (Erzincan örneği), ilköğretim ders kitaplarının sosyalleşme süreci açısından değerlendirilmesi, ders kitaplarında cinsiyetçilik: ilköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi, 1923’den günümüze lise sosyolojisi ders kitapları ve sosyalleştirme rolleri, öğretmen yetiştirme programlarında eğitim sosyolojisi dersinin yeri, Türkiye’de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler, 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri müdahale dönemlerine ilişkin bir inceleme, Erken cumhuriyet döneminde sosyalleşme aracı olarak süreli çocuk yayınları, Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye’de toplumsal değişimin tanığı olarak karikatürler (1928-1940) ve eğitim yayınları (Mektepli gazetesi, Çocuk, Çocuk Sesi dergileri örneği) olarak belirlenmiştir.

2018 yılında yapılan lisansüstü çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğine değerlendirildiğinde hazırlanan 20 tezin 4’ü doktora diğerleri yüksek lisans seviyesindedir. Sosyoloji bölümünün hazırladığı 10 tez ve eğitim bilimleri fakültelerinin hazırladığı 4 teze ile sosyal bilimler fakültesinin içerisinde yer alan eğitim bilimleri anabilim dalının hazırladığı 2 tez değerlendirmeye alınmıştır. Tezler tematik olarak değerlendirildiğinde; sosyal medya, değerler öğretimi, yaşam boyu öğrenme, çocuk işçiliği, Suriyeli mülteciler, İran Türkleri, yabancılaşma, üniversite gençliği, medya okuryazarlığı, kaynaştırma eğitimi, engelli öğrenciler, özel okullar, eğitim yöneticiliği, sosyo-kültürel yapı konularının eğitimle ilişkisi değerlendirilmiştir. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Ahmet Mithat Efendi ve Pierre Bourdieu’nun sosyolojik fikirlerinin eğitimle ilişkisi analiz edilmiştir. Ele alınan konular incelendiğinde; değişen toplum yapısı ile birlikte eğitimin de öncelikli olarak dikkatini verdiği konular değişmektedir. 2000’li yıllar gelişen teknoloji, küreselleşme sürecinin hızlanması, çok kültürlülük, mülteci sorunları gibi toplumsal süreçlerin hızlı yaşandığı dönem aralığını kapsamaktadır. Bu

sürecin yankısı eğitimde de yer edinmiştir. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; eğitim bilimleri alanında hazırlanan 4 tezin de Ankara Üniversitesi Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalında hazırlandığı görülmektedir. Ankara Üniversitesi Eğitimin Felsefi, Sosyal, Tarihi Temelleri Anabilim Dalı eğitim sosyolojisi çalışmalarının akademi içerisindeki konumunda önemli bir yere sahiptir. Doktora seviyesindeki 3 tezde eğitim kültürel temelleri ana bilim dalında hazırlanmıştır. İncelen tezlerin öne çıkan özellikleri dikkate alındığında sosyoloji ana bilim dalının hazırladığı doktora seviyesindeki tez ile eğitim bilimleri ana bilim dalının doktora seviyesinde hazırladığı tezin eğitim sosyolojisi bakımından önemli olan düşünürleri ele almış olmasıdır. Sosyolog kimliği ile Amirkan Kurtkan Bilgiseven ve edebi kimliği ile Ahmet Mithat Efendi'nin görüşleri eğitim toplum ilişkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Amiran Kurtkan Bilgiseven'in sosyoloji fikirleri adlı tez de eğitim sosyoloji ile ilgili olarak eğitim sosyolojisinin içeriği ve önemi, eğitim kavramı, eğitimin iktisadi boyutu, Türk Milli Eğitimine ve stratejine dair görüşler incelenmiştir.³³³ Ahmet Mithat Efendi Osmanlı toplumundaki batılılaşma etkisinin, geleneksel kurumlarının işlevini yitirmesinin toplumsal değişmeye neden olduğunu belirtmektedir. Bu değişim beraberinde bunalımı da getirmiştir. Ahmet Mithat Efendi'ye göre bu bunalım toplumsal kurumların değişen toplumsal koşullara uyum sağlamasıyla mümkün olacaktır. Eğitim de toplumsal bir kurum olarak önemli bir işleve sahip olmaktadır. Ahmet Mithat Efendi'nin edebi eserlerinde yansıtılan eğitim ve toplum ilişkisini çözümlenmeyi amaçlayan tez de Ahmet Mithat Efendi'nin 34 romanı döküman incelemesi yöntemiyle incelenmiş eğitimin toplumsal bunalımı önleyecek en önemli toplumsal kurum olduğu tespit edilmiştir.³³⁴

2017 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde hazırlanan 31 lisansüstü çalışmanın 7'si doktora diğer tezler yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 9'u sosyoloji bölümünde 10'u eğitim bilimleri fakültesinde 2'si de sosyal bilimler enstitüsü içerisindeki eğitim bilimleri ile ilgili bilim dalında hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; yatılılık olgusunun Pierre Bourdieu sosyolojisi bağlamında değerlendirilmesi, sivil toplum örgütleri, neoliberal bireycilik, teknoloji,

³³³ Erkan Dikici, "Amiran Kurtkan Bilgiseven'nin Sosyolojik Fikirleri", (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2018).

³³⁴ Özgür Atakan, "Eğitim Sosyolojisi Açısından Ahmet Mithat Efendi'nin Edebi Eserlerinde Eğitim ve Toplum", (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2018).

kentsel dönüşüm, yatılı okullar, sosyalleşme, özel üniversiteler, kadına yönelik namus anlayışı, kadının çalışması, sosyal sorumluluk projeleri, engelli öğrenciler, kaynaştırma eğitimi, azınlık aileler, toplumsal cinsiyet, kültür ve modernleşme, yükseköğretim kurumları, eğitimsel eşitsizlik, boşanma, evlilik ve aile, Suriyeli mülteci çocuklar, iç göç, temel liseler, Afrika kökenli Türkler, çocuk hakları, sosyal hareketlilik, kültürel sermaye gibi sosyolojik süreçleri ilgilendiren konuların eğitimi etkileyen ve eğitimden etkilenen boyutu değerlendirmeye alınmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde 2000’li yılların getirdiği toplumsal değişimin getirdiği konular işlenmekle birlikte toplumdaki dezavantajlı grupların bireylerin ele alındığı konulara da yer verilmiştir. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; eğitim bilimleri fakülteleri içerisinde en çok tez hazırlayan ana bilim dalı Ankara Üniversitesi Eğitimin Kültürel Temelleri Ana Bilim Dalı olmuştur. Ankara Üniversitesi Eğitimin Kültürel Temelleri Ana Bilim Dalında Doç. Dr. Mustafa Sever 3 teze danışmanlık yapmıştır. İncelenen tezlerin öne çıkan özellikleri dikkate alındığında sosyal bilimler enstitüsü eğitim bilimleri ana bilim dalında hazırlanan eğitim sosyoloğu Hüseyin Öztürk danışmanlığında Kahramanmaraş’ta boşanma olgusunun eğitim sosyolojisi açısından incelenmesi yüksek lisans tezi ayırt edici niteliktedir. Bu çalışma ile boşanmanın eğitimsel boyutları ve sonuçları ele alınmış boşanma nedenleri incelenerek eğitim sosyolojisi açısından ele alınmıştır.³³⁵ Pierre Bourdieu eğitim ilgili öne çıkan görüşleri ile önemli sosyologlar arasında yer almaktadır. Sosyal bilimler enstitüsü sosyoloji bölümünde hazırlanan eğitimde dezavantaj olarak yatılılık olgusu, Pierre Bourdieu sosyolojisi perspektifinden bir analiz adlı yüksek lisans çalışması da ayırt edici niteliktedir. Sosyal, kültürel, ekonomik sermayeden yoksun olan yatılı öğrencilerin ve bu durumlarının eğitime etkisi Pierre Bourdieu sosyoloji perspektifi ile analiz edilmiştir.³³⁶

2016 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde hazırlanan 6 tezin 4’ü eğitim bilimleri fakültelerinde sosyal bilimler fakültesi içerisindeki 1’i sosyoloji bölümünde 1’i de sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim bilimleri ana

³³⁵ Fatma Tuğba Günen, “Kahramanmaraş’ta Boşanma Olgusunun Eğitim Sosyolojisi Açısından İncelenmesi”, (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

³³⁶ Orhan Ömerli, “Eğitimde Dezavantaj Olarak Yatılılık Olgusu/ Pierre Bourdieu Sosyolojisi Perspektifinden Bir Analiz”, (Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

bilim dalında hazırlanmıştır. Hazırlanan tezlerin 3'ü doktora 3'ü de yüksek lisans seviyesindedir. Tezler tematik olarak incelendiğinde; okula terk nedenlerinin sosyolojik boyutu, öğrencilerin vatandaşlık algılarının sosyolojik düzeyde incelenmesi, toplumsal kökenlerin yabancı dil eğitimi üzerindeki etkisi, toplumsal cinsiyet hareketliliği, öğretim liderliği ile kuşaklar arası öğrenme ilişkisi, özgür okullar gibi toplumsal konuların eğitimle bağlantısının ele alındığı gözlemlenmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde okul sosyal bir sistem olarak gören tez konularının 2016 yılında ağırlıklı olarak ele alındığı görülmektedir. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; eğitim bilimleri alanında hazırlanan 3 tezin Ankara Üniversitesi Eğitimin Kültürel Temelleri Ana Bilim Dalında Prof. Dr. İsmail Doğan danışmanlığında hazırlandığı görülmektedir. Tezlerin 2'si doktora 1'i yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. Sosyal bilimler enstitüsü sosyoloji anabilim dalında hazırlanan lise düzeyi öğrencilerinin okulu terk nedenlerinin sosyolojik incelenmesi tezinin mikro eğitim sosyolojisi bağlamında eğitim bilimleri enstitüsü eğitimin kültürel temeli anabilim dalında hazırlanan toplumsal cinsiyet hareketliliğinde erkekliğin dönüşümü: Eğitim, kültür ve etkileşim adlı tezin makro eğitim sosyolojisi bağlamında incelenmesi ayırt edici nitelik olarak belirlenmiştir. Genel anlamda sosyoloji bölümleri eğitimin makro boyutu ile ilgili araştırmalar yaparken eğitim bilimleri eğitimin mikro boyutu ile araştırmalara daha çok yer vermişlerdir. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Diyarbakır'da gündelik hayatın harp edilmesi ve yeniden inşası: Bir dekolonizasyon pratiği olarak özgür okullar tezi dikkat çekici niteliktedir. Tez ile amaçlanan özgür okulların asimilasyoncu, kapitalist ve ataerkil yaşam biçimine alternatif olarak sunduğu eğitim felsefesinin sömürge karşıtı bir pratik olarak görülmesi gerektiği olarak belirtilmiştir.³³⁷

2015 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 35 çalışmanın 5'i doktora 30'u yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen çalışmaların 10'u sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde 10'u eğitim bilimleri fakültesi içerisinde 5'i de sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan eğitim bilimleri ile ilgili bölümleri içerisinde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; İngilizce yeterliliğinde sosyo-ekonomik-kültürel faktörler, serbest zaman geçirme etkinlikleri,

³³⁷ Hazal Ilgaz Dölek, "Diyarbakır'da Gündelik Hayatın Harp Edilmesi ve Yeniden İnşası: Bir Dekolonizasyon Pratiği Olarak Özgür Okullar", (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016).

değerler eğitimi, üniversite yaşam kalitesi, teknoloji kullanımı eksenli yabancılaşma, köy enstitüleri bağlamında eğitim ve ideolojinin toplumsal değişime etkisi, lise öğrencileri facebook ve siber zorbalık ilişkisi, din eğitimi, politik sosyalleşme ve demokrasi eğitimi, cezaevlerinde kalan çocukların eğitim algısı, köy öğretmenlerinin sosyolojik profilleri, kadın öğretmen kimliği, anne babası boşanmış çocukların evlilik çatışmalarını algılayış düzeyi ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişki, kız çocuklarının eğitimi, liderlik ve örgütsel vatandaşlık davranışı, yöneticilerin çok kültürlülük yeterliliği, okula yabancılaşma ve sosyal beceri düzeyi, sosyal bağlılık, halk evleri çalışmaları, Almanya’da Türkler ve din eğitimi, üstün yetenekli çocukların eğitiminde kültürel ve sosyal sermaye, sivil toplum ve örgütsel değer duyusal bağlılık ilişkisi, sosyal beceri ve okula duyulan öfke arasındaki ilişki, çocuk hakları, Roman ailesinde din eğitimi, hayat bilgisi kitabında yer alan değerlerin analizi, mevsimlik tarım işçi çocukların sorunları, kırsal yaşam eğitim sorunları, Atatürk dönemi yurt bilgisi kitaplarının sosyolojik açıdan değerlendirilmesi gibi konularla eğitim sosyoloji ilişkisini ortaya koyucu çalışmalar ortaya çıkmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde 2015 yılında incelenen konuların çeşitlilik içerdiği görülmektedir. Toplumu her yönüyle ele alan eğitim olgusunun toplumdan etkilenişi de çeşitlilik içermektedir. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında hazırlanan hayat bilgisi ders kitaplarında değerlerin içerik analizi tezi çalışmada 1948 yılından 2015 yılına kadar olan öğretim programları kapsamında hazırlanan hayat bilgisi ders kitaplarındaki değerler incelenmiştir. 18.Milli Eğitim şuarasında alınan kararla oluşturulan 2023 eğitim vizyonunda değerler eğitimine önem verilmesi kararı çalışmanın önemini vurgulamak adına belirtilmiştir.³³⁸

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı tarafından hazırlanan Atatürk dönemi yurt bilgisi ders kitaplarının eğitim felsefesi ve sosyolojisi açısından değerlendirilmesi tezinde ders kitaplarının işlevselci eğitim sosyoloji bağlı olarak oluşturulması tespiti dikkat çekici niteliktedir. Yurt bilgisi dersinin eğitim düşüncelerinden etkilenen derslerin en başında gelmesi incelenme

³³⁸ Merve Kale, “Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İçerik Analizi”, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

gerekçesi olarak belirtilmiştir.³³⁹ Ders kitaplarının sosyolojik analizi eğitim sosyoloji çalışmalarının farklı boyutuna dikkat çekmesi adına ayırt edici niteliktedir.

2014 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 12 çalışmanın 2'si doktora seviyesinde 10'u yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen çalışmaların 4'ü sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde 6'sı eğitim bilimleri fakültesi içerisinde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; aile içi ilişkiler ve benlik saygısı, eğitim başarısındaki eşitsizlikler, değerlerin kazandırılmasında sivil toplum, ders kitaplarında milliyetçilik ve din, Rousseau'nun eğitim anlayışı, İstanbul dersleri yoluyla şehrin ve vatandaşın yeniden üretimi, toplumsal hareketlilik ve eğitim, sosyal sermaye, sosyalleşme aracı olarak süreli çocuk yayınları, nesiller arası eğitim hareketliliği, sosyal medya gibi konularla eğitim ve toplumsal süreçler arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Türkiye 2003 yılından beri PISA değerlendirmelerine katılmakta eğitim de başarı durumu dünya sıralaması ile ortaya konmaktadır. Türkiye'nin PISA sonuçlarının düşüklüğü beraberinde eğitim başarısındaki eşitsizlik sorununu getirmiştir. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Türkiye'de eğitim başarısındaki eşitsizlikler: PISA 2012, Ankara örneği ile eğitim başarısındaki eşitsizliklerin nedenleri, boyutları araştırılmıştır.³⁴⁰ Eğitim başarısındaki eşitsizlik Türk eğitim sorunlarında tartışılan önemli konular arasında yer almaktadır. Sosyal sermayenin doğru kullanılmaması ile birlikte toplumsal çözülmeye neden olması kavramın önemini ortaya koymaktadır. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanan sosyal sermaye eğitim ve sivil toplum ilişkisi tezi ile sosyal sermayenin üzerinde etkili olduğu eğitim ve sivil toplum ilişkisi ortaya konmuş sosyal sermaye ve eğitim arasında, sosyal sermaye ve sivil toplum, eğitim ve sivil toplum arasındaki ilişkiler değerlendirilmiş bu üç önemli kavram arasındaki ilişkinin doğru kurulması toplumsal kalkınmayı sağlayacağı belirtilmiştir.³⁴¹ Sosyal sermaye, sivil toplum ve

³³⁹ Sena Coşğun, "Atatürk Dönemi Yurt Bilgisi Ders Kitaplarının Eğitim Felsefesi ve Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi", (Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

³⁴⁰ İpek Coşkun, "Türkiye'de Eğitim Başarısındaki Eşitsizlikler: PISA 2012, Ankara Örneği", (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

³⁴¹ Özge Özgören, "Sosyal Sermaye Eğitim ve Sivil Toplum İlişkisi, Ankara Örneği", (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

eğitim gibi üç önemli kavramın birlikte ele alınması dikkat çekici niteliktedir. Süreli çocuk yayınları çocuklara içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamalarını ve toplumu tanımalarına yardımcı olmaları bakımından önemli kitle iletişim araçları arasında yer almaktadır. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalında Erken cumhuriyet döneminde sosyalleşme aracı olarak süreli çocuk yayınları (mektepli gazetesi, çocuk, çocuk sesi dergileri örneği) hazırlanan tezde yayınlanan çocuk dergilerinin çocukları topluma hazırlamaları ve dönemin genel karakteristik özelliklerini yansıtmaları bakımından ele alınmıştır.³⁴²

2013 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 16 çalışmanın 3'ü doktora 14'i yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 6'sı sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 8'i eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 1'i ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; hayat boyu öğrenme, şiddet olgusu, sanayileşme, askeri darbeler, internet kullanımı ve siber zorbalık, toplumsal eşitsizlik, din görevlileri, öğretmenlerin örgütlenme faaliyetleri, çatışma, toplumsal değişme, göç, toplumsal tabakalaşma ve popüler kültür gibi konuların eğitimle olan ilişkisi değerlendirmeye alınmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde eğitimin rolü tezi ile Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalının hazırladığı Türkiye'de eğitimsel eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma ilişkisine dair ampirik bir çalışma tezinin aynı konuyu farklı fakültelerde doktora tezi olarak hazırlamaları ayırt edici özellik olarak görülmüştür. Modern toplumlarda statülerin kazanılmasında önemli etkisi olan eğitimin fırsat ve imkan eşitliği sağlanmadığı ölçüde toplumsal eşitsizliklere imkan tanıyacağı belirtildiği sosyoloji ana bilim dalında hazırlanan tez, en yüksek ve en düşük puan ile öğrenci alan Afyonkarahisar merkezinde bulunan Atatürk Lisesi ve Süleyman Demirel Fen lisesi öğrencileri üzerinde anket tekniği kullanılarak oluşturulmuştur.³⁴³ Eğitimsel eşitsizlikleri toplumsal tabakalar ilişkisi bağlamında açıklamayı amaçlayan eğitim

³⁴² Kübra Akbayrak, Erken Cumhuriyet Döneminde Sosyalleşme Aracı Olarak Süreli Çocuk Yayınları (mektepli gazetesi, çocuk, çocuk sesi dergileri örneği), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

³⁴³ Hıdır Önür, "Toplumsal Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesinde Eğitimin Rolü", (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013).

bilimleri enstitüsünde eğitim yönetimi ve politikası anabilim dalında hazırlanan tez TÜİK tarafından uygulanana 2006 hane halkı bütçe anketi verilerine dayalı olarak uygulanmıştır.³⁴⁴ Her iki tezde de araştırma modeli olarak nicel yöntem olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır.

2012 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 24 çalışmanın 8'i doktora 16'sı yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 7'si sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 3'ü eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 6'sı ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; bilgi ekonomisi, dershaneler ve sosyal işlevi, cezaevleri eğitim programları, tarih eğitimi ve insan hakları, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerde şiddet olgusu, alternatif eğitim modelleri, lise öğrencileri dindarlık şiddet ilişkisi, eğitici drama suç ilişkisi, öğretmenlerin insan haklarına karşı tutumu, ilköğretim okullarında güven kültürü ve ön yargı ilişkisi, toplumsal değişme ve hukuk ilişkisi, insan kaynakları ve yükseköğretim, internet kullanımı ve saldırganlık ilişkisi, kentleşme ve üniversite, İngilizce okutmanları ve kurumsal sosyalleşme, kaynaştırma eğitimi ve görme engelli öğrenciler, emek gücünün yeniden üretiminde meslek liseleri, belediyelerin yaygın eğitim çalışmaları, okula yönelik aidiyet, kız çocuklarının okula devam etmeme nedenleri, örgütsel kültür ve program değişikliği gibi konuların eğitimle eğitimin içerisindeki aktörlerle etkileşimi, eğitimin toplumsal süreçlere etkisi ve toplumsal süreçlerden etkilenmesi bağlamında ele alınmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında ve Sosyoloji Anabilim Dalında eğitim sosyolojisi ile ilgili hazırlanan 2 tez karşılaştırmalı incelenmiştir. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında hazırlanan Türkiye'deki kadın ve erkek cezaevlerindeki eğitim programları hakkında cezaevi sakinleri ve öğretmenlerinin görüşlerini analiz etmeyi amaçlayan çalışma da ikili gruplar halinde katılımcı üzerinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır.³⁴⁵ Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler

³⁴⁴ Yalın Kılıç, "Türkiye'de Eğitimsel Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma İlişkisine Dair Ampirik Bir Çalışma", (Ankara Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013).

³⁴⁵ Hakan Ergin, Türk Cezaevlerinde Eğitim Programlarının Bir Analizi: Cezaevi Öğretmenleri ve Cezaevi Sakinlerinin Algıları", (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan tezle 2005 yılından itibaren ilköğretimde uygulamaya konulmuş olan öğrenci merkezli eğitim anlayışını inceleyerek öğrenci merkezli eğitimdeki ideal özne ile bilgi ekonomisi ve neoliberal yönetimsellik arasındaki ilişkiyi araştırmak amaçlanmıştır.³⁴⁶

2011 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 23 çalışmanın 4'ü doktora 19'u yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 9'u sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 8'i eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 5'i ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; geleneksel eğitim kurumları, tarih eğitimi ve kadın imajı, TV programları ve şiddet, Ivan Illich'in okulsuz toplum önerisi, online bilgisayar oyunları ve şiddet ilişkisi, kültürel çeşitlilik, öğretmen adaylarının siyasi katılımı, kaynaştırma eğitimi, milli eğitim politikaları ve ders kitapları, mülteciler ve dil edinimleri, ilköğretim programlarının temel felsefesi ve Prens Sebahattin'in fikirleri, cinsel istismar ve sosyal medya, üniversite öğrencilerinin eş seçimi, taşınmalı eğitim ve toplumsal sorunlar, sosyal sermaye ve eğitim, kırsal kesimin eğitim durumu, Halil Fikret Kanad'ın düşüncesi ve milliyet ideali, program teorisinin düşünsel temelleri, sosyal bir sistem olarak okul, pansiyonda kalan öğrencilerin başarı durumu gibi konular eğitim ve toplum etkileşimi bağlamında değerlendirilmiş konu bütünlüğüne göre bağımlı ve bağımsız değişken olarak incelenmiştir. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Radikal toplum eleştirmeni Ivan Illich'in okulların bireyin ve toplumun aleyhine işlevlerinin dile getirildiği Ivan Illich'in okulsuz toplum önerisinin işlevselci ve çatışmacı yaklaşımlar açısından incelenmesi tezi eğitime eleştirel yaklaşımlar açısından dikkat çekici niteliktedir. Çalışmada okulsuz toplum önerisi hermeneutik okumayla analiz edilmeye çalışılmıştır.³⁴⁷ İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalının hazırladığı tez ile Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalının hazırladığı tez benzer konuları farklı açılardan ele alınmıştır. Her iki tez de doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Sosyoloji anabilim dalında 2005 ilköğretim programlarının temel felsefesi ile Prens Sebahattin'in fikirleri arasındaki

³⁴⁶ Gamze Canlı, "Öğrenci Merkezli Eğitim ve Bilgi Ekonomisi", (Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

³⁴⁷ Onur Yayla, "Ivan Illich'in Okulsuz Toplum Önerisinin İşlevselci ve Çatışmacı Yaklaşımlar Açısından İncelenmesi", (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011).

kavramsal ilişkiler sorgulanmıştır. 2005 ilköğretim programlarının gerekçesi olarak küreselleşme ile birlikte eğitimdeki değişim ve dönüşümlere eski programların cevap vermemesi olarak belirtilmiştir. Küreselleşme sürecinin yansıması olarak neoliberal politikaların etkisi Prens Sebahattin'in görüşlerinde de yer edinmiştir. 2005 eğitim politikalarının Prens Sebahattin temel kavramları üzerine kurulmuş olması batılılaşma sürecindeki yeni aşamada gerekli olan zihinsel dönüşümün alt yapısına imkan sağladığı belirtilmiştir.³⁴⁸ Eğitim bilimleri alanında hazırlanan Program teorisinin düşünsel temelleri: Felsefe, sosyoloji ve ideoloji kuramları açısından tezi ile program teorisinin eğitim felsefesi, sosyolojisi ve ideoloji kuramları açısından düşünsel ve ideolojik temellerinin analizinin yapılması amaçlanmıştır.³⁴⁹ Literatür taramasında dayalı kuramsal araştırmaya dayalı tezler eğitim bilimleri alanında her zaman karşılaşılan tezler arasında yer almamaktadır. Eğitim bilimlerinde sosyolojik kavramların analizinin tartışılması ve analizi konuyu anlamlı hale getirmektedir.

2010 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 32 çalışmanın 5'i doktora 17'si yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 14'ü sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 6'sı eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 4'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; roman öğrenciler, Amerikan kolejleri, 1933 üniversite reformu, okul yaşam kalitesi ve akademik başarı, kültürler arası farklılık bakımından oyun davranışlarının incelenmesi, sınıf içi süreçlerde cinsiyetçi yaklaşımlar, sosyal bilgiler dersinde kadının öğretimi, farklı statüdeki öğretmenler, Prens Sebahattin ve Ziya Gökalp'in eğitim görüşleri, mesleki eğitimdeki yaklaşımların sosyolojik analizi, özel dersaneler ve iş doyumu, suç ve okul dönemi incelenmesi, velilerin ilköğretimden beklentileri, özel yurtlarda kalan bayan öğrenciler, neoliberalizm ve eğitim, ders kitaplarında terör konularının işlenmesi, ulus devlet inşasında üniversite mezunları, sosyal bir statü olarak rehberlik ve psikolojik danışma, boşanma ve öğrenci problemlerine yansıması, ayrıştırma pratiği olarak ortaöğretim, göç ve eğitim sorunları, dini sosyalleşme, çocuğun karakter eğitimi açısından aile, Halil

³⁴⁸ Hüseyin Nihat Güneş, "2005 İlköğretim Programlarının Temel Felsefesi ile Prens Sebahattin'in Fikirleri Arasındaki Kavramsal İlişkiler", (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora tezi, 2011).

³⁴⁹ Alaettin İşeri, "Program teorisinin Düşünsel Temelleri: Felsefe, Sosyoloji ve İdeoloji Kuramları açısından", (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2011).

Fikret Kanad'ın eğitim anlayışı, öğretmen yetiştirme programları ve eğitim sosyolojisi dersi, üniversite meslek seçimini etkileyen faktörler, okulu seçme nedenleri, ergenlerin toplumsallaşmasında internet kullanımı gibi konular eğitim sosyolojisi bağlamında değerlendirilmiş eğitim toplum ilişkisi ortaya çıkarmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanan Prens Sabahaddin ve Ziya Gökalp'in eğitim görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi tezi ile Anglo-sakson tipi bireyci eğitimi savunan Prens Sabahattin ile milli kültürden beslenen çağdaş eğitimi savunan Ziya Gökalp'in görüşleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.³⁵⁰

2009 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 17 çalışmanın 1'i doktora 16'sı yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 9'u sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 4'ü eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 2'si ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; yurtdışına öğrenci gönderme, eğitimde yabancılaşma, ortaöğretim kurumlarında şiddet, yetişkin eğitimi, kitle iletişim araçları ve eğitim, kültürler arası diyalog açısından öğrenci değişimi, yurt dışındaki üniversite öğrencilerinin sosyalleşme sorunları, eğitim sosyologlarının görüşleri, çalışan çocuklar ve örgün eğitim, küreselleşme ve eğitim, insan hakları bağlamında din öğretimi, yabancı uyruklu ve Türk çocuklarının karşılaştırmalı analizi, ergenler ve madde kullanımı, anne çocuk eğitim programı, küresel ısınma ve eğitim, toplumsal sınıflar ve eğitim, öğrencilerin epistemolojik inançları gibi konuların toplumla ve eğitimle olan bağlantısı incelemiştir.

Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Kültürlerarası diyalog açısından öğrenci değişim programları-Erasmus örneği- tezi ile AB gençlik programları arasında yer alan Erasmus programının kültürlerarası diyalogdaki rolü analiz edilmiş öğrencilerin bu konuya bakış açıları değerlendirilmiştir. Öğrencilerin programa katılımının temel amacının eğitim ikinci amaçlarının ise kültürlerle ilgili konular olduğu program kültürler arası diyalogu da pekiştirdiği

³⁵⁰ Emine Öztürk, "Prens Sabahaddin ve Ziya Gökalp'in Eğitim Görüşlerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi", (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

belirtmiştir.³⁵¹ Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalında hazırlanan Yurt dışındaki üniversite öğrencisi Türk gençlerinin sosyalleşme sorunları: Viyana Üniversitesi örneği tezi ile eğitim için farklı kültürlerle karşılaşan öğrencilerin yaşadıkları sorunlara değinilerek çok kültürlülük farklı bir boyutta ele alınmıştır.³⁵² İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Eğitim sosyologlarının Türk eğitim sistemi ile ilgili görüşleri eğitim sosyoloji literatürüne katkısı açısından önemli bir yer edinmektedir. Tez ile eğitim sosyologlarının eğitim sosyolojisi alanına katkıları, eğitim ile ilgili görüşleri, problemlere getirdikleri çözüm önerileri, eğitim sistemini etkileyen etmenler değerlendirmeye alınmıştır.³⁵³

2008 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 17 çalışmanın 1'i doktora 16'sı yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 5'i sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 4'ü eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 4'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; Fransa'daki Türk göçmenler ve kuşaklar arasındaki etkileşim, yabancı uyruklu öğrenciler ve iletişim deneyimleri, TV ve şiddet, kadın öğretim üyelerinin konumu ve sorunları, tek parti döneminde eğitimde devlet ve ideoloji, sosyal tabakalaşma ve eğitim, cezaevi eğitim programları, yoksullukla mücadelede eğitim, feminist pedagoji, öğrenim, akademik kültür ve popüler olan, Mithat Enç'in eğitim görüşleri, modern devlet, ahlak ve TV dizileri, emek piyasası perspektifinden mesleki eğitim, toplumsal dayanışma ve eğitim, Ziya Gökalp'in Eğitim anlayışı, Cumhuriyetin ilk dönemi Türk eğitim sistemi ve köy enstitüleri, okul kültürü ve örgütsel sosyalleşme gibi konuların eğitim toplum etkileşimi bağlamında değerlendirilmiştir. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan yoksullukla mücadelede eğitimin rolü: şartlı nakit transferi- ŞNT örneği tezi yoksul ülkelerde eğitimin işlevselliğini artırmak amacıyla uluslararası kuruluşlarca da

³⁵¹ Ayşenur Sancak, "Kültürlerarası Diyalog Açısından Öğrenci Değişim Programları-Erasmus Örneği", (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

³⁵² Zeliha İnal Tekin Gürlek, "Yurt Dışındaki Üniversite Öğrencisi Türk Gençlerinin Sosyalleşme Sorunları: Viyana Üniversitesi Örneği", (Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

³⁵³ Yunus Bucuka, "Eğitim Sosyologlarının Türk Eğitim Sistemi İle İlgili Görüşleri", (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009).

desteklenen ŞNT programının çocuk yoksullukla mücadeledeki yeri, fırsat ve cinsiyet eşitliğini sağlamadaki rolleri kapsamında başarısı değerlendirilmiştir. Şartlı Nakit Programı- ŞNT çocuk yoksulluğunu önlemek, çocukların insan sermayelerini güçlendirmek, çalışmalarını engellemek, kadınların aile içi konumlarını güçlendirmek gibi amaçları benimseyen bir programdır.³⁵⁴ Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümünde hazırlanan toplumsal dayanışmanın sağlanmasında eğitimin işlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökalp'in görüşlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi tezi ile toplumsal dayanışma konusunda eğitimin işlevi konusunda iki ünlü düşünürün görüşleri doküman analizi yöntemiyle incelenmiş aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarılmıştır. Her iki düşünüründe eğitimin amacı olarak toplumsal dayanışmayı görmüşlerdir.³⁵⁵

2007 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 16 çalışmanın 1'i doktora 15'i yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 3'ü sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 7'si eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 4'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; kız öğrencilerin cinsiyet rolleri, göç alan semtlerde yaşayan aileler ve eğitim, demokrasi eğitimi ve okul meclisi projeleri, öğrencilerin geleceğe yönelik beklentileri, sosyoloji dersi veren öğretmenlerin sosyoloji dersi ile ilgili yaklaşımları, ana sınıfı kurumunun fiziksel güvenliğe ilişkin görüşleri, sosyolojik açıdan sosyal bilimler ders kitapları ve sosyalleştirme, kırsal ve kent merkezlerinde çalışan sınıf öğretmenleri, toplumsal cinsiyetin dönüşüm taşıyıcısı olarak, eğitim ve dikey sosyal hareketlilik, kız öğrencilerin okul yaşantıları, ailenin eğitim üzerindeki etkisi, toplumsal cinsiyet ve başarı, eğitim ve yabancılaşma metaforu olarak alt kültürler gibi konular eğitimin sosyolojik boyutu ile ilgili olarak analiz edilmiştir. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalında hazırlanan sosyolojik açıdan sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyalleştirme rolleri tezi ile bireyin sosyalleşmesini sağlayacak ideal ders

³⁵⁴ İmran Kaya, "Yoksullukla Mücadelede Eğitimin Rolü: Şartlı Nakit Transferi- ŞNT Örneği", (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

³⁵⁵ Özgür Ulubey, Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Eğitimin İşlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökalp'in Görüşlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

kitaplarından olan sosyal bilgiler ders kitabının bireyi sosyalleştirme özelliğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Çalışmada sosyolojik bir bakış açısı doğrultusunda eğitimin toplumsal fonksiyonlarının da göz ardı edilmemesi amaçlanmıştır.³⁵⁶ Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında hazırlanan bir eğitim ve yabancılaşma metaforu olarak alt kültürler- amish alt kültürü tezi ile Amerika Birleşik Devletleri'nde üç yüz yıldır yaşamını sürdüren amish kültürünün toplumsal yapısı, egemen kültürle aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ile toplumsallaşma sürecinde eğitim kurumlarının işleyişini incelemek amaçlanmıştır. Teknoloji ve şiddet karşısı olarak bilinen grup üyeleri arasındaki yabancılaşma probleminin varlığı da araştırmanın inceleme konusu olarak yer almıştır.³⁵⁷

2006 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 29 çalışmanın 1'i doktora 28' i yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 12'si sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 7'si eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 7'si ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; eğitim yöneticilerinin liderlik tarzları, iktidar ve otorite kuramları açısından öğretmen ve öğrenci ilişkileri, ortaöğretimde başarısızlık nedenleri, ders kitaplarında cinsiyetçilik, ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ekonomi anlayışı, öğrencilerin siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ilgi alanları, ailenin sosyo-demografik düzeyi ve çocuğun okuldaki sosyal etkinliklere katılma ilişkisi, küreselleşme ve eğitim politikaları, demokrasi anlayışının siyasal toplumsallaşma bağlamında incelenmesi, okul çevresinin öğrencilere eğitsel katkısı, Güney Doğu Anadolu Bölgesi ve eğitimde fırsat eşitliği, sanat eğitimi programı ve üst sosyo ekonomik düzeyden gelen çocuklar, yatılı kız lisesi öğrencilerinin toplumsal uyum problemleri, Makedonya'da yaşayan Türklerde karma evliliklerin yol açtığı sosyolojik ve eğitimsel sorunlar, üniversiteye hazırlık dershanelerinin işlevleri, ilköğretim öğretmenlerinin demokrasi görüşleri, yapılandırmacı eğitim programı ve öğretmenler, sapkın davranış düzeylerine öğretmen yaklaşımları, üniversite giriş sınavının öğrenciler üzerindeki etkisi, eğitim sosyolojisi bakımından dershaneler, Doğan Ergün'ün sosyolojik görüşleri ve eğitim anlayışı,

³⁵⁶ Süleyman Şanlı, "Sosyolojik Açından Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Rollerini", (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Lisans Tezi, 2007).

³⁵⁷ Zeynep Sibel Sipahioğlu, "Bir Eğitim ve Yabancılaşma Metaforu olarak Alt Kültürler- Amish Alt Kültürü", (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Lisans Tezi, 2007).

popüler kültür ve lise gençleri, öğrencilerin başarı güduları ve anne baba beklentileri, büyük iş merkezlerinin sosyal beceriye ve sosyalleşmeye katkıları, köy çocuklarının ortaöğretime geçişte yaşadığı sorunların toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesi gibi konuların eğitimsel ve sosyolojik boyutta analizi yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan iktidar ve otorite kuramları açısından öğretmen öğrenci ilişkileri (Konya alan araştırması) tezi ile iktidar ve otorite kavramları ile iktidarın kullanma yollarından olan liderlik kavramları çerçevesinde öğretmen ve öğrenci ilişkilerini değerlendirmek amaçlanmıştır.³⁵⁸ Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanan Türk Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan 6. 7. Ve 8. sınıf ders kitaplarında cinsiyet ideolojisi tezi ile batıda cinsiyet ideolojilerinin İngilizce ders kitapları yoluyla aktarıldığını gösteren birçok çalışma olmasına rağmen Türkiye'de bu konudaki çalışmaların yetersizliğine dikkat çekilmiştir. Dil kullanımının ideolojilerin iletildiği toplumsal bir süreç olduğu görüşünden yola çıkarak hazırlanan çalışmalarda kadın ve erkek imgelerinin altında yatan cinsiyet ideolojilerinin betimlenmesi amaçlandığı belirtilmiştir.³⁵⁹ Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Eğitim sosyolojisi bakımından dersaneler ve eğitim üniversite sınavına hazırlanan lise son sınıf öğrencilerinin sosyo-kültürel durum analizleri tezi ile öğrenciler üzerindeki sınav baskısının kişisel ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkilediğini eğitimin toplumu etkileme ve ona istediği şekle verme işlevi gerekçesiyle eğitimin sosyoloji ve sosyolojik araştırmalar için önemli bir konu olduğuna dikkat çekilmiştir. Çalışmada öğrencilerin ÖSS'ye hazırlık sürecinde yaşadıkları sosyolojik bir bakış açısından ele alındığı belirtilmiştir.³⁶⁰ Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanan Doğan Ergün'ün sosyoloji görüşleri ve eğitim anlayışı tezi ile Doğan Ergün'ün sosyoloji ve özellikle eğitim anlayışının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

³⁵⁸ Sibel Ayhan, "İktidar ve Otorite Kuramları Açısından Öğretmen ve Öğrenci İlişkileri", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

³⁵⁹ Pınar Sivaslıgil, "Türk Milli Eğitim Bakanlığı'nca Yayınlanan 6. ,7. ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi", (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

³⁶⁰ Nevin Çolak, "Eğitim Sosyolojisi Bakımından Dersaneler ve Eğitim Üniversite Sınavına Hazırlanan Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel Durum Analizleri", (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

gerekçe olarak Doğan Ergün'ün tartışmaya açtığı konuların dün olduğu kadar bugünde çözüm beklemesi Doğan Ergün'ün konuları ele alış tarzı ve çözüm önerilerini önemli kıldığı belirtilmiştir.³⁶¹

2005 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 8 çalışmanın 1'i doktora 7'si yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 3'ü sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 2'si eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 3'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; eğitim ve modernleşme aracı olarak süreli yayınlar, lise sosyoloji ders kitapları ve eğitimde yenileşme, okul müdürleri ve okul kültüründeki rolü, suç ve aile, akran grupları ilişkisi, halk eğitimde Japonya ve Türkiye örneği, biyolojik evrim eğitiminin sosyolojik değerlendirmesi, sınıf öğretmenliği öğretim programının etkililiği gibi konular eğitim ve sosyoloji ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında hazırlanan II. Meşrutiyet dönemi eğitim ve modernleşme aracı olarak süreli yayınlar (İçtihat, Sebilü'r-Reşat, Türk Yurdu) tezi ile batıcılık akımını temsil eden İçtihat, İslamcılık akımını temsil eden Sebilü'r Reşat, Türkçülük akımını temsil eden Türk Yurdu dergilerinin II. Meşrutiyet toplum ve eğitim sorunlarına nasıl baktıklarını ele almak amaçlanmıştır. Dergilerde konuşulan birçok konu güncelliğini korurken dönemin sorunlarının çözülmemiş olması sorunların bugüne kadar geldiği belirtilmektedir.³⁶²

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji anabilim dalında hazırlanan Eğitim, ideoloji, yeniden üretim tezi ile Yeni eğitim sosyolojisi akımının ortaya çıkması ile birlikte eğitim alanındaki çalışmaların ekonomik, kültürel, siyasal ve ideolojik doğasının sorgulanmaya başladığı belirtilmiştir. Araştırmada eğitimin bireyleri sadece sosyalleştirmediği aynı zamanda toplumdaki hakim kültür ve ideolojiyi de aktardığı eğitimin toplumun yeniden üretimi sürecinde önemli sosyal ve siyasal güç

³⁶¹ İlhan Karahan, "Doğan Ergün'ün Sosyoloji Görüşleri ve Eğitim Anlayışı", (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006).

³⁶² Mustafa Gündüz, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim ve Modernleşme Aracı Olarak Süreli Yayınlar (İçtihat, Sebilü'r-Reşat, Türk Yurdu)", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim dalı, Doktora Tezi, 2005).

olduğu sonucuna varıldığı belirtilmiştir.³⁶³

2004 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 18 çalışmanın 2'si doktora 16'sı yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 8'u sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 3'ü eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 4'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; ergenlerde intihar olasılığı, Mümtaz Turhan ve Amirkan Kurtkan Bilgiseven'in eğitim görüşleri, Nurettin Topçu ve eğitim görüşleri, eğitim aracılığıyla iktidarın yeniden üretimi, üniversite gençlerinin otoriteye yönelik tutumları, Tarih öğretiminde kadın ve imajı, öğrencilerin alkol kullanımı nedenlerinin analizi, sosyal bilgiler öğretiminin muhteva değişimi, öğrencilerin toplumsal mesleki kimliklerine ilişkin rol ve değerlendirme, zorunlu eğitimin sosyal sonuçları, insan kaynakları eğitim ilişkisi, öğretmenlik mesleğinde cinsiyete dayalı ayrımcılık, insan yetiştirme anlayışları, Milli Eğitim toplam kalite anlayışı, okul çevre ilişkisi, alan öğretmenleri ile alan dışı öğretmenlerin etkililikleri, zorunlu eğitimin sosyal sonuçları, öğrencilerin boş zaman değerlendirmeleri gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Mümtaz Turhan ve Amiran Kurtkan Bilgiseven'in eğitim olgusuna yaklaşımı tezi ile eğitimin ekonomik ve kültürel kalkınmadaki önemini ortaya koymak amaçlanmıştır. Her iki sosyolog sosyolojide bütüncü metodu kullanarak eğitimin kalkınmadaki önemine dikkat çekmiştir³⁶⁴

2003 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 12 çalışmanın 3'ü doktora 6'sı yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 2'si sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 4'ü eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 1'i ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; göç olgusu ve din eğitimi, dersane yöneticilerinin kültürel dindarlık rolleri, Anadolu lisesi ve İmam Hatip lisesi öğrencilerinin sosyo- kültürel ve siyasal farklılaşması, ilköğretimde kalıplaşmış

³⁶³ Beytullah Önce, "Eğitim, İdeoloji, Yeniden Üretim", (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

³⁶⁴ Önder Atmaca, "Mümtaz Turhan ve Amiran Kurtkan Bilgiseven'in Eğitim Olgusuna Yaklaşımı", (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2003).

toplumsal cinsiyet rolleri, cinsel taciz olaylarının azaltılmasında eğitimin rolü, polis akademisi öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyleri, hadislerin eğitim açısından değerlendirilmesi, toplam kalite yönetimi ve sosyalleşme, modern kültür ve eğitimin geleneksel aile yapısında meydana getirdiği değişme, eğitim durumları ve geleceğe yönelik beklenti düzeyleri, örgütsel kültür ve öğretmen görüşleri gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan eğitimde toplam kalite yönetimi ve sosyalleşme tezi ile endüstri sektöründe uygulanan toplam kalite yönetiminin eğitimde gündeme gelmesi ile birlikte eğitimde toplam kalite yöntemi ve sosyalleşme konusu işlenmiştir. Toplam kalite yönetimini başarıyla uygulamış olan Japonya ve Türkiye arasındaki kültürel benzerliklere yer verildiği ve sosyalleşme olgusu ile toplam kalite arasındaki ilişkinin tespit edilmeye çalışıldığı belirtilmiştir.³⁶⁵

2002 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 16 çalışmanın 1'i doktora 15'i yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 8'i sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 4'ü eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 3'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; toplumsal kültürel bağlamda babalık kurgu pratikleri ve eğitim, İsmail Hakkı Tonguç ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitim görüşleri, sosyolojik açıdan öğretmenlik mesleği ve öğretmenlerin konumları, Türkçe dersinin toplumsal işlevi, çalışan öğrencilerin eğitim profili, kentleşme süreci ile eğitim ve sosyo ekonomik yapı, Cumhuriyet'ten günümüze Türk eğitim sistemi, modern kültür ve eğitimin aşiret yapısında meydana getirdiği değişim, küreselleşme ve eğitim, sivil toplum kuruluşları ve halk eğitimi, Türkiye'de özel dersaneler, yabancı öğrencilerin dil, kültür ve uyum sorunları, öğrencilerin yurt ortamına ilişkin algıları, eğitim ve sosyalleşme açısından internet, toplam kalite yönetimi kültürü ve öğretmenlik gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan sosyolojik açıdan öğretmenlik mesleği ve öğretmenlerin toplumdaki

³⁶⁵ Mehmet Emin Günbattı, "Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi ve Sosyalleşme", (Sakarya Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2003).

yeri tezi ile öğretmenlik mesleğinin önem derecesinin yüksekliğine rağmen öğretmenlere devletin, toplumun ve velilerin verdiği önemin buna paralel gitmemesi çelişki olarak nitelendirilmiştir. Bu durumun sonucu olarak teknik, sosyal ve mesleki olmak üzere üç neden gösterilmiş çalışma boyunca nedenler analiz edilmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.³⁶⁶

2001 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 12 çalışmanın 2'si doktora 10'u yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 4'ü sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 3'ü eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 4'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; yeniden üretim kuramı açısından dersaneler, öğretmen ve öğrenci yaşam tarzları arasındaki farklılıklar, çekirdek ve geniş ailede aile fonksiyonu, sosyolojik açıdan liderlik ve yöneticilik, köy enstitüleri, özel okullarda okuyan çocukların sosyo kültürel profilleri, üniversiteye geçişi etkileyen sosyo ekonomik faktörler, Ziya Gökalp'in eğitim görüşleri, zararlı alışkanlıkların oluşmasında öğrenciler üzerinde etkili olan sosyo ekonomik faktörler, ders kitaplarının sosyalleşme açısından değerlendirilmesi, Cumhuriyet dönemi milli eğitim sorunları, çevreci toplumsal hareketler ve halk eğitimi gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Cumhuriyet döneminde milli eğitim sorunları (sosyolojik bir değerlendirme) tezi ile eğitim politika ve uygulamalardaki istikrarsızlığın; toplumsal gerçeğe, kültürel dokuya ve ihtiyaçlara uygun eğitim sistemini engellediği belirtilmiştir. Eğitim sistemindeki niteliksel ve niceliksel sorunlar sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir.³⁶⁷

2000 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 6 çalışmanın 2'si doktora 4'ü yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 1'i sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 2'si eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde;

³⁶⁶ Abdulvahap Özpolat, "Sosyolojik Açıdan Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Toplumdaki Yeri(öğretmen, öğrenci ve veli algılarına göre: Zonguldak örneği)", (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2002).

³⁶⁷ Abdullah Taşkesen, "Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Sorunları (Sosyolojik bir Değerlendirme)", (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2001).

cinsel tutum ve davranışların incelenmesi, insan gelişimi ve ekonomik değişkenler arasındaki ilişki, yabancı öğrencilerin sosyal yapıya uyum sorunları, hegomanya ve siyasal öğrenme, halk eğitimi ve toplum kalkınması köyde yaşayan kız çocuklarının eğitim sorunları gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim dalında hazırlanan insan gelişimi ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişki tezi ile insan gelişiminin eğitim, yaşam süresi ve gelir boyutları ile gelir dağılımı, gelir, eğitim ve sağlık harcamalarındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İnsan gelişiminde gelirin ve eğitimin önemli olduğu sonucuna varılmıştır.³⁶⁸

1999 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 17 çalışmanın 1'i doktora 16'sı yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 10'u sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 1'i eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde, 3'ü ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; Osmanlı imparatorluğunda eğitimin dönüşümü, insan hakları ve demokrasi eğitimde sivil toplum örgütleri, milli eğitimin bürokratik yapılanması ve cinsiyetçilik, öğretmenlik mesleğinin değişen statüsü, köy enstitüleri, göç ve yetişkin eğitimi, eğitim fakülteleri öğrencilerinin iletişim sorunları, İbni Haldun'un eğitim sosyolojisi, farklı lise türlerinin karşılaştırılması, ailenin yaratıcı düşünme üzerindeki etkisi, yatılı öğrenim gören öğrencilerin karşılaştırmalı analizi, öğretmenlerin mesleki tatminlerinde cinsiyetin rolü, yabancı dil öğretim programları, halk eğitim merkezlerinde boş zaman değerlendirme, ailenin okula katılımı, okul ile ilgili mecazlar, başarı ve başarısızlıkta etkili olan faktörlerin sosyolojik analizi gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan kurtarıcıları eğitmek: Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitimin dönüşümü ve seçkincilik 1876-1918 tezi ile eğitim organizasyonun seçkincilik ve seçkinlerarası rekabet kavramı ile ilişkilendirildiği belirtilmiş yönetilenler ve yönetenler anlayışının eğitim terimi ile ayrılığı eğitim görmüş olanlar ve olmayanlar şeklinde ifade

³⁶⁸ Ekber Tomul, "İnsani Gelişme ile Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki"(, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2000).

edilmiştir. Eğitimde rekabet halinde seçkin grupların tanımlandığı eğitimin devleti kurtaracak seçkinleri üretme yolu olarak görüldüğü bu durumun sonucunda rakip seçkin grupların mücadelesinin devletin kurtarıcısı olan seçkin kavramının ortaya çıkışındaki rolleri tartışılmıştır.³⁶⁹ Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan İbni Haldun'un Eğitim Sosyolojisi tezi ile İbni Haldun'un eğitim sosyolojisi incelendiğinde; toplumsal değişimle birlikte eğitim ve öğretimde de değişim meydana geldiğini belirttiğine değinilmiştir. Kendi yaşadığı dönemde öğretmenliği meslek olarak gördüğünü İslamiyet'in yayılma döneminde öğretmenler mesleki eğitim veren kişiler değil islami bilgileri gelecek kuşaklara aktarma idealiyle öğretmenlik yaptıklarını belirtmiştir. İslam toplumlarının genişleme aşamasından çöküntü aşamasına geçmesi ile birlikte öğretmenliğin idealist bir yaşam biçimi özelliğini kaybettiğini belirtmiştir. Farklı toplumsal yapı özelliklerinin olduğu yerde bir tek öğretim yöntem ve tekniklerinin olmayacağını da belirttiğine değinilmiştir.³⁷⁰

1998 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 8 çalışmanın 2'si doktora 6'sı yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 5'i sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 2'si ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; eğitim seviyesi bakımından T.C. hükümetleri, yabancı dille eğitim ve öğretim, Nurettin Topçu'nun sosyolojik görüşlerinde milli mektep ve sosyo kültürel fonksiyonları, ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler, çok kültürlülük, çok dillilik ve inter kültürel eğitim, okul aile işbirliği, eğitim yönetimi kuramları, ders kitaplarında cinsiyetçilik gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan Nurettin Topçu'nun sosyolojik görüşlerinde "milli mektep" ve sosyo-kültürel fonksiyonları tezi ile Nurettin Topçu sosyal değişim projesi kabul ettiği Türk Rönesans'ını milli, islami ve felsefi temalarla fikri temellerini oluşturduğu Milli Mektep aracılığıyla gerçekleştirmek istediği belirtilmiştir. Eğitimin bütün kademelerini kapsayan milli mektebin medreselerden ve bugünkü okullardan farklı olduğunu

³⁶⁹ Alper Yalçınkaya, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitimin Dönüşümü ve Seçkincilik 1876-1918", (Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

³⁷⁰ Buket Yurtçul, "İbni Haldun'un Eğitim Sosyolojisi", (Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

belirterek skolastik bilgi ve düşüncelerine karşı çıkararak üstat otoritesini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Milli mektebin birçok sosyo kültürel fonksiyonlarının olduğu da belirtilmiştir.³⁷¹

1997 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 10 çalışmanın 2'si doktora 8'i yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 5'i sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 1'i ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; lise sosyoloji ders kitapları ve sosyalleştirme rolleri, azınlık ve yabancı okullar, kültür eğitim etkileşimi, demokrasi eğitimi, sosyo- kültürel çevre ve din eğitimi, okulu tercihte rol oynayan nedenler, özel okulların yeri ve anlamı, Adapazarı halkının Sakarya üniversitesine bakışı, anaokuluna giden çocukların sosyalizasyonu, aile ve okulun meslek seçimine etkileri gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında hazırlanan Adapazarı halkının Sakarya Üniversitesi'ne bakışı tezi ile farklı kültürlerin üniversiteyi değerlendiriş açısını bulmak amaçlanmıştır Farklı ekonomik, kültürel ve sosyal eğitim seviyesine sahip kesimlerin üniversiteyi farklı algıladığı sonucuna ulaşılmıştır.³⁷²

1996 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 6 çalışmanın 6'sı yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 4'ü sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 2'si ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; aile yapısının eğitime etkisi, yabancı dil öğretiminde kültür bağlamı, kimlik oluşumunda bölümün rolü, Almanya'daki Türk işçilerin eğitim eksikliğinden kaynaklanan sorunlar, yetiştirme yurdundan ayrılan öğrencilerin toplumsal uyum problemleri gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır.

1995 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 12 çalışmanın 3'ü doktora 9'u yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin

³⁷¹ Abdolvahap Özpolat, "Nurettin Topçu'nun Sosyolojik Görüşlerinde "Milli Mektep" ve Sosyo-Kültürel Fonksiyonları", (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

³⁷² Apdullah Taşkesen, "Adapazarı Halkının Sakarya Üniversitesi'ne Bakışı", (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1997).

3'ü sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 7'si ise sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; okuma yazma bilmeyen kadınlar, çocuk cezaevlerindeki çocukların suç işleme nedenleri, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi ve dil öğrenimi, yabancı öğrencilerin uyum düzeyleri, öğrenci başarısını etkileyen sosyo ekonomik faktörler, öğretmenliğe yönelen öğrencilerin sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel özellikleri, toplumsal değişme ve eğitim ilişkisinde öğretmenlerin mesleki rolleri, sağlık meslek lisesi öğrencilerinin sosyo-pedagojik problemleri ve çözüm yolları gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; dış ülkelerden eğitim için gelen yabancı öğrencilerin uyum sorunlarına sıklıkla yer verilmiştir.

1994 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 3 çalışmanın 2'si doktora 1'i yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 2'si sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; köy enstitülerinin sosyolojik incelenmesi, üniversite öğrencilerinin boş zaman değerlendirme eğilimleri, özel dersanelerin yeri ve gelişimi gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. 1993 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 6 çalışmanın 1'i doktora 5'i yüksek lisans seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 2'si sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde, 1'i eğitim bilimleri fakültelerinin içerisinde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; yabancı ülkelerde öğrenim gören Türk çocuklarına yönelik rehberlik çalışmaları, sosyal sınıf farkları ve eğitim, kadın eğitime feminist yaklaşım, iktisat sosyolojisi açısından eğitim, yükseköğretimde eğitim sosyolojisi dersleri, tabakalaşma ve eğitim gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır.

1992 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 2 çalışmanın 1'i doktora 1'i yüksek lisans seviyesindedir. İncelenen tezlerin 1'i sosyal bilimler fakültesi içerisinde yer alan sosyoloji bölümünde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; aile fonksiyonlarının değişimi, dış göçün gençlerin uyum ve eğitim sorunları üzerine sosyolojik inceleme gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. 1991 yılında yapılan çalışmalar nicel olarak değerlendirildiğinde incelenen 2 çalışmanın 2'si de yüksek lisans seviyesindedir.

İncelenen tezlerin sosyoloji anabilim dalı ve eğitim bilimleri ile ilgili bölümler dışında hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; 1876-1908 yıllarında eğitim ve eğitimde kadın yeri, okul öncesi çağdaki çocukların oyun konusundaki toplumsal bilişsel davranış örüntüleri gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır.

1990 yılında yüksek lisans seviyesinde 1 adet tez incelenmiştir. İncelenen tez ise eğitim bilimleri ile ilgili ana bilim dalında hazırlanmıştır. Tez tematik olarak incelendiğinde; ilköğretim müfettişi istihdamında kadın ile ilgili tutumların konusunun eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmesi yapılmıştır. 1989-1972 arasında incelenen 9 tezin 6'sı doktora seviyesinde hazırlanmıştır. İncelenen tezlerin 5'i sosyal bilimler fakültesi içerisindeki eğitim ile ilgili bölümlerde hazırlanmıştır. Tezler tematik olarak incelendiğinde; Mehmet Tahir, Münif Paşa ve Ali Süavi'nin Türk kültür ve eğitime katkıları açısından incelenmesi, yurt dışından kesin dönüş yapan ikinci nesil göçmen işçi çocuklarının sosyo-psikolojik açıdan eğitim problemleri, lise öğrencilerinin meslek seçiminde sosyo ekonomik faktörler, açık öğretim fakültesi öğrencilerinin boş zaman değerlendirme eğilimleri, İbrahim Hakkı Baltacıoğlu'nun eğitim görüşleri, köy enstitüleri, Ziya Gökalp'in eğitim sosyolojisi görüşleri, öğretmenlerin başarısını etkileyen sebepler gibi konuların eğitim toplum ilişkisi bağlamında çözümlenmeleri yapılmıştır. Tezlerin öne çıkan özellikleri ve ayırt edici nitelikleri incelendiğinde; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi'nde hazırlanan Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi tezi ile Ziya Gökalp'in eğitim öğretimle ilgili görüşlerinin dayandığı sosyal kültürel temellerin incelenmesi amaçlandığı belirtilmiştir.³⁷³ Hüseyin Akyüz'ün 1977 yılında hazırladığı Türk eğitiminde Köy Enstitüleri denemesi üzerine bir araştırma tezi³⁷⁴ ile Ercan Tatlıdil'in 1972 yılında hazırladığı Ankara Haymana 'da öğretmen başarısını etkileyen sebepler köy imamı ve muhtar ile olan ilişkiler tezi³⁷⁵ tarihsel olarak ve ele aldıkları konular bakımından ayırt edici niteliktedir. Türkiye'de eğitim sosyoloji çalışmaları genel olarak değerlendirildiğinde makro yaklaşımların hakim olduğu mikro yaklaşımlara da sıklıkla yer verildiği gözlemlenmektedir.

³⁷³ Hikmet Celkan Yıldırım, "Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1972).

³⁷⁴ Hüseyin Akyüz, "Türk Eğitiminde Köy Enstitüleri Denemesi Üzerine Bir Araştırma", (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1977).

³⁷⁵ Ercan Tatlıdil, "Ankara Haymana 'da Öğretmen Başarısını Etkileyen Sebepler Köy İmamı ve Muhtar ile Olan İlişkiler", (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1972).

Lisansüstü çalışmalar konusunda Ankara Üniversitesi Eğitimin Felsefi, Sosyal, Tarihi Anabilim Dalının çalışmaları ön planda yer almaktadır. Lisansüstü tez çalışmaları incelendiğinde 50 tezin Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde hazırlandığı görülmektedir. Eğitim sosyolojisinin akademi kimliğinin oluşmasında da Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü etkili olmuştur. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Eğitim Sosyolojisi Bilim Dalının 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren faaliyete geçmesi eğitim sosyolojisi literatürüne kazandıracakları çalışmalar açısından önemli bir gelişmedir. Bu durum eğitim sosyolojisinin giderek önemini arttırdığının ve akademi içerisinde daha fazla yer bulacağına göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Eğitim sosyoloji çalışmalarına sosyoloji anabilim dallarında çoğunlukla olarak yer verilse de kurumsallaşmış kimliğinin eğitim bilimleri ana bilim dallarında yer alması sosyoloji kimliği içerisindeki eğitim sosyolojisinin ön planda değerlendirilmemesine yol açmıştır. Lisansüstü çalışmalarda danışmanlık yapan eğitim bilimleri ana bilim dalı hocaları incelendiğinde; 12 teze danışmanlık yapan İsmail Doğan ilk sırada yer almaktadır. Mine Tan 10 tez ile ikinci sırada yer almaktadır. Abdullah Taşkesen, Yahya Akyüz, Hüseyin Öztürk, Kemal Aytaç Abdurrahman Dodurgalı, Necmettin Tozlu Hüseyin Akyüz, Leyla Işıl Ünal, Abdurrahman Güzel, Mustafa Sever, Mahmut Tezcan, gibi öne çıkan eğitim bilimleri kökenli hocalar eğitim sosyolojisi ile ilgili çalışmalarında bulunmakla birlikte lisansüstü danışmanlık faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Sosyoloji kökenli eğitim sosyolojisi çalışmalarında bulunan ve danışmanlık yapan hocalar incelendiğinde Amiran Kurtkan Bilgiseven, Vehbi Bayhan, Vahap Sağ, Musa Taşdelen Ercan Tatlıdil, Enis Öksüz, Ahmet Eskicumalı, Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Nurgün Oktik, H. Bayram Kaçmazoğlu, gibi düşünürler öne çıkmaktadır.

3.3. EĞİTİM BİLİMLERİNDE SOSYOLOJİ SOSYOLOJİDE EĞİTİM SOSYOLOJİSİ LİTERATÜRÜ

Eğitim sosyolojisi literatürünün farklı görünümüne değinilmesi eğitim sosyolojisi çalışmalarının çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda eğitim bilimleri alanındaki sosyoloji içerikli kitaplar ile sosyoloji alanındaki eğitim sosyolojisi ile ilgili kitapların literatür incelemesi yapılmıştır. Eğitim bilimlerinde eğitim sosyolojisi çalışmalarının merkezinde eğitim konulmakta bu durum eğitsel sosyoloji çalışmalarını

beraberinde getirmektedir. Eğitsel sosyolojide, sosyoloji teorilerinin sadece okul problemleri, eğitsel teoriler, uygulamalar ve süreçlerle ilgilenmesi gereğinden hareket etmektedir. Eğitsel sosyolojinin temel yönelimleri; toplumsal değişimin aracı olarak eğitim veya okul, sosyolojinin yöntem ve tekniklerinin öğretilmesi, toplumsal ihtiyaçlara uygun öğretim programları, öğretmen, öğrenci, sınıf gibi öğretim öğelerinin özellikleri ve etkileşimi olarak belirlenmektedir.³⁷⁶ Eğitim bilimlerinde sosyoloji kapsamında değerlendirilen kitaplar incelendiğinde; okul öğrenci öğretmen ilişkisi, okul çevre ilişkisi, öğretmen ve eğitim, eğitim örgütleri, gençlik ve eğitim, ahlak ve eğitim, eğitim sosyolojisi kitap içerikleri başlığı altında ele alınmıştır. Eğitim bilimleri alanındaki sosyoloji literatüründe mikro sosyolojiye ağırlıklı olarak yer verilmiştir.

Tablo 3.3: Okul Öğrenci Öğretmen İlişkisi İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Okullarda Kuşaklar Arası Öğrenme	Soner Polat	2016
2	Öğrencimiz Kendini Neden Astı?	Hasibe Yıldırım	2014
3	Üniversite Giriş Sınavında Öğrenci Başarısını Etkileyen Etmenler Trabzon İli Örneği	Mine Gözübüyük Taner	2014
4	Okulu Terk Deneyimi Üzerine Sosyolojik bir Araştırma	Mine Gözübüyük Taner	2013
5	Bitmeyen Sınavlar Yaşanmayan Hayatlar	Derya Keskin	2012
6	Burada Benden Bir Şey Yok mu Öğretmenim?	Fuat Bahar Şahin	2010
7	Ben Bir Okul Uydurdum	Ayhan Ural	2009
8	Bir İnsan Olarak Okul Müdürü	Aytaç Açıkalın	2007
9	Öğrencilere, Öğretmenlere, Ana Babalara ve İlgililere Eğitim ve Mutluluk	Muhsin Durucan	2007
10	Etkin Eğitim: Etkin Öğretmen, Etkin Öğrenci	Osman Özsoy	2005
11	İlk Günden Başöğretmenliğe	Ş.Şule Erçetin	2004
12	Okul ve İnsan	Mehmet Yapıcı	2004
13	Okul Deneyimi ve Uygulama: Öğretmen ve Öğrenci Davranışlarının Gözlenmesi	Ziya Selçuk	2001
14	Sınıf Atmosferinin Öğrenci Başarısına Etkisi	Mehmet Akif Kısakürek	1985
15	Ankara'daki Üç Lisede Sosyo Ekonomik Bakımdan Avantajsız Çocukların Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları	A. Vural Türker	1977

³⁷⁶ Hikmet Yıldırım Celkan, *Eğitim Sosyolojisi*, (Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 199), 17.

Tablo 3.4: Okul Çevre İlişkisi İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Okul Çevre İlişkileri	Hasan Güneş	2016
2	Hasanoğlan Elmadağ Eğitim Açısından Bir Çevre İncelemesi	Hasan Coşkun	2007
3	Okul Çevre İlişkileri	Birol Yiğit	2006

Tablo 3.5: Öğretmen ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Dünden Bugüne Eğitim Öğretmen	Ahmet Köklügiller	2016
2	İslam Geleneğinde Öğretmenlik	Bayramali Nazıroğlu	2011
3	Modernizm, Postmodernizm ve Öğretmen Çalışma Kültürü	Şerafettin Karakaya	2003
4	Öğretmen Adayları Eğitim Felsefesi, Psikolojisi ve Sosyolojisi Alanlarında İyi Yetişmiyor	Birol Keleş	2001
5	Toplum Eğitim ve Öğretmen	Ercan Tatlıdil	1993
6	Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkisi	Yahya Akyüz	1978

Tablo 3.6: Ahlak ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Mektebi Edebiyat Eğitimi	Muallim Naci, Yılmaz M. Necip	2016
2	Uygarlık Ahlak ve Eğitim	Sezgin Kızılcıkel	2015
3	Değerler ve Eğitim	Recep Kaymakam	2015
4	Eğitim ve Öğretimde Etik	Aydın İnanç	2006
5	Etik Sorunsallar ve Eğitim	Nesrin Kale	2004
6	Sevgi Eğitimi	Veysel Sönmez	2003
7	İbni Miskeveyh'te Ahlak Anlayışı	Osman Mutluel	2003
8	Üniversite'de İlim ve Ahlak Cahit Tanyol ve Sosyoloji	Ayda Yörük	2003
9	Erdemli Toplum Yolunda	Necmettin Tozlu	1998
10	Hoşgörü ve Eğitim	Bekir Onur	1995
11	Bugünün Ahlak Terbiyesi Meseleleri	M.Münir Rasız Öykeren	1955

Tablo 3.7: Eğitim Örgütleri İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Nitelik Sorununun Çözümünde Okul Odaklı Eğitim	İlhan Eranıl	2018
2	Eğitim Örgüt ve Liderlik	Yeliz Çelikten	2017
3	Pazarlama Perspektifinden Eğitim Hizmeti- Değer ve Kalite	Hüsniye Örs	2017
4	Eğitim Örgütlerinde İnsan Kaynakları Yönetimi	Murat Özdemir	2015
5	Eğitim Yönetiminde Yeni Paradigmalar Okul Merkezli Yönetim	Tufan Ayaç	2015
6	Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Adanma	Cevat Celep	2014
7	Eğitim Organizasyon ve Verimlilik	Abdullah Yusufoglu	2014
8	Ağaç Yaşken Düzeldir	Fatih Töremen	2012
9	Eğitim Kurumlarında Risk Yönetimi	İlknur Çalışkan	2011
10	Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi	İsmail Zencirci	2010
11	Çoklu Zeka Kuramı ve Türk Eğitim Sistemine Yansıması	Ahmet Saban	2010

Tablo 3.7: Eğitim Örgütleri İçerikli Kitaplar (devam)

12	Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi	M. Akif Helvacı	2005
13	Eğitimde Biz ve Çocuklarımız	Ahmet Rahmi Ercan	2004
14	Eğitimde Örgütsel Sosyalleşme	Sadık Kartal	2007
15	Eğitim Günlüğü Anı ve Derleme	Zekeriya Erdem	2006
16	Etkili ve Verimli Eğitim	Ali Rıza Erdem	2005
17	Örtük Program Eğitimde Saklı Uygulamalar	Sedat Yüksel	2004
18	Yaşadıkça Eğitim	İlhami Fındık	2004
19	Yüzyılın Büyük Pedagoji Yanlışı Karma Eğitim	Ali Erkan Kavaklı	2002
20	Eğitimde Grup Süreçleri: Yönetmelik Psiko Sosyal ve Teknik Bakış	Feyzi Uluğ	1999
21	Eğitimde Dönüşüm Yeni Değerler	Yüksel Özden	1999
22	Eğitim İletişimi: Kavramsal Temelleri ve İşlevleri	Murat Barkan	1994
23	İnsan Yetiştirme Düzenine Yeni bir Bakış	Yahya Kemal Kaya	1989
24	Eğitimin Yeni Tutum Geliştirmede Etkinlik Derecesi	Altan Eserpek	1981
25	Eğitim Ortamları	Cevat Alkan	1979
26	Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama	Ziya Buseoğlu	1971
27	Hürriyete Ulaştıran Disiplin Çocuk Eğitimi	Sabahat Enç	1976

Tablo 3.8: Gençlik ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Eğitim Gençlik Üniversite	Peyami Safa	1999
2	Çocukların Gençlerin Eğitimi	Orhan Çaplı	1993
3	Gençliğin Eğitimi ve Sorunları	Nurettin Ergen	1985
4	Gençlik Sorunları Sektör Raporu	Gül Ergil	1983
5	Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları	Birsen Gökçe	1984
6	Eğitim Sorunları ile İlgili Gençlik Yeni bir Düzen İstiyor	İbrahim Öktem	1971

Tablo 3.9: Eğitim Sosyolojisi İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	I.Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu	İsmail Doğan	2012
2	Eğitim Bilimleri, Türk Milli Eğitim Sistemi, Eğitim Tarihi, Eğitim Felsefesi, Eğitim Sosyolojisi	İrfan Erdoğan	2010
3	İlk ve Orta Dereceli Ders Kitapları ve Sosyalleşme	Nuri Doğan	1994
4	Eğitim Sosyolojisi Açısından Hınıs Yatılı Bölge Okulu	Mustafa E. Erkal	1974
5	Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü: Eğitim Sosyolojisi ile İlgili Terimlerin Açıklaması	Burhanettin Canatan	1966

Eğitim bilimleri içerikli eğitim sosyoloji kitaplarının genel değerlendirmesi yapıldığında okul, öğrenci, öğretmen ilişkisi içerikli; 15 okul çevre ilişkisi içerikli; 3, öğretmen ve eğitim ilişkisi içerikli; 6, ahlak ve eğitim içerikli 11, eğitim örgütleri içerikli; 27, gençlik ve eğitim içerikli; 6, ve eğitim sosyolojisi içerikli 5 kitap olmak üzere 73 kitap hazırlanmıştır.

Okul, öğrenci, öğretmen ilişkisi içerikli kitaplar incelendiğinde; kuşaklar arası öğrenme, akademik başarı, öğrenci problemleri, öğrenci başarısı, okulu terk deneyimleri, sınavların öğrenciler üzerindeki etkileri, farklı sosyo ekonomik kökenlerin okul başarısı üzerindeki etkisi, okul ve aktörleri, öğretmen ve toplum etkileşimi ve öğretmen, öğrenci davranışları gibi konular üzerinde durulmuştur. Öğretmen ve eğitim içerikli kitaplar incelendiğinde; eğitim ve öğretmenin değişimi, islami gelenekte öğretmenlik, modern ve postmodern kültürde öğretmenler, toplumda eğitim ve öğretmen, öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkisi, eğitimsel gelişmişlikte öğretmenlerin rolü gibi konulara değinilmiştir.

Ahlak ve eğitim içerikli kitaplar incelendiğinde; okulun ahlakı, uygarlık ahlakı, değerler eğitimi, eğitim ve öğretimde ahlak, eğitimde ahlaksal sorunlar, sevgi eğitimi, üniversitede ahlak, ahlaklı toplum, hoşgörü ve eğitim ve ahlak terbiyesi meseleleri gibi konulara değinilmiştir. Eğitim örgütleri içerikli kitaplar incelendiğinde; eğitim örgütlerinde liderlik, pazarlama perspektifinden eğitim, eğitim örgütlerinde insan kaynakları, eğitim yönetiminde yeni paradigmlar, eğitim organizasyonlarında verimlilik, eğitim kurumlarında risk yönetimi, okul yönetimi, eğitim örgütlerinde değişim yönetimi, örgütsel sosyalleşme, eğitimde grup süreçleri, eğitimde yeni değerler, insan yetiştirme düzeni, eğitim yönetiminde teori ve uygulama gibi konulara

değnilmiştir. Eğitim bilimleri kapsamında eğitim sosyolojisi içerikli kitaplara, gençlik ve eğitim etkileşimli konulara ve okul çevre ilişkileri gibi konulara da yer verilmiştir. Eğitim bilimlerindeki sosyoloji kitaplarında eğitime vurgu yapılmış sosyolojinin eğitim üzerinde etkisi değerlendirilmiştir. Sosyolojinin konuları, eğitim sorunları üzerinde değerlendirilmiştir. Sosyolojinin uygulamalı boyutuna yer verilmiştir. Konular genel olarak mikro eğitim sosyolojisi bağlamında okul içi süreçler etrafında şekillenmiştir.

Sosyoloji alanında eğitim sosyolojisi çalışmalarının temelinde sosyoloji konulmaktadır. Eğitimciler, okullar ve diğer eğitim kurumları toplumsal ve kültürel çevre ilişkisi içinde incelemekte eğitim ve toplum arasındaki ilişkileri makro açıdan ele alınmaktadır. Temel Yönelimleri; bireyin toplumsallaşması, eğitimcilere sosyal araştırma metod ve tekniklerinin öğretilmesi okul içinde ve dışındaki gruplarda etkileşim ve sosyal roller olarak belirlenmektedir.³⁷⁷ Sosyoloji kapsamında değerlendirilen kitaplar incelendiğinde; küreselleşme ve çok kültürlülük, kültür ve eğitim, köy enstitüleri, kalkınma ve eğitim, modern ve postmodern eğitim, toplum ve eğitim, politika ve eğitim, sivil toplum ve eğitim, aile ve eğitim, toplumsal değişme ve eğitim, göç ve eğitim, toplumsal eşitsizlik ve eğitim, internet ve eğitim, şiddet ve eğitim, toplumsallaştırma ve toplumsal işlevi ile eğitim, kuram ve eğitim, çatışma ve eğitim, toplumsal kimliği ile öne çıkan isimler ve eğitim, eğitim sorunlarının toplumsal açıdan değerlendirilmesi başlığı altında ele alınmıştır.

³⁷⁷ Mustafa Ergün, *Eğitim ve toplum*, 7.

Tablo 3.10: Küreselleşme ve Çok Kültürlülük İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Öğrenci Çeşitliliği ve Çok Kültürlü Eğitim	Seyithan Demirdağ	2019
2	Kültürlerarası Eğitim: Türkiye ve Almanya Örneği	Hasan Coşkun	2016
3	Küreselleşme ve Eğitime Yansımaları	Nurhayat Celebi	2016
4	Karşılaştırmalı Eğitim Dünya Ülkelerinden Örneklerle	Adil Türkoğlu	2016
5	Çok Kültürlü Eğitim	Ulaş Barış Zengin	2015
6	Kültürlerarası Eğitim	Fulden İnal	2014
7	Çoğulculuk Çok Kültürlü ve Çok Dilli Eğitim	İhsan Kaya	2014
8	Çok Dilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet	Fatma Götürk M. Şerife	2013
9	Uluslararası Alternatif Eğitim Sempozyumu Darphane-i amire	Muhsin Hesapcıoğlu	2008
10	Emperyalizmin Kısılcacında Türk Eğitim Sistemi	Mustafa Fırat	2008
11	Küreselleşme ve Eğitim	Ebru Oğuz Ayfer Yakar	2007
12	Postmodern ve Küresel Toplumda Eğitim	Mahmut Tezcan	2002
13	Karşılaştırmalı Eğitim	Özcan Demirel	1998
14	Küresel Bilgi Çağında Eğitim Verimlilik ve İstihdam	Nusret Ekin	1997

Tablo 3.11: Kültür ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Sanatlar Eğitim ve Kültür	İnci San	2019
2	Kültür Temelli Eğitim	İsmail Aydoğan	2016
3	Toplum, Kültür ve Eğitim	Mustafa Aydın	2014
4	Aydınlanma Penceresinden Eğitim, Kültür ve Toplum Yazıları	H. Haluk Erdem	2010
5	Darülfünun Osmanlıda Kültürel Modernleşmenin Adayı	Ekmeleddin İhsanoğlu	2010
6	Dil Kültür ve Eğitim	Hikmet Asutay	2007
7	Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim	Metin İşçi	2000
8	Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri	Ziya Gökalp	1997

Tablo 3.11: Kültür ve Eğitim İçerikli Kitaplar (devam)

10	Kültür Sömürgeciliği	Sabri Akdeniz	1997
11	Değişen Türkiye’de Bilim ve Kültür	İsmail Doğan	1997
12	Kültür ve Eğitim Derlemeler	Bozkurt Güvenç	1995
13	Kültür ve Eğitim Sorunları	Adnan Binyazar	1976
14	Türkiye’de Çağdaşlaşma Eğitimi ve Kültür Münasebetleri	Nermin Erdentuğ	1981

Tablo 3.12: Göç ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Dış Göç ve Eğitim	Mahmut Tezcan	2000
2	Yurt Dışında Yetişen İhtisas Gücü	Şefik Uysal	1973

Tablo 3.13: Köy Enstitüleri ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Köy Enstitülerinde Mesleki ve Teknik Eğitim 1940-1954	Mustafa Kılınç	2018
2	Köy Enstitülerinden Kent Enstitülerine	Adil Türkoğlu	2011
3	Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmaları	Güler Yalçın	2009
4	Köyde Eğitim	İsmail Hakkı Tonguç	2008
5	Tonguç ve Enstitüleri	Pakize Türkoğlu	2000
6	Köy Enstitüleri: Çocukluk Gençlik ve Öğretmenlik Öyküleri	Teyfik Gedikli	1998
7	Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy	İsmail Hakkı Tonguç	1947

Tablo 3.14: Kalkınma ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Endüstri 4.0’a Doğru Bilim Eğitim ve Yükselme	İsmail Güvenç	2019
2	Kalkınma ve Eğitim	Ceyda Erden Özsoy	2019
3	Hazerfen Eğitim Modeli	Taşkın Kılıç	2018

Tablo 3.14: Kalkınma ve Eğitim İçerikli Kitaplar (devam)

4	Eğitim Örgütlerinde Sosyal Sermaye ve Yönetimi	Yavuz Akbulut	2011
5	Okullarda Sosyal sermaye	Abdurrahman Ekici	2010
6	İnsan Yetiştirme Düzenimiz Politika, Eğitim Kalkınma	Yahya Kemal Kaya	2009
7	Türkiye’de Eğitim ve Beşeri Sermaye	Seyit Köse	2007
8	Eğitim Yoluyla Güçlenme: Kadın Eğitim Toplantısı		2000
9	İktisad Sosyolojisi Açısından Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları	AmiranKurtkan Bilgiseven	1982
10	Türkiye’nin Sosyal Yapısına Göre Eğitimde Verimlilik	Nihat Nirun	1975
11	Eğitimin Sosyal ve Ekonomik Kalkınmadaki Rolü	Reia Semin	1972

Tablo 3.15: Toplumsal Eşitsizlik ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Toplumsal Eşitsizlik ve Eğitim	Hıdır Onur	2013

Tablo 3.16: Sivil Toplum ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YYIL
1	Sivil Toplum ve Eğitim	İbrahim Hakan Karataş	2012
2	Sivil Toplum ve Eğitim	Levent Erarslan	2011
3	Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum	Muharrem Güneş	2003

Tablo 3.17: Modern ve Postmodern Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YYIL
1	Neoliberal Eğitim Yeniden Prens Sebahattin	Hüseyin Nihat Güneş	2019
2	20. Yüzyılın Başlarında Amasya’da Eğitim ve Eğitim Kurumları	Turgut İleri	2018
3	Merkezi ve Modern Eğitim Kapsamında Osmanlı Gayrimüslim Cemaat ve Yabancı Okulları	Tuğrul Özcan	2017
4	Bilgi Eğitim ve Yönetim Bağlamında Çağdaş Toplum	Musa Gürsel	2017
5	Osmanlıda Yurt Dışı Eğitim ve Modernleşme	Aynur Erdoğan	2016
6	Yeni Toplumculuk ve Yeni Toplumcu Eğitim	Hasan Şimşek	2015
7	Çağdaş Eğitim Anlayışı	Ataünal Aydoğan	2013

Tablo 3.17: Modern ve Postmodern Eğitim İçerikli Kitaplar (devam)

8	Türkiye’de Eğitim Felsefesi Eşitliği ve Postmodernizm	Muhsin Hesapçıoğlu	2011
9	Gelecekteki Olası Eğitim Sistemleri ve Bazı Araştırmalar	Veysel Sönmez	2008
10	Postmodernizme ve Postmodern Eğitime Sosyolojik Bir Yaklaşım	Feridun Merter	2005
11	Karşılaştırmalı Eğitim: Çağdaş Eğitim Sistemleri	İrfan Erdoğan	2000
12	21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim	Nur Serter	1997
13	Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim	Nazan İbşiroğlu Jale Baysal	1993
14	Üçüncü Neslin Eğitimi	Osman Sezgin	1991
15	Çağdaş Eğitim Denetimi	Mustafa Aydın	1984
16	Kuşaklar Çatışması	Mahmut Tezcan	1981
17	Modern Toplum ve Eğitim	Abdurrahman Çınar	1971

Tablo 3.18: Toplum ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Eğitim ve Toplum Yazıları	Mehmet Karataş	2019
2	Felsefe Eğitim ve Toplum Üzerine	Bedia Akarsu	2014
3	Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla	Turhan Yörükkan	2013
4	Sosyolojik Kuramlarda Eğitim	Mahmut Tezcan	2013
5	Eğitimin Toplumsal Temelleri	Hakkı Kızılloluk	2013
6	Topluma Hizmet Uygulamaları	Hasan Coşkun	2011
7	Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar	İsmail Doğan	2010
8	Mekansal ve Toplumsal Olanın Bilgi Bilimi Yazıları	İlhan Tekeli	2010
9	Topluma Hizmet Uygulamaları	Aziz Şeker	2009
10	21. yüzyılda Sosyoloji ve Eğitim	Adem Solak	2005
11	Sosyoloji ve Eğitim	Doğan Ergün	2005
12	Toplum Yolunda	Veysel Sönmez	2004

Tablo 3.18: Toplum ve Eğitim İçerikli Kitaplar (devam)

13	Toplum ve Eğitim	İsmail Doğan	2004
14	Sağlıklı Eğitim Sağlıklı toplum : (Kafka ve Hesse'den Örnekler)	Yılmaz Özbek	2004
15	Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar	Mustafa Sati Bey Osman Kafadar, Faruk Öztürk	2002
16	Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar 1881-1968	Abu Khaldun Satı Hüstri	2002
17	İkizleri Ayırmayın Toplumsal Eğitimin Kuralları	Resul Üstün	2000
18	Sosyolojik Praksis	Kadir Cangızbay	1998
19	Toplumlarda Eğitim Programlarının Yeri	Çetin Baytekin	1998
20	Eğitimin Tarihi ve Sosyal Temelleri	Ali Güler	1997
21	Kırsal Türkiye 'de Eğitim ve Toplum Yapısı	Nefise Balemir	1982
22	Toplumumuz ve Eğitimimiz	Sabri Akdeniz	1970
23	Terbiye: Sosyal Sonuçları Bakımından terbiye	Ali Kemal Balkanlı	1964
24	Hayat ve Şebab	Ahmet Hamdi	1927

Tablo 3.19: Toplumsallaştırma ve Toplumsal İşlevi ile Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Eğitim Ritüelleri	Filiz Meseci Giorgetti	2016
2	Eğitim Sanatı Sağlıklı Eğitim Nasıl Olmalı	Cavit Zırtlan	2016
3	Yaşamda Eğitim ve Öğretim	Vecdi Aral	2010
4	Eğitimde Biz ve Çocuklarımız	Ahmet Rahmi Ercan	1995
5	Beşeri Münasebetlerde Eğitim Etkinliği	Ahmet Koç	1994

Tablo 3.20: Politika ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Sosyalizmde Eğitim Küba	Celil Denктаş	2017
2	Nasıl ve Neden Mankurtlaştırılıyor?	İkram Çınar	2012
3	Toplum İdeoloji İnsan ve Eğitim	Hüsrev Akdeniz	2012

Tablo 3.20: Politika ve Eğitim İçerikli Kitaplar (devam)

4	Demokrasi ve Demokratik Eğitim	Hasan Güneş	2012
5	Ütopya ve Eğitim	Faruk Öztürk	2006
6	Eğitim ve İktidar	Kemal İnal	2004
7	Okulumuz Resmi İdeolojimiz ve Politikaya Övgü	Kürşat Bumin	1998
8	Eğitimde İdeolojik Boyut	Kemal İnan	1996

Tablo 3.21: Aile ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Eğitim Sürecinde Okul Aile ve Toplum	Zeki Salih Genç	2016
2	Eğitim Diyalektiği ve Aile Sorumluluğu	Mehmet Yatçı	2013
3	Değişen Toplumlarda Aile ve Çocuk	Atalay Yörükoğlu	2000
4	Aile ve Çocuk Terbiyesi	Mehmet Yakupoğlu	1969

Tablo 3.22: Toplumsal Değişme ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Maariften eğitime: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Düşüncesinde Dönüşüm	Mustafa Gündüz	2016
2	İnönü Döneminde Tarih ve Eğitim	Erinç Erdal	2014
3	Zorunlu Eğitim Hukuk Eliyle Talim ve Terbiye Toplumsal Değişme ve Hukuk İlişkisi Çerçevesinde	Fehmiye Ceren Akçabay	2013
4	Osmanlı Eğitim Mirası	Mustafa Gündüz	2013
5	Milli Eğitimin Aydınlanmadaki Yeri	Mustafa Kemal Yılmaz	2011
6	Sümerlerden Günümüze Eğitim	Rahmi Maltaş	2011
7	Bir Çocuk Değişir Türkiye Değişir?	Ufuk Gülsoy, Bayram Nazır	2010
8	Eğitimde Yeni Değerler Eğitimde Dönüşüm	Yüksel Özden	2008
9	Bilim Işığında Eğitimin Gücü	Mustafa Gazalcı	2001

Tablo 3.22: Toplumsal Değişme ve Eğitim İçerikli Kitaplar (devam)

10	Değişim Sürecinde Devlet ve Eğitim: Güçler Amaçlar ve İlişkiler	Feyyat Gökçe	2000
11	Dönüşüm: Sosyal ve Stratejik Çözümler	Ömer Kabasakal	1998
12	Ankara İlinin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi	İsmail Aydın	1998

Tablo 3.23: İnternet ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	İnternet Temelli Eğitim	Halil İbrahim Yalın	2008

Tablo 3.24: Şiddet ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	İL
1	Eğitim ve Şiddet	Dilek Gözütok	2008

Tablo 3.25: Kuram ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Eğitim ve Paradigma	İsmail Aydoğan	2017
2	Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama	Eset Kılıç	1981

Tablo 3.26: Çatışma ve Eğitim İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Eğitim, Çatışma ve Toplumsal barış	Kenan Çayır	2010
2	Eğitimde Toplumsal Ayrışma	Işıl Ünal	2010

Tablo 3.27: Toplumsal Kimliği ile Öne Çıkan İsimler ve Eğitim

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Mustafa Satı Bey ve Eğitim Bilimi Fenn-i Terbiye	Mustafa Gündüz	2012
2	İsmail Hakkı Baltacıoğlu İctimaiyat Nokta-i Nazarından Terbiye ve İlmi Terbiye	Sedat Derin	1998
3	Hilmi Ziya Ülken ve Eğitim Anlayışı	Fatih Özgül	1994
4	Mehmet Akif ve Eğitim	Ali Özer	1991
5	Milli Terbiye Maarif Meseleleri	Ziya Gökalp	1972

Tablo 3.28: Eğitim Sorunlarının Toplumsal Açından Değerlendirilmesi İçerikli Kitaplar

SAYI	ESER ADI	YAZAR	YIL
1	Kara Eğitim Kara Pedagoji	Emre Bekir Güven	2018
2	Türk Cumhuriyetinin Kuruluş Yıllarında Eğitim Sorunları 1923-1938	Umut Birkan Özkan	2018
3	Eğitim mi Okul mu?	İlkay Kumtepe	2018
4	Büyük Sorun Eğitim	İbrahim Sarı	2016
5	Dünya'da ve Türkiye'de Eğitim Stratejileri	Ali Arayıcı	2015
6	Eleştirel Eğitim Seçkisi	Nevzat Samet Baykal	2014
7	Eğitime Çözüm: Deryaya Bir Damla Su	Fuat Baş	2013
8	Batıda Devlet ve Çocuk	Kürşat Bumin	2013
9	Dün Eğitim Vardı ya Bugün	Ahmet Doğan	2010
10	Dil Yarası	Vahap Coşkun	2010
11	Eğitim Sorunlarımıza Kuşbakışı Görüş ve Öneriler	Niyazi Altunya	1997
12	Eğitim Yolumuz Nereye	Mahmut Maksal	1960

Sosyolojinin inceleme konularının yoğun olduğu eğitim sosyolojisi kitaplarının genel değerlendirmesi yapıldığında; küreselleşme ve çok kültürlülük içerikli; 14, kültür ve eğitim içerikli; 14, köy enstitüleri içerikli; 7, kalkınma ve eğitim içerikli; 11, modern ve postmodern eğitim içerikli; 17, toplum ve eğitim içerikli; 24, politika ve eğitim

içerikli; 8, sivil toplum ve eğitim içerikli; 3, aile ve eğitim içerikli; 4, toplumsal değişme ve eğitim içerikli; 12, göç, toplumsal eşitsizlik, internet, şiddet, kuram, çatışma ve eğitim içerikli; 9, toplumsallaştırma ve toplumsal işlevi ile eğitim içerikli; 5, toplumsal kimliği ile öne çıkanlar isimler ve eğitim içerikli; 5, eğitim sorunlarının toplumsal açıdan değerlendirilmesi içerikli; 12, kitap olmak üzere 145 kitabın hazırlandığı belirlenmiştir.

Sosyolojinin inceleme konularının yoğun olduğu eğitim sosyolojisi kitaplarının genel değerlendirmesi yapıldığında sosyolojinin merkezde olduğu eğitim sosyolojisinin makro açıdan ele alındığı görülmektedir. Eğitim üzerinde etkili olan toplumsal süreçlere vurgu yapılmış ve eğitimin bu süreçlere etkisi değerlendirilmiştir. Eğitim toplum merkezli olarak geniş açıdan ele alınmıştır. Sosyolojinin kuramsal boyutu üzerinde durulmuştur. Eğitim bilimlerinde hazırlanan sosyoloji kitapları uygulama boyutunda iken sosyolojideki eğitim sosyolojisi kitapları kuramsal düzeydeki araştırmalar etrafında toplanmıştır.

Sosyolojinin inceleme konularının yoğun olduğu eğitim sosyolojisi kitaplarında; küreselleşme ve çok kültürlülük, eğitime yansımaları bağlamında sorgulanmış öğrenci çeşitliliği, kültürler arası eğitim, karşılaştırmalı eğitim, çok dilli eğitim kavramlarına değinilmiştir. Kültür ve eğitim içerikli kitaplarda kültürün eğitimle ilişkisi değerlendirilmiş dilin, kültür ve eğitimle bağlantısı, kültür sömürgeciliği ve eğitim, eğitimin sosyal ve kültürel temelleri kavramları üzerinde durulmuştur. Kalkınma ve eğitim içerikli kitaplarda sosyal sermaye kavramı, eğitimin sosyal ve ekonomik kalkınmadaki işlevi bağlamında değerlendirilmiştir. Modern ve postmodern eğitim içerikli kitaplar, çağdaş eğitim ve yeni toplumcu eğitim yaklaşımları bağlamında incelenmiştir.

Toplum ve eğitim içerikli kitaplar, toplum ve eğitim ilişkilerinin ele alındığı konular etrafında şekillenmiştir. Toplumsallaştırma ve toplumsal işlevi ile eğitim içerikli kitaplarda eğitimin insan etkinliklerindeki konumu değerlendirilmiştir. Politika ve eğitim içerikli kitaplar eğitimin ideolojik boyutu üzerinden değerlendirilmiştir. Aile ve eğitim içerikli kitaplar ile ailenin değişen toplumsal koşullar karşısındaki tutumu ve toplumsal koşullar üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Toplumsal değişme ve eğitim içerikli kitaplar ile eğitimin toplumsal değişmeye etkisi ve toplumsal değişmeden etkilenmesini içeren konular işlenmiştir. Toplumsal kimliği ile öne çıkan isimler ve

eğitim kitapları, Mustafa Satı Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Hilmi Ziya Ülden, Mehmet Akif ve Ziya Gökalp'in görüşleri etrafında değerlendirilmiştir. Eğitim sorunlarının toplumsal açıdan değerlendirildiği kitaplarda eleştirel eğitim anlayışlarına değinilmiştir. Göç, köy enstitüleri, toplumsal eşitsizlik, sivil toplum, internet, şiddet, kuram, çatışma, ve eğitim konularıda eğitimle etkileşimleri bağlamında değerlendirilen kitaplar arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de eğitim sosyolojisi çalışmaları mevcut literatürü tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Türkiye’de Eğitim Sosyolojisi Çalışmaları adlı bu çalışma kapsamında 1953-2019 yılları arasında eğitim sosyolojisi alanında yazılan makale kitap ve lisansüstü çalışmaların tematik bir sınıflandırılması ve değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmada yöntem olarak temalı bibliyografya tarama ve oluşturma yönteminden yararlanılmıştır. Bu kapsamda eğitim sosyolojisi adı ile yayınlanan 50 kitabın eğitim sosyolojisi alanı ile ilgili çevirisi yapılan 68 kitabın detaylı künye tasnifi yapılmış eğitim sosyolojisi ile ilgili öne çıkan makalelerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Eğitim bilimleri alanında sosyoloji içerikli 73 kitabın sosyoloji alanındaki eğitim sosyolojisi ile ilgili 145 kitabın literatür incelemesi yapılmıştır. Literatür incelemesi sonucu sosyoloji kimliği ile eğitim sosyolojisi ele alınmış eğitim bilimlerindeki sosyolojide değerlendirilmiştir.

Eğitim sosyolojisi adı ile yayınlanan kitaplar incelendiğinde; eğitim toplum etkileşimi, eğitimin diğer toplumsal kurumlarla ilişkisi, eğitim sosyolojisinin tarihsel ve kuramsal gelişimi makro eğitim sosyolojisi bağlamında değerlendirilmiştir. 2000’li yıllardan sonra mikro eğitim sosyolojisi bağlamındaki kitaplarda artış gözlemlenmiştir. Toplumsal değişmelerle birlikte çağın gereklerine uygun konulara da yer verilmiştir. Toplumsal, kültürel ve politik süreçlerdeki değişmelerle eğitime eleştirel yaklaşımları ele alan konular önem kazanmıştır. 2000’li yıllarda küresel dünyanın sorunları eğitimde yansımıştır. Eğitim sosyolojisi içerikli çeviri kitaplarda eğitime eleştirel bakışın gelişimine vurgu yapılmış, çağdaş eğitim yaklaşımlarına yer verilmiştir. Eğitimin bireyi toplumsal kurumların baskısına karşı özgür konuma getirme arayışlarına vurgu yapılmış, küreselleşme sürecinin getirdiği yenilikler karşısında eğitim kurumunun tutumunun ele alındığı konulara yer verilmiştir. Çeviri kitaplarında eleştirel pedagoji anlayışının yer aldığı konulara yoğunlukla yer verilmiştir.

Eğitim bilimlerindeki sosyoloji çalışmalarında okul toplumsal bir kurum olarak başlı başına ele alınmış yapılan çalışmalar mikro eğitim sosyolojisi bağlamında uygulamaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Sosyolojinin yöntemleri eğitimi ve eğitimsel sorunları açıklamada kullanılmıştır. Eğitim merkeze konulsa da sosyoloji ile desteklenmiştir. Sosyolojide eğitim sosyolojisi incelendiğinde; eğitimin toplumsal

kurumlarla ilişkisi geniş açıdan ele alınmış sosyolojinin kuramsal yönüne değinilmiştir. Eğitim sosyolojisi çalışmaları genel anlamda makro eğitim sosyolojisi boyutunda ele alınmıştır. Eğitim bilimlerinde sosyolojinin kuramsal yönünden yararlanılması, sosyolojide, eğitim sosyolojisinin uygulamalı araştırmalarına sıklıkla yer ver verilmesi her iki bilim dalında gelişimi için olumlu etkisi oluşturacaktır.

Eğitim sosyolojisinin modern ve postmodern dönemlerdeki görünümüleri incelendiğinde; modern eğitim sosyolojisinde ilgilenilen konular ulus devlet ve ulus devlet anlayışının gerektirdiği vatandaşlık bilincinin eğitim aracılığıyla sağlanması üzerinde şekillenmiştir. Post modern dönemdeki eğitim sosyolojisi anlayışlarında küreselleşme, teknoloji, kimlik politikaları gibi süreçler etkili olmuştur. Modern eğitim sosyolojisi görüşleri makro eğitim sosyolojisi üzerinde yoğunlaşırken postmodern dönemde mikro eğitim sosyolojisi bağlamındaki yaklaşımlar etkili olmuştur.

Çalışmada eğitim sosyoloji ile ilgili hazırlanan 426 tez arasından eğitim bilimleri enstitüsü ve sosyal bilimler enstitüsü içerisinde hazırlanan 418 tez değerlendirilmiştir. Hazırlanan tezlerin 202'si sosyoloji anabilim dalında 180'i eğitim bilimleri anabilim dalında hazırlanmıştır. Makro eğitim sosyolojisi bağlamında 230 tez mikro eğitim sosyolojisi bağlamında 196 tez değerlendirilmiştir. İncelenen 426 tezin 349'u yüksek lisans, 77'si doktora seviyesinde hazırlanmıştır. Lisansüstü tezler incelendiğinde eğitimin tek bir toplumsal olgu ile ilişkisi dışında birden fazla toplumsal olgunun bir arada yer verildiği tezler de değerlendirilmiştir. Eğitim birden fazla durum üzerinde bağımsız değişken ya da birden fazla durumun etkisiyle bağımlı değişken durumunda değerlendirilmiştir. Eğitim toplumu etkilerken aynı zamanda toplumsal süreçlerden de etkilenmiştir. Eğitim sosyolojisi çalışmalarının kapsamı eğitim toplum etkileşimi iken, lisansüstü çalışmalarda da bu duruma yoğun olarak yer verilmiştir.

Sosyoloji anabilim dallarında ağırlıklı olarak makro eğitim sosyolojisi bağlamında tezlere yer verilirken eğitim bilimleri anabilim dallarında ağırlıklı olarak mikro eğitim sosyolojisi tez konuları mevcuttur. Lisansüstü eğitimde eğitim bilimlerinde makro eğitim sosyolojisi çalışmalarına yer verilmesi sosyolojide mikro eğitim sosyolojisi konularının genişletilmesi her iki bilim dalının eğitim sosyolojisi alanına bakış açısını genişletmesi açısından yararlı olacaktır. Eğitim bilimleri anabilim dalında hazırlanan lisansüstü tez çalışmalarında Ankara Üniversitesi Eğitimin Felsefi,

Sosyal ve Tarihi temelleri anabilim dalı ön planda yer almaktadır. Eğitim sosyolojisinin kurumsal kimliğinin Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı içerisinde şekillenmesi bu durumu destekler niteliktedir. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı içerisinde eğitim sosyolojisi bilim dalının 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren lisansüstü eğitimde faaliyete geçmesi eğitim bilimleri içerisindeki eğitim sosyolojisinin gelişimini ortaya koymaktadır.

Eğitim sosyoloji çalışmalarına sosyoloji anabilim dallarında çoğunluklu olarak yer verilse de kurumsallaşmış kimliğinin eğitim bilimleri ana bilim dallarında yer alması sosyoloji kimliği içerisindeki eğitim sosyolojisinin ön planda değerlendirilmemesine yol açmıştır. Lisansüstü eğitimde sosyoloji anabilim dallarında eğitim sosyolojisi bilim dallarının kurulması sosyoloji kimliği içerisindeki eğitim sosyolojisi çalışmalarını görünür kılacaktır. Bu çalışma sosyolojisi kimliği içerisindeki eğitim sosyolojisine vurgu yapmayı amaçlamaktadır. Eğitim sosyolojisi mevcut literatürünün tespiti, yapılması planan ve yapılacak araştırmalara kaynaklık etmesi bakımdan önemlidir. Eğitim sosyolojisi çalışmalarının analizinin uygulamalara da yansımaları eğitim sorunlarını anlama, açıklama ve çözüm bulma konusunda yararlı olacaktır. Eğitim sosyolojisi verilerinden yararlanmak, eğitimi, toplumu, bireyi ve eğitimcileri olumlu yönde etkileyecektir. Eğitim sosyolojisi verilerini ortaya koyan çalışmalar ise bu kanıyı destekleyecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Açıkalin, Aytaç. *Bir İnsan Olarak Okul Müdürü*, Ankara: Pegem Yayınları, 2007.
- Aggazi, Aldo. *İmtihanların Pedagojik Yönleri*. çev. İsmet Birkan. İstanbul: MEB Yayınları. 1970.
- Akarsu, Bedia. *Felsefe, Eğitim ve Toplum Üzerine*, İstanbul: Remzi, 2014.
- Akbayrak, Kübra. “Erken Cumhuriyet Döneminde Sosyalleşme Aracı Olarak Süreli Çocuk Yayınları (mektepli gazetesi, çocuk, çocuk sesi dergileri örneği)” Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, 2014.
- Akbulut, Yavuz ve Fatih Töremen. *Eğitim Örgütlerinde Sosyal Sermaye ve Yönetimi*. İdeal Kültür Yayınları. 2011.
- Akçabay, Fehmiye Ceren. *Zorunlu Eğitim Hukuk Eliyle Talim ve Terbiye Toplumsal Değişme ve Hukuk İlişkisi Çerçevesinde*, İstanbul: On iki Levha Yayınevi, 2013.
- Akdeniz, Sabri. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: İFAV yayınları, 1990.
- Akdemir, Hasan. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: MEB Yayınları. 1966.
- Akdeniz, Hüsrev. *Toplum İdeoloji İnsan ve Eğitim*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2012.
- Akdeniz, Sabri. *Kültür Sömürgeciliği*, İstanbul: Bayrak Yayınları, 1997.
- Akdeniz, Sabri. *Toplumumuz ve Eğitimimiz*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1970.
- Akkaya, Rukiye. *Prens Sabahaddin*, Ankara: Liberte Yayınları, 2005.
- Althusser, Lois. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, 4. bs. çev. Yusuf Alp, Mahmut Özışık. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Akyüz, Hüseyin. “Bilgi Sosyolojisi ve Eğitim Sosyolojisinin İlişkisi Üzerine bir Deneme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 0, S. 23 (1996) : 53-83.
- Akyüz, Yahya. *Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmede Etkileri*, Ankara: Doğan Yayınları, 1978.

- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*, 25.bs. Ankara: Pegem, 2013.
- Akyüz, Hüseyin. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: MEB, 1993.
- Akyüz, Hüseyin. *Eğitim Sosyolojisinin Kavram ve Alanları Üzerine bir Araştırma*, İstanbul: MEB, 1991.
- Akyüz, Hüseyin. "Türk Eğitiminde Köy Enstitüleri Denemesi Üzerine Bir Araştırma" Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, 1977.
- Albayrak, Yılmaz 12. *Anadolu Öğretmen Lisesi Eğitim Sosyolojisi Ders Kitabı*, Ankara: MEB, 2012.
- Alkan, Cevat. *Eğitim Ortamları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1979.
- Altay, Ekrem. *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*, Ankara: Yay Yayınları, 1972.
- Altunya, Niyazi Gazi Orta *Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü(1926-1980)*, Ankara: Gazi, 2006.
- Apple Michael W. *Eğitim ve İktidar*, çev. Ergin Bulut. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2006.
- Apple, Michael W. *Eğitim ve İktidar*, çev. Ergin Bulut, 2 bs. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2012.
- Apple, Michael W. *Eğitim Toplumu Değiştirebilir mi?* çev. Şakir Çinkır. Ankara: Anı. 2017.
- Apple, Michael W. James A. Beane, *Demokratik Okullar*, çev. Mediha Sarı. Ankara: Dipnot Yayınları, 2011.
- Aral, Vecdi. *Yaşamda Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: On iki Levha Yayınevi, 2010.
- Arayıcı, Ali. *Dünya 'da ve Türkiye 'de Eğitim Stratejileri*, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2015.
- Arıkan, Zeki ve Kemal Kocabaş. *Mustafa Necati ve Cumhuriyet Eğitim Devrimi*, 2. bs. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, 2009.
- Arvasi, S. Ahmet. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2008.
- Arvasi, Seyyit Ahmet. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Özdemir Basımevi, 1976.

- Arslan Ali ve İ. Metin Baltacı. “Türk Milli Eğitim Sistemi ve Lüleburgazlı Maarif Nazırı Emrullah Efendi” *Ulusal Sempozyum, 9 Ekim 2004*, Kırklareli: Lüleburgaz Belediyesi Kültür Yayınları, 2006.
- Asutay, Hikmet. *Dil Kültür ve Eğitim*, Konya: Eğitim Kitapevi, 2007.
- Atakan, Özgür. “Eğitim Sosyolojisi Açısından Ahmet Mithat Efendi’nin Edebi Eserlerinde Eğitim ve Toplum” Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2018.
- Atmaca, Önder. “Mümtaz Turhan ve Amiran Kurtkan Bilgiseven’in Eğitim Olgusuna Yaklaşımı” Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2003.
- Aydın, Mustafa ve L.İşıl Ünal vd. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Kişisel Yayınları, 1991.
- Aydın, Mustafa. *Eğitim Sosyolojisi Seçme Yazılar*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1987.
- Ayhan, Sibel. “İktidar ve Otorite Kuramları Açısından Öğretmen ve Öğrenci İlişkileri” Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2006.
- Aydın, Mustafa. *Toplum, Kültür ve Eğitim*, Ankara: Gazi Yayınları, 2014.
- Aydoğan, İsmail. *Eğitim ve Paradigma*, Ankara: Harf Yayınları, 2017.
- Aydın, Mustafa. *Çağdaş Eğitim Denetimi*, Ankara: Hatipoğlu Yayınları, 1984.
- Aydın, İsmail. *Ankara İlinin Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi*, Ankara: Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, 1998.
- Aydoğan, İsmail. *Kültür Temelli Eğitim*, Ankara: Harf Eğitim Yayınları, 2016.
- Aydoğan, Ataünal. *Çağdaş Eğitim Anlayışı*, Ankara: Milli Eğitim Vakfı Yayınları, 2013.
- Aytaç, Tufan. *Eğitim Yönetiminde Yeni Paradigmalar Okul Merkezli Yönetim*, Ankara: Nobel Yayınları, 2015.
- Aytaç, Kemal. *Baltacıoğlu’nun Eğitim Sisteminin Ana Gelişimi*, Yeni Adam Mecmuası. Sayı 921. Mayıs 1978.

- Balemir, Nefise. *Kırsal Türkiye’de Eğitim ve Toplum Yapısı*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 1982.
- Balkanlı, Ali Kemal. *Terbiye: Sosyal Sonuçları Bakımından Terbiye*: Ankara: Mars Yayınları, 1964.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. *Terbiye*, İstanbul: Sühulet Yayınları, 1932.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. *İçtimai Mektep Nazariyesi ve Prensipleri*, İstanbul: Sühulet Kütüphanesi, 1932.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. *Talim ve Terbiye’de İnkılap*, İstanbul: MEB Yayınları, 1995.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. *Pedagojide İhtilal*, İstanbul: Şahıs Yayınları, 1964.
- Barkan, Murat. *Eğitim İletişimi: Kavramsal Temelleri ve İşlevleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Baş, Fuat. *Eğitime Çözüm: Deryaya Bir Damla Su*, İstanbul: Saner Matbaacılık, 2013.
- Başar, Erdoğan. *Eğitimin Toplumsal Temelleri*, 2 bs. Samsun: Kardeşler Ofset Matbaa, 2003.
- Başaran, İ. Ethem. *Eğitime Giriş*, Ankara: Siyasal, 2013.
- Bates Richard J. Eleştirel Teori ve Yönetim, çev. Selahattin Turan, Mehmet Şişman, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, C. 28 S. 28 (2001): 575.
- Bayhan, Vehbi. “Eğitim sosyolojisinin uygulama alanında yeni bir model: okul sosyoloğu ve görevleri”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C.3, S.30 (2015): 255-274.
- Baykal, Nevzat Samet. *Eleştirel Eğitim Seçkisi*, Ankara: Pegem Yayınları, 2014.
- Baykal, İhsan. *Eğitim Sosyolojisi Notları*, İstanbul: Çınar Matbaası, 1968.
- Bayrak, Coşkun. Adnan Boyacı vd. *Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Baytekin, Çetin. *Toplumlarda Eğitim Programlarının Yeri*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 1998.
- Bey, Sati, Mustafa, Osman Kafadar ve Faruk Öztürk, *Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. *Eğitim Sosyolojisi Kavramlar, Teoriler, Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*, 4. bs. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 1987.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. *İktisad Sosyolojisi Açısından Eğitim Yoluyla Kalkınmanın Esasları*, İstanbul: Divan Yayınları, 1982.
- Bilhan, Saffet. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: AÜEF Yayınları, 1987.
- Binbaşıoğlu, Cavit. *Eğitim Düşünce Tarihi*, Ankara: Kadıoğlu Matbaası, 1982.
- Binbaşıoğlu, Cavit. *Eğitime Giriş*, Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1988.
- Binbaşıoğlu, Cavid *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Anı, 2009.
- Binbaşıoğlu, Cavit *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Bilimleri Tarihi*, Ankara: Tekışık, 1999.
- Binyazar, Adnan. *Kültür ve Eğitim Sorunları*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1976.
- Boyacı, Adnan. "Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi", *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını*, 4: 1-18, sosyal.amasya.edu.tr/turk_egt_tar_felsefi.pdf. html [16.10.2018].
- Bucuka, Yunus. "Eğitim Sosyologlarının Türk eğitim Sistemi ile ilgili görüşleri" Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2009.
- Bumin, Kürşat. *Okulumuz Resmi İdeolojimiz ve Politikaya Övgü*, İstanbul: Patika Yayınları, 1998.
- Bumin, Kürşat. *Batıda Devlet ve Çocuk*, Konya: Çizgi Kitapevi, 2013.
- Buseoğlu, Ziya. *Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama*, Ankara: Pegem Yayınları, 1971.
- Bourdieu Pierre & Jean Claude Passeron, *Varisler, Öğrenciler ve Kültür*. çev. Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik Yayıncılık, 2014.
- Bourdieu, Pierre Jean Cladue Passeron, *Yeniden Üretim*, çev. Aslı Sümer, Levent Ünsaldı, Özlem Akkaya. Ankara: Heretik Yayınları, 2015.
- Bottomore, Tom. *Frankfurt Okulu*, çev. Ahmet Çiğdem. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1989.
- Bowles, Somuel. *Eşitsiz Eğitim ve Toplumsal İş Bölümünün Yeniden Üretimi*, çev. Kemal İnal, Eğilim ve Yaşam Bahar 99, 14.

- Cangızbay, Kadir. *Sosyolojik Praksis*, Ankara: Öteki Yayınları, 1998.
- Canlı, Gamze. “Öğrenci Merkezli Eğitim ve Bilgi Ekonomisi” Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2012.
- Canatan, Berhamettin. *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü: Eğitim Sosyolojisi İle İlgili Terimlerin Açıklaması*, Ankara: SmrgSAHAF Yayınları, 1966.
- Carmel Borg, Joseph A. Buttigieg, Peter Mayo. *Gramsci ve Eğitim*. çev. Selim Sezer. Ankara: Ütopya Yayınları. 2011.
- Carmel Borg, Mario Cardona, Sandro Caruana. *Toplumsal Sınıf, Dil ve İktidar*. çev. Onur Gayretli. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2014.
- Celep, Cevat. *Eğitim Örgütlerinde Örgütsel Adanma*, Ankara: Pegem Yayınları, 2014.
- Celep, Cevat vd. *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Anı Yayınları, 2007.
- Çalışkan, Maya İlknur. *Eğitim Kurumlarında Risk Yönetimi*, Ankara: Anı Yayınları, 2011.
- Çaplı, Orhan. *Çocukların Gençlerin Eğitimi*, Ankara: Say Yayınları, 1970.
- Çayır, Kenan. *Eğitim, Çatışma ve Toplumsal Barış*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2010.
- Coşkun, Hasan. *Kültürlerarası eğitim: Türkiye ve Almanya Örneği*, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung Yayınları, 2016.
- Coşkun, Hasan. *Eğitim Teknolojisi Açısından Kültürler Arası Eğitim*, Ankara: Hacettepe Taş Yayınları, 1997.
- Coşkun, Hasan. *Topluma Hizmet Uygulamaları*, Ankara: Anı Yayınları, 2011.
- Coşkun, Vahap. *Dil Yarası*, Diyarbakır: DİSA Yayınları, 2010.
- Coşkun, Hasan. *Hasanoğlan Elmadağ Eğitim Açısından Bir Çevre İncelemesi*, Ankara: CTB Yayınları, 2007.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*, 2.bs, Ankara: Say Yayınları, 2012.
- Casewit, Jane. *Geleneğin Işığında Eğitim*. çev. Kolektif. İstanbul: Edam Yayınları. 2017.

- Connat, James B. *Bilgi Kaleleri*. çev. Orhan Azizoğlu. İstanbul: Kurtuluş Matbaası, 1962.
- Coşgun, Sena. “Atatürk Dönemi Yurt Bilgisi Ders Kitaplarının Eğitim Felsefesi ve sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi” Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, 2015.
- Coşkun, İpek. “Türkiye’de Eğitim Başarısındaki Eşitsizlikler: PISA 2012” Yüksek Lisans Tezi. Ankara Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2014.
- Curle, Adam. *Gelişen Cemiyetlerde Eğitimin Rolü*. çev. Cahid Okurer. Ankara. MEB Basımevi, 1971.
- Çelikkaya, Hasan. *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
- Çelebi, Nurhayat. *Küreselleşme ve Eğitime Yansımaları*, Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
- Çelikten, Yeliz. *Eğitim Örgüt ve Liderlik*, Konya: Eğitim Kitapevi, 2017.
- Çetin, Abdullah ve Betül Yanık. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2018.
- Çınar, Abdurrahman. *Modern Toplum ve Eğitim*, Ankara: MEB Yayınları, 1971.
- Çınar, İkrâm. *Nasıl ve Neden Mankurtlaştırılıyor? İstanbul: IQ Kültür Sanat, 2012.*
- Çolak, Nevin. “Eğitim Sosyolojisi Bakımından Dershaneler ve Eğitim Üniversite Sınavına Hazırlanan Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel Durum Analizleri” Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2006.
- Creswell, John W. *Eğitim Araştırmaları*. çev. Kollektif. İstanbul: Edam Yayınları. 2019.
- Debarbieux, Eric. *Okulda Şiddet Küresel Bir Tehdit*. çev. İsmail Yavuz. İstanbul: İletişim Yayınları. 2009.
- Demirdağ, Seyithan. *Öğrenci Çeşitliliği ve Çok Kültürlü Eğitim*, Ankara: Nobel Yayınları, 2019.
- Demirel, Özcan. *Karşılaştırmalı Eğitim*, Ankara: Pegem Yayınları, 1998.

- Denktaş, Celil. *Sosyalizmde Eğitim Küba*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Derin, Sedat. *İsmail Hakkı Baltacıoğlu İçtimaiyat Nokta-i Nazarından Terbiye ve İlmi Terbiyenin* İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası,1923.
- Dewey, John. *Mektep ve Cemiyet*, çev. B. Avni. İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Dewey, John, *Deneyim ve Eğitim*, çev. Sinan Akıllı. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2007.
- Dewey, John. *Okul ve Toplum*, çev. H.Avni B. Ankara: Pegem Akademi,2008.
- Dewey, John *Okul ve Toplum*, çev. H. Avni Başman: İstanbul: Matbaa-i Amire,1930.
- Dikici, Erkan. “Amiran Kurtkan Bilgiseven’nin Sosyolojik Fikirleri” Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2018.
- Doğan, İsmail. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2012.
- Doğan, İsmail. *Eğitim Sosyolojisi: Dün, Bugün, Yarın, Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumu Anı Kitabı. 10-11 Mayıs 2012*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. 2012.
- Doğan, İsmail. *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*, Ankara: Pegem Yayınları, 2004.
- Doğan, İsmail. *Değişen Türkiye’de Bilim ve Kültür*, Ankara: İmaj Yayınları, 1997.
- Doğan, İsmail. *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara: Pegem Yayınları, 2010.
- Doğan, Nuri. *İlk ve Orta Dereceli Ders Kitapları ve Sosyalleşme*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994.
- Doğan, Ahmet. *Dün Eğitim Vardı ya Bugün 1968 Devrimci Eğitim Şuarası, 1969 Öğretmen Boykotu*, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2010.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: İFAV yayınları, 1995.
- Don Lorenzo Milani, *Barbiana Öğrencilerinden Mektup*. İstanbul: Kaldıraç Yayınevi. 2012.
- Donna K. Crawford, Fred Schrupf, Richard J. Bodine. *Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk Program Rehberi*. çev. B. Dilek Karaduman F. Gül Akbalık. Ankara: İmge. 2007.

- Dottrens, Robert. *Eğitim ve Demokrasi*. çev. İ. Memduh Soydal M.Baha Arıkan. İzmir: İzmir Matbaası. 1958.
- Dölek, Hazal Ilgaz. “Diyarbakır’da gündelik hayatın harp edilmesi ve yeniden inşası: Bir dekolonizasyon pratiği olarak özgür okullar” Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2016.
- Dönmez, Veysel *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Anı Yayınları 1993.
- Duman, Tayyibe. *Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme*, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları, 1991.
- Durkheim ve Fauconnet *Terbiye ve Sosyoloji*. çev. İ. Memduh Soydal. İstanbul: Sinan Matbaası, 1950.
- Durkheim, Emile. *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, çev. Cemal Bali Akal. Ankara: Engin Yayıncılık, 1995.
- Durkheim, Emile *Ahlak Eğitimi*, çev. Oğuz Adanır. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2014.
- Durucan, Muhsin. *Öğrencilere, Öğretmenlere, Ana Babalara ve İlgililere Eğitim ve Mutluluk*, İstanbul: Kültür Edebiyat Kitapevi, 2007.
- Edinsel, Kerim. *Sosyolojik Düşünme ve Çözümleme*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2014.
- Enç, Sabahat. *Hürriyete Ulaştıran Disiplin Çocuk Eğitimi*, İstanbul: Maarif Yayınevi, 1956.
- Egan, Kieran. *Eğitimli Zihin*. çev. Filiz Keser. Ankara: Pegem Yayınları. 2010.
- Ege, Nezahet Nurettin. *Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaları*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1977
- Erdem, H. Haluk. *Aydınlanma Penceresinden Eğitim Kültür ve Toplum Yazıları*, Ankara: Ürün Yayınları, 2010.
- Erdentuğ, Nermin. *Türkiye’de Çağdaşlaşma Eğitimi ve Kültür Münasebetleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981.
- Ekici, Abdurrahman. *Okullarda Sosyal Sermaye*, Ankara: Nobel Yayınları, 2010.
- Ekin, Nusret. *Küresel Bilgi Çağında Eğitim Verimlilik ve İstihdam*, İstanbul: İTO Yayınları, 1997.

- Erarslan, Levent. *Sivil Toplum ve Eğitim*, İstanbul: Maya Akademi, 2011.
- Ercan, Rahmi Ahmet, *Eğitimde Biz ve Çocuklarımız*, İstanbul: MEB, 1995.
- Ercan, Ahmet Rahmi. *Eğitimde Biz ve Çocuklarımız*, İstanbul: MEB, 2004.
- Erçetin, Ş.Şule. *İlk Günden Başöğretmenliğe*, Ankara: Asil Yayınları, 2004.
- Eranıl, Nihal. *Nitelik Sorununun Çözümünde Okul Odaklı Eğitim*, İstanbul: Saded Yayınevi, 2018.
- Erdal, Erinç. *İnönü Döneminde Tarih ve Eğitim*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2014.
- Erdoğan, İrfan. *Karşılaştırmalı Eğitim: Çağdaş Eğitim Sistemleri*, İstanbul: Sistem, 2000.
- Erdem, Zekeriya. *Eğitim Günlüğü Anı ve Derleme*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2006.
- Erdem, Ali Rıza. *Etkili ve Verimli Eğitim*, Ankara: Anı Yayınları, 2005.
- Ergen, Nurettin. *Gençliğin Eğitimi ve Sorunları*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1985.
- Ergil, Gül. *Gençlik Sorunları Sektör Raporu*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 1983.
- Erdoğan, Aynur. *Osmanlıda Yurt Dışı Eğitim ve Modernleşme*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2016.
- Eraslan, Levent. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Maya Yayınları, 2019.
- Ereş, Figen *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Maya Yayınları, 2007.
- Erçetin Şule vd. *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Hegem Yayınları, 2006.
- Ergin, Hakan. “Türk Cezaevlerindeki Eğitim Programlarının Bir Analizi: Cezaevi Eğitimcileri ve Cezaevi Sakinlerinin Algıları” Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2012.
- Ergün, Doğan. *Sosyoloji ve Eğitim*, Ankara: İmge Yayınları, 2005.
- Ergün, Mustafa. “Eğitim Sosyolojisi”, <http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp.html> [18.10.2018].
- Ergün, Mustafa. *Eğitim Sosyolojisine Giriş*, Ankara: Ocak Yayınları, 1989.

- Erkal, Mustafa E. “Eğitim Sosyolojisi Açısından Hınıs Yatılı Bölge Okulu”, Sosyoloji Konferansları C. O, S. 12 (1977):125-134.
- Erol, Nilüfer. “Toplumsal Değişme ve Eğitim: Temel İlişkiler, Çelişkiler, Tartışmalar”, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 5, S. 9 (2011), 110.
- Eserpek, Altan. *Eğitimin Yeni Tutum Geliştirmede Etkinlik Derecesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1981.
- Eskicumalı, Ahmet. “Öğretmen Eğitimi ve Eğitim Sosyolojisi Dersleri”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 0, S. 1 (2001): 30-37.
- Ertürk, Selahattin. *Diktacı Tutum ve Demokrasi*, 6 bs. Ankara: Edge Yayınları, 2014.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*, 3.bs. Ankara: Yelken Tepe Yayınları, 1979.
- Erkilet, Alev. *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları*, Ankara: Hece Yayınları, 2007.
- Ewing, E. Thomas. *Pedagoji ve Devrim*. çev. Armağan Öztürk Onur Orhangazi. Ankara: Dipnot Yayınları. 2010.
- Fındıkçı, İlhami. *Yaşadıkça Eğitim*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2004.
- Fırat, Mustafa. *Emperyalizmin Kıskaçında Türk eğitim sistemi*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2008.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden. *Eğitime Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları, 1998.
- Freire, Paulo. *Ezilenlerin Pedagojisi*. çev. Dilek Hattatoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1995.
- İnce, Adem. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Babil Yayınevi, 2019.
- Eğitim yoluyla güçlenme: Kadın Eğitim Toplantısı* Ankara: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 7-8 Şubat 2000.
- İşeri, Alaettin. “Program teorisinin düşünsel temelleri: Felsefe, sosyoloji ve ideoloji kuramları açısından” Doktora Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı, 2011.
- Garfinkel, Harold. *Etnometodolojik Araştırmalar*, çev. Ümit Tatlıcan. Ankara: Heretik Yayınları, 2014.

- Gatto, John Taylor. *Bir Kitle İmha Silahı Zorunlu Eğitimin Karanlık Dünyasına Bir Yolculuk*. çev. Mehmet Ali Özkan. İstanbul: Edam Yayınları, 2016.
- Gay, Geneva. *Kültürel Değerlere Duyarlı Eğitim*. çev. Hasan Aydın. Ankara: Anı Yayınları, 2014.
- Gazalcı, Mustafa. *Bilim Işığında Eğitimin Gücü*, Ankara: Özkan Maatbası, 2001.
- Gedikli, Teyfik. *Köy Enstitüleri: Çocukluk Gençlik ve Öğretmenlik Öyküleri*, Sivas: Dilek Matbaası, 1998.
- Genç, Zeki Salih. *Eğitim Sürecinde Okul Aile ve Toplum*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016.
- Giorgetti, Meseci Filiz. *Eğitim Ritüelleri*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2016.
- Giroux, Henry A. *Toplumsalın Alacakaranlığı*. çev. Ümit Hüsrev Yolcan. Ankara: Dost Kitapevi, 2012.
- Grioux, Henry A Michaiel Apple vd. *Eleştirel Pedagoji söyleşileri*, çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2001.
- Grioux, Henry A. *Eleştirel Pedagojinin Vaadi*, çev. Umre Deniz Tuna. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.
- Giroux, Henry A. *Eleştirel Pedagoji ve Liberalizm*, çev. Barış Baysal İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2007.
- Grioux, Henry A Michaiel Apple vd. *Eleştirel Pedagoji söyleşileri*, çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2001.
- Gökçe, Feyyat. *Değişim Sürecinde Devlet ve Eğitim: Güçler Amaçlar ve İlişkiler*, Ankara: Pegem Yayınları, 2000.
- Gökalp, Ziya. *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, İstanbul: MEB, 1997.
- Gökalp, Ziya. *Milli Terbiye Maarif Meseleleri*, Diyarbakır: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği, 1972.
- Gökalp, Ziya *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

- Gökçe, Birsen. *Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, Ankara: MEB Yayınları, 1984.
- Götürk, Fatma ve M. Şerif Derince. *Çok Dilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet*. Ankara: Eğitim Sen Yayınları. 2013.
- Gözütok, Dilek. *Eğitim ve Şiddet*, Ankara: Gazi Yayınları, 2008.
- Gözübüyük, Mine Tamer. *Okulu Terk Deneyimi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Ankara: Siyasal Yayınları, 2013.
- Gözübüyük, Mine Tamer. *Üniversite Giriş Sınavında Öğrenci Başarısını Etkileyen Etmenler, Trabzon İli Örneği*, Trabzon: KTÜ Matbaası, 2014.
- Guttek, Gerald L. *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, çev. Nesrin K. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2001.
- Guyau, Jean Marie *Terbiye ve Veraset*, çev. Abdullah Cevdet. İstanbul: Milli Matbaa, 1927.
- Güler, Ali. *Eğitimin Tarihi ve Sosyal Temelleri*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Gülsoy, Ufuk ve Bayram Nazır, *Bir Çocuk Değişir Türkiye Değişir?* İstanbul: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, 2010.
- Gündüz, Mustafa. *Maariftten Eğitime: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Düşüncesinde Dönüşüm*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2016.
- Gündüz, Mustafa. *Osmanlı Eğitim Mirası*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2013.
- Gündüz, Mustafa. *Mustafa Satı Bey ve Eğitim Bilimi Fenn-i Terbiye*, Ankara: Otorite Yayınları, 2012.
- Güneş, Hüseyin Nihat. *Neoliberal Eğitim Yeniden Prens Sebahattin*, Ankara: Gece Yayınları, 2019.
- Güneş, Muharrem. *Türkiye'de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Ankara: Anı Yayınları, 2003.
- Güneş, Hasan. *Okul Çevre İlişkileri*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016.

Gürsel, Musa. *Bilgi Eğitim ve Yönetim Bağlamında Çağdaş Toplum*, Ankara: Pegem Yayınları, 2017.

Güvenç, Bozkurt. *Kültür ve Eğitim Derlemeler*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995.

Güven, Emre Bekir. *Kara Eğitim Kara Pedagoji*, İstanbul: Cinius Yayınları, 2018.

Güvenç, İsmail. *Endüstri 4.0'a Doğru Bilim, Eğitim ve Yükselme*, Ankara: Gece Yayınları, 2019.

Gürlek, Zeliha İnal Tekin. "Yurt dışındaki üniversite öğrencisi Türk gençlerinin sosyalleşme sorunları: Viyana Üniversitesi Örneği", Yüksek Lisans Tezi. Ankara üniversitesi eğitim bilimleri enstitüsü eğitimin kültürel temelleri anabilim dalı, 2009.

Günay, Ünver. *Eğitim Sosyolojisi Dersler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1992.

Günbattı, Mehmet Emin. "Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi ve Sosyalleşme" Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2003.

Gündüz, Mustafa. "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim ve Modernleşme Aracı Olarak Süreli Yayınlar (İçtihat, Sebilü'r-Reşat, Türk Yurdu)" Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim dalı, 2005.

Güneş, Hasan. *Demokrasi ve Demokratik Eğitim*, Ankara: Eğiten Yayınları, 2012.

Güneş, Hüseyin Nihat. "2005 İlköğretim Programlarının Temel Felsefesi ile Prens Sebahattin'in Fikirleri Arasındaki kavramsal İlişkiler" Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2011.

Günen, Fatma Tuğba. "Kahramanmaraş'ta Boşanma Olgusunun Eğitim Sosyolojisi Açısından İncelenmesi" Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2017.

Güven, Sami. *Toplum Biliminde Araştırma Yöntemleri*, 3 bs. Bursa, Ezgi Kitapevi, 2006.

Hamdi, Ahmet ve M. Zekeriya. *Hayat ve Şebab*, Selanik: Rumeli Matbaası, 1927.

- Harrison, Steven. *Mutlu Çocuk: Eğitim Anlayışlarının Değiştirilmesi Üzerine*. çev. Murat Sağlam. İstanbul: Dharma Yayınları. 2003.
- Hedges, Burke. *Okuyan ve Zenginleşen*. çev. Tuncer Büyükanat. İstanbul: Beyaz Yayınları. 2000.
- Helvacı, M. Akif. *Eğitim Örgütlerinde Değişim Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2005.
- Hern, Matt. *Alternatif Eğitim Hayatımızın Okulsuzlaştırılması*. çev. Eylem Çağdaş Babaoğlu. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2008.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. *Uluslararası Alternatif Eğitim Sempozyumu Darphane-i Amire*, Ankara: Nobel Yayınları, 2008.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. *Türkiye’de Eğitim Felsefesi Eşitliği ve Postmodernizm*, Konya: Eğitim Kitapevi, 2011.
- Hill, Dave. *Eleştirel Eğitim ve Marksizm*. çev. Nurcan Korkmaz. İstanbul : Kalkedon Yayınları. 2016.
- Hurn, Christopher J. *Eğitim Sosyolojisi Okulun İmkan ve Sınırları*, çev. Ahmet Kaysılı, Ayşe Soylu. Ankara: Pegem Yayınları. 2016.
- <http://egitim.ankara.edu.tr>[25.02.2018].
- <http://www.tdk.gov.tr> [25.11.2018].
- <http://www.yok.gov.tr> [17.01.2018].
- Husserl, Edmund. *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, çev. Harun Tepe. Ankara: Bilim Sanat Yayınları, 1997.
- Illich, Ivan. *Okulsuz Toplum*, çev. Mehmet Özay İstanbul: Şule Yayınları, 2013.
- Ilich, Ivan. *Okulsuz Toplum*, çev. T. Bedirhan Üstün. Ankara: Aslımlar Matbaası, 1985.
- İbşiroğlu, Nazan ve Jale Baysal, *Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim*, İstanbul: Cem Yayınları, 1993.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. *Darülfunun: Osmanlıda Kültürel Modernleşmenin Adayı*, İstanbul: İrcica Yayınları, 2010.

- İleri, Turgut. *20. Yüzyılın Başlarında Amasya'da Eğitim ve Eğitim Kurumları*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2018.
- İnal, Kemal. *Eğitim ve İktidar*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2004.
- İnan, Kemal. *Eğitimde İdeolojik Boyut*, Ankara: Doruk Yayıncılık, 1996.
- İnayet, Aydın. *Eğitim ve Öğretimde Etik*, Ankara: Pegem Yayınları, 2006.
- İnal, Kemal. "Bazı Paradigmalarda Eğitim ve Özgürlük İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 2 (1992): 795-820.
- İnal, Kemal. "Eğitim Sosyolojisinde Yorumcu Paradigmanın Eleştirisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 2 (1994): 679-690.
- İnal, Kemal. "Sosyolojik Açından Yorumcu Paradigma ve Eğitime Uygulanması", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1 (1994): 211-242.
- İşçi, Metin. *Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim*, İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- Jacques, Jean. *Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine*. çev. Mehmet Baştürk. Ankara: Kilit Yayınları. 2011.
- Jaccard, Preire. *Sociologie De Leducation*, Poyat- Paris, 1962.
- Kabasakal, Ömer. *Dönüşüm: Sosyal ve Stratejik Çözümler*, Ankara: Seba Yayınları, 1998.
- Kafadar Osman ve Faruk Öztürk. *Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar* M. Satı Bey, Ankara: Kültür Bankası Yayınları, 2002.
- Karakaya, Şerafettin. *Modernizm, Postmodernizm ve Öğretmen Çalışma Kültürü*, Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- Kale, Merve. "Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Yer alan Değerlerin İçerik Analizi" Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2015.
- Kale, Nesrin. *Etik Sorunsallar ve Eğitim*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.
- Kant, Immanuel. *Eğitim Üzerine*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları. 2007.
- Karataş, Mehmet. *Eğitim ve Toplum Yazıları*, İstanbul: Der Yayınları, 2019.

- Karaağaçlı, Mustafa. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Soncağ Yayınları, 2018.
- Karahan, İlhan. “Doğan Ergün’ün Sosyoloji Görüşleri ve Eğitim Anlayışı” Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, 2006.
- Karakaya, Şerafettin. “Sosyal bir süreç olarak eğitim”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 0 S. 13 (2006): 391-396.
- Karataş, İbrahim Hakan. *Sivil Toplum ve Eğitim*, İstanbul, EDAM Yayınları, 2012.
- Karatepe, Hasan. *Eğitim Sosyolojisi Notları*, Ankara: Yay Yayınları, 1969.
- Kartal, Sadık. *Eğitimde Örgütsel Sosyalleşme*, İstanbul: Maya Yayınları, 2007.
- Kavaklı, Ali Erkan. *Yüzyılın Büyük Pedagoji Yanlışı Karma Eğitim*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2002.
- Kaya, İhsan. *Çoğulculuk Çok Kültürlü ve Çok Dilli Eğitim*, Ankara: Anı Yayınları, 2014.
- Kaya, Yahya Kemal. *İnsan Yetiştirme Düzenimiz Politika, Eğitim Kalkınma*, Ankara: Hacettepe Yayınları, 2009.
- Kaya, İmran. “Yoksullukla Mücadelede Eğitimin Rolü: Şartlı Nakit Transferi- ŞNT Örneği” Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2008.
- Kaya, Yahya Kemal. *İnsan Yetiştirme Düzenine Yeni Bir Bakış*, Ankara: Pegem Yayınları, 1989.
- Kaymakam, Recep. *Değerler ve Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2015.
- Keleş, Birol. *Öğretmen Adayları Eğitim Felsefesi, Psikolojisi ve Sosyolojisi Alanlarında İyi Yetiştiriyor*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2001.
- Kemerlioğlu, Eyüp ve Sezgin Kızılcılık. *Eğitim Sosyolojisi*. İzmir: Saray Yayınları. 1996.
- Keneller, George F. *Modern ve İlkel Toplumda Eğitim*. çev. Mahmut Tezcan. 1974.
- Keskin, Derya. *Bitmeyen Sınavlar Yaşanmayan Hayatlar*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2012.

- Kılıncı, Mustafa. *Köy Enstitülerinde Mesleki ve Teknik Eğitim 1940-1954*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2018.
- Kısakürek, Mehmet Akif. *Sınıf Atmosferinin Öğrenci Başarısına Etkisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Kılıç, Taşkın. *Hazerfen Eğitim Modeli*, İstanbul: Az Kitap Yayınları, 2018.
- Kılıç, Yalın. "Türkiye'de Eğitimsel Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma İlişkisine Dair Ampirik Bir Çalışma" Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, 2013.
- Kılıç, Eset. *Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama*, İstanbul: Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1981.
- Kıroğlu Kasım vd. *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Pegem Yayınları, 2009.
- Khaldun, Abu ve Satı Hüsri. *Eğitim ve Toplumsal Sorunlar Üzerine Konferanslar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Kızılçelik, Sezgin. *Uygarlık Ahlak ve Eğitim*, Ankara: Anı Yayınları, 2015.
- Kızıloluk, Hakkı. *Eğitimin Toplumsal Temelleri*, Ankara: Anı Yayınları, 2013.
- Koç, Ahmet. *Beşeri Münasebetlerde Eğitim Etkinliği*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Köse, Seyit. *Türkiye'de Eğitim ve Beşeri Sermaye*, Ankara: Gazi Yayınları, 2007.
- Köymen, Nusret *Eğitim Sosyolojisi*, 4.bs. İstanbul: Maarif Yayınları, 1959.
- Köklügiller, Ahmet. *Dünden Bugüne Eğitim Öğretim Öğretmen*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları, 2016.
- Kumtepe, İlkay. *Eğitim mi Okul mu?* Ankara: Gece Yayınları, 2018.
- Khrishnamurti, Jiddu. *Eğitim Üzerine Mektuplar*. çev. Buket Dilden. İstanbul: Arion Yayınları. 2010.
- Lehmann, Thomas ve Jürgen Oelkers. *Eğitime Hayır'a Hayır*. çev. Zekeriya Uludağ. İstanbul: Değişim Yayınları. 2003.
- Lessing, Gotthold Ephraim. *İnsan Soyunun Eğitimi Aydınlanma, Din ve Eğitim*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları. 2011.

- Lodi, Mario. *Gerçekçi Bir Eğitim Denemesi :Aydınlığa Doğru.* çev. Ma. Emre Kuzucu. İstanbul: Gözlem Yayınları. 1979.
- Locke, John. *Eğitim Üzerine Düşünceler.* Hakan Zengin. çev. Hakan Zengin. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları. 2003
- Maltaş, Rahmi. *Sümerlerden Günümüze Eğitim,* Konya: Çizgi Akademi Yayınları, 2011.
- Mclaren, Peter. *Okullarda Yaşam Eleştirel Pedagojiye Giriş.* çev. Mustafa Yunus Eryaman. Ankara: Anı Yayınları. 2011.
- Mcluhan, Marshall. *İletişim ve Yabancılaşma.* çev. İsmail Doğan. İstanbul: Sistem Yayınları. 1998.
- Mclaren, Peter. *Kapitalistler ve İşgalciler İmparatorluğa Karşı Eleştirel Pedagoji.* çev. Barış Baysal. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2007.
- Mclaren, Peter, Nathalia Jaramillo. *Pedagoji ve Praksis.* çev. Kemal İnan, Kadir Asan. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2009.
- Maksal, Mahmut. *Eğitim Yolumuz Nereye,* Ankara: Öğretmen Dergisi Yayınları, 1960.
- Maltaş, Rahmi. *Sümerlerden Günümüze Eğitim,* Ankara: Çizgi Kitapevi, 2011.
- Mayo Peter. *Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi.* çev. Onur Gayretli. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2013.
- Mayo Peter. *Özgürleştiren Praksis.* çev. Hasan Hüseyin Aksoy. Ankara: Dipnot Yayınları, 2012
- Mayo, Peter. *Gramsci ve Eğitsel Düşünce.* çev. Onur Gayretli. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2013.
- Mead, George Herbert. *Zihin, Benlik ve Toplum,* çev. Yeşim Erdem. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.
- Medici, Angela. *Yeni Eğitim.* çev. Nihal Önal. İstanbul: Varlık Yayınları. 1972.
- Merter, Feridun. *Postmodernizme ve Postmodern Eğitime Sosyolojik Bir Yaklaşım,* Malatya: Özsanat Yayıncılık, 2005.

- Moore, Rob. Eğitim ve Toplum Eğitim Sosyolojisinde Sorunlar ve Açıklamalar. çev. Hüsamettin Aslan. İstanbul, Paradigma Yayınevi, 2015.
- Moles, Abraham A. *Kültürün Toplumsal Dinamiği*. çev. Nuri Bilgin. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları. 1983.
- Morin, Edgar. *Geleceğin Eğitimi İçin Gerekli Yedi Bilgi*. çev. Hüsnü Dilli. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2006.
- Murphy, Mark. *Sosyal Teori ve Eğitim*, çev. Mithat Korumaz, Yunus Emre Ömür. Konya: Eğitim Yayınevi, 2018.
- Mutluel, Osman, *İbni Miskeveyh'te Ahlak Anlayışı*, Denizli: Boy Yayınları, 2003.
- Naci, Muallim ve Yılmaz M. Necip. *Mektebi Edep Edep Eğitimi*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2016.
- Nazıroğlu, Bayramali. *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmenlik*, Ankara: Nobel Yayınları, 2011.
- Nirun, Nihat. *Türkiye'nin Sosyal Yapısına Göre Eğitimde Verimlilik*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1975.
- Nirun, Nihat. "Eğitimin Sosyal Temelleri Eğitimde Verimlilik Meselesi", *ADTCF Felsefe bölümü Dergisi*, C. 9, S. 0 (1971): 159-206.
- Noddings, Nel. *Eğitim ve Mutluluk*, çev. Zuhal Bilgin. İstanbul: Şahıs Yayınları. 2006.
- Ocak, Gürbüz "Eğitim Programlarına Felsefi ve Kültürel Temelin Etkileri", *İnsan Bilimleri Dergisi* (2004): 4: 1-19.
- Oğuz, Orhan, Ayla Oktay ve Halis Ayhan. 21.Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi, 2 bs. Ankara: Pegem Yayınları, 2010.
- Oktay Ayla vd. *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Pegem Yayınları, 2007.
- Oğuz, Ebru ve Ayfer Yakar. *Küreselleşme ve Eğitim*. Ankara: Dipnot Yayınları. 2007.
- Onur, Bekir. *Hoşgörü ve Eğitim: Türk Eğitim Demeci XII. Eğitim Toplantısı 20-30 Kasım*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1995.
- Özdemir, Murat. *Eğitim Örgütlerinde İnsan Kaynakları Yönetimi*, Ankara: Anı Yayınları, 2015.

- Özden, Yüksel. *Eğitimde Yeni Değerler Eğitimde Dönüşüm*, Ankara: Pegem Yayınları, 2008.
- Önür, Hıdır. *Toplumsal Eşitsizlik ve Eğitim*, Konya: Eğitim Kitapevi, 2013.
- Özsoy, Osman. *Etkin Eğitim: Etkin Öğretmen, Etkin Öğrenci*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2005.
- Önal, Nihat. *Yeni Eğitim*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1972.
- Öktem, İbrahim. *Eğitim Sorunları İle İlgili Gençlik Yeni Bir Düzen İstiyor*, Ankara: Ulusal Basımevi, 1971.
- Ömerli, Orhan. “Eğitimde Dezavantaj Olarak 'Yatılılık' Olgusu/ Pierre Bourdieu Sosyolojisi Perspektifinden Bir Analiz” Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2017.
- Önce, Beytullah. “Eğitim, İdeoloji, Yeniden Üretim” Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2005.
- Önür, Hıdır. “Toplumsal Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesinde Eğitimin Rolü” Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, 2013.
- Özbek, Yılmaz. *Sağlıklı Eğitim Sağlıklı toplum : (Kafka ve Hesse'den Örnekler)*, Konya: Çizgi Yayınları, 2004.
- Örs, Hüsnüye. *Pazarlama Perspektifinden Eğitim Hizmeti- Değer ve Kalite*, Ankara: Gazi Yayınları, 2017.
- Özan, Mukadder, Baydak ve Tuncay Yavuz Özdemir. *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Asos Yayınları, 2018.
- Özcan, Tuğrul. *Merkezi ve Modern Eğitim Kapsamında Osmanlı Gayrimüslim Cemaat ve Yabancı Okulları*, Ankara: Gece Yayınları, 2017.
- Özen, Yüksel. *Eğitimde Yeni Değerler Eğitimde Dönüşüm*, 7.bs. Ankara: Pegem Yayınları, 2013.
- Özden, Yüksel. *Eğitimde Yeni Değerler Eğitimde Dönüşüm*, 7.bs. Ankara: Pegem Yayınları, 2013
- Özden, Yüksel. *Eğitimde Dönüşüm Yeni Değerler*, Ankara: Pegem Yayınları, 1999.

- Özdemir, Çağatay *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Özdemir, Çağatay. Galip Yüksel ve Feridun Sezgin. *Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyet'in Eğitim Felsefesi ve uygulamaları Sempozyumu bildirileri*. 16-17 Mart 2006. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2006.
- Özer, Ali. *Mehmet Akif ve Eğitim*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 1991.
- Özgül, Fatih. *Hilmi Ziya Ülken ve Eğitim Anlayışı*, Kayseri: Laçın Yayınları, 1994.
- Özgören, Özge. "Sosyal Sermaye Eğitim ve Sivil Toplum İlişkisi" Yüksek Lisans Tezi. Ankara Örneği Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2014.
- Özgedik, Mehmet. *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Ülkü Yayınları, 2014.
- Özkan, Umut Birkan. *Türk Cumhuriyetinin Kuruluş Yıllarında Eğitim Sorunları 1923-1938*, Ankara: Akademisyen Yayınevi, 2018.
- Özpolat, Abdulvahap. "Sosyolojik Açısından Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmenlerin Toplumdaki Yeri(öğretmen, öğrenci ve veli algılarına göre: Zonguldak örneği)" Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2002.
- Özpolat, Abdulvahap. "Nurettin Topçu'nun Sosyolojik Görüşlerinde "Milli Mektep" ve Sosyo-Kültürel Fonksiyonları" Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 1998.
- Öztabağ, Lütfi. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Remzi Yayınları, 1968.
- Öztürk, Emine. "Prens Sabahaddin ve Ziya Gökalp'in Eğitim Görüşlerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi" Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, , 2010.
- Özsoy, Ceyda Erden. *Kalkınma ve Eğitim*, Eskişehir: Nisan Kitapevi, 2019.
- Öztürk, Faruk. *Ütopya ve Eğitim*, Ankara: Nobel Yayınları, 2006.
- Öztürk, Hüseyin. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Haşmet Matbaası, 1970.
- Öztürk, Hüseyin. *Modern Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: İstanbul Büyük Dağıtım Yayınevi, 1978.

- Öykeren, Rasız M. Münir. *Bugünün Ahlak Terbiyesi Meseleleri*, İstanbul: Pedagoji Cemiyeti Yayınları, 1955.
- Özyurt, Cevat. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Pegem Yayınları, 2017.
- Peters, Michael A. *Bilişsel Kapitalizm, Eğitim ve Dijital Emek*. çev. Ergin Bulut. İstanbul: Notabene Yayınları. 2014.
- Petrof, Grigoriy. *Okul ve Hayat*. çev. Hasip Ahmet Aytuna. İstanbul: Remzi Kitapevi. 1963.
- Polat, Soner. *Okullarda Kuşaklar Arası Öğrenme*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016.
- Ramsey, Patricia G. *Çocuklar İçin Çok Kültürlü Eğitim*. çev. Tülin Güler Yıldız. Ankara: Anı Yayınları. 2018.
- Richter, Dolf *Sosyolojik Paradigmalar*, çev. Necmeddin Doğan İstanbul: Küre Yayınları, 2012.
- Rikowski, Glenn. *Marksist Eğitim Kuramı ve Pedagoji*. çev. Cumhuriyet Atay. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 2011.
- Ritzer, George. *Klasik Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür. Ankara: Deki Yayıncılık, 2014.
- Ritzer, George. *Modern Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür. Ankara: Deki Yayıncılık, 2012.
- Russell, Bertrand. *Eğitim ve Toplum Düzeni*. çev. Şebnem Duran. İstanbul: Varlık Yayınları. 2017.
- Russell, Bertrand. *Terbiyeye dair*. çev. Hamit Dereli. Ankara: MEB Yayınları. 1964.
- Ruth A. Wallence Alison Wolf. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Çev. Leyla Elburuz M. Rami Ayas. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 2012.
- Saban, Ahmet. *Çoklu Zeka Kuramı ve Türk Eğitim Sistemine Yansıması*, Ankara: Nobel Yayınları, 2010.
- Safa, Peyami. *Eğitim Gençlik Üniversite*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999.
- Sakaoğlu, Necdet. *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, Ankara: İletişim Yayınları, 1992.
- San, İnci. *Sanatlar Eğitim ve Kültür*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınları, 2019.

- Sancak, Ayşenur. “Kültürlerarası Diyalog Açısından Öğrenci Değişim Programları- Erasmus Örneği- Tezi” Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2009.
- Sanders, Baryy. *Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. çev. Şehnaz Tahir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1999.
- Sarı, İbrahim. *Büyük Sorun Eğitim*: Antalya: Noktaekitap Yayınları, 2016.
- Selçuk, Ziya. *Okul Deneyimi ve Uygulama: Öğretmen ve Öğrenci Davranışlarının Gözlenmesi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2001.
- Sennet, Richard. *Otorite*. çev. Kamil Durand. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2005.
- Serter, Nur. *21. Yüzyıla Doğru İnsan Merkezli Eğitim*, İstanbul: Sarmal Yayınları, 1997.
- Sever, Mustafa. Hakkı Kahveci, “Öğretmen Görüşlerine Neoliberal Bireyciliğin Öğrencilere Yansıması”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 2 (2018): 39-67.
- Sezgin, Osman. *Üçüncü Neslin Eğitimi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınlatı, 1991.
- Scott, David. *Eğitim Araştırmalarında Temel Fikir ve Kavramlar*. çev. Ümit Tatlıcan. Bursa: Sentez Yayınları. 2016.
- Sipahioğlu, Zeynep Sibel. “Bir Eğitim ve Yabancılaşma Metaforu olarak Alt Kültürler-Amiş Alt Kültürü” Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2007.
- Sivaslıgil, Pınar. “Türk Milli Eğitim Bakanlığı’na Yayınlanan 6. ,7. ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi” Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı, 2006.
- Smith, W. O.Lester. *Çağdaş Eğitim*. çev. Nurettin Özyürek. 1967.
- Spring, Joel. *Özgür Eğitim*. çev. Ayşen Ekmekçi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1997.
- Solak, Adem, Veysel Sönmez ve Necmettin Zorlu *Felsefe ve Eğitim*, Ankara: Mikro Yayınları, 2006.
- Sonay, Eyüp. *Genel Sosyoloji Dersleri*, 2. bs. Ankara: Gazi Yayınları, 1991.
- Sönmez Veysel vd. *Toplum Yolunda*, Ankara: Bilim Adamı Yayınları, 2004.

- Söylemez, Mikail. *Öğretmenlik Formasyonu İçin Eğitim Sosyolojisi*, Aşgabat Yayınları, 2000.
- Szaniawski, Ignacy. *Okulun Toplumsal İşlevi*. çev. Tahsin Yılmaz. Ankara: Onur Yayınları. 1980.
- Sönmez, Veysel. *Gelecekteki Olası Eğitim Sistemleri ve Bazı Araştırmalar*, Ankara: Anı Yayınları, 2008.
- Sönmez, Veysel. *Sevgi Eğitimi*, Ankara: Anı Yayınları, 2003.
- Şanlı, Süleyman. “Sosyolojik Açıdan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Rollerini” Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, 2007.
- Şengül, Ferhat. *Demokrasi Kültürü ve Kişilik Eğitimi*, İzmir: Kanyılmaz Maatbası, 2008.
- Şişman, Mehmet. “Eğitim Yönetiminde Kuram ve Araştırmada Alternatif Yaklaşımlar”, *Eğitim Yönetimi Dergisi*, C. 4 S. 4 (1998): 23.
- Şahin, Fuat Bahar. *Burada Benden Bir Şey Yok mu Öğretmenim?* İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2010.
- Şeker, Aziz. *Topluma Hizmet Uygulamaları*, Ankara: Nobel Yayınları, 2009.
- Şimşek, Hasan. *Yeni Toplumculuk ve Yeni Toplumcu Eğitim*, İstanbul: İmge Yayınları, 2015.
- Talas, Mustafa. *Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2013.
- Tan, Mine. “Eğitim Sosyolojisine Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 1 (1993): 67-68.
- Tan, Mine. “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Paradigmalar: İşlevselci Paradigma ve Çatışmacı Paradigma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* C. 23, S. 2 (1981): 559.
- Tan, Mine. “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: İşlevselci ve Çatışmacı Paradigma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.23, S. 2 (1990): 557-571.

- Tan, Mine. “Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar: Yorumcu Paradigma”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* C. 26, S. 1 (1993): 67-89.
- Tatlıldil, Ercan. “Ankara Haymana 'da Öğretmen Başarısını Etkileyen Sebepler Köy İmamı ve Muhtar ile Olan İlişkiler” Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1972.
- Tatlıldil, Ercan. *Toplum, Eğitim ve Öğretmen*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1993.
- Taşkesen, Abdullah. “Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Sorunları (Sosyolojik bir Değerlendirme)” Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2001.
- Taşkesen, Apdullah. “Adapazarı Halkının Sakarya Üniversitesi'ne Bakışı” Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalı, 1997.
- Tekeli, İlhan. *Mekansal ve Toplumsal Olanın Bilgi Bilimi Yazıları*, Ankara: Pegem Yayınları, 2010.
- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*, 8. bs. Ankara: Zirve Ofset Yayınları, 1992.
- Tezcan, Mahmut. *Kuşaklar Çatışması*, Ankara: Anı Yayınları, 1981.
- Tezcan, Mahmut. *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, Ankara: Anı Yayınları, 2013.
- Tezcan, Mahmut. *Dış Göç ve Eğitim*, Ankara: Anı Yayınları, 2000.
- Tezcan, Mahmut. *Postmodern ve Küresel Toplumda Eğitim*, Ankara: Anı Yayınları. 2002.
- Tezcan, Mahmut. *Anadolu Öğretmen Liseleri İçin Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: MEB Yayınları. 2000.
- Tezcan, Mahmut. *Toplumsal Değişme ve Eğitim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1998.
- Tezcan, Mahmut. “Boş Zamanların Değerlendirilmesi Sorunun Sosyolojik ve Eğitimsel Boyutu”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1 (1978): 165-179.
- Tezcan, Mahmut. “Gizli Müfredat Eğitim Sosyolojisi Açısından Kavram Çözümlemesi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1 (2003).

- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi* 19.bs. Ankara: Anı Yayınları, 2019.
- Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1993.
- Tezcan, Mahmut. *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*, Ankara: Anı Yayınları, 2005.
- Tezcan Mahmut. *Eğitim Ön Lisans Programı, Eğitim Bilimleri, Eğitim Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1987.
- Tomul, Ekber. “İnsani Gelişme ile Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişki” Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, 2000.
- Topçuoğlu, Hamide. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1971.
- Topses, Devrim. *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Tove Skutnabb- Kangas Robert Philipson. *Çok Dilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet*. çev. Fatma Gök M. Şerife Derince. İstanbul: Eğitim Sen Yayınları. 2013.
- Tozlu, Necmettin. *İsmail Hakkı Baltacıoğlu Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- Tozlu, Necmettin. *Erdemli Toplum Yolunda*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1998.
- Türkoğlu, Adil. *Karşılaştırmalı Eğitim Dünya Ülkelerinden Örneklerle*, Ankara: Anı Yayınları, 2016.
- Türkoğlu, Adil. *Köy Enstitülerinden Kent Enstitülerine*, Ankara: Anı Yayınları, 2011.
- Tonguç, İsmail Hakkı. *Köyde Eğitim*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2008.
- Töremen, Fatih. *Ağaç Yaşken Düzelir*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2012.
- Türkoğlu, Pakize. *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- Türker, A. Vural. *Ankara'daki Üç Lisede Sosyo Ekonomik Bakımdan Avantajsız Çocukların Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1977.
- Tonguç, İsmail Hakkı *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*, İstanbul: Remzi Yayınları, 1947.

- Uğurlu, Celal Tayyar vd. *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara: Eğiten Yayınları, 2014.
- Ulubey, Özgür. “Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Eğitimin İşlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökalp’in Görüşlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü, 2008.
- Uluğ, Feyzi. *Eğitimde Grup Süreçleri: Yöneltilmiş Psiko Sosyal ve Teknik Bakış*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Yayınları, 1999.
- Ural, Ayhan. *Ben Bir Okul Uydurdum*, Ankara: Pegem Yayınları, 2009.
- Uysal, Şefik. *Yurt Dışında Yetişen İhtisas Gücü*, Ankara: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Yayınları, 1973.
- Ültanır, Emel. *Eğitim Sosyolojisi ders Notları*, Ankara: Ankara Enstitüsü Yayınları, 1979.
- Üstün, Ahmet vd. *Eğitim Üzerine*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2002.
- Üstün, Resul. *İkizleri Ayırmayın Toplumsal Eğitimin Kuralları*, Diyarbakır: Asur Grafik Tasarım Yayınları, 2000.
- Ünal, Işıl. *Eğitimde Toplumsal Ayrışma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Wallace, Ruth A. Alison Wolf. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, çev. Leyla Elburuz, M. Rami Ayas. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Yalçınkaya, Alper. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitimin Dönüşümü ve Seçkinlik 1876-1918” Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 1999.
- Yakupoğlu, Mehmet. *Aile ve Çocuk Terbiyesi*, İstanbul: Demir Kitapevi, 1969.
- Yalçın, Güler. *Eğitim Mirasımız Köy Enstitüleri Uygulanabilirliği ve Model Çalışmaları*, İstanbul: Literatür Yayınları, 2009.
- Yalın, İbrahim Halil. *İnternet Temelli Eğitim*, Ankara: Nobel Yayınları, 2008.
- Yapıcı, Mehmet. *Okul ve İnsan*, Afyon: Ocak Yayınları, 2004.
- Yatçı, Mehmet. *Eğitim Diyalektiği ve Aile Sorumluluğu*, Kayseri, Aktif Kitapevi, 2013.

- Yayla, Onur. “Ivan Illich’in Okulsuz Toplum Önerisinin İşlevselci ve Çatışmacı Yaklaşımlar Açısından İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, 2011.
- Yıldırım, Adem. *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich’in Eğitim Anlayışı Üzerine*, 2 bs. Ankara: Anı Yayınları, 2011.
- Yıldırım, Hikmet Celkan. *Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul: MEB Yayınları, 1990.
- Yıldırım, Hikmet Celkan. “Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi” Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi, 1972.
- Yıldırım, Hikmet Celkan *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1989.
- Yıldırım, Yüksel. “Eğitim Sosyolojisi Perspektifi ile Piaget ve Vygotsky’nin Bilişsel Gelişim Kuramları Üzerine Sosyolojik bir Analiz Denemesi”, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 5 S. 2 (2016): 617-628.
- Yıldırım, Yüksel, Esra Işık vd. *Sosyoloji Yazıları*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2018.
- Yıldırım, Hasibe. *Öğrencimiz Kendini Neden Astı*, İstanbul: Sahilkitap Yayınları, 2014.
- Yılman, Mustafa. *Çağdaş Eğitim Sosyolojisi*, İzmir: Karınca Matbaacılık, 1990.
- Yılmaz, Ebru. “Eğitim Sosyolojisi bazında Nusret Köymen’in Biyografisi”, Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul.
- Yılmaz, Mustafa Kemal. *Milli Eğitimin Aydınlanmadaki Yeri*, Konya: Çizgi Kitapevi, 2011.
- Yılmaz, Tahsin Szaniowski. *Emeğin İnsancillaştırılması ve Okulun Toplumsal İşlevi*, Ankara: Onur Yayınları, 1980.
- Yiğit, Birol. *Okul Çevre İlişkileri*, Ankara: Pegema Yayıncılık, 2006.
- Yörükan, Turhan. *Öğrenme, Etkileşme, Sosyalleşme, Kültür ve Kişilik Sosyolojik ve Sosyal Psikolojik Görüş Açısıyla*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2013.

- Yörükoğlu, Atalay. *Değişen Toplumlarda Aile ve Çocuk*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2000.
- Yörükan, Ayda. *Üniversite’de İlim ve Ahlak Cahit Tanyol ve Sosyoloji*, Ankara: Vadi Yayınları, 2003.
- Yurtçul, Buket. “İbni Haldun’un Eğitim Sosyolojisi” Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 1999.
- Yusufoğlu, Abdullah. *Eğitim Organizasyon ve Verimlilik*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2014.
- Yüksel, Sedat. *Örtük Program Eğitimde Saklı Uygulamalar*, Ankara: Anı Yayınları, 2004.
- Zencirci, İsmail. *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, İstanbul: Maya Yayınları, 2010.
- Zengin, Barış Ulaş. *Çok Kültürlü Eğitim*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2015.
- Zırtlan, Cavit. *Eğitim Sanatı Sağlıklı Eğitim Nasıl Olmalı?* Ankara: Karina Yayınevi, 2016.
- Zorel İnal, Fulden, *Kültürlerarası Eğitim*, Konya: Eğitim Yayınevi, 2014.
- “1.Ulusal Eğitim Programları ve Öğretimi Kongresi” <http://www.pegem.net> [15.02.2019].

DİZİN

-E-

Eğitim, ii, v, xiii, xv, xvi, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186

Eğitim Bilimleri, 5, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 25, 26, 33, 38, 39, 60, 62, 66, 75, 80, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 105, 106, 107, 108, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 132, 136, 137, 142, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 181, 182, 183, 184

Eğitim Felsefesi, 9, 10, 11, 15, 16, 18, 19, 21, 25, 32, 35, 118, 139, 142, 147, 162, 163, 165, 171, 173, 178

Eğitim Sosyolojisi, ii, v, xv, 11, 12, 20, 22, 23, 26, 27, 28, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 111, 114, 115, 127, 133, 136,

138, 142, 154, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186

Eğitsel Sosyoloji, v

Eleştirel Pedagoji, 53, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 101, 168, 175, 185

-K-

Kültür, xv, xvi, 27, 62, 64, 82, 84, 102, 104, 144, 145, 147, 152, 157, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 167, 168, 170, 172, 174, 175, 179, 183, 185

-O-

Okul, xv, 22, 24, 28, 58, 75, 78, 100, 103, 107, 109, 138, 139, 140, 142, 149, 151, 157, 159, 164, 166, 168, 169, 174, 179, 180, 184, 185, 186

-S-

Sosyoloji, v, xv, 4, 8, 29, 37, 38, 39, 41, 43, 45, 46, 54, 57, 58, 62, 65, 73, 91, 92, 93, 94, 100, 101, 102, 103, 107, 108, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 140, 143, 147, 155, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 170, 173, 177, 178, 179, 180, 182, 184, 185, 186

-T-

Toplum, xv, 2, 22, 24, 37, 38, 40, 48, 57, 67, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 93, 100, 102, 103, 114, 118, 121, 139, 140, 144, 146, 147, 148, 149, 152, 157, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 180, 182, 183, 185

Toplumsal Değişme, xv, 29, 75, 139, 149, 150, 157, 167, 182

